

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ

— Τοῦ κυρίου!. Ποιανοῦ κυρίου!.
 — Τοῦ ἀνδρα τῆς κυρίας μας!. Μὰ ζῆ αὐτός!. Ποῦ εἶνε!.
 — Τοῦ ἀνδρα τῆς κυρίας μας!. Μὰ ζῆ αὐτός!. Ποῦ εἶνε!.
 — Πῶς δὲ ζεῖ!. Νά μέσα δῶ τὸν ἔχουνε... Εἶνε γιὰ τὰ πανηγύρια!. Ἐσένα ὅμως, θὰ σοῦ ἔχουνε πῆ, πῶς εἶνε ὁ θεῖος τῆς!. "Ἐτοί λένε!. "Ἄστα αὐτά, ἄστα!. Σὲ κεῖνο ποῦ λέγαμε καλλίτερα! Ναί! Λοιπόν, ποῦ λές, αὐτή, ἡ πρώτη του γυναῖκα ἦτανε πλουσιοκόριτσο καὶ ὅλα αὐτὰ ποῦ βλέπεις ἦτανε δικὰ τῆς!. Καὶ μόνο αὐτά;. Μαγαζιά, σπίτια, περιβόλια καί, καί!. Αὐτός, καθὼς λένε, δὲν εἶχε τίποτα, ἦτανε νά, μόνο μὲ κεῖνο ποῦ φοροῦσε!. Καὶ τοῦ ἄφησε ὅλα αὐτὰ καὶ τὸν ἔκανε πλούσιο, γιατί τὸν ἀγαποῦσε σὰν τρελὴ ἢ καίμενη!. Κι' αὐτός, ἀλλὰ νά, καὶ τὰ πληρώνει τώρα! δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς ἀπ' τὸ θάνατό τῆς καὶ τὰ ἔμπλεξε μὲ τὴν κυρία Εὐθυμία!. Αὐτὴ πάλι ἦτανε μιὰ κοπελοῦλα φτωχιά, φτωχιά ποῦ ἔκανε τὴ δασκάλισσα γιὰ νὰ ζήσει!. Τὴν ἤξερα καλά γιατί εἴμαστε καὶ πατριώτισσες!. Τὰ σπίτια μας νά, ἦτανε! Ἄς τὰφίσουμε αὐτά!. "Ἄν δὲν τὴν ἔπερνε ἀλλοίμονό τῆς!. Ποῦ λές, ἀπ' τὴν ἀρχή, αὐτὴ δὲν κάθησε διόλου στὸ κάτω πάτωμα, δὲν καταδεχόταν ἀλλὰ ἦρθε μιὰ καὶ δυὸ σαυτὸ ἐδῶ τὸ ψηλὸ!. Ἐνῶ ἡ ἄλλη, ἡ καίμενη, ποῦ ἦτανε καὶ δικὸ τῆς εἶχε μείνει ὅσο καιρὸ ἔζησε, κεῖνα τὰ λίγα χρόνια, παντρεμμένη, στὸ κάτω καὶ τὸ ἐπάνω τὸ νοικιάζανε!.

"Ἀλλὰ δὲ μοῦ λές, καὶ ποιὸς πάει νὰ καθήση τώρα σαυτὸ;. "Ὅσοι τὸ εἶχανε πιάσει, ὅλοι, μετὰ λίγο καιρὸ, φύγανε ἀπ' τὸ φάντασμα ποῦ βγαίνει κάθε τόσο καὶ γυρῶει μέσα στὸ σπίτι!. Καὶ ὅπου ἔτυχε νὰ ἔχουνε γνωρίση τὴ μακαρίτισσα, ὅλοι τὰ ἴδια λέγανε, πῶς ἦτανε τὸ φάντασμα τῆς!. Ἐγὼ, ἐγὼ μὲ τ' αὐτιά μου ἄκουσα μιὰ νὰ λέγῃ αὐτό!.

Κοιμώτανε, λέει, ὅταν ξαφνικὰ ξυπνάει καὶ βλέπει μιὰ γυναῖκα μὲ σταχτερὰ ρούχα νὰ μπαίνει στὴν κάμαρα!. Τὸ καντὶλι ἦτανε σβυσμένο, ἀλλὰ ἔξω ἦτανε φεγγάρι καὶ ἔπεφτε λίγο μέσα καὶ φώταγε. Τὸ φάντασμα σιγά, σιγά πλησίαζε στὸ κρεβάτι τῆς!. Αὐτὴ ποῦ νὰ κουνηθῆ! "Ἐμεινε σὰν πιασμένη καὶ οὔτε μιλιὰ μποροῦσε νὰ βγάλῃ!. Καὶ ὅταν πλησίασε εἶδε τὸ πρόσωπό τῆς καὶ τὸ γνώρισε. Ἦτανε ἡ πεθαμμένη κυρία τοῦ σπιτιοῦ!.

Κοντὰ στὸ κρεβάτι τῆς, ἡ γυναῖκα αὐτὴ, ποῦ μοῦ τὰ εἶπε, εἶχε τὴν κούνια μὲ τὸ παιδί τῆς, ποῦ κοιμώτανε καὶ τὸ φάντασμα ἔσκυψε ἀπὸ πάνω του σὰ νὰ ἤθελε νὰ τὸ δῆ. Ἡ γυναῖκα νόμισε ὅτι ἤθελε κάτι κακὸ νὰ τοῦ κάνῃ καὶ βιάζῃ τὰ δυνατὰ τῆς καὶ μπίγη τίς φωνές!. Μὲ μιὰς τὸ φάντασμα χάθηκε σὰ νὰ ἔγινε ἓνα μὲ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, ποῦ φώταγε μέσα!.

Καὶ ποῦ λές, αὐτό, γυρῶει πάντα μέσα στὸ κάτω πάτωμα καὶ δὲ βγαίνει παρὰ μιὰ φορὰ μόνο, μόνο μιὰ φορὰ τὸ χρόνο στὴν αὐλή! Καὶ ἡ βροχὰ αὐτὴ εἶνε ἡ ἀπογινῆ!. Μάλιστα, ἀπόψε εἶνε ἡ βροχὰνὰ του!. Πάντα βγαίνει σὰ νὰ ἔχη ὀρισμένη νύχτα, βγαίνει σίς...!

Ἡ πόρτα κάτω, ἡ ἐξώπορτα, ἀνοίξε μὲ κρότο καὶ πολλοὶ ἀρχίσανε νὰ μπαίνουν στὴν αὐλὴ σέρνοντας τὰ πόδια τους σίς πλάκες.

— Νάτσι!.

Καὶ ἡ Κατερίνα ἔφυγε γρήγορα.

Ὁ Γκρίτσας σηκώθηκε, πήγε τὴν καρέκλα καὶ τὸ παλιοσειανόφωρο στὸ μαγερεῖο καὶ στάθηκε περιμένοντας.

Αὐτοὶ ἀνέβαιναν. Ἄκουγε τὰ βήματά τους στὴ σκάλα.

Ἄκουσε νὰ χτυποῦνε καὶ ἔπειτα τὴ φωνὴ της.

— Ἄνοιξε!. Κώστα!.

Καὶ ἄνοιξε καὶ ἔμεινε βλέποντας νὰ μπαίνουν μὲ ντόμινα πολλοί. Τὴν κυρία Εὐθυμία τὴν γνώρισε ἀπ' τὴ φωνή, ποῦ τοῦ εἶπε.

— Τὴ λάμπα!. Σήκωσε τὴ!

Ὁ διάδρομος ἐγένισε ἀπὸ φωνές καὶ γέλια. Εἶδε ὅτι ὑπῆρχαν καὶ ἄνδρες.

Ἡ λάμπα ὑψώθηκε καὶ φώτισε ντόμινα κόκκινα, πράσινα, μαύρα ποῦ ἔμπαιναν μέσα πίσω ἀπ' τὴν κυρία Εὐθυμία. Ἦτανε ἑπτὰ. Εἶδε δόντια μικρά, μικρά, χειλιάκια καὶ μάτια σὰ νὰ παραμόνευαν.

— Τὴν καλαθιέρα!. Ἄπ' ἐκεῖ πίσω τὴν ἔχω!. τοῦ εἶπε ἡ κυρία του.

Ἔσυρε πίσω ἀπ' τὶς κουρτίνες ἓνα καλάθι μεγάλο καὶ τῆς τὸ παρέδωσε.

— Βγάλε τώρα!.

Στεκόταν ἀπὸ πάνω του καὶ κίταζε. Οἱ ἄλλοι εἶχανε κάνει ἓναν κύκλο κοντά της.

Αὐτὴ ἔλεγε, καθὼς αὐτὸς ἔβγαζε τὰ ψώνια.

— Σαλάμι!. Ἐληές!. Τὸ τυρί!. Τὸ ζαμπόν!. Ὠραία!.

— Ὠραία, Ὠραία!. ἔκαναν οἱ ἄλλοι ὅλοι μαζί.

— Σταθῆτε!. Ἐχουμε καὶ ἓνα μπουτί!. Εἶνε μὲ σκορδάκι! Δὲν πειράζει πὼς εἶνε κρύο;.

— Δὲν πειράζει πὼς εἶνε κρύο!. Μπά, μπά, μπά!.

— Θὰ ἔχουμε καὶ ζεστά!. μιά φωνούλα λεπτὴ, μόνη, ἀκούσθηκε νὰ λέη.

— Καλὰ λέει ἡ Ἄνθω!. εἶπε ἓνας ἀπ' τοὺς ἄνδρας καὶ ἔκανε νὰ τὴν δῆ.

— Σιωπή!. φώναξε προσταχτικὰ ἡ κυρία Εὐθυμία. Ἔπειτα.

— Γιὰ φέρε καὶ τὶς σαμπάνιες!. εἶπε στὸν Γκρίτσα. Κάνε γρήγορα!

— Καὶ τὶς σαμπάνιες, τὶς σαμπάνιες!. Οἱ ἄλλοι ξαναεἶπαν.

— Τώρα εἴμαστε καλά!.

— Εἴμαστε καλά!. σὰν ἠχὼ εἶπαν οἱ ἄλλοι.

— Τώρα!. Κάτω οἱ μάζες!.

Καὶ πρῶτὴ ἡ κυρία Εὐθυμία τὴν ἔβγαλε. Οἱ ἄλλοι τὴν μιμηθήκανε καὶ ὁ Γκρίτσας εἶδε τὰ πρόσωπα ποῦ κρύβανε οἱ μάζες.

Μία κοντὴ καὶ παχιά, μελαγχροινὴ ποῦ ἔμοιαζε μὲ τὴν κυρία Εὐθυμία, ἄλλη καστανή, ὠχρὴ καὶ ἄλλη κοντὴ ἀδύνατη μὲ μικρά, μικρὰ μάτια καὶ ἡ τέταρτὴ ξανθὴ, ὠχρὴ μὲ καστανὰ μάτια, ποῦ κινάζανε ἀδῶα, σὰ μικροῦ παιδιοῦ. Τὰ χεῖλιά της ἦτανε κόκκινα σὰν ἀναμμένα καὶ φαινότανε νὰ περιμένουν φίλημα, φιλήματα πολλά, πληθὸς, γιὰ νὰ σβύσουν.

Οἱ ἄνδρες, ἓνας ξυρισμένος, χονδρός, οἱ ἄλλοι δυὸ μὲ μουστά-

κια μακρὰ. Φαινότανε στρατιωτικοί. Σὲ λίγο ἡ τραπεζαρία γέμισε φωνές, γέλοια καὶ προσφωνήσεις...

Ἄλλὰ μαζὶ μαυτὰ ἀρχίσανε καὶ ἄλλα. Πειράγματα διαβολικὰ ἀπ' τὰ λόγια στὰ χέρια, ποῦ ὁ δυστυχῆς ὁ Γκρίτσας, αἰσθανότανε τὴν καρδιά του νὰ χτυπᾷ πιὸ γρήγορα ἀπ' τὸ συνηθισμένο χτύπο καὶ τὸ κεφάλι του νὰ γυρίζη, νὰ ζαλίζεται σὰ νὰ τὸν χτυποῦσε κ' αὐτὸν τὸ κρασί ποῦ κείνοι ἔπιναν.

Μὲ φόβο εἶδε τὴν ξανθὴ νὰ εἶνε πιὸ ξετίποτη ἀπ' τὶς ἄλλες. Καὶ ἓνα φίλημα, ποῦ εἶδε νὰ τῆς δίνει ὁ ξυρισμένος, τοῦ ἔφερε τὴν ἐπιθυμιὰ νὰ ὀρμήσῃ ἐναντίον ὄλων. Ἄλλ' ὁ χονδρὸς γύρισε, μετὰ ἓν ἄλλο φίλημα καὶ τὸν εἶδε.

— Μὰ τί θέλει τοῦτος ἐδῶ;. εἶπε.

— Πήγαινε ἔξω!.

— Ὁ ὑπασπιστῆς δὲν μπορεῖ, πρέπει... ἄρχισε νὰ λέη ἡ ξανθὴ γελαστῆ. Τὸ ἄλλο δὲν τάκουσε, γιὰ τὴ βγήκε ἔξω.

Δὲν εἶχε καθῆσῃ πολὺ, ὅταν κρότοι, χτύπος πόρτας ποῦ ἀνοίγει καὶ χτυπᾷ μὲ δύναμη, φωνές, πεσήματα καρεκλῶν, πατήματα τὸν ἔκαναν νὰ ὀρμήσῃ μέσα.

Ὅλοι ἦτανε ὀρθιοὶ καὶ μαζεμένοι ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον, ἐνῶ σιγὰ, σιγὰ ὑποχωροῦσαν πρὸς τὴν πόρτα, ποῦ μπῆκε ὁ Γκρίτσας, κινάζοντας μὲ τρόμο κἀτι, ποῦ κυλιότανε, στὸ πάτωμα καὶ ποῦ μὲ φωνὴ ζῶον καὶ ἀνθρώπου μαζὶ κἀτι ἔλεγε, ἔβριζε μπερδεμένα.

Περπατώντας μὲ τὰ τέσσαρα ἓνας ἀνθρώπος ἀδύνατος πολὺ, μισόγυμνος μὲ μακρὰ γένεια καστανὰ, ἐνῶ ἀπ' τὸ στόμα του τρέχανε σάλια ὅμοια μὲ ἀφροὺς, μανιακὸς προσπαθοῦσε, ἔτσι μὲ τὰ τέσσαρα, βαρὺς κλονιζόμενος νὰ πλησιάσῃ τὴν κυρία Εὐθυμία.

— Ἄτιμη!. οὐρλιάζε παρα ἔλεγε καὶ τὰ μάτια του ἔδειχναν μανία θηρίου.

— Ἐ σκάσε!.

— Τὸ τέρας!.

— Αὐτὴ φταίει, αὐτὴ, αὐτὴ ἡ καταραμένη φταίει, ποῦ τὸν ἄφησε!. φώναζε ἡ κυρία Εὐθυμία καθὼς ἦτανε κυκλωμένη ἀπ' τοὺς ἄνδρας ποῦ εἶχανε μπῆ μπροστά της.

Ἔνας ἀπ' αὐτοὺς πήρε μιά καρέκλα καὶ τὴν ἔβαλε ἔμπρὸς στὸν μανιακὸ γιὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ προχωρήσῃ, ἀλλ' αὐτὸς ἀρπάζοντας τὴν πρῶτὴ μὲ τὸ ἓνα χέρι, ἐκάθησε ἢ ἔπεσε στὸ πάτωμα καὶ ἔκανε νὰ τὴν σύρῃ, νὰ τοῦ τὴν πάρῃ βγάζοντας ἄγριες, στριγκές, φωνές.

Στὴν πόρτα, κείνη τὴν στιγμὴ, φάνηκε ἡ Κατερίνα ξεμάλλιαστη καὶ πιὸ κίτρινη ἀπ' ἄλλοτε...

Ὁ μῦθος τοῦ Πενθέα καὶ οἱ μαννάδες ποῦ κάτω πεσμένοι τὸν κατασπαρῆσαν, παρουσιάσθηκε στὸ νοῦ τοῦ Γκρίτσα.

Ἡ Κατερίνα ὀρμησε πάνω, πάνω στὸν κρότιό της καὶ ἀρπάζοντας τον μὲ δύναμη τὸν ξάπλωσε καλὰ χάμω. Αὐτὸς ἔκανε νὰ παλέη, νὰ ἀντισταθῆ φωνάζοντας τρελλά, ἀλλ' ὀρμήσανε καὶ οἱ ἄνδρες.

— Σὺ τί κάθεται!. ἔκανε ἄγρια ἡ κυρία Εὐθυμία στὸν Γκρίτσα, ποῦ τὸν εἶδε νὰ στέκεται χωρὶς νὰ κινή τίποτα.

Ὁ ἄρρωστος δὲν πάλευε πιά. Παρατίθηκε μὲ βογκιτὸ γρήγορα

καὶ ἔμεινε στὰ χέρια τους σὰ νεκρός. Τὸν βγάλανε ἔξω. Τὸ κεφάλι του χτύπησε δυνατὰ στὴν πόρτα. Περάσανε ἓνα μεγάλο διάδρομο, μπήκανε σὲνα δωμάτιο καὶ τὸν πετάξανε πάνω σὲνα κρεβάτι.

Ἔνα καντλάκι φώτιζε τὸ δωμάτιο καὶ ἔρριχνε μιὰ ἀδύνατη λάμψη φωτίζοντας τὸ κίτρινασμένο, ἀδύνατο πρόσωπο τοῦ ἄρρωστοῦ, ποῦ ἔμεινε μὲ κλειστὰ μάτια, ἀκίνητος. Οἱ ἄλλοι φύγανε. Ὁ Γκρίτσας στεκότανε μὲ τὴν Κατερίνα, ἀλλὰ ἡ κυρία Εὐθυμία ὄρησε μέσα.

— Εἶσαι ἀσυγχώρητη γιαντὸ ποῦ μοῦ ἔκανες ἀπόψε!.. Ἦτανε τρομερό!.. Μὲ ἔκανες ρεζίλι!.. Σὺ νὰ πᾶς νὰ κοιμηθῆς! Τί κάθεσαι δῶ!..

Ὁ Γκρίτσας ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ δωμάτιό του. Μέσα, καθὼς περνοῦσε ἀπ' ἔξω ἀπ' τὴν τραπεζαρία, ἀκουσε πάλι γέλια.

Θέλησε νὰ κοιμηθῆ, ὅλλ' ὅλα ὅσα εἶχε δῆ, ὅσα εἶχε ἀκούσῃ γυρίζανε στὸ νοῦ του σὰ κολασμένοι σὲ κόλαση.

Γιὰ μιὰ στιγμή κάποτε, ὁ ὕπνος τοῦ ἐρχόταν καὶ ἔφευγε γρήγορος.

Στὸ σιγμαῖο ὅμως αὐτὸν ὕπνο, τοῦ φαινότανε πάντα νὰκοῦη τὴ βρῦση τῆς αὐλῆς νὰ τρέχῃ μὲ κρότο στὶς πλάκες. Καὶ ὅταν ξυπνοῦσε καὶ πάλι νόμιζε νὰ τὴν ἀκοῦη, σιγαλὰ νὰ τρέχῃ ὅσο ποῦ ἔσβυνε.

Ξαφνικὰ τοῦ χτυπήσανε τὴν πόρτα. Ἦτανε ἡ Κατερίνα.

— Ἔλα, Κόστα! Ντύσου γρήγορα! Μέσα βουρλιασθήκανε καὶ ποιὸς πάει νὰ τοὺς μιλήσῃ!.. Δὲ ξέρω τί ἔχει ὁ ἄνδρας τῆς!..

Ντύθηκε τουρτουρίζοντας καὶ τὴν ἀκολούθησε. Μέσα στὴν τραπεζαρία γλεντοῦσαν. Εἶχανε κλειστὲς τὶς πόρτες. Ἄκουσε φωνὲς καὶ γέλια καὶ μιὰ φωνὴ γυναικεία ποῦ μιμόταν κόποιοι, μιλῶντας μὲ τὴ μύτη. Πάνω σαυτὰ μιὰ φωνὴ χονδρὴ ἄρχισε νὰ τραγουδῆ.

Θὰ σπᾶσω κοῦπες
γιὰ τὰ λόγια ποῦπες...

Περάσανε στὸν μεγάλο διάδρομο καὶ φθάσανε στὸ δωμάτιο τοῦ ἄρρωστοῦ.

Ἡ Κατερίνα ἀνοιξε μὲ τὸ κλειδί τὴν πόρτα καὶ μπήκε πρώτη.

— Μπά, μπά! ἔκανε.

Ὁ ἄρρωστος βρισκόταν καθισμένος, πεσμένος στὰ σίδερα τοῦ κρεβατιοῦ καὶ φαινότανε νὰ κυτᾶσῃ τὸ παράθυρο ποῦ ἔβλεπε ἔξω, στὴν αὐλή.

Καὶ τὸν πλησίασε γρήγορα, σχεδὸν ὅπως εἶχε ὀρμήσῃ μέσα στὴν τραπεζαρία καὶ τὸν ἄρπαξε. Ἄλλ' ὁ ἄρρωστος ἀντὶ νὰ φωνάξῃ, νὰ φέρῃ ἀντίσταση, σωριάσθηκε, χωρὶς μιλιὰ, στὰ χέρια τῆς. Δὲν ζοῦσε πιά. Ἰσως ἡ ψυχὴ του, σκεπτόταν ὁ Γκρίτσας, πηγαίνοντας γρήγορα νὰ χτυπήσῃ τὴν πόρτα τοῦ γλεντιοῦ, θὰ ἀκολούθησε τὸ φάντασμα, ποῦ κάτὶ ζητώντας, κείνη τὴ νύχτα, γύριζε στὴν αὐλή, μέσα στὸν παγωμένον ἀέρα!..

ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΙΝΕΣ ΖΩΕΣ

(ΣΕΙΡΑ ΔΕΥΤΕΡΗ)

ΔΙΠΛΟΖΩΗ

Τὶς ἀγνινὲς ὄρες—πρὶν ὁ ἥλιος διώξῃ τὶς λευκὲς μουσελίνες ποῦ ἀγνοσκεπάζουν τὰ δέντρα—καὶ τὶς βραδυνὲς—μετὰ, ἀφοῦ ὁ ἥλιος δύσει, καὶ ἀπλωθοῦν οἱ ἄλλες οἱ μενεξεδιές,—βγαίνω ἀναζητῶντας μακρονὲς ἀναμνήσεις.

Τὶς ὄρες αὐτές, οἱ ὑγρὲς μουσελίνες κρύβουν τὴν εἰδὴ τῶ δέντρων, καὶ τὶς μικρόλογες λεπτομέρειες τῶν πάρκων.

Μέσα στὴ θολούρα, τὰ κομψὰ κίτσια φαντάζονται σὰν τ'ἀπλοῦ καὶ καλύβια, καὶ τὰ τετράμηλα παλάτια, σὰν τὰ καλλίγραμμα βουνὰ τοῦ χωριοῦ μου.

Τὶς ὄρες αὐτές, ἀγκαλιάζοντας τὶς μακρινὲς ἀναμνήσεις, ζῶ τὴν περασμένη μου ζωὴ.

Στὸ μεταξύ, τὶς ὄρες ποῦ ὁ ἥλιος πυρώνει τὶς στέγες καὶ τὶς ἀσφαλτωμένους στοράτες—μάτια οἱ καπνοδόχες ξετυλίγουν ἐναντίά του μαῦρα κρέπια—μέσ' στ' ἀνθρώπινο μελίσι, ἐργατικὴ μέλισσα κ' ἐγώ, σκίβω στὴ δουλειά.

Ἔ! ἀνάγκη νὰ ζήσουμε.

ΚΑΪΡΟ, 1910

ILLUSION

Καθισμένος στὴ βάση τῆς μεγάλης Πυραμίδας, μὲ τὸ μαστοῦνι του σχεδιάζει στὴν ἄμμο καρβάνια ἀπὸ γκαμήλες ἢ ἓναν ἀράπη μέσα στὴν ἔκσταση τῆς βραδυνῆς του προσευχῆς.

Ὅταν χαμηλώσει ὁ ἥλιος καὶ χρυσώσῃ τὸ ἐπίπεδο, φαντάζονται οἱ χαρακίες σὰ μαβιὰ σμάλια.

Υπογράφει περήφανα, καὶ στέκει κυτᾶζοντάς τα μὲ τὴν ἀνατριχίλα τοῦ δημιουργοῦ.

Σύγκαιρα φυσάει ἓνας καλόγνωμος ἄνεμος ἢ ἄμμος σὰ χρυσόσκονη σηκώνεται ψηλά.

Ἰσα με νὰ γύρει ὁ ἥλιος πίσω ἀπὸ τὴν ἔρημο, ἡ εὐεργετικὴ καταστροφὴ συντελεῖται.

Σώζεται ἀπὸ τὴν ἀπογοήτευση.

Μὴ καὶ δεῖ πῶς ἐλόγησε χαράκια στὴν ἄμμο!

Σὲ λίγο, ψηλά προβάλλει ἓν ἀστέρι.

Δυνατὸ νὰ σκεφθῆ πῶς ἐσηματίσθη ἀπὸ τὰ χρυσὰ μόρια ποῦ ἀποτελοῦσαν τὸ ἔργο του!

ΤΡΟΜΟΣ

Μιά νύχτα, παραμόνευα κάτω από μιάν άνθισμένη μαγνόλια, για ν' ακούσω τὸ τραγοῦδι τῆς Γαλήνης.

Ἄερας δὲ φουσοῦσε καθόλου — μήτε ὅσος θάφτανε για νὰ κινηθοῦν τ' ἀρώματα—κι εἶταν τόση ἤσυχία ποὺ τὰκουσα νὰ τραγουδεῖται μέσ' στὴ σιωπή, μὲ τὴν ἀναπνοὴ τῶν βλασταριῶν ποὺ αὖξιαναν κείνη τὴν ὥρα κάτω ἀπὸ τὸ φεγγαρίσιο φῶς.

Ἄξαφνα, ἓνα βαρυγενομένο ἀγλάδι ἔπεσε στὴ γῆς, κι ἀντήχησε μέσ' στὴ ψυχὴ μου τρομαχτικά, λὲς κι ἔπεσε μιὰ σφαῖρα ἀπὸ μολύβι ἀπάνω σὲ χαλκοματένια ὑδρία νεκρική.

Μπορεῖ τὴν ἴδια νύχτα νὰ ξανακούσῃ τὸ τραγοῦδι τῆς Γαλήνης —κι ἔτσι πρέπει.—Σὲ λίγο ξανάρχησε τὸ τραγοῦδι τῆς Γαλήνης, μὰ στὴ ψυχὴ μου ἔμεινε ἀπὸ τότες ὁ τρόμος.

ΕΓΓΝΟΙΕΣ

Σὰν εἶμουνα παιδί μικρό, πρὶν κοιμηθῶ τὴ νύχτα, παρακαλοῦσα :...νᾶνε καλὰ ὁ μπαμπᾶς, ἡ μαμιά, καὶ νὰ κάνει αὔριο καλὸν καιρὸ για νὰ μὲ πάρουνε περίπαιτο στὸ δάσος...

Δὲ μπορῶ νὰ προσενχηθῶ πιά!

Ἡ μαύρη βαργεστησιά ποὺ σέρνεται τριγύρω μου, μ' ἀδράχνει τὴν ὥρα ποὺ δένω τὰ χέρια μου, καὶ λυγῶ τὰ γόνατά μου, για νὰ παρακαλέσω :...τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον....

ΑΝΘΡΩΠΗ

Ὡστόσο τὴν κατάφερε ὁ πλάνος
τὴ νύχτα ν' ἀνταμωθοῦν στὶς ροδονίες.

Εἶταν μιὰ στριφνὴ νύχτα. Ὁλημερὶς λαύρα ἀπὸ ξεζούμιζε τὰ φυτὰ, καὶ τώρα (σπάνιο πράγμα για τὸν τόπο μας) ἀσάλευτα ὅλα, μάταια προσπαθοῦσαν νὰ πάρουν μιὰ βαθεῖαν ἀναπνοή. Οἱ αἴρες λὲς καὶ κρατοῦσανε κακόβουλα τὴν ἀνάσα τους για νὰ πνίξουνε τὴν πλάση.

Ἄνταμοιήκανε στὶς ροδονίες.

— Τί ἔλεινός καιρός ! Φωτιά !

— Θάνατος !

Καὶ τὰ στρουθιά στ' ἀχρόκλινα — ψυχούλες πνιγμένες — τινάζαν τὶς φτεροῦγες τους, ξεφτίζαν τὴν ἀτμόσφαιρα :

— Τί ἔλεινός καιρός !

Στὸ φάχη, ἓνας κόρακας, — ξεστρατισμένος στρατοκόπος — ἔρριξε μονότονη στριγγιὰ κραξιά :

— Θάνατος !

Ἐδώσανε τὰ χέρια.

— Νᾶπερνε νὰ φουσοῦσε ἓν ἀεράκι δροσερό !

— Ἄχ νὰ φουσοῦσε !

Καὶ τὰ φύλλα μαζεμμένα στὰ κλωνάρια — μύρια ξευγάρια χέρια σταρωμένα σὲ δέηση βουβή :

— Νᾶπερνε νὰ φουσοῦσε ἓν ἀεράκι δροσερό !

Καὶ τὰ ρόδα, γυρμένα πρὸς τὴ γῆ — ἀγνά κεφάλια σκυμμένα σὲ κατανυχτικὴ παράκληση :

— Ἄχ ! νὰ φουσοῦσε !

Ἐνώσανε τὰ χεῖλια τους σὲ δυνατὸ βαθὺ φίλημα κι ἀνοιξαν τὴν ἀγκάλη τους σὲ σφιχτὸ ἀγκάλιασμα.

— Ὦχ ! φωτιά !

— Θάνατος !

Καὶ μ' αὐτοὺς καὶ τ' ἄλλα ποὺ ἀναπνεύουνε καὶ ζοῦν, πουλιὰ καὶ δέντρα :

— Φωτιά ! θάνατος !

Φιλιά καὶ χάρια κι ἄλλα παιχνίδια.

— Νᾶπερνε νὰ φουσοῦσε ἓν ἀεράκι δροσερό.

— Ἄχ ! νὰ φουσοῦσε !

Μάταια παρακαλοῦν καὶ δέονται ὅλα τὰ πράγματα :

— Νᾶπερνε νὰ φουσοῦσε ἓν ἀεράκι δροσερό

— Νὰ φουσοῦσε !

Ἐγειν' ἀνάγκη, ὅλα νὰ σκύψουν καὶ νὰ νικηθοῦν σὲ τούτη τὴν περίσταση.

Τὰ ρόδα, ἀφήσανε τὰ πέταλά τους νὰ πέσουνε στὴ γῆ.

Οἱ στρουθοὶ τινάζαν τὶς φτεροῦγες τους καὶ πέφταν τὰ φτερὰ στὸ χῶμα.

Ἄλλα σκύψανε. Ἄλλα νικηθῆκανε.

— Γυναικούλα μου !

— Χρυσέ μου !

Καὶ τὸ λευκὸ ρόδο τῆς παρθενιάς της, ἔρριψε στὴν ἀμαρτωλὴ ἀγκάλη τοῦ πλάνου.

ΚΑΪΡΟ, 1910

ΜΗΤΡΙΑ

Σ' ἓνα παράμερο ράφι, βρήκα μιὰ ταμπουρά κι ἀπὸ κείνη τὴ μέρα εἶχα μόνο πόθο, νὰ τῆς βάλω τὶς κόρδες ποὺ δὲν εἶχε.

Ἐχρησιάστη νὰ περάσουν πολλές ἑβδομάδες για νὰ βρῶ τὰ λεφτὰ ποὺ χροιάζονταν.

Εἶταν ἡ πρώτη ἔνοια τῆς ζωῆς μου.

Δὲν ἔπαινα νὰ μουρμουρίζω τοὺς σκοποὺς τῶν τραγουδιῶ ποῦ ἔξερα. Πίστευα πὼς θὰ τοὺς ἔπαιζα, — κι ἄλλους ἀκόμα ποὺ δὲν ἔξερα μὰ τοὺς ἄκουσα κάποτε — ἅμα ἔβαζα τὶς κόρδες.

Ἄγορασθήκανε οἱ κόρδες...τὶς τένωσα στὴ ταμπουρά...

Εἶταν ἡ πρώτη χαρὰ τῆς ζωῆς μου κι ἀμέσως ἡ πρώτη ἀπογοήτευση !

Ἐστερα, εἶπα πὼς ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ κάποιος ποὺ νὰ ξέρει νὰ τὴν κορδίσσει.

Κορδίσθηκε. Εἶταν ἓνας ζητιάνιος ποὺ ἔπαιζε τὸ βιολί. Μιὰ μέρα ποὺ τοῦδωσα κάτι, μοῦ εὐχήθηκε...ὄτι ποθῶ...τοῦ εἶπα...κορδίσέ μου τὴ ταμπουρά !

Ὡόχ ! ἡ φτωχὴ ψυχούλα μου ποὺ γίνονταν κουβάρι σὰν τὴ βαρούσα πρὶν. Τώρα πετάλιζε.

Ἐβάρεσα νὰ παίξει ἓνα σκοπὸ γνωστό, πὺν στὸν ἦχο του εἶτανε
κάτι πὺν τὸνοιωθα.

Ἀκούσθη ἄλλως ἦχος, πὺν εἶταν ὅ,τι ἔνοιωθα!

Σκοπὸ γνωστὸ δὲ μπόρεσα νὰ παίξω—δὲ δοκίμασα πολὺ...
γιατί, ὅπως βαροῦσα... ἔτσι... ἀνάφη... σιγά,
εἶταν καλά.

Ἡ μητριὰ μου γελοῦσε· εἶπε πὺς τὰ μικρὰ πράγματα εὐχαρι-
στοῦνε μικρὸ νοῦ.

Ἄς τὸλεγε.

Εἴμιον εὐτυχημένος, ὅσπου μιὰ μέρα εἶπε ἡ μητριὰ μου πὺς τὴ
ζάλιζα, καὶ μοῦ τὴν πήρε.

Καὶ τὴ βαροῦσα τόσο σιγανά, μόλις ἀκουόταν... ἐνοχλήθηκε ἡ
μητριὰ καὶ μοῦ τὴν πήρε!

Εἶταν ἡ πρώτη λύπη τῆς ζωῆς μου κι ὁ πιὸ ἀξέχαστος πόθος
πὺν μ' ἀπόμεινε, γιατί μοῦ τὴ θυμίζει τὸ σουράβλι τοῦ βοσκῦ τὰ
δειλινά, καὶ νοιώθω τὴν ἀνάγκη τῆς σὰν κάθουμαι τὰ μεσημέρια στὸ
βαθύσκαο.

Ἡ μητριὰ μου τῆς ἔδесе μιὰ φοῦντα καὶ τὴν κρέμασε στὸν
τοῖχο γιὰ στόλισμα.

Τὴ θωροῦσα κι ἔλωνα!

Ἡ μητριὰ τὴν κρέμασε στὸν τοῖχο γιὰ στόλισμα, κι ἐγὼ πὺν τὴ
θωροῦσα ἔλωνα κι ὀλάκερη ἡ ζωὴ μου γέμησε ἀπὸ τὸν πόνο τῆς
στέρισης τῆς.

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ, 1908

ΝΑΡΚΙΣΣΕΥΜΑ

Ἔτσι ἡ μάγισσα τοῦ παράγγειλε :

— Πάρε γνέ μου, τοῦτο τὸ στρατί, τὸ μονοπάτι, πὺν τὸκοψε
ἀνάμεσα στὸ γρασσίδι μιὰ λαφίνα πηγαίνοντας νὰ πιεῖ νερό· κι ἄ-
φησε τὴν ἔγνοια σου νὰ ξετυλιχτεῖ σ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες τῆς, σὰν
τοῦ γρασσιδιοῦ τὶς βελουδένιες ἀποχρωμιές.

Καὶ σὰν φτάσεις γνέ μου, στὴ λιμνοῦλα· γδύσου τὰ λινά σου,
καὶ ντύσου κατάσαρκα τὸν ἥλιο. Κῦττα πάνω τὸν ἡλιοκροινό, κῦττα
κάτω τὸ ἡλιοκαθρέφτισμα... καὶ θὰ δῷς γνέ μου, καὶ θὰ δεῖς πὺς ἡ
ἔγνοια σου θάλλάξει.

— Ἔτσι, κατὰ πὺς τοῦ παράγγειλε ἔκαμε τὸ παλληκάρι.

Πεῖρε τὸ στρατί τὸ φειδωτό—κομμένο—μέσ' στὸ γρασσίδι— κι
ὅσο νὰ φτάσει στὴ λιμνοῦλα—λιμνοῦλα μὲ νεκρόκρινα—ἔφτά φορὲς
ξετυλίχθη ἡ ἔγνοια του. Γδύθη τὰ λινά του καὶ ντύθηκε κατάσαρκα
τὸν ἥλιο. Ἀνάβλεψε ψηλὰ τὴν ἡλιοπηγή, κῦτταξε τὸ ἡλιοντυμένο
του κορμί, πὺν γλικοπύρωσε, κι ἔσκυψε στὴ λιμνοῦλα κι εἶδε, ...
κι εἶδε τὴ μορφή του—ὁμορφιά, τριγυρισμένη ἀπὸ νεκρόκρινα.

Κι ἔσκυψε... κι ἔσκυψε, καὶ φίλησε στὴ λιμνοῦλα τὴν ὁμορφιά
του, κι ἄλλαξε ἡ ἔγνοια του.

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ, 1913

ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

GUSTAVE LE' BON

ΟΙ ΕΠΙΛΕΚΤΟΙ

Ἡ δύναμη ἐνὸς ἔθνους δὲν μετριέται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τοῦ πληθυσμοῦ
του, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀξία τῶν ἐπιλέκτων του.

*

Δημιουργήματα τῶν ἐπιλέκτων, οἱ πολιτισμοί, ἀπὸ αὐτοὺς καὶ μόνο προο-
δεύουν. Ὄταν μιὰ χώρα στερηθεῖ τοὺς ἐπιλέκτους τῆς πέφτει γλήγορα στὴν
κακομοιριά καὶ τὴν ἀναρχία.

*

Ὁ λαὸς μιᾶς χώρας εἶναι μιὰ μεγάλη ἀποθήκη ἐνέργειας, μὰ ἡ ἐνέρ-
γεια αὐτὴ εἶναι χρησιμοποίησιμη μόνον ὅταν διοχετευτεῖ ἀπὸ τοὺς ἐπιλέκτους.

*

Οἱ μεγαλοφρεῖς ἀνακαλύπτει εἶναι πάντοτε προσωπικὲς. Λίγουν καρπὸ
ὅταν γίνουν συλλογικὲς.

*

Πολλοὶ ἐπιλέκτοι μαζωμένοι στὸ ἴδιο μέρος δὲν ἀποτελοῦν μιὰν ἐπιλέ-
κτη οὐμίδα. Γιὰ νὰ κρατήσῃ τὸ ἐπίπεδον του, τὸ ἀνώτερο πνεῦμα πρέπει νὰ
μείνῃ ἀπομονωμένο.

*

Οἱ ἀριστοκρατίες πῆραν πολλὰς μορφάς : καταγωγῆς, ταλέντων καὶ πλού-
του. Ὁ κόσμος ποτὲ δὲν κατορθώσε νὰ τὶς ἀποφύγει.

*

Ἡ ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος ἔπρεπε νὰ εἶχε φανεῖ τόπο ἀδίκῃ στὰ
ἐξισοτικὰ πλήθη ὅσο κι' ἡ ἀρχαία τάξη τῶν εὐγενῶν. Ἡ γέννα μόνῃ ξεσέ-
νει τὶς πνευματικὲς ιδιότητες, ὅπως ἄλλοτε ἔσερνε τὰ προνόμια.

*

Ἡ πάλῃ τῶν τυφλῶν ὄχλων ἐναντίον τῶν ἐπιλέκτων ἀπὸ τοὺς ὁποίους
καὶ ζοῦνε εἶναι μιὰ ἐξακολούθησι τῆς ἱστορίας. Ὁ θορίαμβος τοῦ ἀριθμοῦ
ἐσημείωσε τὸ τέλος πολλῶν πολιτισμῶν.

*

Οἱ μεγάλοι πολιτισμοὶ δὲν μπόρεσαν νὰ εὐδοκιμήσουν παρὰ μόνον ὅταν
ἔμαθαν νὰ κυριαρχοῦν τὰ κατώτερα στοιχεῖα.

*

Οἱ ἐπιλέκτοι δημιουργοῦν, ὁ ὄχλος καταστρέφει.

ΜΕΤΑΦΡ. Β. Κ. Π.

ΣΚΙΤΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

ΝΙΓΡΗΤΑ

Κι αυτό τὸ δισκοπότηρο, ἃ δὲ ζυγίζει ὅλο μάλαμα κ' εἶναι ἀσχημ, τὸ λίγο-λίγο ἓνα τῆλο θὰ πιάνη. "Ἄς πάει κι αὐτὸ μέσ' στὸ σακοῦλι μαζί μὲ τις καντῆλες τις χουσές, τις ἀσημένιες, μαζί μὲ τοὺς πολῦτιμους σταυρούς, τὰ θυμιατά, τὰ ἔξαπτερία καὶ τοὺς πλούσιους σὲ χρυσάφι καὶ τάματα—μεγάλη ἡ χάρη ρη τους—ἀγίους. Τὸ ζῶ μου μὲ τὰ δλοτρονφερα καποῦλια του—ἔ καὶ νὰ τῶξερε πὼς τῶθρεφε γιὰ μένα, ὁ Γιάννης ὁ Γραικὸς ἀπ' τὴν Ἄγγιστα!—εἶναι γερό θὰ τὰ σηκώση. Ἄλλωστε καὶ μακρυνὸ ταξεῖδι δὲ θὰ κάνη. Στ' Ὀρλιακο, στίς Σέρρες, τὸ πολὺ, θὰ σταματήσουμε: κάποιος θὲ νὰ βρεθῆ στὴν πόλη ἀγοραστής. Τὸ προῖμμα εἶναι καλὸ καὶ τιποτένια ἡ τιμὴ. Ἡ κεντητὴ χαντζάρα μὲ τὸ σελάχι της ποὺ μου χοιιάζεται, σήμερα, αὔριο μετὰ τὸ ξεπούλημα θὰ τὴν ἀποχτήσω: τριάντα πέντε λέβες μοῦ τὴν ἀφίνει ὁ πατριώτης μου γιὰ τὸ χατήρι μου: τριάντα πέντε μὰ τῆς ἀξίζουν: δὲ θὰ μοῦ ξεφύγη μήτε παιδί μήτε καὶ θηλικὸ ἀπὸ τοὺς ἀτιμους ἐκείνους τοὺς Γραικοὺς συχωριανούς μου, ποὺ σὰν περνᾶν ἀπὸ μπροστά μας ἀντίς μὲ σεβασμὸ νὰ μᾶς προσφέρουν τεμενάδες, σηκώνουν τὸ κεφάλι τους ψηλά καὶ δίχως κἂν νὰ μᾶς προσέξουν προσπερνοῦν! "Ἄ ὄχι, ἦλθε πιά ὁ καιρὸς νὰ ἐκδικηθῶ ὅλους ἐγὼ θὰ τοὺς σφάζω καὶ τοὺς γέροντες ἀκόμα, ὅσοι ἀδυνατοῦν ν' ἀντισταθοῦν. Πρῶτα-πρῶτα ὁμως—τιμὴ μεγάλη αὐτῆ—τὴν κόψη τῆς μαχαίρας μου ὁ χιονάτος ὁ λαιμὸς τῆς γειτόνισσάς μου Ἀλεξάντρας θὰ δεχθῆ. Ὁ ἄντρας της, ἐκεῖνο τὸ θηριὸ ποὺ καὶ σὰν τὸ θυμῆμα ἀκόμα τρέμω, λείπει, σηκώθηκεν ἀντάρτης μὲ τοὺς φίλους του.

Τώρα πιά δὲν ἔμεινε τίποτε ποὺ νάχη ἀξία καὶ νὰ μπορῆ τὸ ζῶ μου νὰ τὸ σηκώση. Ἡ εἰκόνες, οἱ πολυέλειοι, τὸ τέμπλο εἶναι βαρειά, δὲ σαλεύουν. Ὅμως δὲν πρέπει βάρβαροι νὰ τὰ χαροῦν: θὰ τὰ κάψω: ναι ὅλα καὶ τὴν ἐκκλησιὰ μαζί.

Βάζει φωτιά στὴν ἅγια Τράπεζα ἐπάνω, πετιέται στὴν ἀλλή, ἔξω ἀπὸ τὸν νάρθηκα, φορτώνει βιαστικὰ τὸ ζῶ του, δειλὰ δειλὰ κνττὰ τριγύρω, κάνει τὸ σταυρὸ του κι ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο γιὰ τ' Ὀρλιακο.

Δὲν ἀλλαγεύει, τὸ καμπαναριὸ ἀκόμη φαίνεται καὶ νὰ ὁ Γραικὸς φαντάρος μπροστά του!

Τ' ἅγια ἐλευτερώνονται, σώζεται ἡ ἐκκλησιὰ καὶ τὸ χωριὸ γλυτώνει καὶ τὴν ζωὴ καὶ τὴν τιμὴ του.

Χάμου ξεπλόνεται ἀναίσθητος ὁ ἀγιοςδύτης.

ΝΙΓΡΗΤΑ

— Γιὰ Βούλγαρος γιὰ σὲ ξεπλόνω στὴ

στιγμὴ νεκρό.

— Γραικὸς καὶ νὰ τὰ στήθη μου βρωμόσκυλο!

Γυμνώνει τὸ σπαθὶ του μὲ βιάση ὁ ἄναντρος—στοῦ Σαῖτᾶ σταμάτησαν ἔχτες ἀργὰ τὴ νύχτα οἱ Γραικοὶ καὶ τὴν ὁρμὴ ποὺ ἔχουνε πολὺ δὲ θὰ προκάμῃ νὰ ψηλώσῃ ὁ γήλιος καὶ θὰ φτάσουνε— καὶ μὲ τὴν τρίτη τὴ στερενὴ τὸν ἀποτελειώνει!

Νὰ τους καὶ μπαίνουν οἱ φαντάροι στὸ χωριὸ. Νερό στὴ βρύση τὴ μεγάλη πᾶν νὰ πιοῦνε, στὸ μέσο τῆς πλατείας. Ἐκεῖ πλαῖ κοίτεται νεκρὸς ὁ τρισμαχαιρωμένος ἐννενηντάρης γέρος. Στὰ στεγνά του ρητιδωμένα χεῖλη κάποιο γλυκὸ εἰχαρίστησης χαμόγελο ζωγραφίζεται. Εἶναι γιὰτὶ ξεψύχησε Ρωμῆος καὶ τὸ κορμί του θάλλωνε σὲ χῶμα τοῦ χωριοῦ του, ποὺ τὸ χάρηκε καὶ προαισθάνονταν πὼς θὰ γενῆ καὶ πάλι Ἑλληνικό.

ΣΕΡΡΕΣ

Λέγουν πὼς ἔφτασαν καὶ μάλιστα οἱ καλοθελητές μας βιαστήκαν νὰ μᾶς δόσουν συμβουλή νὰ φύγουμε ἀπὸ τὴν Πολιτεία, γιὰτ' εἶναι κρῖμα ἀνώφελα ἀδῶο αἶμα νὰ χυθῆ!

"Ὁχι, δὲν ἔφτασαν κι οὔτε θὰ φτάσουν: τὰ τόπια ποὺ ἀκούονται ὀλοένα καὶ δυνατώτερα εἶναι δικὰ μας, κι ὁ στρατὸς ποὺ τρέχει, τρέχει πρὸς τὰ δῶ καὶ σηκώνει σύννεφο τὸν κουρνιαχτό, εἶναι δικὸς μας στρατὸς. Ὁ τι κι ἂν κρατεῖ στὰ χεῖρια του χάμου πετᾶ κι ἀφοβὰ στὸ Στρομῶνα μέσα ρίχνεται—δελφίνοι στὸ κολύμπι—μὴ βλέποντας τὴν ὄρα στὴ θερμὴ νὰ γύρη ἀγκαλιά μου νὰ πανηγυρίσῃ τὸ μεγάλο Θρίαμβο τοῦ Λαχανᾶ!

Μὲ τὰ κεφάλια κάτου ἀπὸ ντροπὴ νὰ κ' οἱ Γραικοὶ τοὺς ἀκολουθᾶνε: πιασμένοι θάνατι ὅλοι τους αἰχμάλωτοι: τοὺς σέρνουν οἱ ἀντρεῖοι μας μὲ τὸ σκοινί!

"Ὁχι, δὲν ἔφτασαν κι οὔτε θὰ φτάσουν. Δὲ θὰ φύγουμε, δικὴ μας θὰ μείνῃ ἡ Πολιτεία!

ΞΑΝΘΗ

"Ἐπαῖξε μὲ τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς στὸ δρόμο μέσα. Ξαφνικὰ, ἀλλάζει τὸ χρῶμα του: ἀφίνει τὸ παιγνίδι: τρέχει μ' ὁρμὴ στὴν ἀλλή τοῦ σπιτιοῦ του: μπαίνει μέσα: σφαλᾶ μ' ὅλη τὴ δύναμή του τὴν πόρτα τὴν ἐξωτερικὴ, καὶ σὰν ἀντιροῦζει τὴ μάνα του, Μαμά! φωνάζει καὶ πέφτει στὴν ἀγκαλιά της!

— Τί ἔχεις γνιόκα μου, μὴ σὲ χτυπήσαν τᾶλλα τὰ παιδιὰ; Σήκω τὸ κεφαλάκι σου, μὴ μὲ τρομάξεις, κανεῖς δὲν εἶναι ἔλα κνττα με στὰ μάτια καὶ πὲς μου, πὲς μου ποιὸς σὲ πείραξε;

"Ὁ Πετράκης ὅλο καὶ τρέμει, τρέμει σὰν τὸ ψάρι. Ὅμως σὰ νὰ λαβαῖνῃ λίγο θάρρος, στρίβει τὸ κεφαλάκι του, ρίχνει μιὰ λοξὴ ματιὰ στὴ γνάβηνη πόρτα, ποὺ βλέπει στὸ δρόμο, τινάζεται σπασμωδικὰ καὶ βγάζοντας σπαρακτικὴ φωνὴ Βούλγαρος περνᾶ! Ξεσπᾶ σ' ἀτέλειωτα κλάμματα, κλάμματα ποὺ δακρυοβρέχουν τὰ μυριοφιλημένα στήθια τῆς μάνας του.

“ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΚΑΙ ΗΡΩΩΝ ΑΙΜΑ”

ΕΛΕΓΕΙΑΚΟΙ ΤΟΝΟΙ

Κλαίει τὸ Σιδερόκαστρο, τὸ πανώριο χωριό, καὶ δέρνεται ἀκόμα... Μῆνες κυλήσαν ἀπὸ τότες, χρόνος κοντεύει νὰ κλείσει, μὰ τις δροσλιπένιες συμφορές, τίς μαῦρες κακωσύνες δὲν τίς ξεχνοῦν.—Τὰ ὑφάδια τὰ μαῦρα ποὺ τὸ σκέπασαν ὅσο κι' ἂν τὰ ξεμπλιάζει τῆς Λευτεριάς ὁ γῆλιος δὲν μπορεῖ νὰ τὰ διαλύσει.

Τὰ νυχτοπούλια ρηάζονται καὶ τὰ βώδια ἔρμα μουγγανῶνται, καὶ τὸ μουγγάνισμά τους μοιάζει σὰν τοῦ πληγωμένου τίς στερνές φωνές ὅταν ἀκουμπήσει τ' ἀτσιλί τοῦ μαχαιριοῦ στὸ κόκκαλο καὶ τὸ στριφογύρισμα τῆς δίκοπης στὴ σάρκα—σὰν τὸ τριβέλι στοῦ ξύλου τίς φλέβες.

Τὸ γαῖμα τῶν παιδιῶν ποὺ στοὺς βράχους τοὺς σιδερένιους χορροκύλησαν, ἐνώθηκε μὲ κάτι ἄλλων «Μαρτύρων καὶ Ἡρώων αἶμα» καὶ λούλουδο κεῖ πέρα δὲν ἀνθεῖ...

Τὸ μισοῖ κι' ἂν σπαρθεῖ θὰ φαντάζει στὸ κάρπισμά του σὰν καρδιά ματωμένη καὶ τὰ καματερά ποὺ θὰ τὸ φάνε σὰ λωλὰ θὰ χυθοῦν στοὺς κάμπους τοὺς χέρσους—ποὺ τὸ παλοῦκι βλαστάρια σκορπάει καὶ τὸ πόδι ἴσαμε τὸ γόνα χώνεται.

Κεῖ δὲ θὰ φτυρώσει λούλουδο πιά.

Ἡ ἐρωτιάκη μαργαρίτα θὰ χαθεῖ καὶ τ' ἀγριόκρινα θὰ λείψουν. Τ' ἀσφοδεῖλι ἀπλόχερο θὰ φτυρώσει κι' οἱ παπαροῦνες ὀλάλικες ἴσαμε τῆ ρίζα, θὰ χυθοῦν καὶ θ' ἀνέβουν ψηλὰ μεσοῦρανα, θὰ γίνουν κυπαρίσσια θλιμμένα κοκκινωπὰ κι' ἀραδαριά οἱ βλασταριές θὰ τραβήξουν πέρα—ποὺ κάτι μαῦρα βοννά στηλώνονται—καὶ τὴν πόλη ποὺ σκόρπισε τὸ ψακὺ γιορτάσι θὰ πνίξουν.

Τὸ μισοφέγγαρο—τὸ σύβολο τοῦ Ἀλλάχ καὶ τῆς σκλαβιάς ὁ κράχτης, ποὺ πρὶν σὰν ἔβγαινε στὸν οὐρανό, τὸ ραμαζάνι γιόρταζαν οἱ ἀλλόθρησκοι, τώρα πρὶν κόκκινο φαντάζει κι' οἱ ἀχτίδες του ποὺ ρίχνονται στὴ μοντωμένη πλάση σὰ λεπίδια ἀλικόβαφα φαίνονται.

Τὸ Γενναριοῦ τὸ γιομοφέγγαρο, ποὺ τὴ νύχτα ἡμέρα κάνει θάνατο γεμάτο, ὄχι πιά ἀπὸ ἀσημένιο φέγγο μὰ ἀπὸ μιὰ κοκκινῆλα βαθειὰ κι' οἱ ἀχτίδες ποὺ ρίχνονται θὰ πνίγουν τὴν πόλη σὰ λάβα Βουλκάνου...

*

25 τοῦ Θεριστή!.. Ποιὸς θὰ ξεχάσει ἀπὸ τοὺς Σιδεροκαστρίτες αὐτὴ τὴ μέρα!

Σὰν ἔρχεται ἡ μέρα τούτη, γλυκόλογο δὲ θ' ἀκούγεται καὶ χάχανα δὲ θὰ σκορπιῶνται. Μονάχα πισσολόγια, κλαῦμοι καὶ μοιρολόγια. Ξεφωνητὰ καὶ βόγγοι. Ρεκαγμάτα καὶ σκουξίματα θ' ἀντηδονοῦνε στὰ γύρω βράγια...

25 τοῦ Θεριστή! Στεγνὰ δὲ μνέσκουνε τὰ μάτια, μονάχα τὰ θαμπώνει τὸ ποτάμι τῶν δακρύων ποὺ κυλάει.

Τὰ μάτια δὲν ξεχνοῦν, μονάχα ξαναφτιάχνουν παλιές εἰκόνες τρομερές ποὺ μιὰ φορὰ τίς εἶδαν.

Καὶ θὰ βλέπουν πάντα... Θὰ βλέπουν τὸ Δεσπότη τους ξεμαλ-λιασμένο, μὲ τίς κοιτίδες ριγμένες στὸν ὄμο σὰ λιονταρίσια χήτη νὰ σπρώχνεται ἀπὸ τοὺς ἀπόγονους τοῦ Σαμουήλ, ποὺ τὰ χεῖλια τὰ βιάφανε μὲ ἀγνισμένη σάρκα, καὶ οἱ ἐποκόπανοι νὰ πέφτουνε καὶ τὸ ράσο κορσελιάρικο ν' ἀνεμίζη. Θὰ τὸν βλέπουμε πάντα σταυροπόδι καθισμένο σὲ μιὰ πλατέα ὅξ' ἀπ' τὸ χωριό, καὶ τίς λόγγες θὰ θεωροῦνε νὰ πέφτουνε στὶς πλαδερές τίς σάρκες καὶ τίς τελευταίες πνοές τοῦ Μητροπολίτη θ' ἀγριοκοῦν καὶ τίς στερνές του ματιές θὰ θεωροῦνε ποὺ κρᾶζανε πάντα ὀλόγιομες ἀπὸ μίσητα— «Ὑ π ἄ ρ χ ε ι δ ἰ κ η ς ὀ φ θ ἄ λ μ ὀ ς» κι' ἀπέ... σιγαλιά! Μόνο ὁ καινούργιος ἄγιος θὰ σφραδάξη ἀκόμα στὸ χῶμα σὰν τὸ ψάρι ὅταν τὸ βγάλεις στὴ στεργιά. Καινούργια μαρτύρια προσμένουνε τὸ κουφάρι του.—Νέος Γρηγόριος Ε'. πλάθεται...

Οἱ στρατιῶτες ποὺ λυσσάζανε στὸ φάδασμα τοῦ χορμιοῦ, ἀραδαριά διαβαίνουν κι' ἀγριοχτυπήματα στὶς πλάτες του τραβοῦν καὶ μὲ τὰ πόδια τὸν βαροῦν στὰ μούτρα. Καὶ τὰ μαλλιά, τὰ γένεια του τουφωτὰ μνέσκουνε στὰ χέρια τους καὶ τὰ μάτια στὰ χέρια τους στάζουν ἀκόμα ὑγρὰ...

Κι' οἱ Σιδεροκαστρίτες κλεισμένοι σ' ἀνήλια κατώγεια θεωροῦν τὸ μάρτυρα μὲ ἀπὸ χαραμάδες καὶ σιγαληγὰ κλαῖνε. Μόλις ἀκούγεται στὸ κατῶγι ὁ θρήνος σὰν ἀρμόνιου τελευταῖοι ἀχνόχοι.

Κ' ἡ γρηὰ ἡ μάννα του—γερμένη ἰτιά θλιμμένη ποὺ μέλι πιά δὲ στάζονε τὰ ματωμένα στήθια—τὴν ἄλλη μέρα σωριάστηκε, πόθανε ἀπ' τοῦ τρόμου τὰ μαῦρα ὄραματα...

Κ' ἡ ἀδερφή του ποὺ τὰ βλέπει αὐτὰ—νυχτοπερπατίστρα σὲ ρουακιῶν καὶ γκερμῶν χεῖλια—ἀπὸ σπῖτι σὲ σπῖτι πηδάει καὶ στὰ κεραμίδια ἑνὸς γειτονικοῦ κρύβεται καὶ δυὸ μέρες ἀγκυλωπὰ κρατᾷ ἕνα καπνοφούγαρο γιὰ νὰ μὴ σωριαστῆ—καὶ τὰ μάτια τῆς ἔχουν πεταχτεῖ ἀπ' τίς κόγχες...

Καὶ βλέπουνε οἱ Σιδεροκαστρίτες, κάθεχροινὰ, στὶς εἴκοσι πέντε τοῦ Θεριστή, κεῖ στὸ Κρούσοβα ποὺ χωρίζει τὴν πόλη στὰ δυὸ, ριγμένους συντροφιαστὰ τοὺς χωριανούς του στὸ νιοσκαμένο λάκκο—μισοζώντανους νὰ ρεκαζοῦνε...

Καὶ τὸ μοιρολόγια τοῦ ποταμοῦ ποὺ κυλάει μοιάζει σὰν κλάμμα κι' ἡ θρόση τῶν δέντρων σὰν παραπόνηση...

*

Κεῖ ποὺ στιλώνονται τὰ ρέπια τοῦ Φρούριου τοῦ Σιδερόκαστρο πλέκουντε τώρα τὰ πιὸ σπαραχτικὰ τραγοῦδια γι' αὐτοὺς ποὺ τρανοσφάχτησαν.

Γύρω στὰ ρέπια τοῦ φρούριου μαννάδες ριχτὲς στὸ χῶμα μοιρολογᾶνε καὶ τὰ πισσολόγια τους τραντάζονε συθέμελο τὸ Κάστρο κι' ἔχουνε μέσα τῶν τόνους ποὺ σκίζουν τὴν καρδιά, ποὺ βρέχουνε τὰ μάτια, ποὺ πνίγουν τὴ φωνὴ στὰ στήθια.

Τὰ μοιρολόγια τὰ Μαννάτικα μπρὸς στὰ Σιδεροκαστρίτικα θ' ἄνε γλυκὰ τραγοῦδια...

Θά περάσουνε χρονιές καί χρονιές γιά ν' ἀκουστή τραγουδι στό Σιδερόκαστρο...

Οἱ κορασίδες λουλουδι λεμονιάς στά ξαθόμαλα δέ θ' ἀπιθώσουνε μόν μαυρισμένες μπόλιες...

Τό γαῖμα τῶν παιδιῶν πού χύθηκε ἐννωμένο μέ τῶν «Μαυτύρων καί Ἡρώων αἷμα» κράζει, τσιρίζει καί βογγᾷ καί δέν ἀφίνει τραγουδι νά στηλωθῆ, μηδὲ χορὸς νά κληθῆ.

Στὸ Σιδερόκαστρο τραγουδᾶνε μόνον οἱ ψυχῆς καί μόν' αὐτὲς χορεύουν κάτω ἀπ' τ' ἀντροφόνια λεπίδια...

ΑΘΗΝΑ, 25-3-1914

ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

JOHN GALSWORTHY

ΤΕΛΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Στῆς Ἀριζόνας τὴν μεγάλη φάραγμα, σ' αὐτὸ τὸ θερμότερο ἀπ' τὰ φυσικά φαινόμενα, ἡ Φύσις συγκέντρωσεν ἀκόμα μιὰ φορά ὅλα τῆς τὰ δυνατὰ φαινόμενα ἐνᾶ ἀπτό καὶ ὀλοτέλειστο ἔργο Τέχνης. Ἐπειδὴ ἐκεῖ πέρα ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀπανόρηλα ὄροπέδια, σὴν τῆ θάλασσα ἐπέπεδα, εἶναι βουλαγμένοι οἱ φιλοκαλισμένοι θρόνοι ἀναρίθμητων θεῶν, χαμόκοιτοι, μέ αἰώνιο σεβασμό, μέσα στῆς ἀπειρες φωτεινῆς καὶ χρωματικῆς τους παραλλαγῆς, γιά τὸν Κυρίαρχη Μυστήριο.

Ἄμα ἀντίκρουσα αὐτὸ τὸ ἔνθημα, τότες ἐννοίωσα γιὰτί ὁ πολὺς κόσμος εἶτε ἀποτραβιέται γυρνώντας μέ τὸ πρῶτο τραῖνο, εἶτε μιλιώντας γιὰυτό λέει πῶς εἶναι μιὰ «ἀξιοσημείωτη γεώστρωσι». Καί τοῦτο ἐπειδὴ ἂν καί γενικά ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει τὴν τελεολογικὴ φόρμα στὸ κάθε τι, δέν γυρεύει ἐκεῖνὸ τῆς τὸ εἶδος πού τὸν κάμει νά σκόβῃ γονατιστός στὸ Μυστήριο. Ἡ κοινὴ ἐκκλησιὰ στῆ φύσι ὅσο καὶ στῆ θρησκεία, στῆν τέχνη ὅσο καὶ στῆ ζωὴ εἶναι τέτοια. «Φανέρωσέ μου καθαρὰ καὶ ξάστερα πού εἶμαι, τί κάνω πού πάω! Ἄπελευθέρωσέ με ἀπ' αὐτὴ τῆ φοβερῆ ἀβεβαιότητα γιά τὴν τέτοια ἔργονα». Ἡ περὶ διαδεδομένους θρησκείας εἶναι βέβαια ἐκεῖνες πού ἔχουν τὴν τελεολογικὴν ἀπιστολή· τὰ λαϊκότερα μυθιστορήματα εἶναι ἐκεῖνα πού δέν ἀφίγουν τίποτε στῆν φαντασία νά ζητήσῃ. Ἀκατάπαντα παρακαλοῦμε νά μωρεώσῃμε κι' ἐμεῖς νά κοινωνήσωμε μέ τὸ βέβαιο, καὶ μολατοῦτα ἄμα ἡ παράκλησί μας εἰσακουσθῆ καὶ πάψῃμε νά τσαλαβουτοῦμε στὸ μυστηριώδες περιβάλλον ἀμέσως θά στεναζόμε ζητώντας γιά νά ξαναελευθερωθῃμε ἀπ' τὸν τρομαχτικὸν ἐφιάλη πού μᾶς πιέζει τώρα πού ἀντικρούσαμε τὸ Βέβαιο.

Στῆν Τέχνη κανεὶς δέ θά διαφωνήσῃ μέ τὸν συγγραφέα πού κληγᾶ στῆν τελεολογία του ἐκεῖνο πού αὐτὸς ὀνομάζει «ἠθικὴ ἐξέυρεσι» — πέρνοντας αὐτὸ τὸν ὄρο στῆ γενικότερῆ του σημασία· θά μπορούσε ὅμως κανεὶς νά στιριξῆ πῶς τέτοια τελεολογία δέν περιορίζεται μοναχὰ στῆν ἀπὸ θετικὰ στοιχεῖα ἐξέυρεσι τῆς ἀληθινῆς λύσεως τῶν ὀρισμένων δεδομένων, μὰ κι' ἀκόμα πῶς μπορεί σιγὰ σιγὰ νά κατασταλάξῃ, μέ ἀρνητικὰ στοιχεῖα αὐτῆ τῆ φροῶ, ἀπὸ ὀλόκληρο τὸ ἔργο στῆν ἴδιαν ἠθικὴν ἐξέυρεσι σὴν τὸν συγγραφέα. Μέ ἄλλα λόγια πῶς ἡ ἐμφρορητικὴ ἐπίδρασι ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ συγγραφέως, μπορεί σὲ τέτοιο βαθμὸ νά ἐνοποιήσῃ καὶ νά ζωντανήσῃ ἕνα ἔργο πού νά τοῦ προσάψῃ ὅλη τὴν τελεολογικὴ μορφή πού θά ἀπαιτῆ ἡ Τέχνη· ἐπειδὴ ἡ ἀναγκαία τελεολογία γιά τὴν Τέχνη, θετικὴ εἶτε ἀρνητικὴ,

δέν εἶναι οὔτε ἡ δογματικὴ οὔτε ἡ ἐπεισοδιακὴ, εἶναι πάντα ἡ αἰσθητικὴ τελεολογία «σὴν ἕνα πνευματικὸ φῶς πού τεχνικά συμμαζεύει ὁ θεατῆς ἀπὸ τὴν παραξενὴ φωτερὴ ὀμίχλη πού εἶναι ἡ διάνοια ἐνός ἀνθρώπου σχετικὰ μέ ἕνα ἄλλο». Καί σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀκριβῶς ἡ Τέχνη ντύνεται μέ ἐκεῖνο τὸ μυστηριώδες ἄγνωστο ἀναγκαιότερο ἀκόμα γιά τὴν τελεολογία, μιὰ πού τὸ μυστήριο πού τυλίγει κάθε ἔργο τέχνης εἶναι τὸ μυστήριο τοῦ φτιάχτη καὶ αὐτὸ ἡ διαφορὰ τῆς σκέψεως του ἀπὸ τῆς σκέψεως τῶν ἄλλων.

Ἄς πάρω ἕνα παράδειγμα γιά νά ἐξηγήσω αὐτὰ τὰ δυὸ εἶδη τῆς τελεολογικῆς φόρμας πού μπορεί νά ἔχῃ ἡ Τέχνη, καὶ ἄς προσπαθῆσω νά δείξω πῶς δέν εἶναι καὶ τὰ δυὸ παρὰ τὰ μισὰ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Κανεὶς δέν θά βρεθῆ νά ὑποστηρίξῃ πῶς τὸ «Lys Rouge» ἕνα ἀπὸ τὰ παλιὰ μυθιστορήματα τοῦ Anatole France δέν εἶναι ἔργο τέχνης. Αὐτὸ τὸ ἔργο ἔχει τὴ τεχνικὴ τελεολογικὴ μορφή, μιὰ πού ὁ λογικὸς του ἐπίλογος ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς δράσεως θίγει τὴν ἀλήθεια. Ὅμως κανεὶς δέ θά βρεθῆ νά ρηθῆ ἔργα τέχνης, ἂν καὶ ἐδῶ ἡ ἀρνητικὴ τελεολογικὴ φόρμα σύγκριται μοναχὰ ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρατικὴν ἀτμόσφαιρα πού περιβάλλει τὸ ὅλο ἔργο. Ἄν ὁ Τολστόϊ, ὁ Meredith ἢ ὁ Τουρκένιεφ καταπίνονταν μέ τὴν ὑπόθεσι τοῦ Lys Rouge θά εἶχανε ὅπως διόλου διαφόρες λογικῆς ἐκβάσεις ἀπὸ τὰ ἴδια στοιχεῖα, καὶ ὅμως ἐπειδὴ εἶναι ἡ ἐργασία ὀλονῶν μεγάλων τεχνιτῶν σὲ ἴδια μοῖρα μᾶς κάνει τὴν ἐντύπωση τῆς ἰδίας ἀληθοφάνειας παντοῦ. Δέν εἶναι λοιπὸν ἡ θετικὴ τελεολογία τοῦ Lys Rouge αὐτούσια μέ τὴν ἀρνητικὴ ἂν καὶ διάφορη δουλεμένη τελεολογία τοῦ Bergeret; Δέν εἶναι καὶ τὰ δυὸ τίποτε ἄλλο πραγματικῶς παρὰ τὸ λουλοῦδι τοῦ ἴδιου εἰλικρινοῦς τεχνίτη; Ἐνόσω ἡ μυρωδιά, τὸ χρῶμα, τὸ σῆμα κάθε λουλουδιοῦ εἶναι ἀρκετὰ δυνατὰ καὶ διαπεραστὰ ὥστε νά χαράξουν ἀρκετὴν ἐντύπωση στῆν αἴσθησι μᾶς, τὸ ὑπόλοιπο εἶναι βέβαια κάτι ἀφηρημένο, ἀκαδημαϊκῶς θεωρητικὸ — μᾶλλον ἄλο.

Ἄλλὰ ἐδῶ ἴσα ἴσα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν τέχνη, παίζει μεγάλο ρόλο ὁ κοινὸς ἄνθρωπος. «Λουλοῦδι δημιουργικὸ» λέει «Πνευματικῆς αἰσθήσεως! Πηφφ! Δὸς μου κάτι νά τὸ καταλάβω. Δεῖξέ μου μιὰν κατεῦθνοι!» Δηλαδή γυρεύει μιὰ τελεολογικὴ μορφή ὅπως διόλου διάφορη ἀπὸ ἐκείνην πού μπορεί νά τοῦ δώσῃ ἡ τέχνη. Θά ρωτήσῃ θυμωμένος τὸν καλλιτέχνη τί πραγματικὴ σημασία εἶναι δυνατόν νά ἔχῃ ὁ ἐπίλογός του ἢ τὸ δίδαγμα του χωρὶς νά μωρεώσῃ νά διευκρινήσῃ πῶς κάθε γραμμὴ κάθε φράσι εἶναι ποιητικὴ μέ τὴν ἔννοια πού προσπαθῆσε ὁ καίμενος ὁ συγγραφέας νά δώσῃ στὸ δημιουργημά του· σὰ γυρέψῃ νά πληροφορηθῆ γιὰτί δέν τοῦ λένε ὀρισμένους τί ἀπόγειο ὁ Στρατῆς καὶ ὁ Πετρεῖς πού τοῦ γαργαλίσανε τόσο πολὺ τὴν περιέργεια, καὶ σχεδὸν θά τὰ χάσῃ ἄμα μᾶθῃ πῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ καλλιτέχνης δέν ξερεὶ τίποτε παραπάνω ἀπὸ τὸν ἴδιο. Καὶ ἂν κατὰ τύχην βρεθῆ στῆν ἀνάγκη παρακολουθώντας νά βουτιχῆ σὲ μιὰ κομματάκι ἀκαθόριστη φιλοσοφικὴν ἔρευνα, τόσο γιά ἐδῶ ὅσο καὶ γιά τὸν ἄλλο κόσμο, δίχως ἄλλο θά στελεῖ ὅλα κατὰ διαβόλου καὶ θά πῃ μέ περιφρόνησι: «Ἐ! λοιπόν, φιλαράκο! ἀπ' αὐτὰ πού λές γυρὸ δέν καταλαβαίνω· καὶ σὺ ἂν σκαμπαῖζεις τίποτε — πρᾶμα δυσκολοπίστευτο — κριμὰ σου· σὲ λυπᾶμαι γιά λογαριασμό σου!» Τοῦ χρειάζονται γεγονότα, καὶ δόσ' του γεγονότα, ὄχι μόνον παρελθόντα καὶ παρόντα παρὰ καὶ κροκαταβολικῶς μέλλοντα. Ἐξακολουθητικὰ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν τέχνη γεγονότα, εἶτε τέτοια πού νά μὴ μωρεῖ ἢ

τέχνη να του δώσει, μη νοιώθοντας εκείνα που μπορεί να του δώσει π. Ζ. τη δημιουργικότητα του συγγραφέα.

Κυριάζει, για παράδειγμα το άριστούργημα του Synge «The Playboy of the Western World». Έχει τόση δημιουργικότητα: τί είναι για τον κόσμο; Ένα χτύπημα του Ίρλανδικού χαρακτήρος. Κάτι όμορφογραμμένο. Μιά διασκεδαστική φάρσα. Προβληματικός κινισμός χωρίς πουθενά να αποβλέπει. Πολύ παράξενος αυτός που το γράφει. Και γενικώς ο κόσμος δεν πολυσκελεντίζεται με τους παράξενους χαρακτήρες.

Αίγιοι πραγματικώς δείχνουν ενδιαφέρον για την δημιουργικότητα του συγγραφέα. Και όμως είναι ένα προτέρημα που πρέπει να καλοξετάζεται, κ' εκεί που δεν φαίνεται να υπάρχει. Το να πη κανείς πως η τελεολογία που απαιτεί η Τέχνη δεν είναι παρά ένας τρόπος υποβολής δημιουργικότητας του συγγραφέα, δεν σημαίνει διόλου πως ο κ α θ ε κ α ν α κ α ρ η ς τ η ς π ε ν ν α ς μ π ο ρ ε ι α ρ α δ ε ι ά ζ ο ν τ α ς σ τ ο χ α ρ τ ι τ ή ν π ο λ υ γ ν ω ς ι α τ ο υ ν α μ α ς π ρ ο ξ ε ν ή σ η α ύ τ η τ η ν ύ π ο β λ η τ ι κ ό τ η τ α (οί έχουντες ότα άκούειν...) Μπα! Μπα! Μπα! Ποτές!! Ένώσω βλέπουμε στο έργο το άτομο του συγγραφέα, δε μπορούμε να ξεχωρίσουμε τη δημιουργικότητά του (άντικειμενικώς) πρέπει να αποτραβηχτεί πριν δείχτη ή καλλιτεχνική του δύναμη (δημιουργικώς). Υπάρχει τόση άραχνοφανής ικανότης, τόση άπροσοπία στον Bergeret όσο και στο Lys Rouge. Η ίδια δουλειά και η ίδια πνευματική κόπωση ξεθεύτηκαν γι' αυτά σελίδα-σελίδα, για να μπορέσουν να αναδώσουν το άρωμα της μυστηριώδους τελεολογίας. Το λουλούδι της δημιουργικότητας δεν είναι τόσο εύκολόβρετο σαν το χουναλάκι, την Καλιφορνέζικη παπαρούνα, για την χαριτωμένη γκαλιάρδια του Τεξάς, και άκριβως γι αυτή την αιτία το τελεολογικό άρωμα που μπορεί να αναδώσει ποτέ δε θα τσούξει τα ρουθούνια του κοσμάκη συνειδημένου να το μυριζει συμπυκνωμένο μεμποτιλλάκια με χοντρογράμματα ετικέτες. Παρατηρήστε—για το ζήτημα της γεγονοτικής τελεολογίας—τι εξακολούθητική και άκατάπανστη είναι η φωνή που ζητεί χαρακτήρες για λατρεία, τι επιμονετική και πεισματάδικη ή επιθυμία για να μάθω πως ο Μανωλιός είναι άληθινός ήρωας, και τί μικρή άπογοήτευση άμα δη πως η Μαριωρίτσα δεν άξίζει ένα παρά παραπάνω άπ' ότι έτρεπε να ζήσει! 'Ο Κοσμάς γυρεύει ήρωες που νάνε ήρωες και ήρωίδες που νάναι ήρωίδες.

.....
 "Όσο είναι άληθινοί που δε σμίγουν το λάδι με το νερό, έτσι και είναι δυο λογίων άνθρωποι. Σ' όλόκληρο το παραμύθι της ζωής ο κυριώτερος χωρισμός είναι η άνάλαφρη, βαθμεντίπωση διαίρεση που ξεχωρίζει τον κόσμο στους ανθρώπους των γεγονότων και τους ανθρώπους των αισθήσεων. Και δεν μπορούν να διακριθούν άπ' ότι είναι ή άπ' ότι κάνουν παρά ίσα ίσα από τις τελεολογικές τους τάσεις. Εύτυχώς οι ποιο πολλοί από μας δεν είναι όλως διόλου ούτε με την μία ούτε με την άλλη μερίδα. Υψίστανται όμως μία πραγματική αντίπαθεια άμοιβαία στους καθαρσανμίτες από τα δυο μέρη πολύ πιο βαθειά από της φυλετικής πολιτικής ή θρησκευτικής αντιπάθειας— αντίπαθεια που δε μπορούν να εξαλείφουν ούτε ή περιστάσεις, ούτε ή άγάπη ούτε ή καλή θέληση, ούτε άκόμα ή άνάγκη. Ποιο γρήγορα θα μονιάσει ό πάνθηρ με τον ταύρο παρά ή δυο αυτές μερίδες. Δεν μπορεί τίποτε να γεφυρώσει το χάος που χωρίζει αυτούς τους δυο κόσμους.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙ ΜΙΜΗ ΒΑΛΣΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ENGLISH REVIEW

ΜΙΑ ΚΡΙΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Ο κ. Κ. Χατζόπουλος, απαντώντας σ' ένα μας γράμμα το όποιον προ καιρού του είχαμε στείλει και όπου εκθέταμε μερικώς μας σκέψεις για τον τότε πόλεμο, μας στέλνει το ακόλουθο σημείωμα το όποιον άξιζει να διαβαστεί για τις σκέψεις που εκφράζονται σ' αυτό.

ΑΣΙΟΤΙΜΕ ΦΙΛΣ,

Έπιμένετε να σάς στείλω έστω και την άτομική μου έντύπωση από τον πόλεμο. Μά ποιά σημασία μπορεί να έχει μία προσωπική έντύπωση από ένα ιστορικό φαινόμενο, είτε ξεσπάσει αυτή μπροστά του σε πατριωτικό ένθουσιασμό από εθνικιστική αντίληψη, είτε το καταδικάζει από άιστημ' ανθρωπισμού; Ένα τέτοιο άίστημα δεν έχει δυστυχώς άπλωθει τόσο άκόμη ώστε να εξαλείψει το άγριο και βάρβαρο μέσο, που με αυτό λύνουν ός τά σήμερα τις άναμεταξύ τους διαφορές οι λαοί, κ' έτσι ο πόλεμος μένει πάντα ένας τρόπος των ιστορικών άλλαγών, ένας εξελικτικός παράγοντας των κοινωνιών, ιδίως των μη συμπηγμένων εθνικά άκόμη. Αναμφίβολο επίσης πως σε όρισμένες στιγμές της ιστορίας στάθηκε κύλας ένας εκπολιτιστικός παράγοντας, άκόμη και στην πιο καταχτητική μορφή του. Φτάνει να θυμηθεί κανείς τις άπολυτερωτικές κατάχτησεις του Ναπολέοντα.

Και του τωρινού βαλκανικού πολέμου δύσκολα θα μπορούσει να του άρνηθεί κανείς τον άπολυτερωτικό χαρακτήρα. Το ανθρωπιστικό άίστημα ρωτά βέβαια και δώ: Δε θα εΐτανε τάχα δυνατό ή λευτεριά των εθνικά σκλαβωμένων να κατορθωθεί και με άλλου είδους άγώνα, λιγότερο άγριον: τον κοινωνικόν άγώνα, όσο μάλιστα κάθε εθνικός άγώνας, που γίνεται κάτω από άστικά ιδανικά, στο βάθος για τα πλήθη του λαού δε σημαίνει άλλο παρά την άλλαγή κυρίων; Βέβαια θα εΐτανε δυνατό, αν ή κοινωνική σύνθεση στις χώρες, όπου όργιάζει σήμερα ο πόλεμος, έδινε το έδαφος για την κοινωνική επανάσταση. Όσο όμως οι όροι αυτοί λείπουν, ή άπόλυτη καταδίκη του σημερινού πολέμου στόνομα γενικών ιδεών καταντά μία άισθηματολογία, πάντα όμως εύλαβητικός πόθος χωρίς σημασία ιστορική. Ό βαλκανικός πόλεμος, σά μοιραίο πολιτικοϊστορικό περιστατικό που είναι, μόνο ιστορικά μπορεί να κριθεί και να εχτημηθεί: ιστορικά για κάθε τάξη και για κάθε έθνος γενικά σε κείνα τα σημεία, όπου συμπέρτουν τα συμφέροντα όλων των τάξεων ενός έθνους.

Το ζήτημα λοιπόν και για το δικό μας έθνος είναι αν ή συμμετοχή του στον πόλεμο αυτό θα έχει άγαθή ή όχι επίδραση στην οικονομική, πολιτική και φυσικά και την πνευματική ανάπτυξη τόσο του κράτους όσο και του έλληνισμού σά σύνολο. Και για τα δυο ή παράταξη της λύσης του ανατολικού ζητήματος εΐτανε δίχως άλλο μεγάλο έμπόδιο στην ελεύτερη ανάπτυξη και στην πρόοδο στον πολιτισμό. Μά ο πόλεμος αυτός θα λύσει τάχα όριστικά το ζήτημα; Και θα το λύσει έστω σε βαθμό και τρόπο, που να λείφουνε στο έξηξ τα έμπόδια της προόδου; Η μήν τάχα ή νέα πολιτική συναρμογή των βαλκανικών κρατών θα γίνει νέα άφετηρία νέων άγώνων, άγώνων που όχι μόνο θα γίνουνε ξανά έμπόδια του πολιτισμού, μά και άγώνων, όπου από τη μοιραία σύνθεση των πραγμάτων το έλληνικό έθνος

τρέχει τὸν κίντυνο νὰ χάσει μέγα μέρος τῆς οικονομικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀξίας του, συμπαρασέρνοντας ἔτσι καὶ τὸ ἑλληνικὸ κράτος;

Αὐτὰ εἶναι ὑποψίαι, προβλήματα, ποὺ μορφοῦνε μὲ φαινεται νάνησυχουνε τόσο ἓνα σοσιαλιστὴ ὅσο καὶ ἓναν ἐθνικιστὴ, ὅταν ὁ τελευταῖος δὲν ἔχει μόνη βλέψη πὼς νὰ πλατύνουνε πολὺ ἢ λίγο τὰ σύνορα τοῦ κράτους. Μ' ἓνα λόγο, μόνο τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ ἡ νέα ρύθμιση τῶν πραγμάτων ὕστερ' ἀπὸ αὐτὸν μπορεῖ νὰ δείξει ἀσφαλῆστερ' ἂν ἡ συμμετοχὴ εἴτε ἢ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ συμμετοχῆ τῆς Ἑλλάδας στὸ βαλκανικὸ πόλεμο εἴτανε πολιτικὸ μεγαλοῦργημα ἢ μοιραῖο πολιτικὸ σφάλμα.

Μὲ πολλὴ ἐχτίμηση, δικὸς σας

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΟΝΑΧΟ, 1913

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

ΑΓΑΠΗΤΕ,

Σοῦ στέλνω γιὰ τὰ «Γράμματα» τὸν πρόλογο τῆς μελέτης τοῦ Ἀποστολάκη γιὰ τὸν Καρλάιλ. Εἶναι γραμμένος στὴν καθαρῆν ἑπιπέδῃ ἡ ἐργασία αὐτὴ γίνεται γιὰ ὁρισμένον σκοπὸ. Ὑποθέτω πὼς δὲν πειράζει. Ὁ πρόλογος αὐτὸς σκεφθῆκαμε ὅτι μπορεῖ νὰ δημοσιευθῆι τὴν αὐτὴν «Γράμματα»—ὡς ἀπάντησιν στὴν «Ἐρευνα» ποὺ προκλήρυσαν. Σοῦ εἶχα περὶ πὼς λογάριάζω ν' ἀπαντήσω. Ἡ ἀπάντησή μου περιέχεται μέσα στὸν πρόλογο— καὶ ἔτι ἄς θεωρηθῆι αὐτὸς ὡς ἀπάντησις καὶ τῶν δύο μας. Ἀπάντησις βέβαια πολλὴ ἐλευθερία.

Ὅπως θὰ ἴδεις ἀπὸ τὸν πρόλογο, τὸ ζήτημα γιὰ μᾶς εἶναι ἄλλο. Κάτω ἀπὸ τὴν λογικὴν λογικὴν τάσιν—κάτω ἀπὸ ὅσα φαίνονται νὰ κάνουν νὰ ζητοῦν καὶ νὰ προσπαθοῦν ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος, ὅ,τι κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ εἰλικρίνεια—ἂν ὑπάρχει σ' ὅλα αὐτὰ τίποτα ἀληθινὸ, σοβαρὸ, καὶ σεβαστὸ. Ἄν ἀπορροῦν ἀπὸ ἐσωτερικῆς τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς κοινωνίας ἀνάγκη—ἂν εἶναι ἡ πραγματικὴ καὶ ἀναγκαῖα τῶν ἐκφρασῶν ἢ εἶναι τυχαῖα ἀπλῶς καὶ σπασμοδικὰ φαινόμενα—ἀτυχεῖς ἀπὸ πειρασμοὺς, παροδικὰς ἐπιδησίας, μὸδες τῆς ἡμέρας χωρὶς ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν; Ἀτυχεῖς ἔτσι εἶναι. Ζοῦμε χωρὶς ἐσωτερικὴν ἀντίστασιν. Τότε, τί νόημα, τί σημασία, τί ἀξία ἔχει ὅ,τι καὶ ἂν κάνομε; Σιωπῆ.

Ἡ ψυχολογία μας στὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι ἀληθινὰ περιέργη. Μιὰ τρομακτικὴ εὐκολία ὑποκρίσεως, ὅπου ἔχει χαθεῖ ἡ αἴσθησις τοῦ πραγματικοῦ. Παίζομε διάφορα πρόσωπα, καὶ κάθε φορὰ πιστεύομε πὼς εἶναι τὸ δικὸν μας πρόσωπο, ἡμεῖς οἱ ἴδιοι—οἱ δικαί μας ἰδέες, τὰ δικὰ μας λόγια, τὰ δικὰ μας κινήματα. Παθαίνομαστε τεχνητῶς, καὶ πιστεύομε πὼς εἶμαστε ἀκόμα ἡμεῖς. Ἡ εὐκολία τῆς ὑποκρίσεως εἶναι ἀνάλογη τοῦ μέσα μας κενοῦ, τῆς ἐσωτερικῆς μηδενικότητος.

Ἄρνησις ἢ λοιπὸν; θὰ περὶ. Δὲν ξέρω. Μὰ ἡ ἀρνήσις, ὡς νοσταλγία, ὡς πόθος—ὡς προμήνυμα ἄρα γε;—καλύτερη καὶ πρὸ μεστῆς ζωῆς, μοῦ φαίνεται νὰ εἶναι.

Πάντα δικὸς σου

ΕΠΥΡΟΣ ΔΑΙΜΠΕΡΤΣ

ΑΘΗΝΑ, 215-1-14

Ἐπιχειρήσας νὰ γράψω περὶ Καρλάιλ δὲν ἦτο δυνατόν διὰ πολλοὺς λόγους (1) νὰ διεξέλθω ὁλόκληρον τὴν βιβλιογραφίαν ἀποτελουμένην ἐκ

(1) Ἡ γνησιότης τῆς Ἑθνικῆς ἡμῶν Βιβλιοθήκης, τῆς ὁποίας σκοπὸς ὡς κοινωνικὸν ἴδρυμα εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς πολιτείας παροχῆ τῶν μέσων εἰς τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ μελετήσῃ παρουσιάζεται καὶ εἰς τὸν κλάδον τοῦτον τῶν μελετῶν ἀπελευθεριτικῆς δεικνύουσα οὕτω χαρακτηριστικὰ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν ἡμῶν ὡς συνόλων. Τοῦ Καρλάιλ, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς ἀπὸ τοῖς κυριωτέρους ἀντιπροσώπους τῆς σκέψεως εἰς ἔθνος κατ' ἐξοχὴν πεπολιτισμένον

μεγάλου ἀριθμοῦ μονογραφῶν καὶ ἄρθρων δημοσιευθέντων εἰς ποικίλα περιοδικὰ καὶ εἰς διαφόρους Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἡ τοιαύτη ἑλλειψις θ' ἀπετέλει κατ' ἀρχὴν σπουδαιότατον καὶ ἀνεπὲρβλητον κώλυμα εἰς τὴν σύνθεσιν ἐργασίας ἀναγομένης εἰς διάφορον τοῦ προκειμένου κύκλον μελετῶν. Ὁ ἀσχολούμενος λ. γ. περὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰς ἐργασίας του ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς βιβλιογραφίας δηλαδὴ τῶν ἐργασιῶν τῶν ἄλλων διὰ πολλοὺς καὶ σοβαροὺς λόγους. Διὰ τὸ πλῆθος τῶν παρατηρήσεων ἃς πρέπει νὰ κάμῃ ὁ φυσικὸς ἐπιστήμων διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, διὰ τὴν τελειοποίησιν τῶν μηχανικῶν μέσων πρὸς ἀκριβεστέραν παρατήρησιν καὶ διὰ νὰ μὴ ματαιοπονήσῃ—διότι πολλάκις συμβαίνει, νὰ ἔχη καταλήξῃ ἄλλος ἐπιστήμων εἰς τὰ ἴδια μὲ αὐτὸν συμπεράσματα—εἶναι ἠναγκασιμένους ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων νὰ προστρέξῃ εἰς τὰς ἐργασίας τῶν ἄλλων.

Ὅμως ἄλλως νομίζω ἔχει τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν ὅπου ἀντικείμενον μελέτης εἶναι ἰσχυρὰ προσωπικότης.

Δύο βοηθημάτων δὲν πρέπει νὰ στερηθῆι ὁ ἀσχολούμενος εἰς τοιοῦτον εἶδους μελέτης—πρῶτον τοῦ ἔργου τῆς ὅπωςδὴποτε ἐκδηλουμένης προσωπικότητος περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος καὶ δευτερον ἐπίσης σπουδαῖον καὶ ἀπαραίτητον ὡς τὸ πρῶτον τῆς ἐργασίας τῆς ἀτομικῆς ζωῆς τῆς ἰδικῆς του ὑπὸ τὴν περιεκτικωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως: δηλαδὴ μὲ ἄλλους λόγους ἐκάστη κρίσις περὶ μιᾶς προσωπικότητος πρέπει νὰ προσέρχεται ἐκ τῆς ἀμεσότητος καὶ εἰλικρινεστάτης χρησιμοποιοῦσεως τῶν δύο τούτων κατ' ἐξοχὴν βοηθημάτων του ἄλλως κινδυνεύει ὁ γράφων νὰ δώσῃ δικαίαν ἀφορμὴν εἰς τὸν σκεπτόμενον ἀναγνώστην του νὰ διακρίνῃ ὑπὸ τὸ πολυτελεῖς ἔνδυμα τῆς πολυαναγνωσίας πάντοτε μὲν τὴν ξηρότητα καὶ γυμνότητά του, πολλάκις δὲ ἀνελευθερίαν καὶ ματαιοδοξίαν. Περὶ τῶν δύο τούτων ἀπαραίτητων βοηθημάτων θὰ ὁμιλήσω κάπως εὐρύτερον πρὸς διασαφήρησιν τῆς σχέσεώς των διότι ἐκ τῆς κατανοήσεως ταύτης ἐξαρτᾶται ἡ δικαία ἐκτίμησις τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐργασίας μου ταύτης.

Ποῖον εἶναι γενικῶς τὸ ἔργον τῆς ἰσχυρᾶς προσωπικότητος;

Ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ζητοῦμεν ὅλοι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον καὶ δυστυχῶς ἐλάχιστοι δύναται νὰ τὸ ἀποκτήσωσιν εἶναι νὰ δημιουργήσωμεν σταθερὸν τὸ δι' αὐτὸ οἱ ἀγῶνές μας, οἱ πόνοι μας, τὰ ὄνειρά μας: ὅλη ἡ ζωὴ μας διέρχεται εἰς τὴν πάλην αὐτήν. Ὁ καθεὶς μας μὲ τὰ μέσα τὰ ὅποια διαθέτει προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ χρυσόφυγον στερεὸν κατὰ τῆς ὁρμῆς τοῦ χρόνου. Τὴν συνήθη τραγωδίαν καὶ κομωδίαν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν καὶ εἰς τὴν προσπαθειάν του ταύτην. Ἄπειρος κατ' ἀρχὰς ζητεῖ βοήθειαν παρὰ τῶν ὁμοίων του καὶ τοῦ ἄλλου ἐξωτερικοῦ κόσμου ἄνικανοποίητος ὅμως καὶ ἄθυμος ἐπιστρέφει μετ' ὀλίγον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ὅπου μὴ ταρασσόμενος πλέον ὑπὸ τοῦ ἀπατηλοῦ θεάματος τῆς ἐξωτερικῆς ζωῆς δύναται νὰ ἀκούσῃ τὴν σιγανὴν φωνὴν τῆς ἐσωθεν προσφερομένης βοήθειας ἀνακαλύπτων οὕτω ἐσωτερικῶς ἢ πνευματικῶς τὴν δυνατότητα νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ποθεινὴν σταθεράν μορφήν ἢν «οὐδεὶς χρόνος καὶ οὐδεμία δύναμις διαλύει». Διὰ τῆς

ἡ Ἑθνικὴ ἡμῶν Βιβλιοθήκη ἔχει μόνον τρία ἔργα ἐξ ὧν τὸ ἓν μόνον εἶναι εἰς Ἀγγλικὴν, τὰ δὲ ἄλλα δύο εἰς δύο διαφόρου γλώσσης μεταφράσεις.

2) Goethe Urworte. Δαίμων.

ἀποκτήσεως ταύτης ἐπιτυγχάνομεν ἐλευθερίαν κινήσεων ἀπέναντι τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Αὕτη γίνεται τὸ κέντρον τῆς ζωῆς μας. Ὅλοι αἱ ἐντυπώσεις εἴτε εὐχάριστοι εἴτε δυσάρεστοι αἴτινες πρότερον διεδέχοντο ἀλλήλας χωρὶς νὰ ἀφῆνται τίποτε ὀπισθὲν τῶν ὑπενθυμιζόντων τὴν διάβασίν των, τώρα πλέον δὲν γίνονται δι' ἡμᾶς ὑπάρχει κατὰ τι ἐντὸς μας σταθερὸν ἔτοιμον νὰ τὰς δεχθῆ καὶ ἐμποδίζον αὐτὰς νὰ διαλυθῶσι. Ἡ ζωὴ μας τώρα πλέον δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἀπέκτησε ρίζας καὶ αὐξάνεται τρεφομένη ἀεγνάως ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἐντυπώσεων. Ἡ ζωὴ μας πλέον δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορα χρονικά τμήματα συνερραμμένα ἀλλ' ἀποτελεῖ σύνολον : αὐξάνεται ὄχι διὰ προσθέσεως ἀλλὰ δι' ὀργανικῆς ἐξελιξεως. Αἱ διαφοροὶ καὶ καὶ εἰς διαφόρους περιστάσεις ἰδέαι μας καὶ πράξεις δὲν φαίνονται ἀνεξάρτητοι καὶ τυχαῖα ἀλλὰ δεικνύουσιν ἔστω καὶ φαινομενικῶς ἀντίθετοι εἰς τὸ βάθος τὴν κοινὴν ρίζαν ἐξ ἧς ἐβλάστησαν.

Ἐν συνόλῳ δ' εἰπεῖν ἐνῶ ἡ ζωὴ μας πρότερον ἐφαίνετο κυμαινόμενη μεταξὺ σκληρᾶς ἀνάγκης καὶ ἀλογίστου ἐλευθερίας τώρα ἐμφανίζεται ὡς σκοπίσιμος ἀνάγκη. Ἀποκτῶμεν δηλαδὴ τὴν ὀρθὴν ἐλευθερίαν διότι ἐλευθερία ἄνευ ἀνάγκης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῆ. Διὰ τῆς ἀποκτήσεως λοιπὸν τῆς πνευματικῆς μορφῆς ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνων τὸν προορισμὸν καὶ εὐρίσκει τὴν εὐτυχίαν του ὅπως λέγει καὶ ὁ Goethe). «Ἡ ὑψίστη εὐτυχία τῶν τέκνων τῆς γῆς εἶναι μόνον ἡ προσωπικότης».

Ἡ προσπάθεια πρὸς δημιουργίαν προσωπικότητος καὶ ἡ ἐπιτυχία εἶναι ἡ καθιστώσα τὸν ἄνθρωπον διηγετὴς ἀντικείμενον σεβασμοῦ καὶ μελέτης εἰς τοὺς ὁμοίους του. ¹⁾

Ἡ ζωὴ εἶναι τόσον ποικίλη καὶ ἄπειρος ὥστε τελείαν προσωπικότητα δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, σχετικὴν δὲ μόνον ἐπιτυχίαν εἰς τὰ ἴσχυρα πνεύματα ἀναγνωρίζομεν ὡς δυνατόν.

Ἡ διηγετικὴ δὲ προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων, ἧτις πολλάκις διὰ τοὺς πλείστους ἐξ ἡμῶν ἐξαντελεῖται εἰς ἐσωτερικὴν μόνον περισυλλογὴν μὴ παρέχουσα οὐσιώδεις ἐξωτερικὸν ἀποτελεσμα, εἶναι ἡ αἰτία τοῦ νὰ βλέπωμεν μετὰ συμπαιθείας οἰονδηποτε ἀγῶνα καὶ ἐν οἰαδήποτε περιστάσει. Τὸ ἄπειρον τοῦ ἰδανικοῦ μᾶς κάμνει ὄλους ἴσους ἀπέναντι του. Καὶ ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ εἰς τὸν ἀγῶνα μας τοῦτον μένει ἡ ἐσωτερικὴ παρηγορία ὅτι ἐντείνωμεν τὰς δυνάμεις καὶ πάντοτε ὑπάρχει «λύτρωσις δι' ἐκεῖνον ὅστις ἐκοπίασε προσπαθῶν»²⁾

Ἐκαστον συμβάν τοῦ βίου μας καὶ τὸ συνήθως κρινόμενον ὡς ἀτύχημα ὑπὸ τὰς ποικίλας περιστάσεις παρέχει δυνατότητα ἐνεργείας καὶ πορίζει ἐσωτερικὸν κέρδος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὰ ἐλάχιστα συμβεβηκότα τῆς ζωῆς, αἱ ἐξῆς αἴτια νὰ παρήρχοντο δι' ἡμᾶς ἀπαρτήρητα, ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς δημιουργίας τῆς προσωπικότητος ὁρώμενα προσλαμβάνουσι σπουδαιότητα ἀποκαλύπτουσι καὶ ταῦτα εἰς τὸν προσεκτικὸν μελετητὴν ἴσχυ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀγῶνος.

Πρὸς τί ἄλλως ἢ ἐξονόχισις τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν τῆς ζωῆς

¹⁾ Westöstlicher Divan VIII 19.

²⁾ Ὁ Nietzsche κρίνων τὸν Schopenhauer λέγει τὰ ἐξῆς. «Δυνοτὸν νὰ εἴη ἀδικον, ἢ οὐσία του ὅμως εὐρίσκειται ἐν τῷ δικαίῳ. Εἰς τὸν φιλόσοφον ὑπάρχει τι τὸ ὁποῖον οὐδεμίᾳ φιλοσοφίᾳ δύναται νὰ ἔχη, δηλαδὴ ἡ ἀφορητὴ διὰ πολλὰς φιλοσοφίας ὁ μέγας δηλ. ἀνὴρ.»

³⁾ Goethe Faust 2ον μέρος.

τοῦ Goethe, ἂν μὴ ἐπιστεῖομεν ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἄλλως τυχαῖα καὶ ἐξωτερικά συμβάντα ὁ Goethe ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὕλικόν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς βαθείας προσωπικότητος. Οἱ μεγάλοι πάντοτε θ' ἀποτελῶσι τὸ πλέον ἐνδιαφέρον ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς μας : εἰς αὐτοὺς βλέπομεν τὸ ἰδανικὸν μας πραγματοποιούμενον.

Οὕτω ἡ προσωπικότης οὕσα κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸν δημιούργημα εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξωτερικευθῆ τελείως δι' ἔργων καὶ πράξεων. Τὰ συνήθως δὲ ὀνομαζόμενα ἔργα καὶ πράξεις τότε ὀρθῶς ἐκτιμῶνται καὶ κρίνονται ὅταν μελετηθῶσιν ἐν συσχετίσει πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην μορφήν τῆς ὁποίας εἶναι ἀτελεῖς περιγραφαί καὶ ἐκδηλώσεις. Ἡ πνευματικὴ αὕτη μορφή εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἀναπαλλοτριωτὸν ἀγαθὸν ὅπως καὶ ἡ ζωὴ τὴν ὁποίαν ζῶμεν. Ἀνήκουσι δηλαδὴ καὶ τὰ δύο εἰς ἐκείνων τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων αἵτινα δὲν δύναται νὰ μεταδοθῶσι δι' οὐδενὸς τρόπου : ἀλλὰ δίδονται ἢ δημιουργοῦνται. Ὅπως λοιπὸν ζωντανὸς ἄνθρωπος κρίνει καὶ ἐκτιμᾷ γενικῶς ζωντανὸν ἄνθρωπον, οὕτω καὶ ἄνθρωπος ἀποκτήσας πύρην πνευματικὸν δύναται νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν προσωπικότητα καὶ τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τῆς. Χρειάζεται πρὸς τῆς μελέτης τῶν ἔργων νὰ γίνῃ προκαταρκτικὴ οὕτως εἰπεῖν ἐργασία εἰς τὴν ἀτομικὴν μας ζωὴν ἢ μίᾳ περισυλλογῇ, μίᾳ συγκέντρωσις, ἧτις δυνατόν ὡς ἀνωτέρω εἰπομεν νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν δημιουργίαν πνευματικοῦ κέντρου. Ὅλη ὅμως ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται σιωπηλῶς ἐλευθέρως δὲν διδάσκειται οὔτε ἀντιούμενη πρὸς τοῦτο βοήθειαν καὶ ἀπὸ τὰ σφώτερα βιβλία. Αὕτη εἶναι ἡ πολυτίμος συνδρομὴ ἣν μᾶς παρέχει ἡ ἀτομικὴ ζωὴ εἰς τὴν κρίσιν καὶ ἐκτιμῆσιν παρελθουσῶν μεγάλων ἐποχῶν, καὶ προσωπικότητων. Ἐκεῖνος λοιπὸν ὅστις οὕτως παρεσκευασμένος μελετᾷ δύναται νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἐκτιμῆσῃ καὶ αὐτὸς ἀναμφιβόλως θὰ αἰσθανθῆ εἰς τὴν ἐργασίαν του ταύτην ἡδονήν : διότι αἰσθάνεται τὴν ἄμεσον ἐπαφὴν ζωῆς καὶ ἔργων. Πρωτότυπον λοιπὸν παρὸν ἐκτιμᾷ καὶ κρίνει παρελθόν τοιοῦτον.

Εἶναι ὀρθοτάτη καὶ βαρυτάτη ἡ σκέψις τοῦ Goethe, ὅστις λέγει : ³⁾ «Περὶ ἱστορίας οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ κρίνῃ παρὰ ἐκεῖνος ὅστις ἐπέζησεν εἰς τὸν ἴδιον ἑαυτὸν τοῦ ἱστορίου. Οὕτω συμβαίνει καὶ μὲ ὀλόκληρα ἔθνη. Οἱ Γερμανοὶ δύναται νὰ κρίνωσι περὶ λογοτεχνίας ἀφότου οἱ ἴδιοι ἔχουσι λογοτεχνίαν.» Ἄλλως διατὶ φαίνεται ἰσχυρὰ προσωπικότης λ. χ. ὁ Goethe εἰς τὴν μελέτην ἀνεξάντητος, ἂν καὶ πλήθος ἐργασιῶν διὰ τὰ ἔργα του ὑπάρχουσι καὶ αἱ ἐλάχισται λεπτομερεῖαι τῆς ζωῆς του ἔχουσιν ἐξακριβωθεῖ ; εἰ μὴ διότι ἡ ἐργασία ἦν ἐλευθέρως καὶ σιωπηλῶς ἐκάμομεν κατὰ τὴν ζωὴν μας εἶναι ἀναξία λόγου ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν κολοσσιαίαν ἐργασίαν ἣν ἐτέλεσεν ὁ Goethe ἐν τῇ ζωῇ του καὶ ἦν μαντεύομεν διὰ τῶν ἔργων του.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτουσι τὰ ἐξῆς συμπεράσματα, αἵτινα καλὸν εἶναι νὰ μὴ λησμονῶμεν. Ἡ διαφώτισις τῶν διαφόρων περιστατικῶν τοῦ βίου, ἢ ἐξέτασις τοῦ ἔθνους, τῆς γλώσσης, τῆς ἐποχῆς δι' ἓνα συγγραφεῖα γίνεται διὰ μόνον τὸν σκοπὸν ὅτι ἴσως ταῦτα συντείνωσι εἰς τὸ νὰ ἐκτιμῆσωσιν τὴν ἰδιαίτην ἐμφάνισιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος προσωπικότητος. Ἀκόμη καὶ τὰ διάφορα ἔργα τοῦ κρινόμενου συγγραφεῖος καὶ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὡς τὸν τελευταῖον σκοπὸν τῆς ἐργασίας μας, ἀλλὰ μελετῶντες καὶ ἐξετάζοντες ταῦτα νὰ προσπαθῶμεν νὰ ἀναπαραστήσωμεν εἰς τὸν νοῦν μας τὸ ζωντανὸν κέντρον τῆς ἐργασίας ἐξ οὗ προήλθεν καὶ ἄνευ τῆς γνώσεως

³⁾ Maximen und Reflexionen. Abtheilury.

τοῦ ὁποίου μόνα τῶν ταῦτα εἶναι disjecta membra ἑλλειπούσης τῆς ὀργανικῆς συνδέσεως.

Πρέπει ὁμοῦ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἔργων ἑνὸς συγγραφέως νὰ μὴ γίνε-
ται διάκρισις τῶν ἀρίστων καὶ τῶν δευτερευόντων ἔργων· διότι καὶ εἰς τὸ
ἄριστον τῶν ἔργων δὲν ἀποκαλύπτεται ὁλόκληρος ὁ συγγραφεὺς—ὡς ἐκ τού-
του χρειάζεται συμπλήρωσις ἐκ προηγουμένων ἢ ἐπομένων ἔργων πρὸς κατα-
νόησιν του—καὶ διότι εἰς τὰ δευτερεύοντα ἔργα ἑνὸς συγγραφέως εἶναι
μὲν δυνατόν νὰ μὴ συναντήσωμεν νέαν τινὰ σκέψιν ἀλλ' ὁμοῦ ταῦτα ψυχολο-
γικῶς ἔχουσι σημασίαν, διότι παρουσιάζουσι ἢ τὰς ἀπαρχάς ἢ τὰ μεταβα-
τικὰ στάδια τῆς πνευματικῆς ἐξελιξέως τοῦ συγγραφέως.

Κατὰ ταῦτα τὸ κύριον ἔργον τοῦ κριτικοῦ εἶναι ὁ σχηματισμὸς ζων-
τανοῦ πνευματικοῦ κέντρου· ⁷⁾ καὶ ἡ προσπάθεια νὰ πλατύνῃ τοῦτο διὰ νὰ
δυνηθῇ ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς νεωτέρας ζωῆς καὶ κριτικῆς·
νὰ γίνεταί δηλαδὴ ὀρθὸς ἐκτιμητὴς τῶν ποιικλιωτάτων καὶ πολλακτῶν ἀντι-
θέτων προσωπικοτήτων. ⁸⁾

Ὁ σχηματισμὸς οὗτος τοῦ πνευματικοῦ κέντρου εἰς τὸν κριτικὸν παρί-
σταται βεβαίως ὡς τὸ δυσκολότερον τῶν ἔργων του. Προϋποθέτει ἀδιάκοπον
ἐργασίαν καὶ κριτικὴν τῆς ζωῆς του γινομένων μετ' ἀσίστου ἐπιμονῆς καὶ
ἀδυσωπήτου εὐλακρινείας. Εἶναι τὸσον εὐκόλον νὰ φαίνεται κανεὶς εὐλακρινὴς
πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀκολουθήσῃ μερικὸς ἐξω-
τερικὸς τύπος καὶ οἱ ἄνθρωποι μένουσι πολὺ εὐχαριστημένοι. Ἡ μεγίστη
δυσκολία διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀρχίζει ὅταν πρόκειται νὰ εἶναι εὐλακρινὴς καὶ
νὰ κανονίσῃ τὴν θέσιν του ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του. Δὲν ὑπάρχουσι πλέον
ἐνταῦθα κανόνες ἐξωτερικοὶ διὰ νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἐνέργειάν μας· τὰς
προσπαθείας μας δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκρύψωμεν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν
μας. Διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ τὸν ἐλάχιστον καθαρὸν πυρῆνα χρειάζεται ἀγὼν
ἀδιάκοπος. Ἡ δὲ νίκη δὲν ἔρχεται πολὺ ταχέως. Πικρία, ἀπογοήτευσις, ἀνία,
κούρασις δὲν εἶναι διόλου ἐνθαρρυντικὰ εἰς τὸν ἀγῶνα μας αὐτόν. Συγκρίσεις

⁷⁾ Τὸ κριτικὸν ἐλάττωμα τῶν ἰδικῶν μας κριτικῶν εἶναι ἡ ἑλλειψίς
ὄχι μόνον πνευματικοῦ κέντρου ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ἀτομικῆς περισυλλογῆς καὶ
συνγενερώσεως. Εἶναι τὸ ἐλάττωμα τὸ ὁποῖον γενικῶς δύναται κανεὶς νὰντι-
ληφθῇ καὶ εἰς τὴν ζωὴν τὴν ὁποῖαν ζῶμεν. Ζῶμεν ἀνευ ἐσωτερικῆς ἀντιστά-
σεως. Οὐδαμοῦ κατορθώσαμεν νὰ συμπυκνώσωμεν τὴν ζωὴν μας δίδοντες
εἰς αὐτὴν ὀρισμένην μορφήν. Ἀπόπειραν ἐσωτερικῆς ἀντιστάσεως εἶδειξε
κάποτε τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Ἡ ζωὴ μας ἐν τῷ μεταξύ ἐκρέει φερόμενα
ἀνεπιστρέπτει· ἐπὶ τῆς μονοτονίας δὲ ροῆς τῆς ναρκούμενοι παρουσιάζομεν
θέαμα ἀνθρώπων h I a s e s χωρὶς ὁμοῦ νὰ διασκεδάσωσι ποτὲ, ὄνειροπό-
λον χωρὶς οὐδέποτε νὰ ἐνεργήσωσι, καὶ σκεπτικῶν εἰς τὴν πρῆξιν χωρὶς ἢ
σκέψιν οὐδέποτε νὰ μῆς βασανίσῃ. Αἱ ἀξιώσεις μας δὲν ἀμριβάλω εἰς τὴν
κριτικὴν θὰ εἶναι μεγάλα. Εἰς τὰ φιλολογικὰ μας περιοδικὰ ἀναφέρονται
ὅλα τὰ μεγάλα ὀνόματα τῆς τέχνης καὶ τῆς σκέψεως. Ἀξίζει περὶ ὅλων
αὐτῶν περαιτέρω νὰ γίνῃ λόγος.

⁸⁾ Παράβαλε τοὺς ὁραίους λόγους περὶ κριτικῆς: «Ἡ κριτικὴ εἶναι ἡ
δεκάτη Μούσα· μετ' αὐτῆς ὁ Goethe ἦτο κρυφίως συνζευγμένος. Αὐτὴ πα-
ρήγαγεν ἐκ τούτου 20 ποιητὰς. Ποῖον ἄλλο εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς Γερμανι-
κῆς λογοτεχνίας παρὰ ἡ Κριτικὴ; Τί ἄλλο εἶναι οἱ σημερινοὶ Ἄγγλοι ποιη-
ταί. Ἐμπνευσμένοι κριτικοί. Τί εἶναι τῆς Ἰταλίας ὁ εὐγενὴς Leopardi; Πό-
ρινος κριτικὸς. Ἐξ ὅλων τῶν νεωτέρων ποιητῶν μόνον ὁ Βίρων καὶ ὁ Λα-
μαρτίνος δὲν ἦσαν κριτικοί, ἐνεκα τούτου ἀπόλεσαν πολλαπλότητα καὶ ἦσαν
τὸσον μονότονοι.» Παρὰ Brandes Die litteratur des 19 Sahrhunderts 5
τόμ. Γερμ. XXX. Saint-Beuve und die moderne Kritik.

ὑποκείμεν παρὰμελοῦντες πλέον πᾶσαν περαιτέρω προσπάθειαν, τὸ δὲ
ιδανικὸν μας σκοπιζόμενον εἰς τὴν θολὴν ἀτμοσφαιρὰν τῆς ματαιοδοξίας καὶ
προσποίσεως. Χάος δὲ καὶ σκότος ἐπικρατεῖ ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀν-
θρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος ὁμοῦ ὅστις κατόρθωσε νὰ γίνῃ εὐλακρινὴς ἔστω καὶ ἂν ἡ
σκέψιν του δὲν παρουσιάζει πρωτοτυπίαν ἐπέτυχε τὴν πλέον ἀξιόσεβαστον
τοιαύτην· δεικνύει τὸν ἑαυτόν του ἔχοντα πλέον σταθερὰν ἀξίαν. Εἰς τοὺς λό-
γους του πρέπει νὰ πιστεύσῃ κανεὶς ἔστω καὶ ἂν δὲν τοὺς παραδέχεται. Ὑπάρ-
χει τέλος τάξις καὶ ἁρμονία ἐντὸς του ἐκεῖ ὅπου πρὶν ἀταξία καὶ χάος ἐβα-
σίλευε. Καὶ μὲ τὸ ὄραϊον καὶ πολυσήμαντον διὰ τὴν ζωὴν μας ρητόν τοῦ
Καρλάιλ κλείω τὸν πρόλογόν μου αὐτόν παρακαλῶν τὸν ἀναγνώστην νὰ τῷ
χρησιμεύσῃ ὡς δικαιολογία εἰς τὰς ἑλλείψεις τῆς διατριβῆς μου ἄς πάντως
θὰ εἶρη. ⁹⁾

«Ἡ ἀξία τῆς πρωτοτυπίας ἑνὸς ἀνθρώπου δὲν ἔγκειται ἐν τῷ νεωτε-
ρισμῷ ἀλλ' ἐν τῇ εὐλακρινείᾳ.»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ

Ο ΣΚΕΠΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΛΗ ΜΑΣ

Εἰς τὸ γράμμα τοῦ κ. Γ. Σκληροῦ τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύσαμεν στὸ περασμένον φυλ-
λάδι ἀπαντοῦν σήμερα οἱ κ. κ. Γιαννῖος, Ἰδασ, Βλαστός καὶ Ζαχαριάδης.— Ἡ συζήτη-
ση εἶσι γενικότερα ὡς τόσο τὰ Ἐγράμματα· δὲ θ' ἀπαντήσουν ἀκόμα στὸν κ. Σκληρό,
θὰ περιμένουμε ν' ἀπαντήσουν κ' ἄλλοι. Ἐπειτα μαζὺ μὲ τὸ συμπέρασμα τῆς ὅλης συζή-
τησης θὰ ποῦμε κ' ἐμεῖς τὴ γνώμη μας ἐπ' αὐτὸ τὸ ζήτημα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ Ν. ΓΙΑΝΝΙΟΥ

ΦΙΛΟΙ ΚΥΡΙΟΙ,

Τὸ γράμμα τοῦ Σκληροῦ γιὰ τὸ ὁποῖο ζητᾶτε τὴ γνώμη μου, δὲν
«προκάλεσε καμμιά συζήτηση» μέσα μου καὶ γι' αὐτὸ δὲ λαβαίνετε ἐκτενε-
στερὴ μου ἀπάντησιν.

Τὸ γράμμα τοῦ συνιδεῆτή μου Σκληροῦ τόνειωσα σὰ νὰ τὸ εἶχα ὑπο-
γράψῃ ὁ ἴδιος.

Ἀνακουφίζεται κανεὶς ἅμα βλέπει νὰ ξητιάζονται γερά οἱ σκεπτι-
κιστῆς μας ἐστὲν, οἱ ψεύτικοι καὶ ἀνεπτόφοροι. Τί πὸ σωστὸ ἀπὸ τὴν ἀλή-
θεια, ποῦ εἶδαμε ὅλοι μὲ τὰ μάτια μας, πὸς καὶ στὴν Εὐρώπῃ ὑπάρχουν
ἀπαισιόδοξοι μεταφυσικοὶ, μολοντοῦτο χάνονται στὴ ζωὴ καὶ δημιουργοῦν
θετικὰ βιβλία ἢ πράξεις; Οἱ δικοὶ μας ὁμοῦ κατανοῦν μηδενικὰ μέσα στὴν
«παγερὴ ἀδιαφορία» κ' ἄδικα θὰ προσπαθήσουνε νὰ μᾶς πείσουν πὸς δὲν
ἀδιαφοροῦν ἀλλὰ «περισυλλέγονται», μορφώνονται, ὅσοτου νὰ κινᾶζουν
ἄτομικότητα. Ἄν εἶταν αὐτὸ θὰ σώπαιναν, κλεισμένοι στὸν πύργον τοῦ, ἢ
θῶξαν ἐκδηλωθῆ σὲ κατὰ εὐλακρινές· μὰ ἀφοῦ συγγράφουν θὰ πῆ πὸς ἐν
γνώσει γράφουν ἢ πράττουν τίς ἀνεὐλακρινεῖς (ἀτομικιστεῖς) ποῦ βλέπομεν.

Τὸ κακὸ τοῦ σκεπτικισμοῦ ὁ Σκληρός τὸ ἀποδίδει στὴν ἰδιοσυγκρασίαν,
τὴν ἰδιοσυγκρασίαν φυσικὰ στὸ κλίμα καὶ δὲ βλέπει διόρθωσιν.

Πιθανότερο ὁμοῦ ἡ ἀδιαφορία μας νὰ μὴν εἶναι ἀνάγκη φυσιολογικῆ.
Σὲ μᾶς φαίνεται μᾶλλον πὸς δὲ φταίει ἡ «ἀνατολή», παρὰ λείπει μονάχα

⁹⁾ Heroworship, the hero as priest.

ή κατεύθυνση, ο οδηγός. Η νεκρή Ανατολή άρχισε να ξαναζωντανεύει, ξαναζωντανεύοντάς μας και η κίνησή της θάνα μεθαύριο σαν την ευρωπαϊκή μόλις οι χώρες μας γίνουν γεφύρι προς την Εύρωπη του έμποριού της Κίνας και των Ινδιάν. Παρόμοια, ή ανακάλυψη κι' ο βιομηχανισμός της Αμερικής, ζωντανέψαν τη δυτική Ευρώπη.

Υποθέτω νάχω σύμφωνο σ' αυτό το συγγραφέα του Κοινωνικού Ζητήματος και για τούτο πείθομαι πως θά παρεξήγησα τα λεγόμενά του περί ιδιοσυγκρασίας. Ήπειδή αν ο σκεπτικισμός εΐτανε κακό φυσιολογικό, κληρονομικό κι' αδιόρθωτο, ο Σκληρός δε θά ήλιπιζε να σωθούν οι νέοι, ούτε οι γωθροι σκεπτικιστές μας να αυτομαστιγωθούν.

Αν τώρα δέν ξελαρεί τον έαυτό του, από την παλιά γενεά των πεθαμένων, το κάνει βέβαια από μετριοφροσύνη. Δέν είναι δυνατό μ' αυτό να θέλη να μας προειδοποιήση πως δε θά μπορούση να εργασθί για τó ξύπνημα των νέων. Θάταν λυπηρό. Τώρα ίσα ίσα οι νεοφώτιστοι των σοσιαλιστικών μας κέντρων έχουν ανάγκη από τέτοια φωτεινά πνεύματα σαν τó σοσιαλιστή Σκληρό.

Με εκτίμηση
N. ΓΙΑΝΝΙΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 10-1-1914

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΙΔΑ

ΦΙΛΟΙ ΚΥΡΙΟΙ

Μου γυρεύετε την κρίση μου για ένα γράμμα που σάς έστειλε, κρίνοντας τó έργο σας, ο κ. Γ. Σκληρός, και που δημοσιεύτηκε στο τελευταίο φυλλάδιο των «Γραμμάτων».

Τó πρᾶμα είναι αρκετά δύσκολο γιατί τó γράμμα του κ. Σκληρού περιέχει συμπυκνωμένη τή σκέψη του και θά χρειάζονταν κάποια ανάπτυξη τó θέμα του για να καταλάβει ο αναγνώστης όλότελα τή σειρά που τόν έφερε στο συμπέρασμά του. Ως τόσο, αφού μου τó ζητάτε, θά προσπαθήσω και γώ να συμπυκνώσω σ' ένα γράμμα τή σκέψη μου τή σχετική με τó συμπέρασμα του κ. Σκληρού.

Είστε νέοι, και σά νέοι βέβαια καταγίνεστε πολύ με τόν έαυτό σας, συγκεντρώνετε σ' αυτόν, όχι για να τόν θαυμάζετε παρά για να τόν νοιώσετε και για να τόν καλλιεργείτε. Τούτο δέν είναι αξιοπατάκρικο, είναι αναγκαίο. Πρέπει να αρχίσει κανείς από τόν έαυτό του για να καταλάβει έπειτα τόν κόσμο κάπως όχι επιτόλεια. Δέν είχατε ακόμη τόν καιρό και τή διάθεση να προσέξετε τόν κόσμο ανεξάρτητα από τόν έαυτό σας, και όταν λέω «κόσμος» έννοω αυτό που ονομάζει ο κ. Σκληρός «τὴν έξω κίνηση και ζωή» (έχτος αν έννοει μονάχα τὴν Εύρωπαϊκή κίνηση και ζωή, που τότε είναι άλλο ζήτημα). Τó στάδιο αυτό θά περάσει για σάς, και σίγουρα θά έλθει ή δεύτερη φάση τῆς ζωῆς σας, τó ξεσκόλισμα του έαυτού σας και ή προσκόλληση τῆς προσοχῆς σας στο γύρω κόσμο ανεξάρτητα από τόν έαυτό σας. Όχι πως θά πάψετε ποτέ να είστε σε εἶς, αλλά θά πάψετε να προσέχετε κατασύνεχα και σχεδόν απολλειστικά τόν έαυτό σας σά σκοπό, αντί σαν ὄργανο μάθησης και ενέργειας.

Αν ή καλλιέργεια ή ή κριτική του έαυτού σας σάς φέρνει σε σκεπτικισμό ή αισθητισμό, δέν τó έχω για κακό σημάδι. Ό αισθητισμός αυτός και ο σκεπτικισμός δέν είναι αναγκαστικά άρνητικά στοιχεία. Ό αισθητισμός

μάλιστα δε μου μοιάζει καθόλου άρνηση, είναι απλώς μιá χροιά ενός τύπου καλλιτεχνικής δημιουργίας, αδιάφορο αν υπάρχουν και άλλοι τύποι, ίσως καλύτεροι. Μά και ο αισθητισμός είναι περαστικό φαινόμενο, θά περάσετε και απ' αυτόν και θά τόν προσπεράσετε είτε σεις οι ίδιοι είτε οι ερχόμενες γενεές. Δέν υπάρχει μου φαίνεται αΐτια κατηγορίας με τó να διαλέξατε, από φυσικό σας βέβαια ή από νιάτα, αντί για κέντρο κοινωνικής ενέργειας, να φτιάσετε κέντρο καλλιτεχνικό ή πνευματικό με τά «Γράμματα». Και αυτό ίσα ίσα ότι κάτι θελήσατε να πλάσετε και σεις, τόν καιρό που τόσο άλλοι νέοι άδρανούν, δείχνει ζωντανάδα και θέλει παίγνμα, όχι παιδεμα.

Όσο για τó σκεπτικισμό, αν τόν έχετε, (όμολογώ πως δε σάς κρίνω εγώ άπειθείας γιατί δε μελέτησα αρκετά τó έργο σας και τὴν ψυχή σας, μά από μέσα από τὴν έντύπωση που κάματε του κ. Σκληρού) δέν είναι και πολύ κακό πρᾶμα αν είναι μεταβατικός, δηλαδή αν σάς χρησιμεύει για σκαλοπάτι για να προχωρήσετε έπειτα πάρα πέρα, να τόν ξεπεράσετε και αυτόν. Δέν είναι «άγονος» ούτε και «παγερός» ο σκεπτικισμός, όπως δέν είναι «άγονος» ούτε «παγερός» ο χειμώνας, αν υπάρχουν προμηνήματα κάποιας άνοιξης. Θά έλεγα μάλιστα πως ο σκεπτικισμός είναι χρησιμότερος για τούς νέους Ρωμιοὺς τῆς εποχῆς μας και δείχνει αρκετή ώριμότητα, αφού τούς έμποδίζει να άγκυλιάζουν και να δέχονται χωρίς αντίλογίαν και έρευνα κάθε παλιά ή νέα ιδέα που ο Έλληνικός, ο Ανατολικός ή ο Εύρωπαϊκός πολιτισμός τούς παρουσιάζει ή θέλει να τούς επιβάλει. Μ' άρέσει να ψιλοκοσκινίζουν οι νέοι που σπουδάζουν άκόμα, περιεργάζονται και καλλιεργούν τόν έαυτό τους, κάθε ιδέα που πλανιέται γύρω τους ή τούς έμνηζαν άλλοι στο καύκαλό τους. Δείχνει πως προσέχουν οι νέοι αυτοί και ένδιαφέρονται ίσα ίσα για όλα, και όχι πως αδιαφορούν, όπως θέλει να τούς παραστήσει ο κ. Σκληρός. Δείχνει πως άνοίγουν τά μάτια τους, τάρουθούνια τους και κάθε τους αΐσθηση γυρεύοντας να μάθουν, να νοιώσουν, να καταλάβουν. Άλλο αν παραστρατίζουν πολλές φορές και αν ή σκέψη τους δέν είναι ακόμη αρκετά ώριμη ώστε να κρίνουν αρκετά περιφερειακά και ισόρροπα. Δείχνει κοντά στα άλλα και κάποια ανεξαρτησία και πρωτοβουλία.

Υποθέτω πως ο κ. Σκληρός, όταν έγραφε πως προτιμάτε τόν παγερό σκεπτικισμό και τὴν αισθητική συγκίνηση από τó θερμό άγκάλιασμα τῆς ζωῆς, ήθελε να πεί πως θά προτιμοίσε αυτός να σάς έβλεπε να χωθείτε στην κοινωνική ενέργεια καλύτερα παρά να καταγίνεστε μόνο με τή σκέψη.

Μά όλα δέν όρίζονται, και θά ήταν άδικο κανείς να σάς κατακρίνει που για χίλιους δυό λόγους διαφορετικούς ο καθένας (έλλειψη χρηματικής ανεξαρτησίας, έλλειψη από ιδιότητες για ένέργεια, μεγάλη νεότητα κ. ά) προτιμάτε να στοχάζεστε αντί να ενεργείτε. Αυτό μπορείτε και όχι άλλο. Για μερικούς από σάς είναι πρόσκαιρο αυτό και διόλου άπίθανο άργότερα να μπορέσετε και στην ένέργεια να ριχτείτε. Για μερικούς άλλους από σάς πάλι ή σκέψη θά είναι μοιραία τó μόνο προσάγι τῆς ζωῆς σας, γιατί έτσι γεννηθήκατε. Δέ σάς γνωρίζω όλους, έναν ένα, ούτε ξέρω τι εργασίες κάνετε εκεί στη χώρα των Φαραώ, μά είμαι βέβαιος πως ο καθένας δουλεύει για τó ψωμί του, και όσο για τó κέντρο που πλάσατε με τά «Γράμματα», είναι έργο που τó χρωστούμε στο πλεόνασμα τῆς ενεργητικότητάς σας. Αντί να παιζετε χαρτιά μόλις τελειόνετε τὴν αναγκαστική δουλειά σας—

τή σκλαβιά σας ίσως — αντί να καταγίνεστε όλοένα με γυναίκες ή με χορούς και γλέντια* ή με τὰ λεγόμενα κοινωνικά χρέη τῆς καλῆς λεγομένης κοινωνίας, δημιουργήσατε, χωρίς καμιά ύποχρέωση και ξεδεύοντας ἀπὸ τὴν τσέπη σας, τὰ «Γράμματα». Δὲν ταιριάζει παρὰ ἔπαινος σ' αὐτὴ σας τὴν πράξη.

*Ἐπειτα ἔχω πολλές ἀμφιβολίες ἂν ξεχωρίζεται κοφτὰ ἡ πράξη ἀπὸ τῆς σκέψης, ἢ καὶ τὰ δύο βρίζονται μπλεγμένα ἔτσι πὺρ δὲν ξεδιαλώνονται. Καὶ γι' αὐτὸ λέγω πὺρ ἡ δημιουργία τῶν «Γραμμάτων» εἶναι πράξη, δηλαδή ἐνέργεια, ἀφοῦ χρειάστηκε ἐνεργητικότητα γιὰ νὰ καταστήσει ἀπὸ θεωρία πράγμα, καὶ ἀφοῦ οἱ ἰδέες ἐμπνέουν σὲ ἄλλους ἐνεργητικότητα. Τίποτα δὲν εἶναι περιττὸ σ' αὐτὸ τὸν κόσμον. Καὶ ἓνα πνευματικὸ κέντρο ὁ φτωχὸς κοινωνιολόγος θὰ τὸ κατατάξει καὶ αὐτὸ στὴν κοινωνικὴ ἐνέργεια.

Ἐπὶ τὸν Taine, πὺρ ἔζησε σὲ καιροὺς πολὺ ταραγμένους τῆς Γαλλίας, κλεισμένος στὸ γραφεῖο του καὶ ἀσυγκίνητος θύλεγγες, ἐσοποῦδαζε καὶ ὅλο σπουδαζε γιὰ νὰ βγάλει τὸ βιβλίου του «Les origines de la France contemporaine», τί ἄραγε νὰ ἔκανε; Στοχάζονταν ἢ ἐνεργοῦσε; Ποιὸς θὰ τὸ πει; Βέβαια, τότε πὺρ ἔγραφε τὸ βιβλίου αὐτὸ στοχάζονταν, μὰ σὺν ἔβγηκε τὸ βιβλίου, φανερώθηκε σὰ μπόμπα, συμπυκνωμένη τρομαχτικὴ δύναμη πὺρ ἐταρακούνησε καὶ ταρακουνεῖ ὡς σήμερα γενεές ἀπὸ νέους καὶ τοὺς δεύχει τὸ δρόμον τῆς ἐνεργείας.

Καὶ τὸ ἀντίθετο συμβαίνει, ἢ πράξη ἐνεργεῖ στὴ σκέψη. Ἄλλως τε ἡ ἀλληλεπίδραση τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου εἶναι τόσο καθημερινὸ καὶ γνωστὸ φαινόμενο πὺρ περιτενεῖ νὰ τὸ ἀναπτύξει κανεὶς πότερον. Τὸ νοιώθετε καὶ μόνο πὺρ σὰς τὸ ἀνάγερα.

Ἐκεῖνο πὺρ, ὅ,τι καὶ ἂν καταπιαστεῖτε στὴ ζωὴ σας, σὰς εἶναι ἀπαράιτητο, εἶναι ὁ ἐνθουσιασμός. Σ' αὐτὸ συμφωνῶ με τὸν κ. Σκληρὸ, με τὴ διαφορά ὅμως πὺρ παραδέχομαι νὰ εἴστε πρόσκαιρα καὶ σκεπτικιστὲς ἀκόμη, φτάνει νὰ τὸ κάνετε με ἐνθουσιασμό. Τὸ σχῆμα δὲν εἶναι ὀξύμορφο. Ἐνοῶ τοῦτο, πὺρ σὰς εὔχομαι νὰ εἴστε πλούσιοι, ὄχι σὲ παράδες, πλούσιοι ἀπὸ θησαυροὺς ψυχικούς γιατί τότε καὶ σκεπτικιστὲς νὰ εἴστε, πάντα καλὸ θὰ κάμετε. Πλουσιοπάροχα νὰ μπαίνουν οἱ νέοι στὴ ζωὴ καὶ ἄς περνοῦν ἀπ' ὅλα τὰ στάδια. Καὶ ὁ πλοῦτος τους εἶναι ὁ ἐνθουσιασμός τους.

Ὁ κ. Σκληρὸς προτιμᾷ νὰ ἐνθουσιάζεστε γιὰ τὰ πρακτικὰ, οικονομικὰ, κοινωνικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ζητήματα. Ἐσεῖς ὡς τόσο προτιμᾶτε νὰ ἐνθουσιάζεστε γιὰ τὰ αἰσθητικὰ, καλλιτεχνικὰ, φιλοσοφικὰ. Χαλάλι σας. Βρίσκονται, δόξα νὰ ἔχει ὁ μεγαλοδόναμος, ἀρκετοὶ ἄνθρωποι στὸ μικρὸ μας πλανήτη γιὰ νὰ ἐνθουσιάζονται καὶ γιὰ τοῦτα καὶ γιὰ κείνα. Γιατὶ νὰ εἴμαστε ἀποκλειστικοὶ καὶ ἰσοπεδωτικοί; Πόσο ὠραῖος εἶναι ὁ κόσμος με τὶς ἀνισότητές του καὶ τὶς ποικιλίες του!

Πολλὰ μπορούσα νὰ πῶ γιὰ τὸ χοντρικὸ ἐκθειασμὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ γιὰ τὴ χοντρικὴ περιφρόνηση τοῦ κ. Σκληροῦ γιὰ τὸν Ἀνατολικὸ. Ἀγκαλιὰ μερικὰ σημεῖα τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἴσως νὰ τὰ ξεκαθαρίζει κάπως μιὰ μελέτη μου πὺρ σὰς ἔστειλα, γιὰ τὸ Νεοελληνικὸ πολιτισμὸ. Ἐνα μόνο ἤθελα νὰ παρατηρήσω στὰ λεγόμενα τοῦ κ. Σκληροῦ, ὅτι

ΣΗΜ. ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ. — Μὲ πραγματικὴ ἀπορία θὰ διαβαστεῖ ὁ ἰδιότυπος αὐτὸς ἔπαινος. — Τὸ κατ' ἀποκοπὴν προστατευτικὸ ἄφρον με τὸ ὅποιον κρῖνεται κάθε ἔργον τῶν νέων ἀθελα ἴσως παρέσθαι τὸν κ. Ἰδα σὲ τέτοια ἐκτίμηση πὺρ υποβιβάζει καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴ φιλολογία εἰς ἀντίδοτον τῶν καφενεῖων καὶ τῶν ὑπόπτων οἰκῶν! —

ἀφοῦ κάνει τὴν τιμὴ καὶ ὀνοματίζει τὸν Ἀνατολικὸ πολιτισμὸ με τὴ λέξη «πολιτισμὸ» δὲν ἔπρεπε νὰ πει πὺρ ἔχει μόνη του βάση τὴν ὕλη, γιατί κανένας πολιτισμὸς δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ στηριχθεῖ μόνο στὴν ὕλη. Καὶ δὲν εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ πὺρ προσθέτει ὅτι ὁ Ἀνατολικὸς πολιτισμὸς ἔχει «βαθεῖα περιφρόνηση γιὰ κάθε πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἐκφανση». Μπορεῖ αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς νὰ μὴ συγχρονίζεται με τὶς σημερινές ἀνάγκες καὶ νὰ ἔχει καὶ πολλὰ ἄλλα ψεγάδια, μὰ δὲν τοῦ ἔλειψαν βέβαια οὔτε ἠθικά οὔτε πνευματικὰ στοιχεῖα ἐξαιρετικῶς δυνατά.

Παράδοξο μοῦ φαίνεται καὶ τοῦτο, πὺρ ἐνῶ κατακρίνει ὁ κ. Σκληρὸς τὸν Ἀνατολικὸ πολιτισμὸ γιὰ τὴν τάχα ὕλιστικότητά του, σὰς κατακρίνει καὶ σὰς γιὰ τὴν πνευματικότητά σας. Μοῦ χτυπάει περίεργα στὰ μάτια καὶ ἓνα ἄλλο* στὴν Ἐδρώπη οἱ ἄνθρωποι «καταγίνονται με τὴν καλητέρευση τῆς τύχης τοῦ ἀνθρώπου». Δὲν ξέρω τί εἶδος καλητέρευση τύχης ἐνοεῖ, μὰ ἂν λέει τὴν ὕλικὴ καλητέρευση, ὅπως τὸ ὑποψιάζομαι, δὲ βλέπω σὲ τί ὁ Ἐδρωπαῖος αὐτὸς πολιτισμὸς διαφέρει ἀπὸ τὸν Ἀνατολικὸ. Πάρτε τὸν ἓνα καὶ χτύπα τὸν ἄλλο, μὰς καὶ εἶναι καὶ οἱ δύο τους τόσο ὕλιστικοί.

Σὰς ἔγραφα ὄχι γιὰ νὰ σὰς σκοτίσω τίς ἰδέες καὶ τὸ δρόμον σας, οὔτε γιὰ νὰ σὰς παινέσω γιὰ τὸ ἔργον σας, μὰ οὔτε καὶ γιὰ νὰ κατακρίνω τὸν κ. Σκληρὸ πὺρ ἔμαθα νὰ τὸν ἐχθμῶ ἀπὸ ἓναν κοινὸ μας φίλον Ἀσπότη στὴν Τραπεζοῦντα. Δὲ μ' ἔβαλε κανεὶς κριτὴ τοῦ κόσμου μήτε ἐγὼ τὸν ἑαυτοῦ μου. Μὰ με παρακαλέσατε νὰ σὰς σημειώσω τὴ γνώμη μου. Ὅσο μπορεῖ κανεὶς σὲ γράμμα νὰ ἐξηγηθεῖ, ἐξηγήθηκα. Συμπαθᾶτε με ἂν δὲ σὰς φώτισα ἀρκετὰ καὶ δεχθεῖτε ἓνα φιλικὸ μου χαρτίσμα.

BIENNA, 31-1-914

ΙΔΑΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΠΕΤΡΟΥ ΒΛΑΣΤΟΥ

ΦΙΛΟΙ ΚΥΡΙΟΙ,

...Ἐχτές ἔλαβα τὸ γράμμα σας τὸν 17. Μοῦ λέτε πὺρ καλὸ θὰ εἴτανε νὰ ἀπαντήσω κάτι σὲ αὐτὰ πὺρ γράφει ὁ κ. Σκληρὸς στὸ ἄρθρον του «Ὁ Σκεπτικισμὸς καὶ ἡ Φυλὴ μας». Μὰ τί νὰ ἀπαντήσω πὺρ συμφωνῶ με ὅσα λέει ὁ κ. Σκληρὸς; Μάλιστα μοῦ ἤρθε ξαφνικὸ πὺρ νὰ συμφωνήσω τόσο. Ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια πὺρ εἶχε γίνει κοινωνικὴ συζήτηση στὸ «Νουμά» εἶχαμε βρεθεῖ — ὁ κ. Σκληρὸς καὶ γῶ — σὲ ἀντίθετα στρατόπεδα. Ἐκείνος βασιζόταν στὴν οικονομικὴ περιγραφή καὶ γῶ στὴν ἀξία τῆς φυλῆς. Οἱ διζέες μου ἰδέες δὲν ἀλλάξαν ἀπὸ τότε. Ἐακολουθῶ νὰ πιστέβω — λέω πιστέβω γιατί τίποτε δὲν ἀποδείχεται λογικὰ — πὺρ ἡ οὐσία τῆς φυλῆς κανονίζει τὴ ζωὴ καὶ τὸν πολιτισμὸ κάθε ἐθνους. Τὸ πὺρ θὰ καλύτερέψει καὶ θὰ ξεκαθαριστεῖ μιὰ φυλὴ εἶναι ζήτημα περίπλοκο καὶ πὺρ χρειάζεται ἀκόμη πολὺχρονη μελέτη.

Ἡ κοινωνία μπορεῖ νὰ θεσπίσει μερικὸς ἀρνητικὸς φράγτες γιὰ νὰ μὴ φαρμακῶνεται τὸ αἷμα τῆς φυλῆς ἀπὸ τοὺς ὀλοτέλα σάπιους, μὰ τὴν οὐσιαστικὴ δουλιὰ μοναχὰ τὰ άτομα μποροῦν — κατὰ τὴ γνώμη μου — νὰ τὴν κάνουν. Καὶ γιατὸ δύο κανόνες ἔχουνε κατηγορηματικὴ σημασία — α) ὁ σεβασμὸς τῆς ατομικῆς ἐνεργείας, δηλαδή περιορισμὸς κάθε τυραννικοῦ κοινωνισμοῦ, καὶ β) ἀλήθεια τῆς εσωτερικῆς μας υπόστασης, δηλαδή τὸ ἠθικὸ παράγγελμα πὺρ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ντροποῦμαστε τὸν ἑαυτὸ μας.

Πλήθος συμπεράσματα βγαίνουν ἀπὸ αὐτὲς τίς αρχές. Μὰ τὰ καθέκαστα δὲν ἔχουν ἴσως καὶ τὴν ἴση σημασία. Κυβερνοῦνται ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς εφαρ-

μογής. Εμείς πρέπει να δουλέψουμε για να αληθεύσουμε τις ιδέες. Και να δουλέψουμε πρακτικά, δραστηρικά, παραδειγματικά. Και η πολλή συζήτηση βλάπτει.

Είπα παραπάνω πώς παραξενέφτηκα να βρεθώ σύμφωνος με τον κ. Σκληρό. Μά πώς να μην το παραδεχτώ αφού τώρα γράφει ότι «είνε φυσιολογικός αδύνατο να αλλάξουμε το αίμα μας και μόνον ο τάφος θα μ'ε διορθώσει» ; Είναι αλήθεια πώς φαίνεται να νομίζει ότι με την αναθροφή πολλά θα καταφέρουμε για να διορθώσουμε τη φυλή μας. Συμφωνώ και σ' αυτό, και τό βλέπω πώς για τό οζολιό πρέπει να δουλέψουμε με ζήλο φανατικό. Μά λέγω κιόλας—πολλά, μ'ί όχι όλα. Ίσως όχι και τό πτώ σπουδαία από όλα. Εδώ θαρρώ έχουμε ακόμα διαφορά με τον κ. Σκληρό.

Και θά μου επιτρέψετε να παρατηρήσω του κ. Σκληρού ότι αφού έχει τόσο σωστές ιδέες για την ελληνική φυλή και την αναμόρφωσή της, έπρεπε να μ'η γράφει πιά την καθαρώνουσα μ'η τη δημοτική. Από πού θά αρχίσει η πράξη αν όχι από μ'ας πού βλέπουμε την αλήθεια ;...

ΑΘΗΝΑ, 22-12-13

ΠΕΤΡΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ

ΣΚΕΠΤΙΚΙΣΜΟΣ, ΑΙΣΘΗΤΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟΝ κ. ΣΚΛΗΡΟ

Ο κ. Σκληρός, στο γράμμα του πού επικρίνει με περίσσια λεκτική αυστηρότητα τό πρόγραμμα και την αποκλειστικά αισθητική πορεία του περιοδικού μας, (!) εκφράζει την έλπιδα πώς ή σκληρή ειλικρίνεια του δεν θά παρεξηγηθεί, γιατί, όπως λέγει, «όταν πρόκειται για τό καλό της φυλής μας και έν γενει για γενικά ζητήματα, πρέπει να είναι κανείς άπόλυτα ειλικρινής.» Αφού σ' αυτή τουλάχιστον τή σκέψη του μ'ε είναι βολετό να συνεννοηθούμε, έποφελούμαστε για να όρίσουμε ένα έλαφρό σημείο επαφής μαζί του. Θά ήναι ίσως τό μόνο. Άλλά πάντα άρχετό θά μείνει για να άποκλείσει, από τή συζήτηση πού θά άκολουθήσει, κάθε χαρακτηρισμό προσωπικής επίθεσης, και έπομένως και κάθε παρεξήγηση. Τά «Γράμματα» καρτερικά έδέχτηκαν τόν ζείμαρρο των επίθετων πού τους έφιλοδορήθηκε. Έχουν τώρα να κάμουν μερικές παρατηρήσεις, πού ίσως συμπέσει να είναι πιζρές, πού πιζρές, για τις ιδέες του κ. Σκληρού και για τό ύφος με τό όποιο διατυπώνονται. Απομένει εις αυτόν με εύψυχία να συμπράνει, ότι ή ειλικρίνεια επιβάλλει σ' όλους όμοιόμορφες ύποχρεώσεις.

Τό μόνο γενικό χαρακτηριστικό της επίκρισης του κ. Σκληρού είναι ή αάφεια, ή μ'λλον ή άσυναρτησία, ή μάλιστα ένας αδιάκοπος συνδυασμός και των δύο. Αάφεια και άσυναρτησία στην διαλεκτική, αντιφατική χρήση όρων με άκαθόριστη έννοια, δογματικό - θεολογικές βεβαιώσεις αναπόδεικτες, κατάχρηση επίθετων εις αντιπαράσταση επιχειρημάτων. Όλο τό όπλοστάσιο της κοινωνιολογικής θεολογίας. Βέβαια αυτά τά έλαττώματα δεν θά έθιγαν τή

(!) «Γράμματα» φύλλο 17-20, σελ. 289-291.

βάση της συζήτησης. Είναι άνέγκη όμως να λεχθούν, να άποδειχθούν, γιατί στην συνειδημένη άπόσφαιρα πού δημιουργεί τό κείμενο της επίκρισης, κάθε συνεννόηση είναι άνέφικτη. Σκέφθηκα να παρακαλέσω τον κ. Σκληρό, να διαγράψει από τό άρθρο του όλα τά κοσμικτικά επίθετα πού δοσε άν έμοίρασε, όπου ή επιθυμία του τό καλοόσε, π.χ. τά «ά γ ο ν ο ς και π α γ ε ρ ό ς σκεπτικισμός» εις άντίθεση με τό «θ ε ρ μ ό άγκάλιασμα της ζωής» τά διάφορα : «νε κ ρ ή και κ ο ύ φ ι α ψυχή» «άσιατικά στίγματα» «ή δ ο ν ι κ ώ τ α τ α άνατολίτικα νιβάνα» κ.λ.π. Σκέφθηκα να τον παρακαλέσω ακόμα να διαγράψει και όλες τις αναπόδεικτες βεβαιώσεις. Μά στο τέλος τρώμαξα, γιατί χωρίς δυσκολία άναγνώρισα ότι τόσες διαγραφές θ' άφήναν μονάχα τήν . . . ύπογραφή γραμμένη.

Έάν τά «Γράμματα» έχρησιμοποίησαν έναντίον των ιδεών του κ. Σκληρού σύστημα διαλεκτικής όμοιο με τό ιδιόν του, χωρίς άμφιβολία και ή άπάντησή τους θά ήταν εύκολη και ό θριάμβός τους άσφαλής. Θά έγραφαν, για παράδειγμα :

«Λυπηθήκαμε, άγαπητέ φίλε, διότι και σε'ς δεν ξεφύγατε, όπως τόσες άλλες άπλοϊκές ψυχές, τήν λύμη του σοσιαλισμού, και κυλίεστε στις λάσπες του, και στα άγωνα όνειρα πού κάνει. Άγκαλιάσατε και σε'ς τήν ζούφια κατή θρησκεία τήν παγερή και άποκρουστική, πού καταστρέφει κάθε κοινωνική ύπόσταση, και αυτήν ακόμα τήν ιδέα της φυλής, άντι να προτιμήσετε τήν ένθουσιαστική όρμη της γνώσεως ζωής, τήν πατριωτική δράση πού μεταρριώνει, τήν θυσία του άτόμου σας και του σαρκίου σας στα μεγάλα ιδανικά της Τέχνης, πού ανάδειξαν εις τό παρελθόν τήν φυλήν μας, και θά τήν κάμουν να μεγαλουργήσει εις τό μέλλον. Ρίξτε ένα βλέμμα στην Ευρώπη τή μεγάλη αυτή όδηγήτρα κλπ. Θά ιδήτε ότι χιλιάδες μορφωμένοι άνθρώποι, άν και γνωρίζουν τόν Μαρξισμό και τά άλλα ήλίθια έντυχιστικά και τελεολογικά συστήματα χώνονται όπότοσο χωρίς να πολυσκεφθούν (ιδίως χωρίς να πολυσκεφθούν) στο ύφαιστίο της καθημερινής ζωής, γράφουν ποιήματα λογής λογής, δράματα, μυθιστορήματα, φιλοσοφίες και έπιστημονικές μελέτες, σκέπτονται, ζούν και ενεργοούν ποιητικά.»

Η παρωδία είναι τόσο εύκολη πού άρίνομε τήν συνέχεια να τήν γράφει όποιοσδήποτε έθελοντής της λογοτεχνίας...

Είναι φανερό ότι τέτοιες βεβαιώσεις πού τις ύποβαστάζουν επίθετα, παρόμοιες πεποιθήσεις πού τις στηρίζουν δόγματα και φρασεολογικοί ή έστω και ψυχικοί ένθουσιασμοί, μ'όλην τήν ύποβλητικότητα πού έχουν για μερικές συνειδήσεις, δεν είναι όπλα επικίνδυνα έναντίον σ' ένα σύστημα ιδεολογικό, και όταν άκόμη αυτό τό ιδεολογικό σύστημα είναι μονάχα αισθητικό. Τά χτυπήματά των τά αδύναμα ούτε τόν θώρακα πού μ'η αισθητική ψυχή φορεί ήμπορούν να χαράξουν, ούτε μ'ην καλλαισθητική δράση, πού έπί τέλος σ' η-ρ ί ζ ε τ α ι σ' έναν ένθουσιασμό ένστίκτου ήμπορούν να κλονίσουν.

Έπειδι όμως ό κ. Σκληρός στο σύστημα των ιδεών του δίνει μορφήν αληθοφάνειας και βάση έπιστημονικότητας, δηλαδή έπιζητ'η να παρουσιάσει τά συμπεράσματά του ως ύποχρεωτικά και άναμφισβήτητα για κάθε συνείδηση, θά γίνει άνέγκη να καταγγελθεί ή λογική πλάνη πού τά ύποβαστάζει. Έτσι θά γαρρμιστούν τά είδωλα πού προτείνει στην παγκόσμιαν λατρεία άν από τό θρόνι του άπόλυτου, στο όποιο τ' άναίβαζε με άπλοϊκά σοφίσματα,

και θα φανερωθεί ότι τα ανέφικτα αυτά αξιώματα, προϋπάρχοντα άτομικων ἐφέσεων, εξωτερίκευση ὁρέξεων και τάσεων ὀρισμένης ομάδας ἀνθρώπων, ἂν εἶναι ἐλατήρια δράσης γιαντὴν τὴν ομάδα, οὔτε τὸν λογισμὸ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ὑποτάξουν, οὔτε νὰν δράσεις πὸν ἀναχωροῦν ἀπὸ ἐφέσεις, ὁρέξεις και τάσεις διάφορες, νὰ ἐκμηδενίσουν.

Καὶ μολονότι ἡ ἐπίκρησις σὲ μιά τῆς παρένθεσι φαίνεται ὅτι ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ θέσι πὸν ὑποστηρίζει τὴν ιδέαν τοῦ ἀπολύτου και τοῦ τέλειου, λέγοντας «ἓνα τέτοιο πρῶγμα (τὸ τέλειον, τὸ ἀπόλυτον ἀληθινὸ) δὲ μπορεῖ βέβαια νὰ ὑπάρχει» ἐν τοῦτοις μὲ πολλὰς ἐπιχωρίες ἀπὸ τὴν διαλεκτικὴ ἀσυναρτησία ζώνει στὸ θέμα και τὶς δύο αὐτὰς ιδέας, μιλώντας γιὰ «τὴν πραγματικὴν πρῶδο και ἐξέλιξι» πὸν ἐκπροσωποῦν βέβαια οἱ κοινοβιολογικὰς δοξασίαι τοῦ συγγραφέα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, μακρότερα ἀπὸ τὸ κείμενον τῆς ἐπίκρησις, πρέπει νὰ ζητηθῆι τὸ ἐλατήριο τὸ ἰδεολογικὸ πὸν τὴν ὑπαγόρευσε.

— Ὑπάρχουν, φίλε κ. Σκληρέ, πολλοὶ τρόποι τοῦ νὰ προσέρχεται κανεὶς στὴν Ἐπιστήμη. Πιστεύετε μὲ. Παραλείπει τὸν συνειθέστερον, τὸν τρόπο τῶν κοινῶν ἐπιστημόνων, πὸν συνίσταται εἰς τὸ νὰ δανεῖζονται χωρὶς ἐνσυνειδήτη ἐξέτασι μερικὰς ρετιστοῦλες και μερικὰ συμπεράσματα ἐπίκαιρα, τὸ ὄλον γιὰ ἀνάγκης βιοποριστικὰς ἢ ἀριβισμού. Δύο χαρακτηριστικοὶ και ριζικὰ ἀντίθετοι τρόποι εἶναι και οἱ ἀκόλουθοι :

1ον) Τοῦ πραγματικῶν ἐπιστημόνων. Αὐτὸς γνωρίζει πὸς ἡ ἐπιστήμη εἶνε σταθερὴ μόνον ὡς μέθοδος. Ζητεῖ λοιπὸν ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀμφιβολία, τὴ μόνη λογικὴ πραγματικὴ στάσι τοῦ μυαλοῦ. Γιαντὸν ἡ ἐπιστήμη κάθε στιγμὴ γίνεται, πλάθεται, δημιουργεῖται, καταστρέφεται και ξαναγίνεται. Δὲν καταφέγγει σ' αὐτὴν οὔτε γιὰ νὰ ρουφήσει τὸ ὄπιον τοῦ ὀριστικοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ, τοῦ τελεσιδικίου, ἀλλὰ οὔτε πρὸ πάντων γιὰ νὰ ζητήξει ἐπιστημονικὸ σύστημα ζωῆς. Ἡ ἐπιστήμη δὲν δημιουργεῖ, ἐξήγησε κ. Σκληρέ. Σ' αὐτὰ τὰ πνεύματα τῆς ἀμφιβολίας και τῆς ἀρνήσις χροστῆμε τὴν ἐπιστήμη, μ' ὅτι θετικὸ κλείει. Παραδοξολογία ; Καὶ ὅμως ἔτσι εἶναι.

2ον) Τοῦ θεολόγων ἐπιστημόνων. Αὐτὸς εἶναι Ἀσιάτης, δηλαδὴ ἔχει πραγματικὰ «ἰσσιατικὰ στίγματα στὴν ψυχὴ» πὸν τοῦ κληρονόμισε τὸ κατ' ἐξοχὴν ἰσσιατικὸ πνεῦμα, τὸ θεολογικὸ, τὸ μεταφυσικὸ, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀπολύτου. Αὐτὸς μὸλις πρὸ ὀλίγων εἶναι ἀπὸ πᾶνων του, μὲ τὸ σταυρὸν, κάποιο μεταφυσικὸ σύστημα, πὸν τοῦ ἐξασφάλιζε τὸν πνευματικὸ ἡσυχασμὸ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λαϊκὸς του εἶναι συνειθισμένος στὸ ζυγὸν, ξεσκονίζει τὸ ρῆσον πὸν φοροῦσε και προσέρχεται ταπεινὸς προσκυνητὴς στὴν Ἐπιστήμη, ζητώντας τὴν Ἀλήθειαν, ὅπως τὴν ἐξήγησε ἀπὸ τὸν Χριστὸ ἢ τὸν Βούδα. Αὐτὸς εἶναι ἐπίφοβος γιαντὸ τὸ πνεῦμα του στρεβλώνει ὅλα κατὰ ὁμοίωμορον τρόπο. Αὐτὸς ἔχει credo κ' ἔχει πεποιθήσις, δύο πράγματα ὀλοτέλα ἀντιεπιστημονικὰ. Καὶ τὸ χειρότερον, τὰ πράγματα αὐτὰ τὰ ντύνει μὲ κάποιαν σιὰ λογισμὸν και τοὺς δίδει λογικοφάνεια. Τότε γίνεται ἀμειλικτος. Αὐτὸς εἶναι ἐπίφοβος οἷς λέγο κ. Σκληρέ, γιαντὸ ἔχει και ζῆλον ἱερατοστόλου, και ἀφοῦ ἔσωσεν ἑαυτὸν θέλει νὰ σώσει και τοὺς ἄλλους.

Τὶ μᾶς λέγει τὸ γράμμα τοῦ κ. Σκληροῦ ; «Σκοπὸς μου εἶναι νὰ σώσω τοὺς νέους.» Ἡ ἀπαιτήσις δὲν εἶναι δὰ καὶ ὑπερβολικὴ. Ὁ κόσμος φαίνεται ὅταν νὰ εἶναι μοιρασμένους σὲ νέους πὸν ψηλαφοῦν, ἀγωνιοῦν νὰ βροῦν

τὴν Ἀλήθειαν και σὲ μερικοὺς ἄλλους πὸν κρατοῦν αὐτὴν τὴν πολυπόθητην Ἀλήθειαν στὴ μικρὴ τσέπη τοῦ γιλέκου του. Οἱ καϊμένοι οἱ νέοι ἀπελπισμένα χαροπαλεύουν στὰ κήματα τῆς τρικυμισμένης θάλασσας τῆς ἀμφιβολίας, ἐνῶ ὁ κ. Σκληρὸς κάθεται σὲ στερεὸ βράχο και, μὲ χειρονομία γενναιοφροσύνης και ἀγαθότητας, προσφέρει τὴν Ἀλήθειαν-Σωτηρίαν σ' ἓνα κουτάκι τόσο δά.

Γιαντὸ νὰ μὴν τὴν δεχτοῦμε ;

Λοιπὸν γιαντὸ νὰ μὴν δεχτοῦμε τὴν Ἀλήθειαν πὸν τόσο προθυμία μᾶς προσφέρεται ; Τὶ στίγματα βαραίνον τὴν ψυχὴ μας και μᾶς ὑποχροῦνον νὰ κρατοῦμε αὐτὸ τὸ πρόγραμμά μας μὲ τὴν ἀρνητικὴν (;;) αἰσθητικὴν στάσι του πὸν τόσο πιζραίνει τὸν κ. Σκληρὸν ;

Γιαντὸ νὰ μὴν δεχτοῦμε τὴν Ἀλήθειαν ;

Μὰ ἀπλούστατα οὔτε ζητῆμε τὴν Ἀλήθειαν, οὔτε μᾶς χρειάζεται.

Δὲν μᾶς χρειάζεται, γιαντὸ ἂν εἶναι Ἀλήθειαν Λογισμὸς ἀπόλυτη τελεσιδικία, τότε εἶναι τὸ τέλος κάθε ζωῆς, εἶναι τὸ νωθᾶνα, ἡ ἀνυπαρξία, εἶναι ὁ Σκοπὸς, δηλαδὴ τὸ τέρας κάθε δράσις και κίνησις, τὸ μηδέν. Οὔτε ὑπάρχει οὔτε χρειάζεται τέτοια ἀλήθειαν γιὰ τὴ ζωὴ.

Ἄν δὲν εἶναι Ἀλήθειαν Λογισμὸς, τότε θὰ ἦναι κάποια Ἀλήθειαν-Ψευδὸς, δηλαδὴ μία ἐφεσις, ὀρμή, ἐπιθυμία, πάθος και πόθος τοῦ κ. Σκληροῦ, πὸν πηγάζει ἀπὸ τὴν αἰσθαντικότητά του και ζητεῖ, ἀπὸ «θέλησις κυριαρχίας», νὰ ἐπιβληθῆι και εἰς ἄλλους. Ἀξιοσέβαστη ἀλήθειαν-Ψευδὸς.

Ἀλλὰ ἐμεῖς δὲν ἀπαρνηθήκαμε ἀκόμη τὴν αἰσθαντικότητά μας, τὴν ἀτομικότητά μας και τὶς τάσεις μας, πὸν ζητοῦν ἐπίσης νὰ ἐξωτεριζοῦντο. Καὶ ἂν ὁ κ. Σκληρὸς ἐνοτίσθησε τὰ ρήματα τοῦ Μάρξ, ἐδονήθησε ἀπὸ τὰ προστάγματα του και τὴν ιδέα ὅτι εἶναι Ἐπιστημονικὰ και ἀποδέχθηκε τὴν ἀλήθειαν-Ψευδὸς πὸν ἐκπροσωποῦν, δὲν θὰ πεῖ ὅτι ὅλες οἱ συνειδήσις πρέπει νὰ ὑποταχτοῦν στὸν τελεσιδικιον αὐτὸν τρόπο τοῦ αἰσθάνεσθαι και ἀγκαλιάζειν τὴ ζωὴ. Ὁ πλοῦτος τῆς ζωῆς, ἡ ἀνομοιότητά της, πὸν γεννῆ τὴν ποικιλία, τὸ ἐνδιαφέρον, τὴν ὀρμή και τὴν ὀρμή, βρῖσκειται ἀκριβὸς εἰς τὸ ὅτι οἱ αἰσθαντικότητες τῶν ἀτόμων εἶναι διάφορες, ἂν και ἔχουν ὅλες τὰ αὐτὰ δικαιώματα σὲ ὑπαρξί. Εἶναι τόσο ἀστείον τὸ νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι ὑπάρχει μοναδικὸς ἐπιστημονικὸς τρόπος ζωῆς, πὸν μόνο σ' ἐνὸς μισοεπιστημόνων τὸ κεφάλι, ἢ σ' ἐνὸς ἀπλοῦκοῦ, εἴμπορεῖ τέτοια ιδέα νὰ φτυροῦσι. Καὶ ἐλπίζω ν' ἀποδείξω αὐτὸ πὸν λέγο.

Ὁ Nietzsche σὲ λακωνικὸν ἀπόφθεγμα ὀρισσε : «τὸ μὴ ἀληθινὸν εἶναι ὀρος ζωῆς». Ἀρκεῖ νὰ σκεφθῆι κανεὶς ὀλίγο γιὰ ν' ἀναγνωρίσει τὴν ἀναμφισβήτητη ἐπιβολὴ τοῦ ὀρισμοῦ αὐτοῦ. Τὸ Ἀληθινὸν, δηλαδὴ κατὰ ἀναλλοίωτον, σταθερὸν, πάντα ὀμοιον πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, εἶναι ἀσυνβίβαστον μὲ τὴ ζωὴ, κατὶ πὸν ἀδιάκοπον ἀλλάζει, κινεῖται, γίνεται. Αὐτὰ θὰ τὰ θεωρήσει κάποιο μεταφυσικὸν και κατὰλληλον μόνο γιὰ τὸ γραφεῖ ὁ κ. Σκληρὸς. Καὶ ἐν τοῦτοις εἶναι πρακτικὰ διδάγματα βίου, θετικὰ καὶ αἰσθητικὰ, χρήσιμα γιὰ κάθε ζωὴ. Μᾶς φανεροῦνον τὴν πηγὴ τῆς Ζωῆς. Ὅταν γνωρίζομε ὅτι ἡ ζωὴ τὴν ὀποῖαν ζοῦμε δὲν ὀρίζεται ἀπὸ ἀλήθειαν πὸν πρέπει βιαστικὰ νὰ ζητήσομε, ν' ἀνακαλύφομε, και νὰ ἐπιβάλομε στὴν ὀπαρξί, τότε μόνο θὰ κατανοή-

σομεν ότι κάπου άλλου παρά στον Λογισμό, στην 'Αλήθεια, βρίσκεται αυτή ή μυστηριώδης εκδήλωση που ονομάζουμε ύπαρξη. Και το κάπου άλλου δεν είναι παρά οι εσώτερες όρμες και εφέσεις του ατόμου, ή αισθαντικότητα του ό εγωϊσμός του που τείνει να εξωτερικευτεί και να υποτάξει και να εκδηλωθεί ως «θέληση δύναμης». Έτσι δέν υπάρχει επιστημονικός, δηλαδή ανάλ-λοϊωτα αληθινός τρόπος ζωής. Γιαντό και δέν δεχόμεστε την αλήθεια, δη-λαδή την 'Αλήθεια σας κ. Σκληρέ. Έχουμε τη δική μας, πού, στά μάτια μας παρ' όλους τους παράκαιρους λυρισμούς σας, και την περιφρόνησή σας είναι, εύγενικότερη απ' όλα τά κοινωνιολογικά συστήματα—του Μαρξισμού περιλαμβανομένου. Το κριτήριο της 'Αλήθειας πού μ'ς προτείνετε γιά να επιβάλετε τό σύστημά σας και να καταδικάσετε τό ιδιζόν μας, αποκλείεται ριζικά. Έμ-πρός εις ένα τέτοιο κριτήριο και τό ιδιζόν σας σύστημα και τό ιδιζό μας είναι ζένα, άσχετα.

Και ή 'Επιστήμη σ' όλα αυτά τί γίνεται ; Δέν πρόκειται να καταπιαστό την ανάλυση όλων των 'Επιστημών, πού, όπως παραπάνω λέγω, δέν είναι σταθερές παρά ως μέθοδο, και προσθέτως δέν δημιουργούν παρά επ ανα-λαμ β ά ν ο υ ν δηλαδή έ ξ η γ ο υ ν. "Ας π'ιμε κατ' ε'σθεϊαν σ' αυτήν την Κοινωνιολογία πού μ'ς ενδιαφέρει. "Οχι μόνο πηγή της και πεδίο δράσης της είναι ή ιστορία, δηλαδή μία συρροή κατ' εξοχήν ύποκειμενικών στοιχείων, αλλά γι' αυτήν και ό πειραματισμός περίπου αδύνατος και οι νόμοι πού βγάξει άρκετά αθάϊεται. Αθάϊεται διότι πηγάζουν από την μονομερή και συμπε-ροτολογική εξήγηση εκ μέρους ενός κοινωνιολόγου—ιστορικού (πρώτος βαθ-μός ύποκειμενικότητας ύποχρεωτικής) όλων των ιστορικών φαινομένων (δευ-τερος βαθμός ύποχρεωτικής ύποκειμενικότητας, άφου τά στοιχεία της ιστορίας είναι ύποκειμενικά.) Φαντάζεται κανείς εύκολα σέ τόσο αστάθεια άπάνω τί ποιότητας 'Επιστήμη είναι δυνατόν να καταρτιστεί. Και όμως—φαινόμενο αλήθεια άστείο τό έμβρονο αυτό της επιστήμης είναι τό μόνο πού έφθασε σέ τέτοια κεραινοπληρη τελειότητα, ώστε να καταπιάνεται και όριστικά χρι-σίματα παγκόσμιων συστημάτων και τά μέλλοντα να ύπολογίζει και να καθορίζει την πορεία και τίς μελλοντικές και σύγχρονες ύποχρεώσεις κάθε κα-κομοίρη. Μόνον οι μισές—επιστήμες έχουν τό θάρρος των συνθέσεων. Και όταν σήμερα ακόμα ένας χημικός δέν τολμ'ι, παρά μέ χιλίες δυό προφυλάξεις και ένδοιασμούς, να προτείνει μία χημική σύνθεση της ζωής, ό Κοινωνιολό-γος, αυτός, ούτε άμφιβάλλει ούτε ένδουάζει...Μέ λίγη δόση φαντασίας, και άφθονη σοφιστεϊαν, στολίζει μέ μισοκαράταν επιστημονική τ' άποπαϊδια των έπιθυμιών του, και προτείνει, έν όνόματι της 'Επιστήμης, ένα, δύο, δέκα, όσα θέλετε συστήματα άπο χ ρ ε ω τ ι κ ά γιά την ανθρωπότητα.

"Άσχετα όμως μέ τά χάλια των κοινωνιολόγων - ψευτοεπιστημόνων—κα-τασκευαστών—συστημάτων, αυτή καθ' εαυτήν ή κοινωνιολογία δέν έχει τό δ ι κ α ί ω μ α να προτείνει σύστημα, ή καν να συμπεράνει επιστημονικό τρόπο ζωής. Πράγματι ένα σύστημα ζωής πού τό προτείνει ή Κοινωνιολογία γιά να είναι πραγματικά επιστημονικό θα έπρεπε να στηρίζεται στον πειρα-ματισμό, δηλαδή στην επανάληψη έστω και την ιστορική. "Ο χημικός βεβαιώ-νει πώς ή σύνθεση του νερού είναι 2 όδρογόνον και 1 όξυγόνον, και πρόθυμα τό άποδεικνύει επαναλαμβάνοντας τον άρχικό πειραματισμό. Έτσι και ό κοι-νωνιολόγος, μετά την μελέτη της ιστορίας, προτείνοντας ένα σύστημα ζωής

θα έπρεπε ν' αναφέρονται πάλι στην ιστορία, δηλαδή στον πειραματισμό. 'Αλλά ό Μαρξικός σοσιαλισμός του μέλλοντος, παρουσιάζεται ως π ρ ο τ ο - τ υ π ο σύστημα, πού θα εμφανισθεί γιά πρώτη φορά στην ανθρωπότητα. Συ-νεπώς αποκλείεται ριζικά ή επιστημονικότητά του.

Και γενικότερα άκόμη, την ιστορία ό κοινωνιολόγος μελετητής την έξηγει ως άδιάκοπη π ρ ο ο δ ε υ τ ι κ ή γραμμή (τουλάχιστον αυτό συμβαίνει εις τους τελεολόγους δημιουργούς συστημάτων) με κατακόρυφο τό κοινωνικό σύστημά του. Έτσι όρίζει διαδοχήν εποχών—νομαδική, φεουδαρχική, άστική—πού δέν έχουν καμμίαν όμοιότητα ή μία με την άλλη, και όπου συνεπώς, όχι μόνο ό πειραματισμός, ή επανάληψη, δέν εινε εφικτά πράγματα, αλλά και ό ύπολογισμός του εξαγόμενου της διαδοχής εις τό μέλλον, ό ύπολογισμός δηλ. της άγνωστης κοινωνικής μορφής της αύριον, αποκλείεται. Κανείς χημικός δέν κατονομάζει ούτε περιγράφει τό σώμα πού ίσως παραχθεί από τον συνδυα-σμο άλλων σωμάτων γνωστών. Μόνο μετά τό πείραμα και την γέννηση του σώματος όμιλει επιστημονικά γιαντό.

Μέ λίγα λόγια ένψ ό λ ε ς οι επιστήμες εξιστορούν τά συμβάντα και τίς επαναλήψεις, μόνη ή προφητική κοινωνιολογία, ζητ'ι να επιβάλλει, όσα θα συμβούν και όσα θα προτοφανερωθούν, έν όνόματι δηθεν της 'Επιστη-μονικής 'Αλήθειας.

Παραπάνω έγινε λόγος γιά τους πραγματικούς επιστήμονες. "Ενας κορυ-φαϊός απ' αυτούς, πού όπόβαλε και της 'Επιστήμης του, της πιο θετικής απ' όλες, τά συμπεράσματα σέ άδιάκοπη κριτική άμφιβολία, άπερίφραστα λέγει:

«Η επιστήμη των ήθων δέν εινε ήθική, δέν θα γίνει ποτέ μία ήθική»— ηδέν ήμπορεί ν' αντικαταστήσει την ήθική όπως ένα σύγγραμμα γιά τί φυ-σιολογία της χώνευσης, δέν ήμπορεί ν' αντικαταστήσει ένα καλό δείπνο (!)•

Δέν θα εινε δύσκολο να κατανοηθεί ότι πηγή κάθε κοινωνικού συστήμα-τος, πηγή κάθε ήθικής δέν εινε ή επιστημονική παρατήρηση των ήθων, άφου ίσα ίσα επί των δεδομένων των π ρ ο ύ π α ρ χ ό ν τ ω ν ήθων κάνει τίς μελέ-τες της, αλλά τό ένστικτο, οι ανθρώπινες άνάγκες, ειτε υλικές ειτε συναισθη-ματικές, ειτε συνειδητές κ.λ.κ. Και οι άνθρωπινες άνάγκες ούτε όμοίομορφες γιά όλους παρουσιάζονται, ούτε την αυτήν ποιότητα, φύση, ένταση κ.λ.κ. εκ-δηλώνουν σέ κάθε άτομο.

"Αλλά εάν ή κοινωνιολογία ούτε ήμπορεί, ούτε έχει τό δικαίωμα να προ-τείνει ένα σύστημα ζωής διά τό μέλλον, εάν άκόμη, όπως εξηγήθηκε παραπάνω είναι άούστατη αυθαιρεσία τό να συγκαλύπτονται οι όρέξεις και οι πόθοι και οι έλπίδες όρισμένων ατόμων ή Κοινωνικών ομάδων μέ τό όνομα της άπόλυτης 'Αλήθειας και του Λογισμού, εάν, μέ συντομία, αποκλείεται ή ύπαρξη όποιουδήποτε συστήματος ζωής πού να έχει καθολική επιβολή— θα πει ότι ή πηγή της ήθικής, και κάθε κοινωνικού καθεστώς εινε τό άτομο ή μάλλον μερικά άν τ ι π ρ ο σ ω π ε υ τ ι κ ά ά τ ο μ α, πού την άτομική τους αντίληψη της ζωής, την μεσεαχρηματίζουν σέ σύστημα κοινωνικό, και, μέ την εκζήτηση όπαδών, επιζητούν να πλάσουν την κοινωνική μάζα σ' ένα σύνολο όμοίομορ-

¹) Poincaré, Dernières Pensées, Έκδοση Flammarion σελ. 243.

φο, ανάλογο με τις ατομικές τους βλέψεις: Χριστός, Λουθηρός, Έγκυκλοπαιδικοί, Ρουσόφ, Μάρξ, Νίτσε κ.λπ.

Έννοείται ότι στο θεωρητικό τους μέρος όλα τα συστήματα αυτά είναι ἄρτια και επειδή, φυσικά, δὲν ἤμπορουν νὰ διορθωθῶσιν ἢ ν'ἀλλάξουν τὴ ζωὴ, ποὺ ἀδιάκοπα τὰ διαφεύδει, μεταθέτουν σ' ἕνα μέλλον κοντινὸ ἢ μακρυνὸ τὸν ὀριστικὸ τους θρίαμβο. Τὰ χαρακτηριστικὰ σημάδια τους εἶνε ὁ Παράδεισος, γιὰ τὶς μετὰ θάνατον λύσεις, καὶ ἡ «μεγάλῃ βραδύ» (Le grand Soir Gaube, κ.λπ.) γιὰ τὶς μελλοντικὲς ἐγκόσμιες λύσεις. Αὐτὰ εἶνε τὰ ἄφ' ἑσθρα πίστεως, τὰ credo τῶν πιστῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Σοσιαλισμοῦ.

Καὶ ὅποιος μὲν εἶνε ἀσθενὴς χαρακτῆρας, ἐκμηδενισμένη ατομικότητα, δουλικὴ ψυχὴ συνειδημένη στὸ ζυγὸ, δηλαδή, στή βεβαίότητά, ἀποδέχεται μιὰ καὶ καλὴ ἕνα credo, κατ' ἐκλογὴν, καὶ μετὰ δρᾷ ἀναλόγως. Τὸ δημιουργικὸ μέρος τοῦ ἀτόμου τοῦ πάσχει ἀπὸ ἀτροφία καὶ μαρασμὸ, καὶ μονάχα τὸ μιμητικὸ, τὸ δουλικὸ τοῦ δίδει κάποιαν ἐξωτερικότητα δράσης, κίνησης, ζωῆς. Αὐτὴ τὴν ἐξωτερικότητα ὁ «πιστὸς» τὴν ὀνομάζει «θεορμὸ ἀγκάλιασμα τῆς ζωῆς» καὶ «ἐνθουσιώδες ἐνδιαφέρον γιὰ ὅλα τὰ μεγάλα ζητήματα» μὴ προσέχοντας ὅτι ἀγκάλιαζει ὄχι τὴ ζωὴ ποὺ βλέπει, ἀλλὰ τὴ ζωὴ ὅπως τοῦ ἑαυτοῦ τὴν βλέπει, ὅτι τὰ «μεγάλῃ ζητήματα» εἶναι μικροζητήματα, ἢ ἀπίθανες ἐπιθυμίαι, ἀντιφυσικές, δηλαδή ὄνειροπολήσεις τραγικὲς ἂν ὄχι γελοῖες. «Ἔστω! ὁ κόσμος περπατᾷ μὲ τοὺς πιστοὺς, — τὰ κοπάδια — μὲ τοὺς δῆθεν ἐνθουσιώδεις, τοὺς κατὰ παραγγελίαν ἢ καθ' ὑποβολὴν ἐνθουσιώδεις. Τὸ πραγματικὸ του ὅμως ἐλατήριον εἶνε οἱ ὁδηγοὶ — δημιουργοὶ, δηλαδή οἱ δυνατὲς ατομικότητες.

Στὴν φυλὴν τῶν δυνατῶν ατομικῶν, ξεχωρὴ μορφή παρουσιάζει ὁ καλλιτέχνης. Ἡ ἀποστολὴ του εἶνε κοινωνικὴ, παρ' ὅσα φρονεῖ ὁ κ. Σκληρός, μόνο ποῦ, ἀντὶ νὰ κινήσῃ τὰ συστήματα ἀπίθανα, ἀθαίρητα καὶ μελλοντικά, ἐπιζητᾷ νὰ φέρει σὲ συνάφεια τὸν ἑαυτοῦ, τὴν αἰσθαντικότητά του μὲ τὸν κόσμον, ὄχι κατὰ τρόπο ἐπιστημονικὸ ἀλλὰ κατὰ τρόπο ποιητικόν, κατ' αὐτὸ γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν ὄσων ἔχουν ἀνάλογον μ' αὐτὸν ψυχῇ.

Οἱ ἐπιστήμονες — ὄχι ὅλοι βέβαια, ἀλλὰ μεγάλος ἀριθμὸς τους — φαντάζονται ὅτι ὁ μόνος τρόπος γνώσεως εἶνε ὁ ἐπιστημονικός. Καὶ ὅμως ὑπάρχει καὶ ἡ ποιητικὴ γνώσις τῶν πραγμάτων ποὺ κλείει ἀλήθειαν, ἄλλης μὲν ποιότητος ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν, ἀλλὰ ἰσάζει μ' αὐτήν. Καὶ ὅταν μιὰ ποιητικὴ ψυχὴ πλούσια, σὲ πρωτότυπες εἰκόνας ἐκφράσει νοήματα καινούρια, καὶ σχετίσει τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον κατὰ μέθοδον ψυχικὴν καὶ δημιουργίῃ ἐργὸ τέχνης ποὺ συγκινεῖ καὶ δονεῖ ἄλλες ψυχὰς ὁμοίου ἐπίπεδου, τότε αὐτὴ ἢ ποιητικὴ, ἢ καλλιτεχνικὴ ψυχὴ κάνει ἐργὸ κοινωνικόν, ἀπειρησθεῖς δυναμικότητας καὶ ἐπίδρασης ἀνυπολόγιστης.

Ὁ κ. Σκληρός θ' ἀπορεῖ βέβαια μ' αὐτὸν τὸν ὄρο ποιητικὴ γνώσις: Ἐσυνείδησε μὲ τὴ Μαρξικὴ θεωρίαν νὰ θεωρεῖ τόσο χαμηλὴ ἐκδήλωση τὴν καλλιτεχνικὴν, ὥστε ἦταν ἐτοιμὸς τὴν ἡμέραν τοῦ θριαμβοῦ τῶν σοσιαλιστικῶν δοξασιῶν νὰ καθῆσει σὲ μιὰ παράμερσιν γωνιά τοὺς κλαυψαρῆδες ποιητάκους καὶ τοὺς φλύαρους πεζογράφους, καὶ τοὺς ζωγράφους καὶ τοὺς μουσικούς, ὡς ἄχρηστα κατακαθίσματα περασμένων κοινωνικῶν πλανῶν, καταπατία τῆς φεουδαρχικῆς ἐποχῆς, ἢ τῆς νομαδικῆς, ἢ τῆς ἀστικῆς. Ἐτοιμάζονταν

νὰ ἐξασφαλίσουν γιὰ τοὺς ὁμοίους του κοινωνιολόγους, πρωτοκαθεδρία ἀναμφισβήτητη καὶ νὰ ὀργανώσουν τὰ στομάχια-ἀριθμούς, δηλαδή τὴν ἀνθρώπινην ἀγέλην κατὰ ἐπιστημονικὸν τρόπο! Οἰκτρὸ γέλασμα. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ «ἀνθρώπου» δὲν εἶνε ἀδιακόπως νὰ μαζεύει ἐπιστημονικοὺς νόμους, ὅσο χρησιμὴ κα' ἂν φαίνεται αὐτὴ ἢ δουλειά. Ἐχει ἀνάγκη καὶ νὰ ζῆσει, πρῶτον ποῦ οἱ ἐπιστήμονες καὶ ὁ κ. Σκληρός, ποῦ κόπτεται γιὰ τὸ θερμὸ ἀγκάλιασμα τῆς ζωῆς λησμονοῦν εὐκόλα.

Καὶ ἐντονότερος τρόπος ζωῆς δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὸν καλλισθητικὸν βίον, τὸν βίον τοῦ ὀραίου, σ' ὅποιανδήποτε ἐκδήλωσίν του. Ἐ! βέβαια, ἡ ἐπιστήμη δὲν κατάφερε νὰ ζυγίσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ ὀραίου, ὅτε νὰ τὴν μετρήσῃ ὅτε νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ εἰδικὸ βάρος της. Ἐτσι καὶ ἡ Μαρξικὴ κοινωνιολογία, ἡ ἐπιστήμη ὅτι τὴν ἀπονομιάζει, ἀγνοεῖ κάθε ποιητικὴν ἐκδήλωση, ἀφοῦ δὲν ὑπολογίζεται, ἢ τὴν θεωρεῖ ὡς παραληρήματα πρωτόγονα. Καὶ ὅμως ὄχι μόνον ὑπάρχει ἡ ποιητικὴ ἐκδήλωση, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τοῦ νὰ γνωρίζουμε τὸν κόσμον ποιητικῶς εἶνε ἄρτιος: καὶ ἀναμφισβήτητος, γιὰ τὶς ψυχὰς ποὺ βρίσκονται σὲ θέσιν νὰ συγκινηθοῦν.

Ἀφελέστατα ὁ ὀπαδὸς τοῦ Μάρξ νομίζει ὅτι ἡ ποιητικὴ περίοδος τῆς ἀνθρωπότητος ἐπέρασε καὶ ὅτι τὴν ἀντικατέστησε πιά ἡ ἐπιστημονικὴ ἀμετάκλητα. Δὲν ἐπρόσβλεπε, ὅτε θέλει νὰ προσέξῃ, ὅτι πρόκειται γιὰ δύο ἀδιάκοπα παράλληλους καὶ ταυτόχρονους τρόπους ζωῆς, διαφορετικοὺς μὲν στὴν ἐκδήλωσίν τους, ἀνάλογους ὅμως σὲ ἀποτέλεσμα. Καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ παρενόηση διότι ὁ ἐπιστήμονας δὲν ἐφρόντισε νὰ ἐξακριβώσῃ ὅτι εἶνε δύο λογικῶς ἀλήθειαι στὸν κόσμον ἢ ἐπιστημονικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ. Καὶ ἐνῶ εὐκόλα, ἕνα ἐπιστημονικὸ μυαλὸ παραδέχεται ὅτι δὲν ὑπάρχει Ἀπόλυτη Ἀλήθεια, δυσκολώτατα ὅμως ἀναγνωρίζει ἄλλην σχετικὴν ἢ ἀλήθειαν ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν κατ' αὐτὸ ἀπὸ πνεῦμα ἀποκλειστικότητας εὐκολοεξήγητο ἴσως, ἀδικαιολόγητον ὅμως.

Ἐπάρχει λοιπὸν ποιητικὴ γνώσις τοῦ κόσμου ὅπως ὑπάρχει καὶ ποιητικὴ ἀλήθεια. Ὡ! τὰ μέτρα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας δὲν ἔχουν τὴν ἐφαρμογὴν τους καὶ στὴν ποιητικὴν ἀλήθειαν. Ἡ τελευταία αὐτὴ στηρίζεται στὰ συναισθήματα, σὲ μιὰν ἐσώτερην συγκίνησην προετοιμασμένης ψυχῆς, σὲ μερικὲς σχέσεις ποῦ μιὰ ποιητικὴ ψυχὴ εὐρίσκει ἢ δημιουργεῖ μεταξὺ τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, σ' ἕναν παραλληλισμὸ ἀντικειμένων, γεγονότων, εἰκότων, κρημνισμὸν στὸ κοινὸ μάτι ποῦ ὁ καλλιτέχνης φέρει στὸ φῶς καὶ ἐπιβάλλει σὲ ὁμοίομορφες ψυχὰς, μὲ δύναμιν ἄρτια ἀλήθειας. Ὁ καλλιτέχνης ἀγκάλιαζει τὴν ατομικὴν ζωὴν, αὐτὸ τὸ μυστήριον τοῦ ἐγῶ, σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις ὡς καὶ στὴν τραγικὴν στιγμὴν τοῦ θάνατου καὶ πέραν ἀκόμη, ἐκδηλώνει τὶς σχέσεις τοῦ ἐγῶ μὲ ὅλη τὴν ἄλλη ὑπαρξίν, ὄχι σύμφωνα μὲ φυσιολογικοὺς νόμους, ἀλλὰ μὲ συναισθηματικούς. Αὐτὴ εἶνε ἡ ἀποστολὴ του. Καὶ εἶνε εὐκόλο νὰ βεβαιωθεῖ πῶς αὐτὴ ἡ ἀποστολὴ δὲν συμπίπτει καθόλου μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ ξεπέφτει σ' ἕνα χαμηλότερον ἐπίπεδο. Ἄς ἀκούσουμε ἕναν ποιητὴν, ἔτσι στὰ τυχερά:

Ἐλα ὕπνε καὶ πάρε με στὴν κλινὴν
ποῦ σῶμα καὶ ψυχὴ σοῦ παραδίνω
κάμε παρηγοριά μου ν' ἀπαλύνη
ὁ μαῦρος πόνος ποῦ στὰ στήθιν κλείνω.

Μετ' στή νεκρή πού σου ζητώ γαλήνη
σαν νά μέ πήρε ὁ ἀδελφός σου, ἄς γίνω
κι' ἀπ' τή ζωή πού λαχταρῶ ἄς μου μείνη
τόση ὄση ἀνασαίνει σ' ἕνα κρῖνο.

Δέν πρόκειται βέβαια γιά τὸν ἐπιστημονικὸν ὀρισμὸ τοῦ ὕψους. Εἶνε ἀρὰ γε ὀλιγότερο ἀληθινὴ ἢ συσζήτηση αὐτὴ μιᾶς κουρασμένης ψυχῆς μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ ὕπνου, μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἤρεμου φυτικῶ βίου πού «ἀνασαίνει σ' ἕνα κρῖνο»; Να ἕνα ποίημα πού, σὲ ὀρισμένες ψυχικὲς διαθέσεις, εἶνε **χ ρ η σ ι μ ὴ τ ε ρ ο** ἀπὸ τὸ πιδ ἰδανικὸ κοινωνιολογικὸ σύστημα, πού ἀποβλέπει σὲ στομάχια ὁμοιομορφα μονάχα

Μολονότι αὐτὴ ἡ ἀπάντηση στὴν ἐπίκριση τοῦ κ. Σκληροῦ, δέν εἶνε συστηματοποιημένη, οὔτε ἔχει τὴν ἀπαιτησὴ ὀριστικὰ νὰ διαλύσει τὴν παρεξήγηση πού σὲ πολλὰ μυαλά βασιλεύει γιὰ τὶς αἰσθητικὲς τάσεις, ἐλπίζω ἐν τούτοις νὰ ἐκαθάρισε μερικὰ ἀπαραίτητα σημεῖα τῆς σκέψης, δηλαδή:

1ον) Δέν ὑπάρχει Ἀλήθεια Λογισμοῦ ἀπόλυτη, ἐπομένως οὔτε τρόπος ζωῆς καθολικῆς ὑποχρεωτικότητας.

2ον) Ἡ ἐπιστήμη τῶν ἠθῶν δέν ἀντικαθιστᾷ τὴν ἠθική, οὔτε ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μῆς προτείνει ἕναν ἐπιστημονικὸ δῆθεν τρόπο ζωῆς γιὰ τὸ μέλλον, πού νὰ ὑποχρεώνει κάθε συνείδηση νὰ δουλέψει γιὰ τὸν ἐρχομὸ του.

3ον) Ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση καὶ ἀλήθεια—σχετικὲς βέβαια—δέν εἶνε οἱ μόνες. Ἡ αἰσθητικὴ ἢ ποιητικὴ ἀλήθεια καὶ γνώση εἶνε ἐξ ἴσου νόμιμες ἔχουν ἴσα δικαιώματα ὑπαρξῆς καὶ, προσθέτως, δέν φανερόνουν ὑποδεέστερη στάση τοῦ μυαλοῦ.

Ἀπομένει τώρα νὰ καθοριστοῦν μερικὲς ἄλλες φανταστικὲς δοξασίες καὶ μερικὲς ἀδικαιολόγητες συσχετίσεις ἰδεῶν τοῦ κ. Σκληροῦ.

Ἐκεῖ ὁ Σκεπτικισμὸς καὶ ὁ Αἰσθητισμὸς δέν εἶνε καθόλου ἀρνητικὲς στάσεις ὅπως λανθασμένα νομίζει ὁ κ. Σκληρός, εἶνε μάλιστα θετικώτατες δράσεις. Ὁ **Σ κ ε π τ ι κ ι σ μ ὸ ς** μῆς χρειάζεται ἀποκλειστικὰ γιὰ νὰ ἐξετάζουμε καὶ νὰ κρίνουμε κάθε σύστημα πού παρουσιάζεται στὴ συνείδησή μας μὲ ἀπαιτησὴ Ἀπόλυτου. Ἐκεῖ λήγει ἡ ἀποστολὴ του. Καθαρὰ **κ ρ ι τ ι κ ἠ** ἀποστολή. Ὅταν ἕνας κοινωνιολόγος μας γίνει φρόντομα μ' ἕνα σύστημα ἢ μὲ μίαν θεωρητικὴν οὐτοπία, ὁ σκεπτικισμὸς μᾶς χρειάζεται γιὰ νὰ σύρουμε τὴ μάσκα τοῦ ἀληθινοῦ πού κακοσκεπάζει τὸ σύστημα, καὶ ν' ἀποκαλύψουμε τὸ πραγματικὸ πρόσωπο πού μᾶς προτείνει τὶς ἐπιθυμίες του. Ὁ σκεπτικισμὸς μᾶς προφυλάσσει ἀκόμα ἀπὸ τὴ λῶξα νὰ νομίζουμε ὅτι ὁ αἰσθητικὸς τρόπος ζωῆς πού ἀπὸ ἀνάγκην ἐνστικτοῦ παραδεχόμεσθε, εἶνε ὑποχρεωτικὸς γιὰ ὅσους δέν τὸν νοιώθουν. Μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἰδοῦμε καλά ὅτι στὴν ἀνθρώπινη μάζα, ὀρισμένες ψυχὲς μονάχα ἐπικοινωνοῦν καλλαισθητικῶς καὶ γι' αὐτὲς μονάχα ἡ ἔννοια τοῦ ὄρατου ἐκφράζει ἕναν τρόπον ζωῆς καὶ μίαν ἀλληλεγγύη. Αὐτὸς εἶνε μονάχα ὁ σκοπὸς τοῦ σκεπτικισμοῦ μας. Οὔτε τὶς ὁρμὲς μᾶς κατανίγει, οὔτε τὴ ἐνστικτο, οὔτε τὴ δρᾶσή μας. Οὔτε λιγοστεύει τὴ ζωήμας, οὔτε καὶ ἠμπορεῖ νὰ τὸ κάμει.

Ὅσο γιὰ τὸν αἰσθητισμὸ, θερμότερα ἀγκαλιάζει τὴν ζωὴν ἀπὸ κάθε ἐπι-

στήμη καὶ ἀπὸ κάθε κοινωνιολογία, αὐτὸς πού ξαναπὼνᾷ τὸν πόνο τοῦ ἀνθρώπου τὸν αἰώνιο, πού τραγουδᾷ τὴ χαρὰ του, κλαίει τὸ θάνατό του, χαδεύει τὴν ὁμορφιά του, καὶ πιδ γενικὰ ἀναζωογονεῖ κάθε ἐκδήλωση τῆς ζωῆς, καὶ πιδ κἀντων **δ η μ ι ο υ ρ γ ε ι**. Εἶνε αὐτὴ ἀρνητικὴ στάση ἄγνοια καὶ παρεξήγηση;—Λίγοι φαντάζονται πὸση δύναμη ἕνα καλλιτέχνημα κλείει, τὴ δύναμη συγκίνησης βαθεῖας καὶ ἔξαρσης. Καὶ τί ἄλλο θὰ πῆ ζωὴ παρὰ συγκίνηση καὶ ἔξαρση; Καὶ ἂν ὁ καλλιτέχνης κάθε στιγμὴ μὲ τὴν ὁρμὴ τῆς φαντασίας καὶ τῆς δημιουργικότητάς του, μὲ τὴν μεγαλοφυΐαν του, ξαναπλάθει τὴ γύρω ζωὴ, τὴ φύση, καὶ τίς κάνει μὲ εἰκόνες, παρομοιώσεις, μεταφορὲς, παραλληλισμούς, ἀναπαραστάσεις, μὲ κάθε μέσο καλλιτεχνικὸ, γνωρίζουμε σὲ ὁμοίους του, ἀσχολεῖται ἀρὰ γε σὲ ἔργο τόσο ὑποδεέστερο; Καὶ νομίζει ὁ κ. Σκληρός ὅτι τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἐπέμβει καὶ νὰ ἀποτρέψει τὸν καλλιτέχνην αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀποστολὴν του ἐν ὀνόματι δῆθεν τοῦ συμφέροντος τῆς ἀνθρωπότητας—τοῦ κατὰ Σκληρὸν ἢ Μάρξ συμφέροντος τῆς;

Τὰ «**ΓΡΑΜΜΑΤΑ**» εἶσι δικαιολογοῦν τὸ πρόγραμμά τους, καὶ ἐνσυνείδητα ἀκολουθοῦν τὴν καλλιτεχνικὴν τὸν καλλαισθητικὴν ἀποστολήν. Τὴν ἐκδήλωσίν τους οὔτε **ἀ σ ι α τ ι κ ἄ σ τ ἰ γ μ α τ α** λεκιάζουν, οὔτε ὀπισθοδρομικότητα τὴν χαρακτηρίζει. Κλεισμένα ὅπως μένουν στὴν αἰσθητικὴ ἀποκλειστικὰ στάση τους, ἐξυπηρετοῦν βέβαια τὶς τάσεις τῶν ἰδρυτῶν καὶ τῶν συνεργατῶν τους, καὶ ὅσον τὰ διαβάζουν. Ἄν ὁ κ. Σκληρός μιλεῖ μὲ περιφρόνηση γιὰ τὸν κόσμον τῶν συναισθημάτων, μὲ περιφρόνηση ἀποβλέπει καὶ ὁ καλλιτέχνης πρὸς τοὺς κατασκευαστὰς συστημάτων κοινωνικῶν, πού στὴν ἀνθρωπότητα δέν βλέπουν παρὰ νοῦμερα, στομάχια καὶ κοιλία ὁμοιομορφῶν μονάδων, ἀντὶ νὰ βλέπουν ἄτομα ἀνεξάρτητα, μὲ ὁρμὲς διαφορετικὲς καὶ ἀνάγκες ἀνόμιες. Ἄλλὰ αὐτὰ ἕνας μισοεπιστήμονας δέν ἠμπορεῖ νὰ τὰ ἀναγνωρίσει οὔτε νὰ τὰ ἀντιληφθεῖ. Καὶ ἐπειδὴ κατ' ἀξίωμα ἐπιστήμη μόνον σὲ γενικότητα ὑπάρχει, νομίζει ὅτι δικαιούται καὶ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ αὐθαίρετη ἀφαίρεση, νὰ ὑπαγάγει σὲ γενικὸ τύπον, πάνω στὸν ὅποιο νὰ στρώσει τοὺς ἰσοπεδοτικὸς συλλογισμοὺς τῆς. Μὰ ἡ ἀλήθεια ἢ ποιητικὴ στηρίζεται ἴσα ἴσα στὴν εἰδικότητα, στὴν μερικότητα, στὸ ἄτομο, καὶ γι' αὐτὸ δέν συμπίπτει μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν. Ζητᾷ πρωτοτυπία, ἀντὶ νόμο, ὑποκειμενικὲς ἀντιλήψεις, καὶ ὄχι ἀντικειμενικὸς κανόνες, δημιουργεῖς ἀντὶ ἐπαναλήψεις, φαντασία καὶ διαίσθηση καὶ ὄχι μόνον συλλογισμοὺς καὶ μέτρομα.

Τέλος σ' ἕνα ἄλλο σφάλμα λεπτομέρειας πέφτει ὁ κ. Σκληρός στὴν ἐπίκρισίν του: Κρίνοντας τὴν κατάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ ἐν σχέσει μὲ τὸν Εὐρωπαϊκόν, βρῖσκει ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς εἶνε ὑποδεέστερος διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶνε **ἀ σ ι α τ ι κ ὸ ς**. Ἄλλ' εἰάν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἦταν πραγματικὸς ἀσιατικὸς δέν θὰ ἐπετρέπετο εἰς τὸν κ. Σκληρὸν νὰ κάμει καμιά παραβολὴ ἐκτιμητικὴ μὲ τὸν Εὐρωπαϊκόν, διότι θὰ ἐπρόκειτο γιὰ δύο πολιτισμοὺς ἀνόμιους, μὴ ἔχοντας τίποτε τὸ κοινόν, καὶ μετὰξὺ στοὺς ὁποίους κανεὶς δέν θὰ εἶχε δικαίωμα νὰ φανερώσει ἄλλη προτίμηση, ἐξὸν ἀπὸ προτίμηση ἰδιοσυγκρασίας. Κριτήριον μετὰξὺ δύο διαφορῶν πολιτισμῶν δέν ὑπάρχει γιὰτί, ὅπως ἐξηγήθηκε παραπάνω δέν ὀρίσεται πολιτισμὸς ἀπόλυτος. Φανερὰ ἐν τού-

τοισ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶνε ὑποδεέστερος ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκόν. Ἄλλ' αὐτὸ συμβαίνει μονάχα διότι ὁ σύγχρονος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶνε ἀπλὴ μίμηση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ. Καὶ κάθε μίμηση δηλώνει στάση ὑποδεέστερη. Ὅλοι ὅσοι ἐρχονται σὲ ἐπικοινωνία μετὰ τὴν Εὐρώπην προσπαθοῦν τὴ μίμηση αὐτὴ νὰ τὴν κάνουν πληρέστερη, τελειότερη, ὁμοίωτη μετὰ τὸ πρωτότυπο, ἕως τὴν τελικὴ ἀφομοίωση.

Καὶ ἕως τὴν τελικὴν αὐτὴ ἀφομοίωση, ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς θὰ μένει ὑποχρεωτικὰ ὑποδεέστερος ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκόν. Μόνον ὅταν θὰ φτάσει ἡ στιγμή τῆς δημιουργίας καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνας, ὅταν θὰ φύγουμε ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς μίμησης καὶ θὰ ἔλθουμε στὸ στάδιο τῆς ἀνθυπαρξίας, δηλαδὴ τῆς ἀνομοιότητος, ὅταν τέλος πάντων ὁ πολιτισμὸς μας γίνῃ διάφορος ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκόν, καὶ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ κοινὸ μέτρο, τὸ κοινὸ κριτήριον ποῦ τὸν δίνει σήμερον πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκόν, τότε μονάχα θὰ μιλοῦμε ὑπερήφανα γιὰ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ὅχι ὡς ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀλλὰ ὡς διάφορον καὶ αὐτάρχη. Ἐκτὸς γὰρ ἐάν ὁ ἑλληνικὸς διάφορος πολιτισμὸς ποῦ ἴσως δημιουργήσῃ προκάλει τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν στάσιν τῆς μίμησης σὲ ἄλλους φυλὰς, ὁπότε θὰ μᾶς δοθῇ τὸ δικαίωμα νὰ τὸν θεωροῦμε ἀνώτερον, ἀνώτατον.

Καὶ τὰ μὲν ΓΡΑΜΜΑΤΑ· στὸ καλλιτεχνικὸν ἐπίπεδον, στὸ ἐπίπεδον τῆς ποιητικῆς γνώσεως καὶ ἀλήθειας, φιλοδοξοῦν νὰ ἀναδείξουν σὲ σελίδας τοὺς μὴ μὲρα τοὺς τεχνίτες ἐκείνους, ποῦ μετὰ πρωτότυπὴν ἀτομικότητα θὰ μᾶς μεταδώσουν τὴν συγκίνησιν τοὺς, καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ τοὺς εὐρήματα. Ἐτοι συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἰδανικοῦ ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ. Ὁ κ. Σκληρὸς καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιστήμονες, ἃς ἐκτελοῦν ὅμοιαν ἀποστολήν στὴν Ἐπιστήμην τοὺς. Ἄς μὴν κατατρίβουν ὅλο τὸ ζῆλον τοὺς στὴ δουλικὴ ἀντιγραφὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν οὐτοπιῶν μονάχα. Καὶ πρὸ πάντων, σκοντημένον ἀπὸ θεολογικὸν ἀταβισμόν, ἃς μὴ ζητοῦν μετὰ ἀσύστατες ἐπεμβάσεις νὰ ἐξευτελίσῃ ἕνα τρόπο ζωῆς τὸν ὁποῖον ἴσως νομίζον πὸς ἡ ἐπιστημονικὴ τοὺς ἀποκλειστικότητα τοὺς ἐπιβάλλει νὰ περιφρονῶν, μὰ ποῦ βρίσκειται ἀπὸ αἰῶνες τώρα σὲ ἰσότητι μετὰ κάθε ἐπιστήμην θέσι.

ΑΓΕΣΑΝΤΡΕΙΑ

Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΜΙΣΤΡΑΛ

Ὁ Φ. Μιστραλ, πέθανε στὶς 25 τοῦ περασμένου Μάρτη, στὴ Μαγιάννα, τὸ γενέθλιον χωριὸν τοῦ. Λίγοι ἀνθρώποι στὴν ἱστορία τῆς τέχνης, γνώρισαν ἐνόσω ζῶσαν, ὅσον αὐτός, τὴ δόξα. Τὴ δόξα τὴν ἀπόκτησε, βαθεῖα, πλέρια, ζαλωμένη ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ πλήθους, καὶ τὸ θαυμασμὸν τῶν ἐγγραμμάτων, πέρα ἀπὸ σύνορα, καὶ ἐπαγγελματικὰς ἢ πολιτικὰς πεποιθήσεως. Κανένας ζωντανὸς ποιητὴς σήμερον, δὲ ξέρει τί εἶναι ἡ δόξα, ἂν παραβληθῇ μετὰ τὸ Μιστραλ. Αὐτός, ποῦ μόλις ἔσβυσε, ἄκουσε καὶ διάβασε, μαρτυρῆς θαυμασμοῦ, ποῦ θαύκαμιν ζηλιάρη ἕναν Γκαίτε ἢ ἕναν Οὐγκώ. Δὲν ἐνοῶσαν ὥσ-τόσο ἀπ' τὴν ἀφορμὴν αὐτὴν, κανένα μεθῆσι, ἔμεινε πάντα ἕνας ἀπλὸς ἄνθρωπος, εὐγενικός, λίγο εἶρων, ποῦ εὐκόλῃ δὲν παραδίνεται, μῶλο ποῦ καταδέχεται τοὺς ταπεινοὺς. Ἦταν ἕνας ἀληθινὸς Προβηγκιανός, γιομάτος φιλοφροσύνην καὶ λεπτότητα, ἦταν ἕνας μεγάλος λυρικός, μὰ τὸ μυστικὸν μίᾶς τόσης διαρκοῦς δημοτικότητος, ἀνταμωμένης μετὰ τὴν δόξα φιλολογικὴν, δείχεται ἄλλοῦ. Ὁ Μιστραλ ἦταν ἕνας προβηγκιανὸς πατριώτης, καὶ σὺν τέτιον τὸν ἐμελετοῦσαν σὲ μερικὰ Πανεπιστήμια, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

...Κι' ἀληθινὰ, γιὰ τί ἄλλο, ἂν ὄχι ἀπὸ προβηγκιανὸν πατριωτισμόν, ὁ Φ. Μιστραλ, θὰ ἐγκατέλειπε συχνὰ τὸ ποιητικὸν τοῦ ἔργου γιὰ νὰ δώσῃ στὴ Γλῶσσαν τὴ Προβηγκιανὴν τὸ λεξικόν τῆς, γιὰ νὰ ξανάβῃ, καὶ νὰ μαζώξῃ τὰ παραμύθια τῆς, γιὰ νὰ μελετήσῃ τὴς ἐτυμολογίας τῆς ; Σεχνόμει πάντα, πὸς τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ καιροῦ τοῦ, τὸ ἀφιέρωσε σὲ ἐργασίας λεξικογραφίας ἢ δημοσιογραφίας προβηγκιανῆς. Ἐπὶ σαράντα χρόνια συνεργάστηκε στὴν «Armata Prouvençana» καὶ ἐπὶ ἐννέα χρόνια στὸ «Aïoli». Ἰδρυσεν τὸ «Felibrige» καὶ τοίμασεν ὅλον τὸν ὄργανισμόν τοῦ. Τίποτα δὲν ἔγινε ὅσο ἀπ' τὴς συμβουλῆς τοῦ. Ἐπὶ πενήντα χρόνια, ἐπροσπάθησε μετὰ κάθε μέσον ποῦ στὴ διάθεσίν τοῦ, νὰ ξυπνήσῃ τὴν προβηγκιανὴν ψυχὴν. Ἰδρυσεν τὸ «Muséon Arlaten», τοῦ ἀγῆξε τὸ ποσὸν τῶν ἀκαδημαϊκῶν βραβείων τοῦ, καὶ τοῦ Βραβείου Nobel καὶ προκαταβολικὰ τοῦ προικοδότησε τὰ βιβλία τοῦ. Ἄν τὸ ρομαλέο ἔργον τοῦ μὴς συγγινεῖ, εἶναι γιὰτὶ ἀποτελεῖ τὴν ἔκφρασιν τοῦ πάθους ἐνὸς ἀνθρώπου, γιὰ ὅ,τι ἀγγίζει τὴν φυλὴν τοῦ. Ὁ Μιστραλ προσωποποίησε τὴ Προβηγκία. Τὴν ἀγάπησε μετὰ μίαν ἀγάπην δίχως ἀδυναμίας καὶ ποτὲς δὲν ἀπελίπισθη γιὰ τὸν προσορισμόν τῆς. Γι' αὐτὴν ὄνειρεῖτο συμμάχιος. Ἐναν καιρὸν μπόρεσε νὰ νομίσῃ, πὸς θὰ πραγματοποιήσανταν. Τὸ σύνθετον ὁμοσποντικὸν πρόβλημα, δὲν εἶναι ἀπὸ κείνα ποῦ λύνονται σὲ λίγες γραμμὰς. Ἡ διανοητικὴ καὶ οἰκονομικὴ συγγένεια ποῦ ἐνώνει τὴν Καταλόνην, τὸ Νότιον Λαγγκεντόν, τὴ Προβηγκία, καὶ τὰ νησιά Βαλιάρ, συχνὰ ἐπιβεβαιώθηξε. Στὶς Φελιμπρικὰς γιορτὰς τῆς Βαρκελώνης καὶ τοῦ Montpellier (1878) τὸ κοινὸν ἰδεῶδες τῶν πληθυσμῶν ποῦ ἔχονε ρομανικὴν καταγωγὴν, καθορίσθηξε. Ὁ Μιστραλ πατριώτης, εἶναι ὁ Ποιητὴς τῆς «La Comtesse» διά-τρανον σύμβολον τῆς δεσποτίαςσας Προβηγκίας :

Ἄχ! ἂν εἰξέραν νὰ μ', ἀκούσουν !

Ἄχ! ἂν νὰ μ' ἀκούθῃσιν θέλαν !

... Τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1885, ὁ Γέρον Φραγκίσκος Μιστραλ, πέθανε, καὶ ἡ γῆρα τοῦ καὶ τὸ παιδί τοῦ, ἦσαν νὰ κατοικήσουν στὸ σπίτι τῆς Μαγιάννας ποῦ τοὺς ἐπεγε στὸ μερικόν τοὺς. Καὶ τέλειωσε ὁ Μιστραλ τὴ «Mireïde» ποῦ φάνηξε τὴ 21)2)1859. Ὅλοι θὰ θυμοῦνται τὸν πολέμοτον ἔπαινον τοῦ Λαμαρτίνου, ποῦ ἀφιέρωσε στὴν φτωχὴ κόρη τοῦ Κροῦ, τὴ «Σαρακοστή Φίλο-

λογική συνομιλία» του. Ὁ Ἀδόλφος Δουμῆς καὶ ὁ Ρερμπούλ ἀπὸ τὸ μέρος τους, ἐκθειάζαν μεγαλόφωνα τὸ ποίημα τοῦτο, ποὺ σημείωσε μιά λαμπρότατη ἐπιτυχία. Σὲ λίγους μῆνες ἡ δόξα τοῦ Ποιητῆ ἔλαμψε σὲ ὅλη τὴ Γαλλία. Δὲ βιάστηκε καθόλου. Τὰ ἔργα του ἀκλουθήσαν μὲ μεγάλα διαστήματα σχεδὸν ἑφτά ἢ ὀχτὼ χρόνων: «Calendau» (1867), «Lis Iselo d'or» (1875), «Lou trésor dou Felibrige» (1878-1885), «Nerto» (1884), «Lou Ponermodou Rose» (1897), «Memoires» (1908), «Lis Oulivados» (1912).

... Ἄν ἐξαιρέσουμε, δὺς διαμονές στὸ Παρίσι καὶ σύντομα ταξίδια στὴ Βενετία, Βαρκελώνη Μπάλη, ὁ Μιστράλ δὲν ἄφηγε ποτές τὴ Προβηγκία του καὶ τὸ χωριό του. Στὴ Μαγιάνη κατοικοῦσε διαδοχικὰ τρία διάφορα σπίτια. Μιά πρώτη τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τοῦ Γουονό, ἀπάνω σὲ δὺς κολώνες ἀρχαίες, στολίζουν τὴ στοὰ τοῦ σπιτιοῦ ποὺ πέθανε. Ἐπίσης εἰκόνες, μπροῦντζοι, ἀρχαῖα μάρμαρα, καὶ προβηγκιανὰ ἐπιπλα τοῦ XVIII αἰῶνα γιομίζουν τὰ φοιτηνὰ καὶ μεγάλα διαμερίσματα. Ζοῦσε καὶ μὲ τὴ Γυναίκα του, ἀνακατονώμενος μὲ τοὺς χωριανούς του, πηγαίνοντας νὰ παίξῃ τὴν πιρτιδά του στὸ «Καφετεῖον ἢ Ἐνοσις» μὲ παιδιούς του φίλους. Μιά φορὰ τὴ βδομάδα, τὴν Παρασκευὴ κατὰ προτίμησιν, πήγαινε στὴν Ἀρλίη, στὸ «Museum Arlaten». Τὴ μέρα του τὴν περνοῦσε ἀπαντώντας στοὺς ἀνταποκριτές του, δεχόμενος ἐπισκέψεις ποὺ ὀχόντουσαν ἀπ' τὶς τέσσαρες γωνιές τοῦ κόσμου, Ἕλληνοι, Ἀμερικανοί, Γερμανοί, καὶ πρὸ πάντων Ρώσοι. Τοῦ στήσαν ἕνα ἀγάλμα στὴν Ἀρλίη εἶχε συνήθεια νὰ χωρατεύῃ πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα, διατεινόμενος πὼς περνοῦντας, ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ χαιρετᾷ τὸν ξαντὸ του. Ἡ ἀνέγερση τοῦ τάφου του, τὴν εἶχεν ἐπίσης πολὺ ἀπασχολήσει. Ἐπέβλεπε τοὺς ἐργάτες, τροποποιῶσε λεπτομέρειες, ἐβρισκε πὼς ἡ μάσκα τοῦ σκολιοῦ του γλυμμένη, στὸ μάρμαρο τοῦ γελᾶμενοῦ τούτου μνημείου, δὲν ἐμοιάζε ἀκόμα ἀρετὰ. Ὑστερα πλανιόταν στὴ μεγάλη στράτα τοῦ Σεν-Ρεμύ, κόβοντας μέσα σὲ ἀμπέλια καὶ χωράφια. Κεῖ, ἦτανε τὸ ἀληθινὸ του σπουδαστήριον. Κεῖ μπροστὰ σὲ τοῦτο τὸ τοπίο «τὸ πρὸ θαυμάσιο ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ φανταστοῦμε» ὁ Μιστράλ ἄδραχνε τὴν ἀγνή γραμμὴ τῶν ποιημάτων του, ἀνάμεσα σὲ τούτῃ τὴν ἐλεύθερη καὶ ἀτέραντη σκηνοθεσία, ποὺ τόσο θυμίζει τ' ἀρχαῖα τοπεῖα.

...Κάποτε τοὺς τελευταίους μῆνες, ὁ Μιστράλ ἔλεγε στοὺς ἐπισκέπτες του: — Πηγαίνετε νὰ δεῖτε τὸν τάφο μου! Καὶ νὰ μὲ συγχορεῖτε ποὺ δὲ θὰ εἶμαι καὶ νὰ σῆς δεχτῶ!

Σήμερα ποῦναι καὶ γὰρ πάντα, μπορεῖ νὰ δῇ πὼς ἄντρες σὰν αὐτὸν δὲν πεθαίνουνε καθόλου, πὼς ἡ μνήμη κείνων ποὺ, μαγέψαν, ἐνθουσίασαν, μεθύσαν, δὲν εἶναι οὔτε ἀγνόμονη οὔτε λησμονιάρια. Ναί, τὸν εἶχαν κάνει Βασίλει τῆς Προβηγκίας, μὰ τὸνομα δὲ χάθηκε, γιατί τὸ ἔργο μένει. Πρὸς αὐτὸ θὰ γίνεταί, τὸ ἀδιάκοπο προσοχόνημα. Ὁ Μιστράλ στάθηκε, ὁ ἀνεσπῆτης, ὁ ἀνθρώπος ποὺ ἐλπίζει, ποὺ πιστεύει, ποὺ θέλει, καὶ ποὺ ξέρει νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐλπίδα του, τὴν πίστη του, τὴ θέλησή του, σ' ἕναν ὀλόκληρο λαόν. Ποιὰ θάνατο ἢ τύχη τοῦ Felibrige ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ τελευταίου τῶν Ἐφτά Ἰδρυτῶν; Νομίζουμε πὼς τὸ ἔργο τοῦ Μιστράλ εἶναι βαρὺ ἀκόμα ἀπὸ μέλλον!

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ERNEST CAUERT ΣΤΟ MERCURE DE FRANCE

G. N.

ΣΤΗ ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΦΥΛΗ

Ἄνασηκώσου Λατινικὴ φυλή, — κάτω ἀπὸ τὴν μίτρα τοῦ ἡλίου! —
Τὸ μελαψὸ σταφίλι βράζει στὸ πατητήρι, — καὶ τὸ κρασί τοῦ Θεοῦ θὰ ξεχυθεῖ.

Μὲ ξέπλεγα μαλλιά — στίς ἱερές ριπές τοῦ Θουβώρ, — εἶσαι ἢ φρωτεινὴ φυλή — ποὺ ζεῖ μ' ἐνθουσιασμό καὶ χαρά — εἶσαι ἢ ἀποστολικὴ φυλή — ποὺ σημαίνει τίς καμπάνες — εἶσαι ἢ σάλπιγγα ποὺ σαλπίζει — εἶσαι τὸ χέρι ποὺ ρίχνει τὸ σπόρο.

Ἡ γλῶσσα σου ἢ μητρικὴ, αὐτὸς ὁ μεγάλος ποταμὸς — ποὺ ἀπλώνεται σὲ ἑπτὰ παραπόταμα — χύνοντας τὸν ἔρωτα καὶ τὸ φῶς — σὰν ἦχος τοῦ παραδείσου — ἢ χρυσοῦ σου γλῶσσα ρομανικὴ κόρη — τοῦ Βασιληᾶ Λαοῦ εἶναι τὸ τραγοῦδι — ποὺ θὰ τὸ ξαναλὲν τ' ἀνθρώπινα χεῖλη — ὅσο ποὺ ὁ Λόγος θάχει δίκαιο.

Τὸ ἐνδοξο σου αἷμα, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη — χύθηκε γιὰ τὴν δικαιοσύνη — μακρὰ οἱ θαλασσοπόροι σου ἀνακάλυψαν ἕναν κόσμον — στὸν πύλμον τῆς σκέψης σου — ἐσύντριψες χίλιες φορὲς τοὺς βασιλεῖς σου... ὦ! χωρὶς τίς διαιρέσεις σου, — ποῖός θὰ ἠμποροῦσε νὰ σοῦ ἐπιβάλλει νόμους;

Ἀνάβοντας τὴν λαμπάδα σου — εἰς τὴν σπίδα τῶν ἄστρον, — στὸ μάρμαρο καὶ στὴν ὀθόνη — ἐσάρκωσες τὴν ὑπέρογατη ὁμορφιά. — Εἶσαι ἢ πατριδα τῆς θείας Τέχνης, — καὶ κάθε χάριτα ἔρχεται ἀπὸ σένα — εἶσαι ἢ πηγὴ τῆς χαρᾶς — εἶσαι ἢ αἰώνια νειότη!

Ἀπὸ τίς ἀγνές γραμμὲς τῶν γυναικῶν σου — οἱ παρθενῶνες ἑκατοκλήθησαν — στοὺς θριάμβους σου ὅπως καὶ στὰ δάκρυά σου, — ὅλες οἱ καρδιὲς πάλλουν — ὅταν ἀνθεῖς οὐ λουλουδίξει ἡ γῆ — οἱ τρέλλες σου ξετρελλαίνουν τὸν καθένα — καὶ στὴν ἐκλειψη τῆς δόξας σου — πάντα ὁ κόσμος ἐπένηθησε.

Τὴν διάφανή σου θάλασσα, τὴ γαλανὴ θάλασσα — ὅπου λευκάξουν τόσα πανιά — νταντελώνει στὰ πόδια σου τὴ μαλακὴ τῆς ἀμμουδιά — ἀντιφεγγίζοντας τὸ γαλανὸ τοῦ οὐρανοῦ. — Αὐτὴ ἢ θάλασσα ποὺ πάντα χαμογελά, — ἐξεχείλισεν ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ, σὰν φανταχτερὴ ζώνη — ποὺ θὰ δέσει τοὺς μελαψούς σου λαούς.

Στις ἡλιολουστές σου ἀκτές, — φυτρώνει ἢ ἐληά, τὸ δέντρο τῆς εἰρήνης — καὶ γιὰ τὰ καρπερά σου ἀμπέλια — περιφανεύεται ἡ γῆ σου. — Λατινικὴ φυλή γιὰ θύμηση τοῦ λαμπεροῦ σου παρελθόντος — ἐνώσου πρὸς τὴν ἐλπίδα — καὶ ἀδέλφωσε ὅλους κάτω ἀπὸ τὸ σταυρό.

Ἄνασηκώσου Λατινικὴ φυλή, — κάτω ἀπὸ τὴν μίτρα τοῦ ἡλίου! —
Τὸ μελαψὸ σταφίλι βράζει στὸ πατητήρι, — καὶ τὸ κρασί τοῦ Θεοῦ θὰ ξεχυθεῖ.

METAPRAZH MENAKA

ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Ο ΑΛΑΦΡΟΪΣΚΙΩΤΟΣ

Ὁ πραγματικὸς κυρίαρχος τῶν πραγμάτων καὶ τῶν συναισθημάτων, ὁ κυρίαρχος τῆς ρευστότητάς τῆς ζωῆς, εἶνε ὁ Ποιητής.

Μὲ ἀκατάβλητην ὁρμὴ σύνθεσης συγκεκριαίωνει—ἀναδημιουργεῖ μᾶλλον—καὶ τῆς διαίσθησης τὰ δνειροπολήματα καὶ τὸν ἀντιληπτό κόσμον, ὅπως καμιά ἄλλη μέθοδος γνώσεως. Ἄλλὰ καὶ ἀπλὸς ἀκόμα ἀποδέκτης τοῦ θροίσματος τῆς διαβατήρας ζωῆς, δονεῖται καὶ ἀποδίδει ρυθμικά, δηλαδὴ ἀντιληπτά πάλι, τὰ ζωϊκά φεῦματα πού τὸν συνταράσσουν. Ἐδόθηκε λοιπὸν—σὲ διανόηση καὶ μουσική—στὸν Ποιητὴ νὰ ἐπιβάλλει τὸ ρυθμὸν τοῦ στήν ὑπαρξὴ καί, ἀπὸ τὴν ἀσυναρτησίαν τῆς, πού θαμπώνει τὸ κοινὸ μάτι, νὰ συγκομίζει ἀποσταγμα καθαρὰ ἀνθρώπινο—τὸ μόνον πού ἐνδιαφέρει.

Τέτοιος κυρίαρχος, τῶν πραγμάτων ἰδίως, φανερώθηκε ὁ Σικελιανὸς στὸν «Ἀλαφροῖσκιωτο» καὶ στίς «Ραιρωδιές τοῦ Ἴονιου» ἕναν τόμον ἄδολης ποιήσεως, λυρισμοῦ ἀσυγκράτητου, στίχων πλαστικῶν, πού τὴν ἀδρὴ σάρκα τους ροδίζει ἄλικο αἶμα—τὸ ἴδιον αἶμα πού ἔκαιγε τίς φλέβες τοῦ Διόνυσου, ἀψύτερο κι' ἀπὸ τὸ ἀκράτο καὶ φλογισμένο κρασί.

Ὁ «Ἀλαφροῖσκιωτος» εἶνε ἕνα ἔπος, τὸ ἔπος τῆς ποιητικῆς διανόησης. Ἀνιστορεῖ, μὲ ἀνείπωτες παρθενικῆς φράσεις, σὲ βοή μεγάλην ἐλευθέρου ρυθμοῦ, τὴ γέννηση, τὴν ὀρμητικὴν ἀνοδο καὶ τὸ γαλήνιο κυριαρχικὸ ἄπλωμα τῆς ποιητικῆς συνείδησης. Οἱ στίχοι του σὰν νὰ εἶνε αὐτὴ ἡ ἀνάσα τῆς φύσεως, σὰν νὰ εἶνε ἡ σκόρπια ψυχὴ τῆς ὑπαρξῆς πού μ' ἀγωνία ζητᾷ νὰ σαρκωθεῖ σ' ἀνθρώπινη συνείδηση, θροοῦν τὸν πηχτὸ θρόν τῆς ἐντονῆς ζωῆς τοῦ Λιονουσιακοῦ παροξυσμοῦ :

...καὶ ἀνέβημι
Ὅσο ἀνεβαίνει ἡ μέρα,
Γιὰ νὰ χωρῶ τὸ διάπλατο
Τοῦ ἀπείνου κόσμου ἀγέρα.

.....
.....

Κάτω ξευγάριτα ἀλάτρευαν'
Τ' ἄτια, τ' ἀνεμοπόδα
Στ' ἀλόγια—Ἄπὸ τὸ πέταλο
Καὶ τὸ στομαχίσι εὐόδα
Σπιθοβολῶντας—ἐλαμπαν'

Ἡ ἀθεμονιὲς ἐβάραιναν.
Νὰ ξαναμποῦνε ἐπάλευαν
Στοὺς σβόλους τὰ σκουλήκια.
Ἄνασοχλάανε στίς ἐλιές,
Μιὰ βράση τὰ τζιτζικια—
Ἔτρεμε ἡ γλῶσση ὀλοῦθνες·
Τὸ λυγερόν ἀγέρι,
Ἐσήμαινε αἰθερόρητον

- Ψηλά, τὸ μεσημέρι
Στίς λαγκαδιῆς ἐσειόντανε
Σὰν πόταμος, ἡ φτέρη.
Ἄσωτο γύρα πέλαγο.
Τὸ αἰθέριο σημαντήρι,
Στὴν πλώρα ἐχτίπα ἢ στὸ πανί,
Τὸ τρεχαντήρι,
Ἐχτίπας στοῦ ψαριῶ τὸ αὐτί,
Ποῦ τοῦ πελαίου τὴ στρώση
Κυτῶντας, ξάφνου ἕνα ἀλαφροῦ
Ἄποκάρωμα εἶχε νύσσει.

Θὰ ἦταν πολὺ πρόχειρο νὰ χαρακτηριστεῖ μὲ τέτοια ποίηση, ὡς ἐκδήλωση τοῦ αἰσθηματος τῆς φύσεως. Αἰσθημα τῆς φύσεως: Ὅρος ἐξαντλημένος πιά, χωρὶς περιχόμενον, χωρὶς νόημα, ὄρος γραφείου ὑποχωριστικό. Μήπως μὲ τὸν ἴδιον ὄρο δὲν δικαιολογήθηκεν ὅλη ἡ ποιητικὴ παραγωγή τῶν σπουδαστηρίων, τὰ λογοτεχνικὰ ἐφευρήματα πού, σιγὰ σιγὰ, ἔπλασαν μιὰ συμβατικὴ φύση, μιὰν ὑποχρεωτικὴ φύση ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικὴ, μιὰ φύση λογοτεχνική; Μήπως μὲ τὸν ἴδιον ὄρο δὲν ἐξηγήθηκεν ἀκόμα καὶ ἡ περιγραφικὴ ποίηση, τὸ ζωγράφιμα ἐνὸς ἀψυχου κομματιοῦ—βοννό, δέντρο, πλαγιά, ρυάκι, θάλασσα; Ὅλη ἡ στιχουργικὴ τοπιογραφία;

Βαθύτερη πηγὴ ἔχει ἡ τέχνη τοῦ Σικελιανοῦ. Ὁ δραματιστὴς—ἀλαφροῖσκιωτος δὲν εἶνε κἄν ὁ ταξιδιάρης προσκυνητὴς τῶν πραγμάτων, ἔστω καὶ περιπαθὴς, οὔτε βλέπει σὰν ξένος τὴν πλάση, σὰν ξέχωρος ἀπ' αὐτήν, σὰν περιεργός. Εἶνε ἐκεῖνος πού ἀδιάκοπα συζεῖ μαζὺ τῆς σὲ ψυχικὴ συνταύτηση. Δὲν ἀνεβαίνει ψηλά γιὰ ν' ἀτενίσσει ἐγωϊστικὰ τὸ θέαμα καὶ νὰ χορτάσει τὰ μάτια του καὶ τίς αἰσθήσεις του μὲ εἰκόνες. Δὲν εἶνε οὔτε θεατὴς οὔτε κριτὴς τῆς πλάσης. Εἶνε τὸ ἐκφραστικὸ μέσο τῆς. Δὲν παραληρεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἢ γιὰ μᾶς ἄσωτα σπαταλᾷ τὴν συνειδησὴν του τὴ ρυθμική, γιὰ ν' ἀρμονίσει σ' αὐτὴν τὸν ὕμνον τῆς ἡ ὑπαρξῆς. Στὸ διάφανο τὸ ἄβλο πιά Ἐγὼ του, ἀθρόα ἡ ζωὴ συμπυκνώνεται :

—καὶ μ' ἔσεισαν
Τὰ ρίγη, ὡς ποταμίσι ρεῖθρα,
Πῶς ἦταν ἕνα ἀνάγνωσα κι' ἀρίθμητα
Στὴν τόση ἀνατριχίλα τὸ κορμί μου,

Βουνίσιας βρύσας τούς χρονοὺς ἀνοίξανε
Καὶ ὡς πλάτανος ἐσείστη ἡ δύναμή μου.

Ἔτσι—αἰώνια πηγὴ λυρισμοῦ ἀνόθευτου—ὁ ποιητὴς δονεῖται ἀπὸ τὴν ἐνιαῖα δύναμη ποῦ διατρέχει τὸν κόσμον. Ἡ διάνοια, κι' αὐτὸ τὸ κορμί του, μοιάζει εὐγενικὸ δοχεῖο ποῦ ξαφνικά, πλυμμήρα ἀκατάσχετη—τῶν ὄντων, τῆς πλάσης τὸ νόημα—ὀρηκτικὰ γεμίζει, ἕως ὅτου φτάζει ἡ ἱερὴ τῆς πληθώρας στιγμὴ, τοῦ ποιητικοῦ ξεχειλίσματος ποῦ μὲ τὸ ἀνάβρουσμα τοῦ στίχου κρατᾶ μετέωρη, ὅσο ἕνας παλμὸς καρδιάς, τὴν ὀλοκληρωτικὴ ζωὴ.

Ἄμοια ὁ ψαρᾶς ποῦ

...τοῦ πελάου τὴ στρώση
Κυτῶντας, ξάβρου ἕνα ἐλαφρὸ
Ἀποζάρωμα εἶχε γιόσει.

Σὲ τέτοια ἐπικοινωνία μὲ τὸν ἑξωτερικὸν κόσμον, καὶ ἡ ἀτομικὴ βούληση καὶ τὸ ἀπαραβίαστο ἐγὼ, ἀπλώνονται, ἀποβιάζουν τὸν περιορισμένον χώρον τοῦ ἄτομου καὶ κοινωνοῦν, συνταυτίζονται μὲ τὴν μυστικὴν δύναμη ποῦ συγκρατεῖ καὶ περιλοῦζει μὲ ῥίγη ζωῆς τὴ μαγγανεία τῆς πλάσης. Καὶ ἡ θάλασσα μὲ τὴν ἄπειρην ἐνότητά της, μονάχη ἐκφράζει τὴν πληθώρα, αὐτὸ τὸ ἀπλωμα καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς ποιητικῆς συνείδησης :

Γαληνεύει, ὡς τὸν ἄμμο, βαθιὰ ποῦ
Καὶ ἀπλώνεται ἡ θάλασσα πῶς—
Σὲ ψηλοθόλωστο κῆμα
Τὴν ὑψώνει τὸ ἀπέραντο χῆδι.

Ἐὰν εἶτα ὅτι ὁ Ἄλαφροῖσκιωτος εἶναι τὸ ἔπος τῆς ποιητικῆς διανόησης, θὰ πρέπει νὰ διορθώσω τὸν ὀρισμὸν αὐτό, ἢ μᾶλλον νὰ τὸν ἐξηγήσω. Πρόκειται, ὄχι γιὰ ἀντικειμενικὴν ἀφήγηση, γιὰ ἀναλυτικὴν ἐξιστορίαν, σὲ στίχους, τῶν διαφορῶν καταστάσεων τῆς ποιητικῆς συνείδησης, ἀλλὰ γιὰ μιὰ σειρά λυρικῶν συγκινήσεων κι' ἐξάρσεων ποῦ μὲ τὴν ἀβίαστη διαδοχὴ τους ἐκθέτουν τὴν ἐξέλιξή της. Πρόκειται γιὰ ἔπος λυρισμῶν. Ἀκόμα δὲν θὰ πρέπει νὰ νομιστεῖ ὅτι ἡ ποιητικὴ διανόηση τοῦ Σικελιανοῦ γεννιέται, ἐξελίσσεται καὶ διαπιστώνεται ἀπὸ λόγους ἐνδόμυχους καθαρὰ διανοητικούς, ἀπὸ ἐκδήλωση δηλαδὴ ὀρισμένης τάσης τοῦ πνεύματός. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τὴν προκαλεῖ ἀυθόρμητα, τὴν γεννᾶ περίπου, σὰν σὲ ἀπότομη σύγκρουση, τὸ ἀντίκρουμα τοῦ γύρω κόσμου καὶ μάλιστα τοῦ χρώματος τῆς ἱερῆς πατρίδας :

Βλέπω γύρα. Τὸ Ἴόνιο
Καὶ ἡ ἐλεύθερη γῆ μου !

Καὶ ὅταν ὄρημη, ἄδρη, κυρία τοῦ ἑαυτοῦ της, ἐτοιμάζεται νὰ τονίσει τὸν ὕμνον στὴ Χρυσόφρουδη, τὸν ὕμνον τῆς νικητρῆς Τέχνης, πάλι ἡ φύση σὲ ὕστατο ἀγκάλιασμα λάγνης ἀπόλαυσης χαρίζει τοὺς γόνιμους κόλπους της γιὰ τὸ ταξίδεμμα τοῦ ἔργου :

Μὲ τοῦ νησιοῦ μου τὸ ὄνομα
Καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ λαοῦ
Στὸ Ἴόνιο πέλαγο ἔρριξα
Τὸ ἐφτάπυργο κιαράβι
Τῆς μάχης. Καὶ ὅλα τὰ πανιά
Σὰ σύννεφα ἀνοιξιάτικα
Στὸν οὐρανὸν του τᾶνοιξα
Καὶ σηκώθηκαν τὰ νερά
Καὶ σκόψαν γύρω οἱ κίβφοι.

Στὴν ἀκένωτη πλάση, ὄχι τὴ νοητὴ ἀλλὰ τὴν χειροπιαστή, πάντα γυρίζει ὁ ποιητὴς, κι' ἀπ' αὐτὴν ἀδιάκοπα κι' ἀπλόχερα πέρνει τίς εἰκόνες του καὶ τίς μεταφορὲς ποῦ ἐξηγοῦν κάθε ψυχικὴ του κατάσταση. Ἐλέχθηκε πῶς «τὸ τοπεῖο εἶναι μιὰ ψυχικὴ κατάσταση». Γιὰ τὸν Σικελιανὸ «ἡ ψυχὴ εἶναι ἕνα τοπεῖο» ἀφοῦ σ' αὐτὴν ἀντιφεγγίζεται κι' ἐκδηλώνεται ἡ πλάση.

Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, ἀδιάφοροι περνοῦμε πλάι στὰ πράγματα σκυμμένοι μέσα μας, μὲ μηχανικὲς κινήσεις. Ἀτενίζουμε γύρω μας σὰν ὅλα νὰ ἦταν ἀψυχα, ἀμίλητα, ἄβουλα. Ἐγωῖστικά καὶ φοβισμένα κρατοῦμε τὴ συνείδησή μας κλειστὴ καὶ δὲν θέλουμε νὰ αἰσθανθοῦμε τὴ δυναμικὴ ἔνταση τῶν πραγμάτων ποῦ ἔρπει πρὸς ἐμᾶς.

Μὰ νὰ ὁ ἄσωτος Ποιητὴς διαβαίνει μὲ πλανεμμένα μᾶτια, μὲ

μᾶτια
ποῦ ἀπάνω ἀλημονήθηκαν στὸ ἡμερικὸ φεγγάρι,

καὶ ὁ πόθος τῆς πλάσης σέρνεται, ὄρημ' πρὸς αὐτὸν διψῶντας νὰ ἐκφραστεῖ, νὰ ζήσει.

Καὶ αὐτὴ εἶνε ἡ μεγαλόφωνη ποίηση. Ἡ ποίηση ποῦ φεύγει ἀπὸ τὴν καθιερωμένη στάση τῆς λογοτεχνίας, ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς κάθε εἰδικῆς τέχνης, ἀπὸ τίς μικροσυμβάσεις τῆς προοπτικῆς καὶ τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπινων μέτρων. Καὶ αὐτὴ εἶνε ἡ εὐρύτερη ποίηση, ποῦ μὲ χάλκινες λέξεις, βοᾷ στὰ ὄκνα ἀνθρώπινα αὐτιά τὸν βόγγο τῆς ζωῆς.

Ἄομολογῶ πὸς εἶνε δύσκολο νὰ ἐξωτερικεύσει κανεὶς, αἰτιολογημένα, τὴν ἀγάπη του καὶ τὸν ἐνθουσιασμό του γιὰ ἕνα ποιητικὸν ἔργο. Ὅχι πὸς ὁ ἔπαινος μὲ τρομάζει ἢ μὲ στενοχωρεῖ ὁ φόβος ὑπερβολῆς. Δὲν ἔχει σημασία ἂν γράψω ὅτι ὁ Σικελιανὸς εἶνε ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους λυρικούς, καὶ ὅτι ὁ Ἄλαφροῖσκιωτος εἶναι ἀγνὸ ἀριστοῦργημα. Αὐτὴ μου ἡ γνώμη μένει ὡς μαρτυρία εὐσυνείδητη. Καὶ σὲ ὅσους φράζουν τ' αὐτιά γιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὴν πολῦτι-

μη φωνή, ἢ σὲ ὄσους, μὲ στερεότυπο παραιδεγμένο ποιητικὸ μέτρο, καιταμετροῦν χιμογελῶντας καὶ τὴν πρῶτην ἐκδήλωσι, οἱ ὑπέρσοχοι στίχοι τῆς «Γλαύκας» εἶνε ἢ προεπιμένη ἀπάντησι, καὶ γι' αὐτοὺς ὅλους δικαιοματικά ὁ ποιητής, ἀπὸ τὸ ἀφάνταστο περιβάλλον πού διαλέξεν ἡ ψυχὴ του, ὑπερήφανα ἠμπορεῖ νὰ ψιθυρίζει τοὺς στίχους :

— Κι' ἂν λαχανιάζει ὁ κόρακας, γελᾷ κ' ἡ γελιδόνα
Πάντα ἢ ἐλαῖά θάνε ἱερή—καὶ στὸν αἰῶνα ἢ γλαῦκα,
Μαζὶ μὲ μᾶς, θὰ νὰ κοιτᾷ, στηλᾷ, τίς θεῖες ἐσπέρες.

Ἄλλὰ δὲν φελαῖ ὁ ἔπαινος σὲ δημιουργὸ ὅπως ὁ Σικελιανός, πού ἐνουνειδίηται ἐκτιμᾷ τὴν τέχνην του στὴ σωστή τῆς ἀξία καὶ πού παραμερίζει τὴν ἄπρηλη μετριοφροσύνη, γιὰ νὰ ὑμνήσῃ, ποιητῆς αὐτός, τὴν ἄδολη ποίησι, δηλαδὴ τὸ ἔργο του, τὴν ἀποστολὴν του καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτό του.

Ὁ ἔπαινος δὲν φελαῖ. Γιαντὸ θὰ ἐπιθυμοῦσα μὲ τίς σημειώσεις μου αὐτὲς νὰ ἐκόμίζα τὴν ἀγάπη ὅλων στὸ ἔργο του, πού ῥεῖ ἀπὸ ἀνόθευτη πηγὴ λυρισμοῦ, χωρὶς νὰ χρωστάει ὑποκτιτὴ λάμψη στὴ μίμησι ἢ στίς πρόχειρες διανεμῆς τεχνοτροπίες καὶ ἰδεολογίες. Καὶ προσπαθῶ νὰ διαλέξω τὰ λόγια αὐτὰ τῆς ἀγάπης.

Παραμέρισα τὸ ἄχαρο σχολίασμα τῶν συμβόλων, τῶν ἀλληγοριῶν πού ἀφθονεῖ καὶ πλούσιες κρατοῦν σὲ συγκίνησι τὸ νοῦ καὶ τὸ ὑποσυνειδητὸ τοῦ ἀναγνώστη. Δὲν καταπιάστηκα οὔτε τὴν ἀνώφελῃ καὶ ἀνιαρῇ ἀνάλυσι, μὲ λεπτόλογη ἐπιμονή, τοῦ ἠλιόλουστο καὶ ἰδανικοῦ ποιητικοῦ ταξιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ ἔργον ὅλο προτίμησα μόνον νὰ ξεδιαλέξω τὴν κεντρικὴ καὶ ἀγνή ὁμορφίαν : τὴν συνταύτιση δηλαδὴ τῆς ἀνθρώπινης συνείδησι μὲ τὴν πλάση καὶ τὸ ἀρμονικὸ ἀνάβρυγμα ποίησι πού ἦλθε ὡς ἀποτέλεσμα τῆς συνταύτισι, γιὰ τὴν χαρὰ τῆς αἰσθαντικότητάς μας.

Ἄς προσθέσω ἀκόμα πὼς ὁ Σικελιανός δὲν ἐλλαττώνει τὴ φύση· κι' ἂν τὴν ἐξανθρωπίζει, δὲν ἐπιδιώκει νὰ κολακέψῃ ἀνθρωποκεντρικὲς τάσεις, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐμψυχώσῃ κατὰ ἀνθρώπινο τρόπο τὰ πράγματα. — Καὶ στὸν ἀντάξιν τῆς τεχνίτη ἀφθονα ἐχάρισε τὰ δῶρα τῆς ἢ μοιραία κ' ἀνιαρχὴ πλάσι. Πλήθια τὰ πρωτότυπα ποιητικὰ εὑρήματα, μεταδίδουν τὸ εἶγος τῆς ζωῆς στὸ ἔργο του :

...καθέννας

Στὴν ἁρμονία, σὰ σὲ ραβδί ἀγριλίδας, ζυγισμένους

Οἱ θήμησι σὰς, σὰ δαφνόφυλα
στὸ ἀγέρι, τρέμουν στὴ χορῆ μου.

.... Ἄζομα
καίποτε ἢ θύμησι ἐρχεται
καὶ μοῦ εὐοδαίει τὸ στόμα.

Σὰν πεταλοῦδα ἐγύρισε
Στὸ μέτωπο μου ἢ ἀσέφη.

σὰν κλώνοι
πού ἀντικτυπᾷνε τῆς ἐλαῖς καὶ τὴ σιωπὴ πληθαίνουν...

Διαβάζοντας, τέτοιους στίχους, μετέχει κανεὶς τῆς στιγμῆς πού τοὺς ἐδημιούργησε, καὶ νιώθει, μακρονὰ ἀπὸ τὸ συμβατικὸ λεκτικὸ εἶρημα καὶ τὴν λογοτεχνία τοῦ σπουδαστήριου, τὴν πνοὴ τῆς ἐξιδανικευμένης ζωῆς—τόση δύναμη μεταδοτικότητος κλείει ἢ ἀδωότητα τῆς πρωτότυπης συγκίνησις.

Καθ'αὐτὸ Ἑλληνας—προχριστιανικὸς—ὁ Σικελιανός μὲ τρεμύμενο ἀπὸ ἀγνή καλλιτεχνικὴ συγκίνησι χέρι, ἐχάδεψε ὅλη τὴν ἐξωτερικότητα τῆς πλάσης, κι' ἐδιώξεν τὰ λοκιώματα τῆς θολῆς φαντασίας τῆς Λύσης ἀπὸ τὸ ἠλιόλουστο Ἴόνιο. Ἐσβυσε ἀπὸ τὸν Ἀττικὸν ἄερα καὶ τὸν Ἑλληνικὸν κάμπο, τὰ χνάρια τῆς Ἀσκήμας—Ἡθικῆς, καὶ τῆς ἐκδικητικῆς Ἰουδαϊκῆς θεότητος τοῦ θανάτου τὴν κηλίδα. Ἐξύμνησε τὴ ζωὴν γιὰ τὴν ὁμορφίαν τῆς καὶ μόνον, καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἀπίθανο σκοπὸ πού φαντάστηκε ὁ ἄνθρωπος πὼς κυνηγᾷ καὶ τὸν θάνατο τὸν ἐξωράσει, τὸν ἀπάλυνε, καὶ τοῦ ἔδωκεν ὅλα τὰ συστατικὰ τῆς ἐπαναστροφῆς στὸν ἴδιον ὁρατὸ κόσμον ἀντὶ νὰ τὸν θεωρήσῃ κρίση καὶ ἀπαρχὴ νέας ζωῆς ἀνιαρχῆς ἀθανασίας. Ἡ ποίησι του εἶνε λουτρὸ φωτὸς καὶ ἀγνότητος.

Ἐξοχα πλούσιο καὶ ἐξοχα εὐήχο γλωσσικὸ ἰδίωμα ἐξυπηρέτησε—ἄρτια ἐφαρμογὴ τοῦ μέσου στὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸ—τὸν λυρισμὸν του καὶ τὸν ἐδυνάμωσε μὲ ἠχητικὴν ἁρμονία πολύβη πού νομίζει κανεὶς ὅτι μεταφέρει στὴν κλίμακα τῆς ἀκουστικῆς τὴν ἔκτασι, τὸ πλάτος, αὐτὲς τίς διαστάσεις τοῦ χώρου, ὡς καὶ τὰ παιχνιδίσματα τοῦ φωτὸς : τὰ χρώματα καὶ τὴν προοπτικὴν. Καὶ πιθανὸ τὸ ἰδίωμα αὐτὸ, ἀποκρυσταλλωμένον ὅπως εἶνε σὲ τέτοιο ἔργο, νὰ τείνει νὰ εἰδικευεῖ σὲ κάθε ἐκδήλωσι μεγεθυντικῆς ποίησις.

Ἐλευθερομένη ἀντίληψι τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῶν ποιητικῶν συμβάσεων, στὸν Ἀλαφροῦσκωτο πρὸ πάντων, ἐπέτρεψε στὸν Σικελιανὸ νὰ πραγματοποιήσῃ τίς θεωρητικὰς βλέψεις τοῦ ἐλεύθερου μέτρου, μὲ τελειότητα τέτοια πού οἱ στίχοι νὰ φαίνονται—καὶ νὰ εἶνε ἴσως—φυσικὴ καὶ ἀβίαστη ἐξωτερικέυσι ρυθμικῆς σκέψης περισσότερο, παρὰ ἐναρμόνισι ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων σύμφωνα μὲ προδιαγραμμένους ποιητικοὺς κανόνες. Καὶ γιαντὸν τὸν λόγο ὁ στίχος του ἀκολοῦθᾷ, ἐλλύγιστος, γοργός, πιστός ταυτόχρονα καὶ ἐλεύθερος κάθε ἐλιγμὸ τῆς σκέψης, χωρὶς τὸ ἀποκρυσταλλωμένον παραγέμισμα ν' ἀποτυπώνει τὸ ἐξευτελιστικὸν τοῦ στίγματος. Καὶ γιὰ τὸν ἴδιον λόγο ἢ

ρίμα ἀντὶ νὰ κυβερνᾷ σὺν ἀπόλυτος κυρίαρχος, ἀστράφτει μὲ φου-
κότητα ὅταν μόνο, γιὰ βαθύτερους ἁρμονικούς λόγους, ἀναπηδᾷ ἢ
φλόγα τῆς ἀπὸ κάποια μυστικὴν αὐτοανάφλεξη.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἐλαττώματά της ἀκόμα θὰ ἔπρεπε ν' ἀγαπή-
σουμε τὴν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ. Ἄν ἡ ἔλλειψη ἀπαιτητικῆς ἐκ-
λεκτικότητος ἄφηκε ἀκλάδευτο τὸ ἔργο ἀπὸ μερικὲς παρεκβάσεις—
σὺν τὸν Ὑμνο στὴ Γλαυκομάτα, γιὰ παράδειγμα, ἢ μερικὸν στί-
χον στὴ Χρυσόφρυδη—καὶ ἐπέτρεψεν ὀλίγες ἐπαναλήψεις καὶ
ρητορικὰ γυμνάσματα ποὺ ἄδικα μακραίνουν τὸ ποίημα, πάλι το
πιοτέρημα τὸ κύριο τοῦ Σικελιανοῦ, τὸν ἀκατάσχετο του Λυρισμῶ,
βαραίνουν τὰ ἐλαφρὰ αὐτὰ ἐλαττώματα. Καὶ ἀλλοίμονον! πάντα γλή-
γορα θὰ ἔρθῃ ἢ ἐποχὴ τῆς πολὺ συνειδητῆς παραγωγῆς.

Θὰ εὐχόμενα, μόνο μεγαλόπνοα χεῖλια ν' ἀπάγγελλαν τοὺς
στίχους τοῦ Σικελιανοῦ—σὰ βοερὴ πηγὴ ἀστείρευτη. Σὺν μόνγκρητὸ
καταρράχτῃ οἱ εὐηχεῖς λέξεις ν' ἀντιχοῦσαν. Καὶ νὰ συγκλόνιζαν ὀλό-
κληρο τὸ κορμὶ καὶ νὰ μαστίγωναν ὅλες τὶς αἰσθήσεις οἱ ποιητικῆς
μεγαλόπρεπες παραστάσεις, οἱ ρυθμικῆς εἰκόνες, ἢ βροντὴ τοῦ στίχου
ποὺ ἀναστήνει στὰ μᾶτια μας τὴν πολὺβουθ καὶ πολὺχρωμὴ φύση.

Καὶ θὰ εὐχόμενα ἀκόμα, ἀφοῦ δὲν πρόκειται γιὰ στίχους ποὺ
στοχαστικὰ τὸ μάτι θὰ γύρει νὰ διαβάσει καὶ ποὺ λεπτόλογα θ' ἀνα-
λύσει ἢ κρίσει ἢ ἢ διαίσθησι—ἀφοῦ δὲν πρόκειται γιὰ ποιήματα ποὺ
τὶς λεπτὲς χορδὲς τῶν αἰσθημάτων θὰ δονήσουν ἢ ποὺ θὰ χαδέψουν
ἀπαλὰ τὸν μαλακωμένο πόνο, τὴν ξεθωριασμένη χαρὰ ἢ τὴν πολὺ-
πλοκὴν ἀγάπην—θὰ εὐχόμενα νὰ παραμέριζεν ὁ λογισμὸς τὰ σύμβολα
καὶ τὶς ἀλληγορίας ποὺ μετεχειρίσθηκε ὁ ποιητὴς ὡς ἀ φ ο ρ μ ἢ μ ο-
νάχῃ στὴ λυρικῇ του ἐκδήλωσιν, καὶ μὲ μεθῦσι ἄκρατου ἐνθουσιασμῶ
νὰ ξαναζούσαμε τὸ Διονυσιακὸν αὐτὸν Ὑμνον.

Τόσες φορὲς φλύαρα μιλήσαμε στὴ Φύσιν, τόσες φορὲς ἐνοχλητικὰ
ἐμπιστευτήκαμε στὸ ἀτάραχο στήθος τῆς τὰ ἀσήμαντα μυστικὰ μας,
τοὺς μέτριους πόνους καὶ τὶς χαρὰς μας, ποὺ δικαιολογημένα τὴν βρι-
σκουμε ψυχρὴ καὶ ἀδιάφορη. Μὰ τώρα, μὲ τὴ σειρά μας, ἀφοῦ βροῦνεν
ἡ φύσιν τὴν ψυχὴ τῆς, ὡς ἀκούσομεν ὀρθοὶ τὴ μεγάλῃ τῆς φωνῇ—
βογγητῶ, οὐρλιασμα ἢ βοὴ χαρᾶς.

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ Κ. ΦΩΤΙΑΔΗ

ΣΤΟΝ κ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ

ΑΓΑΠΗΤΕ ΜΟΥ ΚΥΡΙΕ,

Γράφατε τώρα τελευταία του Γιαλούρη και του λέτε τόσα καλά για
μένα. Σας εφχαριστώ πολύ. Κι έχω και χρέη πιο παλιά σ' εσάς' δεν τα
έσχω.

Ας πούμε πρώτα δυο λόγια για την «Έρεβνα». «Έρεβνα για τις
μελλοντικές κατευθύνσεις.»

Έρεβνα σε μελλοντικά; δεν καλοβλέπω πώς' με μαντικά διαμέσα;
υποθέτω χειρομαντίες, λεκανομαντίες, ονειρομαντίες, νεκρομαντίες, χαρτομαν-
τίες, οιοσοσκοπίες...; μήπως και σπριτιτιστικές υψοφαντασίες;

Απ' τον τίτλο ας πηδήξουμε στο υστερόγραφο.

«Οι ἀπαντήσεις μπορούν νὰ γραφτοῦν σὲ ὅποιοδήποτε γλωσσικὸ ἰδίω-
μα». Υποθέτω πως αὐτο το κάνει για να μη δυσκολέψει κανένα στη φρα-
σική του προσπάθεια, ὡς κι ο ἴδιος δε στενοχώρισε τον εαυτό του κα-
θόλου στο σχεδιάσμα του. Πραγματικὸς ἄνθρωπος. Πιστεύει ὅμως πως ἀπο
μια τέτοια βαβυλωνία ιδιωμάτων θα ξεκαθαρίσει προτασες νοητες σε ὅλους,
σ' εμας ὅλους ας εἶνα;

Για ταμεταξὶ τον τίτλο και το υστερόγραφο ρωτήματα τί να σας πω;
Καλά, καλά δεν κατάλαβα τι θέλει να ρωτήσει εκείνος που κατὰστρωσε το
σχεδιάσμα.

Πρόκειται να προβλέψουμε τί κατεύθυνση θα πάρει το ἔθνος ξεκι-
νώντας ἀπο το ροπισμο που του ἔδωσε η φορα των γεγονότων;

Ἢ θέλει να ρωτήσει κατα ποῦ θα στρέψουμε εμεῖς το ἔθνος; Αἴφτο
θάταν κάπως θετικότερο ρώτημα. Μα τότες θάπρεπε εμεῖς που θα επιθυ-
μούσαμε το συνειδητο ρώτισμα, οι γραμματισμένοι δηλαδη—με τα ως ἄνω
οποιαδήποτε ιδιώματα—να μαντέψουμε πρωτα τί νάχει ἄραγες ο καθένας στο
νου μιλόνας το ἰδίωμα του. Τότες θα μπορούσαμε να διαλέξουμε τα ρολι-
στικά διαμέσα που θα δύναν την επιθυμητή κατεύθυνση σ' εκείνα τα εθνικά
στοιχεία που μπορούμε να επιδράσουμε, στη νεολαία δηλαδη, ὅσο εκπαι-
δέβεται. Κι αἴφτο θα το κατορθώναμε πάλε με τα ως ἄνω οποιαδήποτε ιδιώ-
ματα, ὅλα μαζί; ἕνα ἕνα; πῶς;

Μα τότες, μου φαίνεται πως αντισ να θέλουμε να οδηγήσωμε το ἔθνος
εμεῖς οι βαβυλωνισμένοι, ἀπλούστερο θάταν να το ακολουθήσωμε. Το ἔθνος
δείχνει τι θέλει' οι τέσσερις στίχοι της Καληότης και το ποιηματάκι του
Γεντου μας το λέει. Να κατευθύνσεις ὀρισμένες πόθοι που γίνονται ζωη.

Κάτι σημαντικο, κάτι μεγάλο πρέπει να κατορθώσουν κι οι γραμμα-
τισμένοι για ναλοχτήσουν την πεποίθηση στον εαἴφτο τους και το δικαίωμα
να μιλοῦνε στο εθνος και να του δείχνουν κατευθύνσεις. Κι αἴφτο το ἕνα που
πρέπει ὅλη μαζί η νεολαία να το καταπιασται με τα ὅλα της μένει
πάλε στα οποιαδήποτε;

Ας ποιμε τώρα και δυο λόγια για την κριτική που μου εἴχατε κάμει
προ καιρού. Ο λόγος για το φυλλάδιο μου «Στὴ φοιτητικὴ συντροφιά». Μ' επαινεῖτε
υπερβολικά κι αἴφτο μοιάζει ἀδίκημα. Απ τ ἄλλο μέρος κρι-

νετε αυστηρα τις γλωσσικες μου δοξασίες και δεν κρίνετε καθόλου τη γλωσσική μου προσπάθια. Αδίκημα κι αυτό. Η γλωσσική μορφή που εδωσα στις ιδέες μου, την προσέξατε ; σας άρεσε ; δε σας άρεσε ; γιατί ; πια τα λάθη της ; Ακολούθησα τις γλωσσικες μου δοξασίες και σε τί απολήματα μ' έφεραν ή δεν τις ακολούθησα και σε τι αντιφάσεις έπεσα ; Τέτοια κριτική μας χρειάζεται, αναμεταξι μας. — Γι όλους μας. Αλλιως θα μένουμε πάντα στις ακαθόριστες γενικότητες και στα οποιαδήποτε ιδιώματα.

Γιατι σας φαίνονται ασφαλερες οι γλωσσικες μου δοξασίες ; Λέω για τις βολες. Τα λέω σύντομα, δεν τα ψιλολογώ γι αφο το δε θα συμφωνείτε. Και όμως ανάγκη να συμφωνήσουμε — ας προσπαθήσουμε. — Ο λόγος για μας τους γραμματισμένους, για τις δικες μας τις βολες. Πέτε μου σας παρακαλω, τί μόρφωση γλωσσική θετική βρίσκετε σ' εκείνους που αποφοιτούν απ τα Ελληνικά σχολια ; Τα ελεεινα ιδιώματα που αποχτούμε εκεί, αφοτα θα τα κρατήσουμε ακόμα, αφοτα θα τα επιβάλουμε ακόμα στις νέες γενεες που θάχουν την κακή μοίρα να μπαίνουν στα στρεβλωτήρια τούτα ; Μα τότες περιττή κάθε συζήτηση' ας ταφίσουμε όλα στην εξέλιξη, που λεν, όσοι στη λέξη τούτη αφίνουν τη δουλια που έπρεπε να κάμουν οι ιδιοι.

Αν είναι να κατορθώσουμε κάτι, και γλήγορα, θάναί με εργασία συνειδητη, συστηματική. Και τη συνειδητη εργασία την οδηγουν πάντα αρχες. Δίχως κοινά ομολογούμενα απ όπου να ξεκινούμε ούτε ζήτηση ούτε συζήτηση φέρνουν καρπο. Θέλουμε όργανο γλωσσικο για το έθνος. Κατα κείνο που ασύνειδα έχει δημιουργήσει το έθνος κατα κείνο θα πάει κι η συνειδητη εργασία. Να η αρχη να ο κανόνας που συγκρατει το σύνολο. Βέβαια πως δεν εφαρμόζει πάντα και παντου δίχως παραχωρήσεις. Δεν είπα τίποτες τέτοιο, ούτε κανεις που νοιώθει απο επιστήμη μπορούσε να το πει.

Μου φαίνεστε σα να στραβοκοιτάζετε την επιστήμη' λέτε : «νά δυσπιστούμε στούς επιστήμονες που ύπακούοντας τυφλά στην ιδιοσυγκρασία τους αποβλέπουν στην αλήθεια σάν σέ κάτι έφικτό και ανθρώπινο (:) και τείνουν να σκλαβώσουν στο ζυγό της άδολης λογικής τά δυό πιο αυθαίρετα πρόματα τη γλώσσα και τὸ ώραϊον.»

Λογική...χι... άδολη ; δολωμένη ; Λογική είναι το κατέξοχα ενστικτο, ή ψυχόρητο, ή ψυχοχάραχτο — περίληψη συγκεκριαλωτικη της προγονικής πείρας...κατάναγκα δολωμένη λοιπον. Μα ας αφίσουμε το τί είναι, κι ας δούμε πώς τη μεταχειρίζεται ο νους.

Τάχα να υπάρχει διαφορα ειδικη, ιδιοσυγκρασίας στον επιστημονικο νου ; Κι ο επιστήμονας έχει νου γιατι ο άνθρωπος έχει. Για να ζητήσει η συζητήσει ξεκινα κανεις απο κάπου' απο κάτι ομολογούμενο που το βάζει στην αρχη' απο τούτη θα βγάλει μια θεωρία, μια σειρά προτάσεις' ως ειδος γεωμετρια. Η πείρα θάρθει να δείξει αν η θεωρία είναι συνομοιώσιμη προς τα γεγονότα.

Πάρτε τη φυσική την πιο επιστημονική επιστήμη. Κι εκεί ο συλλογισμος είναι όχι μόνο χρήσιμος μα απαραίτητος για να υπάρχει θεωρία φυσική δηλαδή επιστήμη. Πέρνοντας την πείρα για μόνη βάση είναι σα να παρατα κανεις κάθε ελιπίδα να οικοδομήσει επιστήμη, αφο δε γυρέβει δεσμο ενωτικο των πραγμάτων. Η φυσική είναι λοιπον θεωρητική, συλλογιστική μαθηματική μαζί και πειραματική, — τα δυο μαζί αχώριστα' μαθηματική αραδιάζει τους συλλογισμούς, πειραματική όσο παραβάλλει τα γεγονότα προς τα θεωρήματα που πηγάζουν απο τις αρχες. Μα όταν έρθει η

ώρα να παραβάλουμε τα πορίσματα της Θεωρίας προς τα εξαγόμενα της Πείρας βλέπουμε πως οι θεωρίες δεν εφαρμόζουν σωστα σωστα. Ούτε τα σώματα δεν πέφτουν καταγής όπως το θέλει ο νόμος. Είμαστε εφχαριστημένοι με μια προσέγγιση. Μα και τα πράματα τα ίδια τα μετατοπίζουμε λίγο πολυ για να ταϊριάσουμε με τη θεωρία. Ετσι μορφώνονται σιγα σιγα αρχες και θεωρίες με διαδοχική προσέγγιση. Μια και κατορθωθεί να τις διατυλώσουμε η επιστήμη προχωρει γοργα γιατι εφκολύνεται απο την εργασία που έχει σωραφθει.

Μήπως τάχα κι εδω στο προκείμενο πρόβλημα άλλο τι χωρει ; Βάλαμε μιαν αρχη' την καταστήσαμε με κόπους και μόχτους. Ενας πυρήνας γλωσσικος ζωντανος υπάρχει — αφοτος κάνει το Ελληνίζειν που είπε κι ο Πλάτων. — Αφοτον βάζουμε για αρχη. Οι αρχες δεν αποδείχονται. — Κοιτάζει κανεις τι έχουνε μέσα τους. — Με τον πυρήνα τούτον ζούμε εφκολα, αναπαφτικά, εφχάριστα, ωφέλιμα, γνωστικά, σοφα, τεχνικά, καλλιτεχνικά, ωραία ο,τι άλλο θέτε. Να τί μας δίνει ο πυρήνας. Δε φτάνει ; Να τον πλουτίσουμε, δίνοντας του ό,τι του λειβεται. Ετούτα δα θα τα στενοχωρέσουμε κάπως για να πάρουν εκείνου τις μορφές' έτσι το θέλει η θεωρία, πολυ γνωστικά, για να μη χάνει ο νους τις βολες του, τις αληθινες, τις ζωντανες, εκείνες τις πρώτες. Οπου δε γίνεται, δεν κολλα, δεν πιάνει, δεν παει θα λογίσουμε τη θεωρία. Έτσι το κάνει κι η επιστήμη όταν έρθει στη σφιξη' βοηθητικές υποθέσεις, αυθαρεσίες κάνει κάθε λίγο. Ετσι γίνεται η θεωρία πιο λυγιστερη και ζωντανη. Βλέπετε ; οι επιστημονικοι τροποι δεν είναι ξεχωροι. Η επιστήμη δεν είναι μυστηριακο κάτι' σα χρήσιμη, πρέπει ναίαι και μεταχειρίσιμη, να προσέχει στον περιστατωμο των φαινομένων. Η επιστημονική ιδιοσυγκρασία, που λέτε, δεν έχει να μας βλάψει καθόλου σ' αφοτη μας τη δουλια τη γλωσσολογική. Ίσως αν προσέξετε λιγάκι θα βρείτε μιαν αναλογία προς εκείνη που λέμε γούστο στη ζωη, στην τέχνη. Ζαίρετε εσεις τίποτες άλλο ειδος αυθαρεσίες βοηθητικές ; πέτε της. Μα μη χαλνάτε την αρχη, μη αλλάζετε τη θεωρία τα δεσίδια που συγκρατουν το σύνολο. Δε γίνεται — γυρνούμε στην τυφλη εμπειρία, δηλαδή στην τύφλα και στο οποιοδηποτε.

Ζαίρω' φοβάστε το σύστημα για να μη τυχον και πάθει το ωραϊον, η καλλιτεχνία. Μα τί να είναι αραγες ο καλλιτέχνης ; Τη συγκίνηση του ο καλλιτέχνης την παρασταίνει με τρόπο δικο του, προσωπικο στο έργο του οπου την ξαναβρίσκει. Απο τους τριγυρινους του θα συμπάλλουν να συνομοιοπαθήσουν όσο έχουν κάτι απο την ιδιοφυία του όσοι απο φκιάση είναι σα συναντηχητες του. Οι άλλοι οι αλλιως φκιασμένοι δε θα συγκινηθουν, δεν καταλαβαίνουν που λέμε. Ολίγοι στον παλμο που στέλνει εκείνος συνομοιοχηούν. Για τους άλλους ιερογλυφικά. Αγωγή μόρφωση ωφελει σ' εκείνους, σ' ετούτους εδω τους δίχως προκατασχεβη, προδιάθεση οχι.

Σ' ετούτη την ιδιαίτερη την προσωπική έκφραση είναι βέβαια λέφτερος ο καλλιτέχνης' δηλαδή εκφράζει ετούτη αφοη άλλη δεν έχει να δώσει. Μα ως να φτάσει εκεί, τί μελέτη, τί σπουδή, τί κόποι και μόχτοι, τί συστηματική θεωρητική και πραχτική συντονια για να πλάσει το υλιζο που πάνω θα χύσει το εγω του εκείνου ; Στη σπουδή αφοτη χωρει αυθαρεσία και οποιοδηποτε ;

Αφοτα τα ίδια τα είπατε εσεις ο ίδιος πολυ ωραία στους «Μνηστήρες της λογοτεχνίας» (Γράμματα 1913. σελ. 142) και προσθέσατε μάλιστα' «τη

δημοτική δὲν τὴ γράφουμε γὰ νὰ τὴν καταλαβαίνει ὁ λαός—ἀλλὰ γιατί εἶναι αἰσθητικὴ ἀνάγκη»—Ἀνάγκη—ἀν τὸ κάμετε λιανὰ—σημαίνει συστη-
ματικὴ δουλιὰ.

Τι λέτε ; δὲν εἶμαστε σύμφωνοι ;

Εἶπαμε πολλὰ καὶ σώνει
καὶ αὖ λαλήσει καὶ ἀλλ' ἀηδονί.

Με αγάπη

ΦΩΤΙΑΔΗΣ

1914 ΤΙΣ 20 ΤΟΥ ΦΕΒΡΥΑΡΙΟΥ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ

ΑΓΑΠΗΤΕ ΜΟΥ ΚΥΡΙΕ,

Τὰ λίγα λόγια ποῦ εἶχατε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ γράψετε, σχετικὰ τόσο μὲ τὴν «Ἐρευνα» τῶν «Γραμματίων» ὅσο καὶ μὲ τὶς σημειώσεις ποῦ ἄλλοτε εἰδημοσίευσα ἀπὸ ἀφορμὴ τοῦ δημοτικῶν βιβλίου σας «Στὴ Φοιτητικὴ Συντροφιά» δὲν τὰ κράτησα ἐγωϊστικὰ γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Θὰ ἦταν μεγάλη εὐθύνη μόνος μου νὰ κρίνω, μόνος νὰ δεχθῶ ἢ ὄχι τὰ ὅσα λέτε, μόνος μου νὰ σκεφθῶ γι' αὐτὰ, δηλαδή νὰ ὠφελῶθῶ. Σὰν πραγματικὰ πολῦτιμες καὶ φωτεινὲς σελίδες ποῦ εἶναι, τοὺς πρέπει νὰ γίνουνη κτήμα ὅλων.

Ἐγὼ θὰ περιορισθῶ ἐδῶ μερικὲς συντομὲς ἐξηγήσεις νὰ δώσω. Δὲν μὲ σκουπῶ ἀποτὴ φιλοτιμία καὶ γι' αὐτὸ μὲνὼ στὴ θέση τοῦ κατηγορουμένου, ποῦ μὲ βιάσατε μὲ κάποιο δίκαιό σας.

Γιὰτί ξαφνίζει τὸ «Ἐρευνα γιὰ τὶς μελλοντικὲς κατευθύνσεις» ; Τὸ σχεδίασμα σὰς λέγει καθαρά πὼς πρόκειται μῦλλον γιὰ μιὰ αὐτοεξέταση συνείδησης, χωρὶς ὑστεροβουλία πρακτικῶν ἀποτελέσματος : «ὦ ! ὄχι πὼς μιὰ ἔρευνα στὰ θέματα αὐτὰ θὰ μῶς χάριζε ἕναν ἐξασφαλισμένο ὑπολογισμό τοῦ μέλλοντος... Ἀπλῶ καὶ μόνον ἔμπορεῖ νὰ μῶς γνωρίσει τὴ σημερινὴ κατάστασι τῆς ἐνσυνείδητης σκέψεως, καὶ νὰ μῶς χορηγήσει μιὰν ὑπόδειξι γιὰ τὴ μελλοντικὴ κατεύθυνσι. Καὶ τὸ ὅτι σὲ μιὰ δωσμένη στιγμὴ θὰ καθρεφτιστοῦμε στὴ συνείδησίν μας, εἶνε περιπέτεια ποῦ ἀξίζει νὰ τὴν περῶ-
σουμε καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἐλπίζουμε πρακτικὸ ἀποτέλεσμα.»

Δὲν χρειάζεται λεκανομαντία γιαντό. Ἐφάνηκε σὲ μερικοὺς τῶν «Γραμματίων» πὼς ἡ φυλὴ ἦταν ὀριμὴ γιὰ κάποια ἀλλαγὴ. Τὸ ἀσυνάρτητο μίγμα τῶν σημερινῶν ἠθῶν μας, ποῦ τὸ ἀποτελοῦν : ἀσυνείδητες ἴσως συμβολὲς τῆς Ἐπιστήμης, καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν σκέψεων καὶ ἰδεολογιῶν — κοιμισμένες θρησκευτικὲς προλήψεις, ποῦ δὲν ἀνταποκρίνονται, γιὰ πολλοὺς, σὲ καμιὰν ἐσώτερη πίστι — συνήθειες φυλετικὲς μισονεωρομένες — οὐτοπίες κοινωνιστικὲς τῆς τελευταίας στιγμῆς (!) τὸ ἀκατόνομαστο αὐτὸ μίγμα κατάντησε τὸν καθημερινὸ μας βίον ἕνα εἶδος χειρονομίας τυτικῆς, ἀβουλῆς, ἀγνοίας, μηχανικῆς. Σκεφθήκαμε πὼς ἴσως κάποια ἀνησυχία ταράξει τὴ συνείδησι τῶν ἐπιλεκτῶν, ἢ μερικῶν ἐπιλεκτῶν. Καὶ σ' αὐτοὺς ἀπευθίναμε ὀρισμένα ἐρωτήματα. Ἄν οἱ ἐπιλεκτοί

(!) Θυμηθεῖτε τὴν Εὐλογία τοῦ Πατριάρχου ἐπὶ τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὴν παρέλασι : Θρησκεία, Κράτος, Ἐπιστήμη, λογία παράδοσι κλπ. σελίδες 42-46 τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφίης».

αὐτοὶ ἔχουν ἰδανικὰ καταρτισμένα, ξέρουμε πὼς αὐτὰ τὰ ἰδανικὰ εἶναι ὁ μαγνήτης ποῦ θὰ σύρει τὶς ὁρμὲς τῆς φυλετικῆς μῆζας πρὸς δράσι νέα σ τ ὁ μ ε λ ο ν. Ἔτσι, χωρὶς ὄνειρομαντία, θὰ μῶς ἦτανε δωσμένο νὰ ἀποβλέψουμε στὶς ἰδεολογίαις ἐκείνας ποῦ αἴριο θὰ προταθοῦν ὡς νέα ἐλατήρια ζωῆς. Εἶναι παραλογισμὸς τὸ ὅτι θυμηθήκαμε τὰ λόγια τοῦ Jules de Gaultier : «Ὁ ἀριστοκρατικὸς τυρῆνας στὴ ζωὴ εἶναι, καθαρά, τὸ προζῆμι τῆς ἐξέλιξης καί, ἅμα πιστοποιηθεῖ πὼς ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι κατὰ πού ἀλλάζει κατὰ πού πραγματικὰ κινεῖται, θὰ παραδεχτοῦμε τότες τὴν παρουσίαν τῆς ἐνέργειας τοῦ προζήμιου, ποῦ ἀνασηκῶνει τὴ μῆζαν ἀντιστέκεται, πρὸς νέαις ἀνώτεραις μορφῆς δράσης.» (!)

Ἔτσι φανερόνεται πὼς ἡ Ἐρευνα ἐρωτῶ κατὰ πού οἱ διανοούμενοι θὰ στρέφουν τὸ ἔθνος—ὀρθότερα—κατὰ πού καθέναν ἀπ' αὐτοὺς ἐπιθυμεῖ νὰ τὸ στρέψει.

Ἄς ἀφήσουμε λοιπὸν τοὺς στίχους τῆς Καλλιόπης.

Γιὰτί νὰ ζητῶμε τὸ κἀθετι νὰ τὸ μετρίμε μὲ μόνον τὸ γλωσσικὸ κρητήριο ; Μῶς εἶναι ἀδύνατον ἀρᾶ γὰ νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ἕνας ἐπιστήμονας ἢ ἕνα μιστὸν πρῶτοτύπο, ἂν κράτησε ἀπὸ συνήθεια, φόβον, ἀβουλίαν ἢ ὅποιονδήποτε ἄλλο λόγον τὴν καθαρεύουσαν ὡς ἐκφραστικὸν μέσον, ἔμπορεῖ ἐντούτοις νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ σκέπτεται καὶ νὰ δημιουργεῖ καὶ νὰ γεννᾷ ἰδέαις καὶ συλλογισμοὺς ; Θυμᾶστε τοὺς Καραμανλῆδες ποῦ ἔρχονται στὴν Πόλιν εἰκοσιχρονὸν παλληγάρια νὰ πρωτομάθουνη ρομῆικα, καὶ μιλιῖνη καθαρεύουσα ὅλη τὴν τῆ ζωὴν ; Δὲν ἔχουν αὐτοὶ τὸ δικαίωμα νὰ σκεφθοῦν ; Ἐ ! λοιπὸν πολλοί, μὲ τὰ βιβλία, γ ἢ ν α ν ε καραμανλῆδες. Δὲν ἔχει δὲ καὶ τὴν σημασίαν τὸ πρῶγμα. Καὶ ὁ Ροῦθης—ἕνας πρόδρομος !—ἔγραψε στὴν καθαρεύουσαν γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν δημοτικὴν καὶ σεις ὁ ἴδιος, κἀποτε στὸν Τυχευδρόμον τῆς Πόλης—δὲν κατηγοροῦ πρὸς Θεοῦ—τὸ ἴδιο ἐκάματε. Οἱ ἰδέαις σας, ζωντανῆς, πλοῦσιαις, πρῶτοτύποις ἐμειναν, νοητῆς καὶ σ' ἐμῶς ποῦ μονάχα τὴ δημοτικὴν θέμε.

Εἶναι κάποιος ὑπερβολὴ τὸ νὰ νομίζουμε πὼς, ἐπειδὴ εἶμαστε ὑποχωροῦντες καὶ βαβυλωνισμένοι στὴ γλώσσα, πρέπει νὰ σταματήσουμε καὶ κἀθε σκέψιν καί, ἕως ὅτου—πότε ἀρᾶ γὰ ;—βασίλειπει πέρα πέρα, ἢ Δημοτικὴν μονάχα γιὰ δαίτην νὰ δουλεύουμε. Εἶναι ὑπερβολὴ ὑπερβολὴ. Καὶ ὁ Γαλιλαῖος ἅμα ἀνακάλυψε πὼς κινεῖται ἡ γῆ, δὲν σταμάτησε ὁ ἴδιος, ἕως ὅτου πεισθεῖ ἡ ὑφήλιος γιὰ τὴν ἀλήθειαν αὐτήν. Καὶ ἔτρωγε καὶ ἐσκέπτονταν καὶ ἔγραφε. Ἀκόμα σήμερον ὑπάρχουν πολλοὶ ἀξιοσεβαστοὶ ἄνθρωποι ποῦ μένουνη στὴ βιβλικὴ κοσμογονία χωρὶς αὐτὸ νὰ τοὺς ἐμποδίζει νάναι καλοὶ ἐπιστήμονες κἀν. Πρέπει νὰ τὸ πάρομε δουλειὰ νὰ τοὺς πείσομε ;

Ἔτσι ἡ Ἐρευνα ποῦ γράφει ἀπλῶς ἰδέαις, δέχεται ἀπάντησι σὲ ὅποιονδήποτε γλωσσικὸν ἰδίωμα. Δέχεται — καὶ ζήτησε ἀκόμη ἀπαντήσεις καὶ στὰ Γαλλικὰ καὶ στὰ Γερμανικὰ καί, ἂν βρεθοῦν, καὶ σὲ Ἀρμένικα... καὶ ἡ καθαρεύουσα γράφεται ἀπὸ μιὰ ῥάτσα Ἀρμένικη, νὰ ποῦμε, ποῦ ζεῖ μ' ἐμῶς τοὺς ἄλλους ρομηοὺς, καὶ ποῦ — ποῖός ξέρει ;—ἴσως νὰ ἐπικρατήσῃ κἀόλας. Ἐφόσον ἡ μάχη διαρκεῖ, ἢ προσέξωλησι τῆς νίκης μόνον ἐπιθυμία ἐκδηλῶνει ὄχι καὶ βεβαιότητα.—Τὰ θαύ-

(!) Jules de Gaultier, Nietzsche & la Réforme Philosophique. Edition du Mercure de France σελ. 173.

ματα του Μποβαρισμού τὰ γνωρίζετε : Δὲν καταλήγουν μόνον σὲ δραματικές ἢ κομικές ἀποτυχίες, πολλές φορές εἶναι καὶ ἐλατήρια δράσης γόνιμης.

Ἄλλὰ ὄχι. Δὲν πρέπει νὰ μὲ παρασύρει, εἴπαμε, ἄποτη φιλοτιμία. Δὲν εἶναι σωστό νὰ καταντήσω - δημοτικιστὴς ἐγὼ - νὰ φαίνομαι πῶς ὑποστηρίζω τὴν καθαρεύουσα. Νὰ ξαναρχίσω δηλαδή τὸν Ροῦδη ἀπὸ τὴν ἀνάποδη.

Εἰλικρινᾶ ἀναγνωρίζω πῶς ἀδίκησα, μὲ τὸ νὰ μὴν κρίνω στὸ φυλλάδιό σας «Στὴ Φοιτητικὴ συντροφιά», τὴ γλωσσικὴ σας προσπάθεια. Ὅχι μόνον μοῦ ἄρεσε, ἀλλὰ καὶ εἶναι ἄρτια καθ' ὅλα. Ἐσεῖς, ὁ Παλαμῆς καὶ ὁ Ἐρμονας, ἔχετε τὸ χάρισμα νὰ γράφετε τὴ δημοτικὴ χωρὶς νὰ πληγώνετε πονηρὰ τὸ γούστο. Δὲν εἶναι γλωσσολογικὸ χάρισμα αὐτό, εἶναι αἰσθητικόν.

Ἐφοβήθηκα πρὸ πολλῆς τὴς γλωσσικῆς σας δοξασίας, παρὰ τὴν ἐφαρμογὴ πού ἀτομικῶς τοὺς κάνετε. Ἐσεῖς, εἶστε καθαντὸ ἐπιστήμονας δηλαδή ἐλευθερωμένους ἀπὸ ἐπιστημονικὰς προλήψεις. Ἐσεῖς ὀρίζετε τὴ λογικὴ «τὸ κατέξοχα ἐνστυχτο ἢ ψυχόρητο, περιλήψη συγκεκριαλιωτικῆς τῆς προγονικῆς πείρας...κατάναγκα δολωμένη λοιπόν.» Ἐτοί τὴ δέχονται ὅλοι οἱ ὀρθολογιστὴς ἢ ὅλοι οἱ στενοκέφαλοι ἐπιστήμονες πού γυρεύουν ὀργάνωση λογικῆς τῆς ζωῆς ; Δὲν τὸ πιστεύω. Αὐτὸς εἶναι ἀγνωστικιστικὸς ὀρισμὸς στὸν ὁποῖο πρόθυμα ὑπογράφω. Πόσοι ἐπιστήμονες σκέπτονται ὅμοια ;

Προσθέτετε ἀκόμα. «[Ἡ Ἐπιστήμη] βοηθητικὴς ὑποθέσεις, αὐθαιρεσίας » κάνει κάθε λίγο καὶ ἡ Ἐπιστήμη...πρέπει νάβαι καὶ μεταχειρισίμη, νὰ προσέχει στὸν περιστατικὸ τῶν φαινομένων».

Μοῦ εἶναι ἀδύνατο ν' ἀντιλέξω, καὶ συμφωνῶ ὁλότελα μαζί σας.

Αὐτὴ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ νὰ κάνουμε αὐθαιρεσίες καὶ βοηθητικὰς ὑποθέσεις καὶ προσθέτως, γράφοντας, νὰ προσέχουμε στὸν περιστατικὸ τῶν φαινομένων τὴν ὀνόμασα αἰσθητικὴν ἀνάγκη. Μὲ τέτοιες ἐλευθερίες «ὁ γλωσσικὸς ζωντανὸς πυρήνας πού ὑπάρχει» ἴμπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῆι γιὰ γλωσσικὴ ἀρχή. Δὲν ζήτησα τίποτε παραπάνω.

Ἄς ἔρθουμε σὲ παραδείγματα συγκεκριμένα : Γράφετε σελ. 20 τῆς Φοιτητικῆς Συντροφιάς : «Μὰ καὶ ἡ ἐπιξοστία ἀφτὴ πού μαστίζει τὴν ἀνεπτυγμένην μερίδα δὲν προέρχεται τάχα ἀπὸ τοῦτο τὸ μεταπεσμὸ συγκεκριμένης οὐσίας σὲ ἀφηρημένη λέξι ;»

Ὁλόκληρη ἡ φράση, τὸ ἀνεπτυγμένη συγκεκριμένη, μαστίζει, ἀφηρημένη, δείχνουν τὴν ὀρθὴν χρησιμοποίησιν τοῦ σύγχρονου γλωσσικοῦ φαινομένου. Εἶναι αἰσθητικὴ χρῆσις τῆς γλώσσας. Τὸ μεταπεσμὸς εἶναι ὑποχώρησις στὴς δοξασίας, στὴν ἐπιστημονικὴν ἰδιοσυγκρασίαν (τὸ ἐπιστημονικὴν ἔδω κλείει κάποιαν χειροτερευτικὴν ἔννοια λόξας, τάσης πρὸς ἀπλοποίησιν, ἰσοπέδωσιν, ὑπαγωγὴν σὲ κανόνα.) Τὸ μεταπεσμὸς εἶναι ἀνώφελη μετάφρασις τοῦ «μετάπτωσις». Καὶ εἶναι ἀνώφελη γιατί ἐξυπονῶσι καὶ τὸ καταπεσμὸς, συμπεσμὸς (σύμπτωσις) περιπεσμὸς ! (περίπτωσις) κ.λ.π. μεταφράσεις ὁλοσδιόλου ἀπαράδεκτες πιά, πρὸ πάντων στὸν προφορικὸ λόγον. Ἄλλὰ ἐπαναλαμβάνω σ' ἐσῆς αὐτὴ ἡ λόξα τῆς ὑπαγωγῆς στὴ μορφὴν τοῦ πυρήνα τοῦ γλωσσικοῦ, κάθε ὄρον, λέξης ἢ φράσις, σπανιότατα, σχεδὸν ποτέ, συναντιέται. Γνωρίζετε καλά νὰ χρησιμοποιεῖτε τίς δοξασίας σας μὲ τὴν προσέγγισιν πού πρέπει.

Ἄς πᾶμε ὅμως σ' ἕναν ὀπαδὸ χαρακτηριστικὸ τῆς τυφλῆς ἐφαρμογῆς τῶν δοξασιῶν.

«Τὸ κατέβασμα τοῦ φράχτη τὴν ὥρα τῆς σπνοῆς γίνεται μὲ τὸ νὰ μαζέβουν οἱ ποντικιῆνες του κλωστῆς. (1)

Ἐπροσέξατε στὴν ἀδιόκοτη μετάφρασις καὶ στὴν στρέβλωσις ; σ π ν ο ἦς, κ λ ω σ τ ῆς κ λ π. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ γλώσσα, πού λιανίζει τὸ κάθετι γιὰ νὰ σώσει τὸν κανόνα. Ἡ ἴδια τάση ἀντικαθιστᾷ παντοῦ τὴ λέξιν δέρμα μὲ τὴ λέξιν πετσί. Καὶ εἰς ἕνα ἐπιστήμονα πού ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸ νεφέλωμα τῶν λεπτῶν νοητικῶν ἀποχρώσεων πού συνοδεύει κάθε λέξιν, τὸ πετσί τῆς δημοτικῆς ἰσοδυναμεῖ ἀπόλυτα μὲ τὸ δέρμα τῆς καθαρεύουσας. Γιὰ ἕναν ποιητὴ ὅμως ἡ διαφορὰ εἶναι τρισμέγιστη. Δὲν θὰ πεῖ ποτέ ὁ ποιητὴς στὴν ἐρωμένη του πῶς θέλει νὰ φιλήσει τὸ πετσί τῆς.

Ἄπὸ τὸ γράμμα σας, ἀπὸ ὅσα ἔχετε δημοσιεύσει, ἴμπορεῖ εὐκόλα κανεῖς νὰ συμπεράνει ὅτι, καθαντὸ ἐπιστήμονας, δὲν ἔχετε ἐν τούτοις τὴν ἀποκλειστικότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἰδιοσυγκρασίας. Γιατί τέτοια διάφορη, εἰδικὴ ἰδιοσυγκρασία ὑπάρχει. Εἶναι μιὰ ἐπαγγελματικὴ ροπή, πού κρατεῖ γιὰ ἀληθινὸ τὸν νόμον καὶ τὸν κανόνα, στὸν ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόσει τὰ πράγματα. Εἶναι ἡ ροπή πού ἀντιστρατεύθηκε τίς Δαρβινικὰς θεωρίας ὅταν ἡ ἀνεξαρτησία τῶν γενῶν φαίνονταν ἀναμφισβήτητὴ ἀλήθεια, καὶ εἶναι ἡ ροπή πού δυσφορεῖ μὲ τίς «ἀπτόμοις ἀλλαγῆς» τοῦ de Vries σήμερον ἐφόσον αὐτὰς διαφεύδουν τίς Δαρβινικὰς ὑποθέσεις. Εἶναι, μὲ λίγα λόγια, ἡ ροπή πρὸς τὴν ἀπλοποίησιν, πρὸς τὴν ἐνότητα, ἡ ροπή πού κοιτάζει τὸ ποσὸ καὶ παραλείπει τὴν ποιότητα πού δυσανασχετεῖ μὲ τὴν ποικιλίαν, πού ἐχτρεύεται τὴν ἀναρχίαν, κ' ὅταν ἀκόμη εἶναι φυσικὴ.

Ὁ κλλιτεχνὴς δὲν ἔχει τέτοιες ἀπαιτήσεις καὶ ροπές. Αὐτὸς καὶ τὸ σύστημα τσαλοπατεῖ, καὶ τὸν κανόνα κλωστᾷ, καὶ γιὰ τ' ἀποτελέσματα ἀδιαφορεῖ. Γιατί ὁ ἴδιος εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ συστήματος καὶ τοῦ κανόνα.

Φοβοῦμαι πῶς παρασύρηκα σὲ θέματα πού θέλουν ἐκτεταμένη συζήτηση, καὶ πού βγαίνουν ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς σύντομης ἀπολογίας μου. Μοῦ μένει, παρ' ὅσα λέγω νὰ συμφωνήσω μαζί σας «ὅτι δὲν πρέπει νὰ χαλνᾶμε τὴν ἀρχή...» παρὰ ὅταν εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ μὴν «ἀλλάξουμε τὴν θεωρίαν, τὰ δεσῖδια πού συγκροτοῦν τὸ σύνολον...ἐκτὸς ὅταν πρόξεται γιὰ ἀνυπόφορη στρέβλωσις. Ἄς μὴ γυρίσουμε, ὄχι, στὴν τυφλὴ ἐμπειρία, δηλαδή στὴν τύφλα καὶ στὰ ὀποιαδήποτε, καὶ ἄς κλάψουμε, μιὰ γιὰ πάντα, στὰ πτόματα ἀπάνω τῶν τριτόκλιτον, στὰ διάφορα «τῆς συνείδησις, τῆς πράξις, τῆς ἐπίκρισις» - τὰ σφάλματα αὐτὰ πού κ' ἐγὼ κάθε τόσο προσφέρω, μὲ μισὴ καρδιά, στὸν ἀδηφάγον βρομὸ τῆς γλωσσολογίας.

Μὲ πολλὴν ἀγάπην
Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

(1) Ἄλ. Παπαδόπουλον. Ὁ Ἀνθρώπινος Μηχανισμὸς.

HAN RYNER

Πάνω από τα πολλά ένδεχόμενα των εποχών και των τόπων μερικά πνεύματα, σπάνια πολύ, κατορθώνουν να ύψωθούν. Και τα έργα τους, αναγκαστικά μονωμένα, ξεφεύγουν κάθε κοινή ταξινόηση. Η προσπάθειά μας για να τα περιγράψουμε είναι πάντοτε αδύνατη και οι λέξεις δεν έρχονται στα τραυλίζοντα χείλια μας. "Όλος διόλου πρωτότυποι αυτοί οι άνθρωποι βγαίνουν έξω από τους τύπους" και τοῦ ὀρισμοῦ ὅρια μένουν ὀλάκεροι, ἀσύλληφτοι "Όξω τόπου και χρόνου ζοῦν και μεταμορφώνονται, ἀλλά πάνω σ' ἓνα ρυθμό διάφορο ἀπὸ κείνον πὸν παρατηροῦμε στή ζωὴ τῶν ἐφήμερων ἀνθρώπων : ὁ Han Ryner εἶνε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐξωτικούς αὐτοὺς συγγραφεῖς, ἀπὸ τοὺς μυστηριώδεις αὐτοὺς προφήτες πὸν κινοῦνται μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα αἰωνιότητος.

"Ο συγγραφέας τῶν «Ταξιδιῶν τοῦ Ψυχόδωρο» εἶνε συγχρονα φιλόσοφος και ποιητής. Μυαλό διαπεραστικό και φωτεινό ἀλλά και κλίση πρὸς τὸ ὄνειρο, τὸν ἔρωτα και τὸ λυρισμό. Ὁ Han Ryner θέλει τὴν ἀλήθεια τῆς φιλοσοφίας του, γραμμένη πάντοτε, σὲ ποιήματα γεμῆτα ὄμορφιά, ἄρμονία και σαφήνεια. Τὸ φιλοσοφικό ἔργο του εἶνε ἔργο ἠθικολόγου και μεταφυσικοῦ. Ἀλλά και πάλι ἂν και ἡ ἠθική του δὲν πηγάζει ἀπὸ τὴ Μεταφυσική του, ἡ δεύτερη δὲν παρεκλίνει ἀπὸ τὴν πρώτη. Γιατί ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἄγνωστικός, ὁ H. Ryner δὲν κάνει τὴν ἀνοησία νὰ χίσει νόμους τῆς ζωῆς πάνω σὲς φευγαλέες μορφές ἑνὸς παλατιοῦ ὀνειρῶν" και ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ φαινότανε ὄχι πολὺ τίμιο νὰ σχεδιάσει μέσα στὸ Ἀπόλυτο τὸ ὄποιο πραγματικά δὲν εἶνε παρὰ προσωπική τάση ἢ ἐπιθυμία ὑποκειμενική. Ἐνα μεταφυσικό σύστημα δὲν πρέπει κατ' ἐκείνον νὰ ἔχει ἄλλο χαρακτηριστῆρα ἀπὸ τὸ χαρακτηριστῆρα τῆς ὄραιότητος. Πρέπει νὰ εἶνε ἓνα ὄνειρο ἄρμονικά μπλεγμένο, ἀγαπητό, λεπτό και χρωματισμένο και νὰ ἐκφράζει τὴν Ἀλήθεια σὲ μέτρο μάλιστα πὸν νὰ μποροῦσε νὰ τὸ κάμει και ἓνα ποίημα. Ἐτσι ὁ H. Ryner λεπτὸς καλλιτέχνης και ποιητής θανμάσιος ἀρέσκειται στή φαντασία τῆς ἀναλογίας. Εὐχαριστιέται νὰ δίνει νὰ λύνει και νὰ ξαναδένει ἀκατάπαντα τὸ φᾶδι τῶν ποιημάτων του, ὅπως δένουν λύνουν και ξαναδένουν οἱ κλωστὲς πὸν φαίνουν τὴν ἄρμονία τοῦ Κόσμου.

"Ἄν στή Μεταφυσική ὁ H. Ryner εἶνε σκεπτικιστής — ὁ ἄγνωστισμὸς διαφέρει ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σκεπτικισμοῦ ; — εἶναι δογματικός στήν ἠθική. Στὸν πρακτικό βίο καμμιά ἀνάγκη βεβαιότητος τῶν πέραν πραγμάτων. Ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς εὐτυχίας βροῖσκονται σὲ ὄλους κ' ἡ ἠθική δὲν εἶνε παρὰ τέχνη νὰ τὰ ἀνακαλύψει και νὰ τὰ μεταχειριστῆι τὸ καλύτερο. Ξεκινῶντας λοιπὸν ἀπὸ τὸ «γνώθι σαῦτόν» τῶν Ἑλλήνων ὁ συγγραφέας τοῦ ὑποκειμενισμοῦ ἐδημιούργησε μιὰ ἀπὸ τίς πειὸ γόνιμες και σαφεῖς ἠθικές πὸν ὑπάρχουν και ἀκόμα και ἀπὸ τίς πειὸ μέστωμένες. Ὁ ἐξωτερικός καταναγκασμὸς πὸν γεννᾷ ὄλες τίς δουλοπρέπειες, θλιβερὸς σὲ κείνον πὸν

θέλει νὰ ζήσει σταμάτησε. Δὲν μένει πιά παρὰ νὰ γνωρίζεις νὰ διαβάσεις τὸ ἔσωτερικό βιβλίο.

Πραγματικά δυὸ ἠθικές ὑπάρχουν" στοὺς προσκυνητὲς πὸν ζητοῦν μιὰ συμβουλή πρὶν ταξειδέσουν, ὁ πνευματικός τοὺς δίδει μιὰ, τὸ καταλληλότερο μέσο και τὸ πειὸ εὐκόλο στα ἐξωτερικά σκότη, φεγγίτες εὐχάριστοι πὸν θὰ διευκολύνουν τὸ δρόμο τους. Ἀλλά στα ἐρωτήματα τῆς συνείδησης ὁ φρόνιμος ἀπαντᾷ. Ὁ ἄνθρωπος πὸν ὑπακούει στὸ χαρακτηριστικό πρόβλημα Ἰμπερατιφ και βαδίζει μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς καρδιάς του εἶνε μιὰ διαύγεια. Γι' αὐτὸν ἀποβαίνουν ἀνώφελα τὰ τεχνάσματα μὲ τὰ ὄποια ὁ χυδαῖος προσπαθεῖ νὰ πιάσει λίγο λιποθυμισμένο φῶς για νὰ φωτίσει τὸ δρόμο του. Μὲ τὸ μονοπάτι πὸν ὀδηγεῖ σὲς κορυφὲς ὁ H. Ryner ἔφτασε στα σιωπηλά και ἀπόμονα μέρη ὄπου ὁ σοφὸς, χωρὶς ποτὲ νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ ποίμνιό του" γίνεται φῶς.

Κυριότης τοῦ ἑαυτοῦ πὸν δίχα τῆς μορφεῖ νῆχει στιγμαία εὐχαρίστηση ἀλλ' ὄχι και διαρκὴ εὐτυχία εὐχάριστη ἀπόσπαση περιφρόνηση τῶν τυχαίων" ἀνεκτικότης και καλωσύνη" μυστικότης" ἐπιθυμία ἄρμονίας και μέτρου" τέλος ἀγάπη. Αὐτὰ εἶνε τὰ διάφορα πατώματα τοῦ ἔνδοξου μεγάρου πὸν ἔχτισεν ὁ H. Ryner. Στὸ ἰσόγειο ὁ Ἀριστοτέλης και οἱ μαθητὲς του μαζεύουνται κάποτε" ἀλλά στὸ ἀνθισμένο τεράτσο του πὸν στεφανώνει τὸ οἰκοδόμημα, ὁ Ἰησοῦς και ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ Σπιτιοῦ συχνὰ περιπατοῦν. Και παρατηρῶντας μπροστά τους μέσα στή βραδυνὴ ραθυμία τὴν ναρκωμένη πεδιάδα ἀγαποῦν τὴ ζωὴ και τοὺς ἀνθρώπους σιωπηλά.

Ὁ H. Ryner εἶνε ἀκόμα και πολὺν μεγάλος συγγραφέας. Τὴ βαθειὰ πρωτοτυπία τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν του τὴν ἀποδίδει σὲ μιὰ γλώσσα θανμάσια για τὸ λυρικό μεγαλεῖο και τὴν ἄρμονική τῆς τελειότητα. Τὸ ὄφος του μοιάζει κάποτε μὲ στίχους μὲ τὴ μουσική του και τὴ σοφὴ πώση τοῦ ρυθμοῦ του και μὲ πειὸ λόγο στήν ἐλευθερία του. Καθαρὴ ἀκόμα και σὰν τοῦ Ἀνατόλ Φράνς, ἡ φράση τοῦ H. Ryner εἶνε πειὸ δυνατὴ και πειὸ μεγαλοπρεπής. Εἶνε ἄξια νὰ ἐκφράσει ὄλες τίς λεπτότητες και ὄλες τίς φαντασίες τῆς σκέψης. Εἶνε σὰν μιὰ ἀνοιχτὴ ἀγορά, τυλίγεται και ξετυλίγεται πάνω στήν ἰδέα και στὸ σύμβολο. Γνωρίζει νὰ εἶνε σκοτεινὴ μὲ ἓνα τρεμουλιασμα φωτός" ἀλλά γνωρίζει σύγχρονα νὰ γίνεται και φωτεινὴ μὲ μόλις ἓνα τρεμουλιασμα ἀμφίβολης σκοτεινότητος. Στὰ χείλια τοῦ ποιητῆ οἱ περίοδοι προχωροῦν ποτὲ ἀργὰ ποτὲ γλίσσορα και οἱ φράσεις ξεχειλοῦν πάνω σὲς ἄλλες σὰν πὸν χτυποῦν τὰ κύματα πάνω στὸ ἀρογοιάλι.

Λιδάσκαλε εἶσαι ἄρμονία ! Μὲ σένα συμπυλιώνονται σὲ μιὰ ζωντανὴ σύνθεση, ἡ Ἐλευθερία και ἡ Ἐπιστήμη, ἡ Ποίηση και ἡ Σκέψη, ἡ Ἰδέα και ὁ Λογισμὸς, ἡ Ἑλληνικὴ Σοφία, ἡ Ἑβραϊκὴ Δικαιοσύνη και ἡ Χριστιανικὴ Ἀγάπη. Γι' αὐτὸ κάποτε σὲ ὄρες ρεμβασμοῦ πὸν αἰσθάνουμαι νὰ γεννιέται μέσα μου ἡ Διασθήση τῶν ἀοράτων πραγμάτων και τοῦ μυστηρίου, μού φαίνεται πὸς βλέπω τὸν Πλάτωνα νὰ σὲ χαιρετῆσει τὸν Ἐπίκτητο νὰ σοῦ χαιρετῆσει και τὸν Ἰησοῦ νὰ σοῦ ἀγκαλιάζει.

ΤΑ ΓΕΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΝΤ*

Σ' ένα δωμάτιο ἀλλῶ ἐπιπλωμένο, ἔμπρὸς σ' ἕνα γραφεῖο φορτωμένο ἀπὸ χαρτιά βαλμένα μὲ τάξη, κάθεται ἕνας γέρος. Θὰ διαβάξει χωρὶς ἀμφιβολία κανένα δύσκολο βιβλίον. Οἱ ρυτίδες τοῦ μετώπου του βαθουλώνουν ἀπὸ τὴν προσπάθεια. Τρεῖς φορές τὰ μάτια μελετοῦν τίς ἴδιες γραμμὲς καὶ ὁμοῦ τὸ κεφάλι ταλαντεύεται κ' οἱ ρυτίδες ὅλο καὶ περισσότερο χουφτιάζουν. Θὰ εὗρισκε, ἄραγε ὁ θεατῆς, τὴν ἀντίληψη καὶ τὴν καλὴ θέληση τοῦ γέρου τραγικὴς ἢ κωμικῆς; Ἴσως τραγικὴς νὰ φέρουν τὰ δάκρυα καὶ κωμικῆς νὰ προξενήσουν γέλοιο ἐξωφρενικά. Ἐκεῖνος ποῦ μάταια προσπαθεῖ νὰ καταλάβει ὀνομάζεται Κάντ, καὶ τὸ βιβλίον ποῦ ἀνοφέλευτα προσπαθεῖ νὰ ἐννοήσῃ λέγεται «Κριτικὴ τοῦ Ἄδολου Λογισμοῦ».

Ὁ φιλόσοφος ἀκουμπᾷ τοὺς ἀγκωνεὺς του πάνω στὸ τραπέζι ὅπου εἶναι ἔμπρὸς του τὸ βιβλίον, κλειστὸ σὰν παρθένον σὲ γεροντικὴ ἀδυναμία. Στήριξε τὸ πηγούνι του στὸ χέρι του. Σὲ ποιά ἄραγε ἀκαθόριστη χώρα νὰ τραβοῦν τώρα τὰ βλέμματά του ;.. Νά, ἀργὰ καὶ βαρεῖα γλιστροῦν δυὸ δάκρυα στὰ μάγουλά του καὶ κυλοῦν πάνω στὸ τυπωμένο χαρτί. Ἀνάμεσα στὰ δάκρυα αὐτὰ ποῦ ἄγνοεῖ κ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ἕνα χαμόγελο θλιβερότερο ἀπὸ ὅλα τὰ δάκρυα ζαρώνει τὸ σῆμα του.

ΚΑΝΤ (μὲ τὴν ξακουστὴν σὰν εὐνοῦχου φωνὴ του). Ἡ μεγάλη μου ἐλπίδα—πράγμα παράξενο καὶ θλιβερό—εἶναι νὰ πιστεύω πὼς τελείωσα ὁμοῦς μὲ νερό, ἢ πὼς ἔχω πάνω κάτω ξεμωραθεῖ. Γιατί, ἂν μοῦ μένει λίγο μυαλό, πρέπει τὸ ἔργον μου σὲ ὅλους νάνα ἀκατάληπτο. Γιατί ἐκεῖ μέσα (χιτυὰ μὲ τὴ γροθιά του πάνω στὸ γραφεῖο) δὲν ὑπάρχουν παρὰ λέξεις. . . λέξεις. . . *Platus vocis*. . . Οἱ φίλοι μου μὲ βεβαιώνουν πὼς ἐννοοῦν. Κάποτε τοὺς πιστεύω μεθῶ σὰν ἀπὸ τὸ πιὸ καλὸ κρασί, μὲ τὴ σκέψη πὼς ἀποβλακώθηκα. Ἄλλοτε ὁμοῦ, αἰσθάνομαι στοὺς κρασοατμοὺς τοῦ λόγου των, τὸν βαθύτατον οἶκτον· καὶ ξερονῶ στὰ κρυφά, λίγο, κρασί, χαρὰ καὶ μεθύσι. Τί εἶμαι λοιπόν; Ὁ γέρος ποῦ αἰσθάνεται νὰ σωριάζεται πάνω του ὅλη ἡ ζωὴ του ὅλες οἱ κινήσεις τῆς ζωῆς του. . . Ὁ δίκαιος Ὀράτιος μένει ἀπαθὴς ἔμπρὸς στὸ κατραυλισμὸν τοῦ κόσμου ποῦ τότε συντρίβει. Αἰσθανόμενον ἄλλοτε τὸν ἑαυτὸ μου πρὸ θαρραλέου. *Pereat mundus, fiat iustitia*. Για τὴν δικαιοσύνη γιὰ τὴν ἀλήθεια θάθελα νὰ ἔξεμηνειζότανε ὁ κόσμος. Ἐ! δὲν ἐνόμισα πὼς σὲ ἔξεμηνείσα κόσμε τῆς δογματικῆς ψευτιᾶς; Ἐπειτα στὰ θεμέλια τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ πρακτικοῦ λογισμοῦ θέλησα νὰ χτίσω τὸ σῆμα τῆς ἀλήθειας. Αἰσθάνομαι νὰ σωριάζονται πάνω μου, μέσα μου, καὶ τὰ κατασκευάσματά μου, κ' ὁ ἴδιος ἑαυτός μου. . . Κατάντησα νὰ ζουλεύω τὸν καθένα ποῦ λέγει ἕνα λόγο καταληπτό, ἃς εἶναι καὶ ψεύτικος τὸν καθένα ποῦ πραγματοποιεῖ μιὰ

* Κεφάλαιο ἐνὸς μελλοντικοῦ βιβλίου : *Les Apparitions d'Ahasvérus*.

κίνηση ἀποτελεσματικὴ, ἃς εἶναι καὶ ἐγκληματικὴ. Εἶμαι ἕνας ποῦ τίποτα δὲν ἔκαμε καλὸ οὔτε κακό· ποῦ δὲν εἶπε τίποτα, οὔτε ἀλήθεια οὔτε ψέμμα. Δὲν ἔζησα. Ἐγέμισα σαπουνόφουσκες ποῦ χωρὶς ν' ἀφήσουν ἴχνος σκάζουν μέσα στὰ γέλοια τοῦ ἀέρα. Ἡ ἔβγηκα ἄραγε ἀπὸ τὸ μηδέν; (Ξεθυμαίνει μ' ἕνα γέλοιο ἀξιολύπητο, σχεδὸν τρελλό.) Πρέπει νὰ ὑπάρχουν λέξεις μέσα στὸ μηδέν. Ἀκόμα καὶ τὸ μηδέν, τὸ φαντάζομαι σὰν σκαλωσιὰ καὶ σὰν σώριασμα λέξεων. Λέξεις χωρὶς σημασίαν, τίποτε δὲ θὰ ἔμπορῶσε καλλήτερα νὰ συμβολίσῃ ἕνα κενὸ ποῦ θὰ ὑπῆρχε. Μὰ ὑπάρχει ἄραγε ἄλλο μηδέν ἀπὸ τὸ μηδέν τῶν λέξεων ἱκανῶν γιὰ νὰ μὴ λένε τίποτα; Ὑπάρχει ἄραγε ἄλλο μηδέν ἀπὸ αὐτό;

(Ἀπασχολημένος ὅπως ἦταν δὲν μπόρεσε ὁ Κάντ ν' ἀντιληφθῇ πὼς ἡ πόρτα τῆς κάμαράς του ἄνοιξε καὶ πάλι ἐκλείσε. Ἐνα χέρι ἀκούμπησε στὸν ὄμο του. Γύρισε. Μηχανικὴ κίνηση. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπελπισία του, τίποτα βεβαίως, δὲν ἔμπορῶσε νὰ τὸν ἐνδιαφέρει. . . Τὸ ἀπλανὲς βλέμμα του δὲν ξέρει πὰ τί εἶναι μιὰ ἐπαφή, βυθισμένο ὅπως ἦταν στὸ ὑποσυνείδητο, ζητεῖ ὁμοῦ νὰ βρεῖ καὶ πιθανῶς δὲ βλέπει τίποτα. Σὲ λίγο ὁ φιλόσοφος συρμένος ἀπὸ ἕνα νικηφόρο βάρος, ξαναπέφτει στὰ βιβλία του. Τὸ χέρι ὁμοῦ ξανακουμπᾷ πάνω του. Αὐτὴ τὴ φορά τὸν ταραξεί. Λόγια ἐπίσης, πρὸ δραστηκᾶ ἴσως τὸν σπρώχνουν.)

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (μὲ σοβαρὴ φωνή). Ὁ Ἀχάσβηρος, ποῦ ἀπὸ δέκα ὀχτῶ αἰῶνες δὲ μπόρεσε νὰ ζήσει οὔτε νὰ παιθάνει, χαριετᾶ τὸν Ἐμμανουὴλ Κάντ ποῦ σὲ δόξακαρη μιὰ ζωὴ κοινῶ θνητοῦ δὲν κατάφερε νὰ πῆ κάτι καὶ οὔτε νὰ σωπάσει.

ΚΑΝΤ Ὁμολογεῖς, ἐσύ δὲν προσπαθεῖς νὰ μ' ἀπατήσεις ὅπως ἐκεῖνοι ποῦ μ' ἀγαποῦν μὲ δὲν ξέρω πρὸ προσβλητικῶ οἶκτο. Δὲν εἶναι ἔτσι; δὲν ὑπάρχει τίποτα μέσα στὸ βιβλίον αὐτό. . . τίποτα τὸ καταληπτό καὶ ἀπὸ κανένα ; . . .

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Τίποτα.

ΚΑΝΤ Ἀχ! (Ἀρπᾷ τίς σελίδες μὲ τὰ δυὸ του χέρια, ἔτοιμος νὰ τίς σκίσει.)

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (ἐμποδίζοντας τον). Μπορεῖς νὰ καταστρέψῃς ὅλα τὰ βιβλία;

ΚΑΝΤ Τί λέξ;

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Δὲν ὑπάρχει τίποτα περισσότερο στὰ ἄλλα. Οὔτε ἀκόμη σ' ἐκεῖνα ποῦ ἡ ἀνόητη εὐλάβεια τῶν λαῶν ἀποκαλεῖ ἑβραϊκά, ἀραβικά, ἑλληνικά «τὸ Βιβλίον».

ΚΑΝΤ Προσπαθεῖς νὰ ἀποσπάσεις τὸ μαχαῖρι ποῦ ἔμπηξες μέσα στὴν καρδιά μου. Μὰ ἡ ἀργυρὴ σου εὐσπλαχνία ὅ πόσον εἶναι σκληρότερη ἀπὸ τὴν εἰλικρίνεια. Πιστεύεις πὼς ἔσβυσες μὴν ἀπελπισία ἀπλώνοντάς την. Πιστεύεις πὼς παρηγορεῖς τὸν Ἐμμανουὴλ Κάντ, ἂν καταστήσεις ἀπαρηγόρητη σ' αὐτὸν ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα;

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἀπάλλαγμένος ἀπὸ οἶκτο καθὼς καὶ ἀπὸ χαίρεκακία, ἀδιαφορώντας ἂν παρηγορῶ ἢ καθιστῶ κάποιον ἀπαρηγόρητο λέγω, χωρὶς νὰ πολυσκοτίζομαι γιὰ τ' ἀποτελέσματα, τὴν ἀλήθεια.

KANT (ὕστερα ἀπὸ ἓνα διαπεραστικὸ βλέμμα). Ψεύδεται. Εἶσαι κακός.
ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Οὔτε καλὸς οὔτε κακός. Οἱ στάσεις ποὺ ἐπιδέχονται τὰ ἐπίθετα αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι στάσεις νεροῦ στὸν ποταμὸ τοῦ χρόνου. Ἐγὼ εἶμαι ὡς τοῦ ποταμοῦ. Κῦττα σὲ μὲ ἓνα ἐξόριστο τοῦ χρόνου.

KANT Πιστεύεις λοιπὸν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μέσα στὸ χρόνο :

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἄναμφιβόλως.

KANT Ἄπατάσαι. Ὁ χρόνος εἶναι ἐντὸς μας.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (σηκώνοντας τοὺς ὄμους). Βάλλε μέσα μας ἐπίσης ὄλο τὸν χρόνον, ἀφοῦ εἶσαι ἐκεῖ.

KANT Μάλιστα, τὸν χρόνον ἐπίσης. (Σὲ μιὰ ἀπόλυτη σιγή τὰ μάτια του καὶ τὸ μέτωπό του φωτίζονται ἀπὸ πνεῦμα καὶ χαρά.) Ἄχ ! Ξαναβρίσκω μέσα μου, καθάρια σὰν τὴν ὥραία μέρα, τὴ θεωρία ποὺ ἔγραψα. Δὲν ξέρεις πὼς ἀνακάλυψα τὴν πιὸ μεγάλη καὶ τὴν πιὸ γόνιμη ἀλήθεια : (Σηκώνεται, σὰν γεμάτος ἀπὸ ἐνθουσιασμό.) Ὁ Γαλιλαῖος δὲν μετατόπισε παρὰ μιὰ κίνηση. Ποῖν ἀπὸ κείνον ἔβλεπαν νὰ γυρῶναι ὁ ἥλιος. Ὑστερα, μ' ὄλη τὴν συνένοχη ψευτιά τῶν ματιῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν βλέπομε νὰ γυρῶναι ἡ γῆ. Ἀξιοθαύμαστη ἀλλαγὴ, ἑκατομμύρια φορὲς πιὸ θαυμαστή ἀπὸ τὴν ἀνατροπὴ εἶτε ἀπὸ τὴν ἴδρωση ἑνὸς κράτους. Σταίβαζε τὸν ἓνα πάνω στὸν ἄλλο, χίλιους Ἀλέξανδρους καὶ χίλιους Καίσαρες· τὸν περιόλεπτον ὁμῶς γίγαντα ποὺ εἶσι σηματοῦνται, προσέξε μὴ τὸν παραβάλλεις μὲ τὸ Γαλιλαῖο : θὰ ἔβλεπες ὅτι ἐδημιούργησες ἓνα γελοῖο κῆρυξ. Νὰ μπεῖ ὁ οὐρανὸς κ' ἡ γῆ στὴ θέση τους, ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ αἰώνια τους ἰσορροπία, νὰ ὡς τὸν ἐρχομὸ μου τὸ πιὸ μεγάλο κατόρθωμα. Οἱ ποιητὰι κρατήσανε τὸν οὐρανὸν λίγες ὥρες μὲ τὸν Ἡρακλῆ τους. Ὁ Γαλιλαῖος αὐτὸς, ποὺ φαίνεται ἴσως νεκρὸς στὴ φτοχὴ τους φαντασία, θὰ τὸν βαστάζει πάντα.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (χωρὶς προσποίηση χαμμά.) Στὸν καιρὸ του, ἐπροβίβη στὸ Γαλιλαῖο σου μερικὲς παρατηρήσεις ποὺ ἐστάθη ἀνίκανος νὰ τὲς λύσει.

KANT (χωρὶς νὰ ἔχει ἀκούσει.) Μὰ τὸ βαδυστόχαστο ἔργο τοῦ Γαλιλαίου, ἄχ ! πὼς παρουσιάζεται μικρὸ πρόγραμμα κοντὰ στὴν ἐργασία τῆς εὐτυχίας μου. . . Εἶμαι μακρὸν ἀπὸ κάθε περιφάνεια. Εἶμαι ἓνας κακομοίρης γέρος, ἓνα φτωχὸ ἐρείπιον. Ἴσως μέσα σὲ μιὰν ὥρα καταστῶ ἀνίκανος νὰ καταλάβω ὅτι ἔγραψα ἡ δύναμη μου. Νὰ εἶμαι σχεδὸν τυφλός : οἱ ἄλλοτε ἀλήθειες μου, πλημμυρισμένες ἀπὸ φῶς κλείνουν σ' ἓνα ἀπότομο καὶ φρικιαστικὸ σκοτάδι τὰ μάτια μου. Ἡ ἀντιλογία σου μοῦ ἀπέδωσε μιὰν ὥρα πνεύματος. Ἐναντίον σου θὰ ὑπερασπιστῶ, θὰ προσπαθῶ νὰ σώσω, ὅχι τὰ βιβλία τοῦ Ἐμμανουὴλ Κάντ, ἀλλὰ τὴν κληρονομία τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ Γαλιλαῖος μετέφερε τὴν κίνηση ἀπὸ τὸν οὐρανὸν στὴ γῆ, ἀντικατέστησε τὸν ἄγχο μὲ τὴν ἀρμονία. Ἐξάλειψε ἓνα χειρότερο καὶ πιὸ ἀπέραντο ἄγχο· ἐροῦθμισα μιὰν ἀνθρωπινότατη ἀρμονία. Συνέλαβα τὸν χρόνον καὶ τὸν χρόνον, γονάτισα τὰ ἀπέραντα αὐτὰ σχήματα καὶ τὰ ἔκαμα νὰ μποῦν στὸν ἀνθρώπου, τὸ δημιουργὸ τους ὡς ἐμένα ἀουνεῖδητα ὡς ἐμένα σκλάβο

τῶν παιδιῶν του. Ὦχ ! τὸ ξέρω ἡ Κριτική μου δὲν εἶναι παρὰ ὁ πρόλογος τῆς φιλοσοφίας. Ἄνοιξα ὁμῶς τὴν πόρτα. Πίσω μου, θὰ μποῦνε.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἡ πόρτα εἶναι σχεδὸν πάντα κλειστή στὸ τωρινὸ σου πνεῦμα.

KANT Τί πειράζει, ἀφοῦ τὸ ἔργο μου ἐτελείωσε.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἄρα τὸ σημερινὸ σου πνεῦμα εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα σχεδὸν τὰ πνεύματα στὸ ἀρότατο σημεῖο τῆς δυνάμεώς τους. Λίγοι θὰ σὲ καταλάβουν.

KANT Οἱ ἀνθρώποι εἶναι σπάνιοι. Διαδέχονται οἱ μὲν τοὺς δὲ σ' ἓνα διάστημα αἰῶνων. Μόλις ὑπάρξει ἓνας γιὰ ν' ἀκούσει, ἐξακολουθεῖ τὴ φράση ποὺ ἔχει ἀρχίσει προηγουμένως του. Ὅταν ὁ Σωκράτης ἔλεγε «Γνώθι σ' αὐτὸν» μήπως ἐμένα δὲν ἐκράζε ἀπὸ τὰ βῆθη τῶν χρόνων ; Δὲν χρειάστηκαν πιότερα ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια γιὰ νάρθω ἐγώ. Θὰ χρειαστοῦν ἴσως λιγότερα ὥστε ἐκεῖνος ποὺ καλῶ ἐρθεῖ καὶ φτιάξει τὴ μεταφυσικὴ τῆς ὁποίας ἐπρόταξα τὰ ἀναλείωτα προλεγόμενα. Εἶμαι ἡσυχός : ἡ ἐπίκλησή μου ὅπως ἡ ἐπίκληση τοῦ Σωκράτη εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ δὲν τις σταματοῦν τὰ βουνὰ καὶ ὅπου ὁ μάταιος θόρυβος τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν γεννεῶν δὲν πνίγει.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (μ' ἓνα μικρὸ γέλιο). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ χρόνος εἶναι ἐντὸς σου.

KANT Εἶναι ἓνας ἀπὸ τὶς μορφές μου.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἐντὸς σου λοιπὸν ὅ,τι ὁ χρόνος περικλείει. Ἐντὸς σου οἱ ἀνθρώποι τῆς χιτῆς, τῆς σήμερον, τῆς αἰθρίας, τὰ ζῶα, τὰ φητὰ, οἱ πέτρες κ' οἱ θάλασσες κ' ὁ οὐρανὸς καὶ ὅ,τι ὑπῆρξε, ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρξει.

KANT Ἐντὸς μου ὁ χρόνος καὶ ὅ,τι στὸν χρόνον. Εἶσαι ὁμῶς βέβαιος ὅτι ὁ χρόνος ἐμπερικλείει ὅ,τι λέγεις μὲ τὴν ἐννοια ποὺ τοῦ ἀποδίδεις ;

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Τί πιὸ καταφανές ;

KANT Ὁ χρόνος δὲν ἐμπερικλείει τίποτα στὸν ἴδιο ἑαυτὸν του. Ἐμπερικλείει μονάχα τὴν αἰσθητὴ γνώση τῶν πραγμάτων. Εἶναι μιὰ μορφή τῆς αἰσθαντικότητός μου καὶ τίποτα ἄλλο.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἄν δὲν εἶσαι ἐντὸς τοῦ χρόνου, πὼς ἀλλάζεις ;

KANT (γελῶντας). Δὲν θάμην ὁ πρῶτος κατακτητὴς μεταμορφωμένος ἀπὸ τὴν ἰδία του κατάκτηση.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (μὲ περιφρόνηση). Ἄν νομίζεις ὅτι μοῦ ἀπῆντησες . . .

KANT Δὲν πιστεύω πὼς σοῦ ἔχω ἀπαντήσῃ. Καὶ δὲν πιστεύω ἐπίσης πὼς οφείλω νὰ σοῦ ἀπαντήσω. Ἐνας φιλόσοφος δὲν ἀπαντᾷ παρὰ μόνο στὸν ἑαυτὸ του.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Εὔκολη μέθοδος !

KANT Λιγότερο ἀπ' ὅτι νομίζεις. Τὰ ζητήματα ποὺ προσβάλλει στὸν ἑαυτὸν του ὁ φιλόσοφος εἶναι κατὰ τρόπο διαφορετικὰ νέα καὶ δύσκολα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοῦ προσβάλλουν οἱ ἀνθρώποι. Ἐγὼ λύσει ἀπὸ αὐτὰ ὅσα κανεὶς δὲν ἀναιρεῖται. Δὲν ἀπασχολοῦμαι ὁμῶς μὲ τὶς ἐπιπόλαιες ἀντιλογίες.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Θεορεῖς ἐπιπόλαιη κάθε παρατήρηση ποὺ σ' ἐνοχλεῖ.

KANT Θεωρώ επιπόλαιο καθετί πού ἀντί νά εἶναι εἰλικρινές εἶναι ἐχθρικό. Θεωρώ επιπόλαιη τήν παρατήρησι ἐκείνη πού ἀπευθύνεται σ' ἕναν ἄνθρωπο γιά νά τόν τυραννήσει, ὅχι σέ μιὰ θεωρία γιά νά τόν βάλει ὑπό δοκιμασίαν. Βλέπω καθαρά πῶς ἤρθες σάν ἐχθρός. Ἡ ἐχθρητά σου ἐσήκωσε στήν διάπλατη θάλασσα τῶν γερατειῶν μου ἕνα νεανικό κῆμα πνεύματος καί δυνάμεως. Τό κῆμα αὐτό μέ φέρνει στήν ἀλήθεια, ὅχι στήν γελοία πάλη πού μέ προκαλεῖς. Δυό μαζί ποτέ δέν βρῆκαν τήν ἀλήθεια. Φεύγα.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἐν τούτοις λένε πῶς ἀπό τήν ἀντιλογία βγαίνει τό φῶς.

KANT Ὁ Ἰησοῦς ἐσυγχώρησε τοὺς δημίους του, γιατί δέν ξέρανε τί ἔκαμαν. Συγχωρῶ τοὺς φιλόνομους : ἡ φιλονικία εἶναι μεθύσι πού τοὺς ἐμποδίζει νά ξέρουν τί λέν.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Εἰλικρινῶς, χωρίς πάθος, σοῦ ζητῶ νά μοῦ λύσεις τό ζήτημα αὐτό, ἂν ἠμπορεῖς. Ὁ χρόνος πού εἶναι ἐντός σου πῶς σέ κίμνει καί γερνᾷς καί σέ ἀδυνατίζει ;

KANT Θά ἠμποροῦσα νά σοῦ ἀπαντήσω· πολλά πράγματα ἐντός μου εἶναι πού ἐνεργοῦν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Θά ἠμποροῦσες αὐτό ἐμπρός σέ ἀκροατάς. Σέ μιὰν ἔφοδο ξιφομαχίας μπορεῖ κανεὶς νά ἀντικρούσει χωρίς νά ὀπισθοχωρήσει. Σέ στιχομυθία ὅμως δέ μπορεῖς. Τότε γίνεσαι ἐσὺ ὁ ἐχθρός καί ὁ επιπόλαιος λογᾶς.

KANT Ἔχεις δίκαιο... Ἄν σοῦ μιλήσω σάν φίλος καί ὅπως μιᾶ κανεῖς μέ τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του θά σοῦ ἔλεγα δυό πράγματα. Πρῶτο τό φαινόμενο Κάντ γερνᾷ ὅχι ὅμως τό νοούμενο Κάντ. Ἐπειτα... (Τά μάτια του ὁμοῦ ἀναρρομφιοῦνται, τὰ χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου του συστέλλονται καί φέρνει τό χέρι του στό μέτωπό του.) Ἀκόμη αὐτός ὁ πόνος. Ἀδιάφορος ὅσο γιά πόνος... Ἡ ταραχή του ὅμως μοῦ φρυγαδεύει πάντα τή σκέψη μου... Περίμενε... Τί ἔλεγα ; Ἄχ ! ναί, τὰ ξαναβρίσκω. Τό νοούμενο καί τό φαινόμενο, καί τὰ σχήματα καί ὁ χρόνος καί ὁ χώρος... Καταλαβαίνεις ; Ἐντός μου τὰ σχήματα καί ἐν τούτοις ἐγώ ἐντός τῶν σχημάτων ἂν θά μέ θεωροῦσες ὅπως... ἢ ὅπως... (Τό χέρι του ταράσσεται πάνω στό μέτωπό του.) Καλά οἱ ὀτρές πλέκονται. Καί τὰ γέφυρά μου δάχτυλα πού τρεμουλιάζουν σπᾶνε τίς κλωστές προσπαθώντας νά τίς ξεπλέξουν... Πιό ἀπό κόμπους καί ἐρείπια... (Ἀφίνεται καί πέφτει στήν πολυθρόνα του). Δέν μπορῶ πιά τίποτα νά σοῦ πῶ... δέν μπορῶ τίποτα πιά νά πῶ στόν ἑαυτόν μου... Δέν καταλαβαίνω... Φεύγα : δέν θέλω νά κλάψω ἐμπρός σου.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Γιατί ; Θά ἤθελα ἐγώ νά κλάψω... Μένω. Λιγῶ μὴ μπορῶντας νά ξεδιψάσω στά δάκρυα μου, μέ τὰ δάκρυα τοῦ ἄλλου... Κλάψε, κλάψε λοιπόν.

KANT Ὅχι ἐμπρός σου.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Κλάψε. Δέν ἔγραψες παρὰ κούφιες λέξεις. Στό χωράφι σου ξεπετιέται τό φιλόδοξο ἄχνηρο πού σπόρος κανεῖς δέν τό βραβαίνει.

KANT Πρὸ ὀλίγου τό χέρι μου ἐζύγιαζε τὰ στάχυα. Τὰ βρῆκα γεμάτα καί σκληρά.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἐσὺ πού δέν ἐννοεῖς τόν ἑαυτόν σου, πῶς θές οἱ ἄλλοι νά σέ καταλάβουν.

KANT Πρὸ ὀλίγου ἐννοοῦσα τόν ἑαυτόν μου.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Φαντασιοπληξία... Ἀσκημα θυμᾶσαι... Κλάψε, κλάψε λοιπόν.

KANT Ποτέ ἐμπρός σέ ἄνθρωπο δέν ἔκλαιφα. Ἄν θές νά κλάψω φύγε. (Ὁ Ἀχάσβηρος δέν κουνιέται ἀπὸ τή θέση του. Ὁ Κάντ χτυπᾷ κάποιο κουδοῦνι).

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Φεύγω. Σ' ἀφίνω, ὡς τόν πιό κούφιο καί τόν πιό ἀκατανόητο σχολαστικό. Καί γελῶ χά ! χά ! χά ! μέ τήν ιδέα πῶς θά κλάψεις.

ΑΠΟ ΤΗΝ VIE DES LETTRES

ΜΕΤΑΦΡ. Β. Κ. Π.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ : — Ο ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΣ

— Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἡ Ἐταιρεία « Tentatives d'Art » ὕστερ' ἀπὸ τήν ἀτυχή δραματικήν ἐκείνην ἀπόπειραν τοῦ κ. Ζ. Κατζό, μᾶς ἔδωκε δυό ψυχολογικῆς μονογραφίαις τοῦ Γ. Βρισμιτζάκη, τὸν « Ἐνθουσιασμό » (πρῶτο μέρος τῆς Διαθήκης ἐνὸς Φιλοσόφου) καί τὴν « Ἀτομικὴν Ἐπανάστασιν ». Δυό βιβλία, γιά τὰ ὁποῖα δέν ἀρκεῖ μόνο ἡ προσοχὴ ἐκείνου πού θά τὰ διαβάσῃ. Σέ τοῦτο ἀκριβῶς τό σημεῖο ἐγκτεται ἀρκετὸ μέρος ἀπὸ τὴν ἀξία τους, φτάνει νά γίνῃ νοητὸ τό τί θέλουμε νά ποῦμε. Καί βέβαια δέν ἀρκεῖ ἡ προσοχὴ. Ἐκεῖνο πού ἀπαιτοῦν αὐτὰ τὰ δυό σύντομα βιβλία, εἶναι περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπλὴν προσοχὴ, πού μπορεῖ νά πῇ κανεῖς πῶς συνθηματικά θυσιάζει κάθε ἀναγνώστης διαβάζοντας ἀπὸ συνήθεια ἢ ἀνάγκη βιβλία, ἀπαιτοῦν τό ἀμεσο ἐνδίαφερ ο ν του, τὴν ἴδια του τὴν ἐνέργεια ἀνεπτυγμένη, τὴν τάση του, τὴν ἐσωτερικὴ πραγματικὴ πάλη τῆς ιδέας του, ἂν εἴη μέ ιδέα. Σοφοὶ ἄνθρωποι θά ποῦν ἴσως πῶς ὁ Βρισμιτζάκης δέν μᾶς ἔγραψε δά καί τίποτα καινούργιο, τίποτα πού νά μὴ γνωρίζουμε. Ἄλλοίμονο, ὑπάρχουν σοφοὶ ἀρκετὰ εὐκολοὶ γιά νά ἐκστομίσουν αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν. Κι' ὅμως θά ἔφτανε νά πιστεύουμε, νά ζοῦμε, πραγματικά νά ζοῦμε, νά παλαίωμεν μέ τό ἕνα δέκατο ἀπὸ τὰ ὅσα γνωρίζουμε, γιά νά εἶμαστε περὶ προχωρημένοι, περὶ ἀληθινοί, περὶ ἀνεξάρτητοι, περὶ συνεννοημένοι μέ τὸν ἑαυτό μας. Καί ἡ ζωὴ μας στήν πράξιν, στό θεῖο τοῦτο σύνορο, φανερώνει πόσο ἀπέχουμε ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ἐκτίμησιν τῆς ζωῆς τῆς ιδέας, τ ἡ σ ζ ω ἡ σ σ τ ἡ ν ἰ δ έ α. Ἀκριβῶς δὲ ὁ Βρισμιτζάκης εἶναι τό ζωντανὸ παράδειγμα τῆς πνευματικῆς του ἐργασίας, εἶναι τό μοντέλο, πρὸς τό ὁποῖον στρεφόμεθα μόλις διαβασοῦμε τό ἔργο του, γιατί ἀπὸ τὴν πρώτη γραμμὴ ἔχομε ἀσφαλῆ τὴν ἐντύπωση πῶς εἶναι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος, πού πρῶτος πιστεύει καί ζεῖ μέσα στὴ σκέψιν

του, γιατί είναι η πίστη του και η ζωή του ή ίδια, που γεννούν αιδόρημα, ως από πηγήν, τη ρέουσα σκέψη του. Γι' αυτό το έργο του Βρισμιτζάκη, όπως τα έργα όλων των πραγματικών δημιουργών, μικρών ή μεγάλων, δεν ζητεί ά ν α γ ω σ τ η, αλλά συγγενικό πνεύμα, με την γνωριμία του οποίου να συντελεσθή κάποιο ξετύλιγμα ιδέας μέσα σε πάλη. Ζητεί συντρόφους. Εκείνο που χαρακτηρίζει ακριβώς τον Βρισμιτζάκη, στην άρχη του έργου του έστω άκόμενη, είναι ότι ο ίδιος π ι σ τ ο π ο ι ε ι στον έαυτόν του εκείνα που δίνει στο βιβλίο του ως θεωρία. Ναι, την πιστοποίηση, την εξακρίβωση εκείνου, που διαβάζουμε, τη βρίσκουμε στον ίδιο τον έργατη του. Και αν παραδεχτούμε πως όσα γράφει ο Βρισμιτζάκης είναι ξαναγραμμένα, ότι τα έχουμε διαβάσει από άλλους σε άλλο ύφος ή άλλη έκφραση, όμως πάλι δεν έχουμε να συζητήσουμε καν, πως χάνουμε τίποτε, αφού μένει η ατομικότης αυτού του ίδιου του συγγραφέως, μένει η σύμφωνη, ή όδυνηρή, αίματηρά έσωτερική ζωή του ίδιου. Και έτσι θα έλεγα, όχι μόνο για το Βρισμιτζάκη, μά για τó κάθε θετικά αληθινό διανοητικό άτομο πως δεν είναι μόνο τα έργα τους που θά μ' ενδιέφεραν, αλλά και τó σημαντικώτατο τούτο: ή έσωτερική ζωή τους, ή προς τά έργα τούτα πραγματική σχέση τους, ή σχετική προς τούτα ζωική πιστοποίησή τους. Πώς θά υποφέραμε πλέον τούς συγγραφείς εκείνους, που δεν θά έξοϋσαν τις ιδέες των, που δεν θά ήσαν αυτοί οι ίδιοι ή πηγή της σκέψης των, που δεν θά ζούσαν αυτοί οι ίδιοι μία ζωή ιδέας; Για τόν Βρισμιτζάκη θά ήμπορούσα άκόμενη να πώ, πως μέσα στο έργο του, αναλύοντας, δημιουργεί, όλοέν προς τó επάνω, τόν ίδιο τόν έαυτόν του. Με την ανάπτυξη της ιδέας του, αναπτύσσει άρμονικά την ατομικότητά του, μέσα στις άσπληρες γραμμές του πειó ελαφρού ρυθμού. Γράφει διότι τούτο είναι μία ανάγκη ήθικη γι' αυτόν, ή ύψηλότερη ανάγκη του ανθρώπου π ο υ θ έ λ ε ι να θέσει τó είδος του ύψηλότερά του. Είναι ή αιωνία ανάγκη της άνευρέσεως έαυτού μέσα στο ίδιο του σκοτεινό βάθος, για τó όποιο μυστικά του έχουν μιλήσει αι ύπόγειες φωνές που προαγγέλλουν—όταν προαγγέλλουν—την ύπαρξή μας και πειó πολύ άκόμενη τó άνέβασμα της ύπαρξής μας.

Τήν 'Ανάγκη να γνωρίση έαυτόν και τήν 'Ανάγκη να προχωρήση, τήν ήσθάνθη έως τά πειó βαθύτερά του ο Βρισμιτζάκης. Ο ίδιος μās λέγει στον 'Ενθουσιασμό:

«Φερόμενος από μία έπιτακτική ανάγκη να γνωρίσω έαυτόν, κλεισμένος στη συνείδητί μου, θλιβερά έμελετούσα τόν έαυτό μου, ενώ έξω ή φύσις χαμογελοϋσεν, ο ήλιος έλαμπε και ή έπιπολαιότης, ή ποταπότης και ή βλακεία εθριμάμβευον. 'Αλλ' έβραξα τά δυνατά μου εις τó να γείνω διανοητής εις τόν έαυτόν μου.»

Ο 'Ενθουσιασμός—όπως και ή 'Ατομική 'Επαγίαστασις—είναι ή κατά ένα τρόπον ψυχολογικώς αναλυτικόν, αυτοβιογραφία της ατομικής πάλης του Βρισμιτζάκη προς τόν ίδιο τόν έαυτό του. Περιγράφει τόν ένθουσιασμό που έγαλούρησε τη νεότη του, τη ζωή του άλάεξη και αναλύει τη θέση στην οποία βρέθηκε άπέναντι της άντακειμενικότητος. Και σε τούτο μās δείχνει όλη του την αγάπη για τη μεγάλη άξια της άρετης αυτής. Στη σελίδα 11 λέγει:

«Δεν είναι εύγενικό να πνίγει κανείς τόν ένθουσιασμόν άλλου. 'Ημπορώ να σκοτώσω κανένα, άκόμενη και να τόν τυραννήσω, κανένα όμως μίσος δεν θά με όδηγοϋσε ποτέ μέχρι του να έγγίξω τόν ένθουσιασμό του. Ζωή

σμού του. Ζωή άνευ ένθουσιασμού είναι θάνατος ή μλλον είναι χειρότερον από τόν θάνατον.»

'Αλλά δεν τόν παρασέρνει ή πλάνη στην έκτίμηση του ένθουσιασμού και πειó κάτω μās λέγει:

«'Αλλοίμονον όμως! ο ένθουσιασμός δεν είναι πάντα εκείνο και εκεί που φανταζόμεθα και τίποτε δεν είναι τóσον φανερά ψευδές από τó δόγμα: ή νεότης είναι έπιρρεπής εις τόν ένθουσιασμόν.»

Ο Nietzsche, ο τóσον ένθουσιώδης και ο όποιος ήλιπσε τóσον από τόν ένθουσιασμόν τών νέων, έγραφε κατά τά τελευταία έτη της ζωής του: οί νέοι είναι τóσον ζώα προσέθετεν όμως: και οί καθηγηταί των πειó ζώα άκόμενη. Και άλλου: οί νέοι δεν με ενδιαφέρουν πλέον.»

'Από τά παιδιά ο συγγραφέυς ζητεί ένθουσιασμό. Χωρίς τήν άρετήν αυτήν δεν έννοεί τó παιδί.

«Τί τó άηδέστερον, λέγει κάποι, από ένα παιδί χωρίς άφέλειαν παιδικήν, από παιδί σοβαρόν, έξω από κάθε όρημη και κατρίτιστο; 'Αδιάφορον αν ή σοβαρότης του προέρχεται από τó έμφυτον πρακτικόν του πνεύμα, είτε από τó έμφυτον και τερατώδως άνεπτυγμένον λογικόν του και τήν κλίσην του προς τās άφηρημένες έννοιαις.»

'Από τά έχοντα τήν πρώτου είδους σοβαρότητα βγαίνει ο άστός, ο άμουσος άνήρ τών αρχαίων, ο πανούργος, (ικανός δι' όλα), ο δούλος, ο βάνανσος, ο φαύλος και χειροτέχνης του Πλάτωνος, ο άκομπος (μη raffiné) με χαρακτηριστικά: άναισθησίαν και βραδύτητα ψυχής (Θεόφραστος) με άλλα λόγια ο philistin τών νέων χρόνων, ο μακαάλης, ο πρακτικός, ο σοβαρός άνθρωπος, ο χωρίς ανάγκης πνευματικής του Schopenhauer και καθώς θά έλεγεν ο 'Αριστοτέλης, ο μη διψών φιλοσοφίας.

'Από τούς έχοντας τήν δευτέρου είδους σοβαρότητα εκκολάπτεται ο άστός της έδρας, ο λακονόφιλος τών αρχαίων, ο pedant του XVII αϊώνος, κατ' αντίθεσιν προς τόν cavalier, ο philistin cultivé του Nietzsche, ο θετικιστής, ο κοινωνιολόγος, ο άνθρωπος της προόδου και της έπιστήμης, ο όπτιμιστ, ο καθηγητής, με άλλα λόγια ο άστός με άξιώσεις ιδίας κολλεκτιβικής γνώμης, έντελώς άντιαισθητικός και με καμμίαν άπολύτως δυσειδαμονίαν...»

'Αλλά τόν ένθουσιασμό τόν βλέπει άπειλούμενο συχνά και από τούς κινδύνους της ιδίας μας έσωτερικής ζωής. Και δεν είναι εκείνος που δεν θά σπεύση στην εξακρίβωση του κινδύνου και στην καταπολέμησή του.

Στόν πείσμονα φανατισμό και στην άποθάρρυνση, που και τά δυό όφειλονται στην πλάνη, βλέπει τούς δυό αντίθετους κινδύνους που άπειλούν τόν ένθουσιασμό. Και οί δυό αυτοί έσωτερικοί κίνδυνοι κόβουν εξ ίσου τó γίγνεσθαι μέσα μας. Και λέγει:

«Για να μη θέλουμε να άναγνωρίσωμεν ότι αι illusions μας ήσαν άπαθλαί—άδυναμία ή όποια προέρχεται από τήν έλλειψιν τάσεως ατομικοποιήσεως—έπιμένουμε στην πρωτογενή εκδίηλωσι του ένθουσιασμού μας. Κλείνομεν τά μάτια όπως μη δοϋμε χρημιζόμενα τά χρυστάλλενα παλάτια που είχαμεν άνεγείρει όπως περιζείσωμεν τó είδωλόν μας του όποιου εξακολουθοϋμεν ούτως να μένωμεν σκλάβοι.»

Βεβαίως δεν είναι καθόλου έλεγχάν να παλαίωμεν δι' ένα ιδεώδες του όποιου δεν άναγνωρίζομε εν μυχιόις τήν μηδαιμνότητα είτε τó χεμαιρικόν, αλλά είναι πολύ όλιγότερο κομψόν άκόμενη να εξακολουθοϋμε ναγωνίζόμεθα δι' ένα ιδεώδες του όποιου ήραμεν όλο τó άνυπόστατο.

Αι' εκείνον όστις δεν τείνει παρά να διαπιστώση έαυτόν, άρα να γνωρίση έαυτόν, δεν υπάρχει διδασκαλία, δεν υπάρχει έπιθυμία, ικανή να τόν αποτρέψη από τήν θέλησίν του, να κατεδαφισή τά πλέον όραία έσωτερικά του μέγαρα. 'Από αυτή τήν τάσιν έπεται ή ανάγκη του άσκητισμού και της πνευ-

ματιζής πειθαρχίας. Ἄλλ' ἐάν ἐναγκαλιζέται τὴν λύπην τὴν ὁποῖαν ἔνα τόσο ἀκαρδο ἔργο καταστροφῆς φέρει, εἶναι διότι κατὰ βίβλος δὲν παύει νὰ διαπιστώνῃ ἑαυτὸν μέσα στὴ ζωή.»

Γιὰ τὸ ἄτομο, λέγει περὶ κάτω, ἐπιτρέπεται ἡ ἀπελπισία, ἡ ἀποθάρρυνση ὄχι. Μὲ τὸν ἐνθουσιασμόν, τὴν ἄρνηση αὐτὴν τῆς ἰδιοτελείας καὶ τῆς ψυχικῆς φτώχειας, φτάνει νὰ εὐρίσκει ὁ Βρισμιτζάκης τὴν νίκην. Ἡ διατήρησις σ' ἓνα ἄτομο τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καθορισμένου, ἀπολυτρωμένου ἀπὸ κάθε βλαβερῆ ἐξωτερικῆ ἢ κα' ἐσωτερικῆ ὠθησῆς (θυμοῦς, ἐπιθυμίες κλπ.) δὲν σημαίνει παρὰ ὅτι κατόρθωσε τὸ ἄτομο αὐτὸ νὰ μείνῃ νικητής. Καὶ ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀρκεῖται νὰ βλέπῃ τὸν κόσμον ὡς καλλιτέχνης μόνο καὶ ὡς σκεπτόμενος. Δὲν τοῦ ἀρκεῖ ἡ «θεματικὴ ὄψις τοῦ κόσμου». Θέλει νὰ αἰσθάνεται μέσα του τὶς τάσεις ἐνὸς κατακτητοῦ πνευματικοῦ τῆς ζωῆς. Ἄλλῃως, λέγει ὁ ἴδιος :

«Ταπεινοῦμαι καὶ δὲν πρέπει νὰ ταπεινοῦμαι στὰ μάτια μου. Πρέπει νὰ ἐκτιμῶ τὸν ἑαυτὸν μου, νὰ εἶμαι εἰς θέσιν γὰ τὸν ἐκτιμῶ. Μὲ ἄλλας λέξεις θέλω νὰ εἶμαι καὶ νὰ μείνω ἄτομον καὶ τὸ ἄτομον δὲν εἶναι εἴτε δὲν πραγματοποιεῖται παρὰ μέσα στὲς τάσεις του.

Καὶ ἡ θεματικὴ ὄψις τῶν πραγμάτων σκοτίζει τὸ γίγνεσθαι μέσα μου. Παύω ἀπὸ τοῦ νὰ εἶμαι ἄτομον, ὅταν γίνωμαι pur sujet de connaissance, καὶ ἀκόμη περισσότερο ὅταν γίνωμαι μόνον ὀφθαλμὸς θεωρητικῶς.

Πρέπει ἐπὶ τέλος νὰ εἶμαι κα' ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀξίως μελέτης καὶ παρατηρήσεως διὰ τὸν ἑαυτὸν μου.»

Στὰ λόγια τοῦτα τοῦ Ἐνθουσιασμοῦ, βλέπω τὸ ἀκριβέστερο προάγγελμα τῆς «Ἀτομικῆς Ἐπανάστασης», μολοντὶ ἀλάκερη ἡ σκέψη καὶ ἡ πράξις τῆς ζωῆς τοῦ Βρισμιτζάκη εἶναι μία ἱστορία ποῦ πέρασε καὶ μαζὶ τὸ προάγγελμα μᾶς νέας ἱστορίας ποῦ ἔρχεται, μὰ ποῦ εἶναι γερά καὶ συγγενικά δεμένη—σ' ἀνέλιξῃ πάντα—μὲ τὴν περασμένη.

Ἡ ἀτομικὴ του πεποιθήσις καὶ εὐκρίνεια ἐδῶ περὶ φανερόνεται σταθερῆ, ἀνδρεία, ἀκριβής, ξάστερη.

Εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο βιβλίον του μᾶς μιλεῖ γὰ τὴν ἐπανάστασις τὴν πλέον βαθύτερην, τὴν ἀτομικὴν—ἐκείνην ποῦ, ὅπως εἶπα ἐδῶ καὶ λίγες μέρες, ἔχει ἀξία καὶ δύναμις, ἐκείνην τὴν ἐπανάστασις ποῦ προσεγγίζει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ φῶς, ποῦ προσδίδει εἰς τὴν συνειδήσιν του τὴν γαλήνην ὄχι μόνον μερικῶν πράξεων, ἀλλὰ τὴν γαλήνην ὅλης τῆς πνευματικῆς μας γραμμῆς, τὴν γαλήνην ποῦ βλέπομε σὺς γενικὰς ἀπόψεις τῆς φύσεως καὶ ἡ ὁποία μόνη δόναται νὰ εἶναι κριτήριον εὐγενικῶ τῆς διαφύσεως μας ἀπὸ τὴ ζωή...

Ὁ Βρισμιτζάκης δὲν ἔρχεται νὰ κηρύξῃ τὴν ἐπανάστασις τοῦ ἀτόμου. Δὲν ἔρχεται ὡς ἀπόστολος ἰδεῶν. Ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ συνεχίξῃ τὴν θλιβερῆ καὶ μάταιη ἱστορία τῶν ἀποστόλων. Βεβαιωμένος ὅτι μέσα στὴν αἰώνια ζωὴ ὑπάρχουν ὅλες οἱ ἰδέες σὲ διασπορά, ἔρχεται ψυχολόγος τῶν ἰδεῶν αὐτῶν, ψυχολόγος τῆς ἀτομικῆς ἐπανάστασης. Ἀναλύει τὴν σημασίαν τῆς ἀληθινῆς αὐτῆς ἐπανάστασης, ἡ ὁποία ἀφορᾷ τὸν ἀπέραντον ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πρὸ παντὸς ἴσως μὲ θυσίαν του, ἀσχολεῖται εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ τὴν πραγματικὴν ἐπανάστασις τοῦ ἀτόμου, ἀπὸ τὴν ψευδῆ τὴν πλανώσαν, καὶ προσδιορίζει τὶς γραμμὰς καὶ τὶς φωτισματικὰς τῆς μὲν καὶ τῆς δὲ ὡς ἀρχιτέκτον καὶ ὡς καλλιτέχνης ζωγράφος.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου του ἔχομε ἓνα σχεδιάγραμμα ἐπάνω σὲ μεγάλη ἀγράμματα περὶ τοῦ τί ἐστὶ ἐπανάστασις :

«Ἡ ἀποδοχὴ τῆς φύσεώς μας, ἡ θέλησις τοῦ γίγνεσθαι, ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἑαυτοῦ μας ὡς αυτοῖσις (αὐτοπροσρισμένου, αὐτοσυνεταλμένου). Ἐπαναστατεῖ τις ὅταν πέρνει τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργο του θετικὰ, ὅταν τὰ διαπιστώνει, ἀδιάφορον ἀν αὐτῇ ἡ διαπίστωσις γίνεται μὲ ταραχὴν ἢ μὲ γαλήνην. Ἐπαναστατεῖ κανεὶς ὅταν δὲν ἀντιπαρέχεται ἑαυτὸν, ὅταν δὲν συναινεῖ εἰς τὸ στασιάζειν του.

Ἐπαναστατεῖ κανεὶς ὅταν ἐνεργεῖ πράγματι μὲ τὰς σκέψεις του καὶ ὄχι μὲ τὰς προλήψεις τῶν ἄλλων. Ἄλλ' ἐτι βαθύτερον ἐπαναστατεῖ ὅταν δρᾷ σύμφωνα μὲ τὴν ἀτομικὴν του φύσιν, χρειάζεται νὰ ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον κάθε τινὸς ποῦ παρεντίθενται εἰς αὐτὴν τὴν ἀναζήτησιν. Καὶ πρῶτον ἐναντίον τοῦ ἐγωῖσμοῦ του...

Ἐπαναστατεῖν, τοῦτο σημαίνει νὰ μὴ ἐξαρτῆται τις παρὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του ἀλλὰ νὰ ἐξαρτῆται πράγματι. Ὁχι, τὸ νὰ μὴ ἐξαρτῆται ἀπὸ τίποτε, τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἐν μάταιον φαινόμενον μέσα στὸ ἀπειρον τῶν ἄλλων φαινομένων.»

Προχωρῶντας στὴν ἀνάλυσιν του ξεχωρίζει μὲ τὴν περὶ σκληρῆ, ἀλλὰ περὶ εὐεργετικῆ προδιάθεσις τὴν ἀληθινὴ ἐπανάστασις ἀπὸ τὴν ἀτελῆ, ὅπως τὴν ὀνομάζει.

Ἔτσι χωρίζει ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ ἀτομικὸν ἐπαναστάτη, τὸν Μέτριον ἄνθρωπο καὶ τὸν Δυσηρεστημένο, τὶς ἰδιότητες τῶν ὁποίων μᾶς ζωογραφίζει μὲ πολὺ πάθος καὶ δύναμη.

«Τίποτε, λέγει, δὲν χαρακτηρίζει ἀσφαλέστερα τὴν μετριότητα, ὅσο τὸ νὰ ἔχῃ κανεὶς περίσῃ ὀλοκλήρον τὸν βίον του, ὅλην του τὴν σταδιοδρομίαν, ἀνάμεσα σὲ ἀσφάλεις προστάτας.

Τίποτε δὲν χαρακτηρίζει ἀσφαλέστερα τὴν μετριότητα, ὅσο τὸ νὰ μὴ ἔχῃ κανεὶς ποτὲ θεωρητῆ ὡς ἐπικίνδυνος καὶ στασιαστής.

Τίποτα δὲν χαρακτηρίζει ἀσφαλέστερα τὴν μετριότητα, ὅσο νὰ μὴ ἔχῃ κανεὶς ποτὲ περίσῃ εἰς τὰ μάτια τοῦ κόσμου ὡς κακός, διεστραμμένος, ἐξώλης καὶ προσόλης.

Νὰ ἔχῃ κανεὶς γίνεαι ἀντικείμενον τοῦ φθόνου καὶ τοῦ μίσους, νὰ ἔχῃ ὑποφέρει ἀπὸ τὰς συνοφάντιας, νὰ ἔχῃ αἰσθανθῆ βαθυὰ τὴν καρδίαν του νὰ ματιῶν ἀπὸ τὰς ἀνάδρους ὑποφίας τῶν ἄλλων—ἰδοῦ ἀπὸ τί καὶ πὸς ἤμπορεῖ νὰ λάβῃ τις ἐπίγνωσιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἀξίας του.»

Καὶ ἐνὸς ἀληθινὸς ἐπαναστάτης, ἐκεῖνος ποῦ ἡ ἴδια του ἡ ὄρμη τὸν ἐσπρωξεν εἰς τὴν ἐπανάστασις πρὸς ἀνέυρεση, πιστοποίηση καὶ ἀνύψωσις τοῦ εἶναι του, ἐνῶ λοιπὸν ὁ ἐπαναστάτης αὐτὸς ἔχει μόνην τάση, ἐκείνη τοῦ εἶναι, ὁ ἄλλος ἐκεῖνος ποῦ ὁ ἐγωῖσμός καὶ ἡ ὑστεροβουλία καὶ ἡ ἰδιοτελεία καὶ οἱ ἐπιθυμίες καὶ οἱ ὀρέξεις τὸν ὠθοῦν καὶ τὸν διευθύνουν, ἐκεῖνος ὁ ἄλλος δὲν ἐπιθυμεῖ παρὰ τὴν εὐζωίαν. Τὸ εὐ ζεῖν.» Δέκα πυκνὰς σὲ παρατήρησις καὶ ἀνάλυσιν σελίδες ἀφιερώνονται εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἀναπαράστασις τοῦ τύπου τοῦ Δυσηρεστημένου ἐπαναστάτη. Μερικὰς γραμμὰς εἶναι ἀληθινὴ ἀνατομία :

«Ὁ ἐπαναστάτης ἐκ δυσανεξίας προσπαθεῖ παντὶ τρόπῳ νὰ σπείρῃ τὴν δυσανεξίαν στυβὲς ἄλλους ὅπως τοῖς ἐξώθησιν στὴν ἐπανάστασιν. Καὶ σπείρῃ τὴν δυσανεξίαν συγγινῶν. Ὁ δυσηρεστημένος, meneur, ἐξαιρέτως στὴν τέχνην τοῦ νὰ γεννᾷ καὶ νὰ μεταδίδῃ συγγινήσεις. Βιοτουζὸς τέλειος, γνωρίζει ἐξ ἐνοτήτου καὶ ἐκ πείρας ὀλοκλήρον τὴν γάμιναν τῶν συγγινησεων. Καὶ παίζει ἐπὶ τοῦ λαβιῆ τῶν διαφόρων αἰσθημάτων. Καὶ μεθύεται τὸσον μὲ τοὺς ἀνακρονομένους ἤχους, ποῦ καταντᾷ νὰ μὴ ξεύρη περὶ ὁ ἴδιος ἐάν παίζῃ ὅπως ὀδηγῆ εἴτε ἐάν ὀδηγῆ ὅπως παίζῃ...

Ἐνα ἀπὸ τὰ μέσα ποῦ μετρεῖται ὁ δυσηρεστημένος ἐπαναστάτης ὅπως σαγηνέωσις, τέρψις, δολοφονία, εἶναι ἡ ἐπίδειξις μιζῆς ζωόδους ἀφελείας (fran-

chise animale) τὴν ὁποῖαν εὐζωία κανεῖς μπορεῖ νὰ ἐκλάβῃ γιὰ εὐλαζίνειαν.

Ἄλλ' ἢ μὲν ἀφέλεια σημαίνει ἢ καταδικάζει εἰς στασιμότητα, διότι λέγει: αὐτὸ εἶμαι (ἢ πῶ ἀφελὸς ἀζόμη· γιατί ὄχι ; ἢ εὐλαζίνεια ὁμῶς ἐμπειρικλεῖται ὁρμήν· δηλώνει: αὐτὸ θέλω νὰ εἶμαι.

Ἡ εὐλαζίνεια εἶναι μία διαπίστωση πρὸς τὰ ἄνω, ἢ ζωῶδης ἀφέλεια μία διαπίστωση πρὸς τὰ κάτω.

Καὶ ποῖος θὰ ἠρνεῖτο στὸν Βρισμιτζάκη τὴν ἀπλὴ ἀλήθεια ὅτι οἱ δυσηρεστημένοι δὲν ἀποβλέπουν παρὰ σὲ μιὰ νέα διάταξη τῆς ἐξωτερικότητος πλέον εὐνοϊκῆ γιὰ τὰ συμφέροντά τους ;

Καὶ ποῖος ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἐκείνους, πῶ χρόνια σύρουν τὴν σζέψη καὶ τὴν αἰσθησὶ τῆς μοναξιάς των ὡς ἀλυσίδα διότι τοὺς μετεχειρίσθησαν διαφορητικά ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἤλθεν ἀκόμη ἢ μέρη νὰ ὑπερηφανευθοῦν, διότι διεκρίθησαν ἀκριβῶς γιὰ κείνο πῶς κατεδίκαζεν τοὺς ἄλλους, ποῖος λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους αὐτοὺς δὲν θὰ ὁμολογοῦσε μαζὶ μὲ τὸν Βρισμιτζάκη πῶς ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας ἐπανάσταση δὲν ὑπάρχει καὶ ὅτι θὰ ἦτο μάταιο νὰ ζητοῦμε ἀπὸ μία ἐξωτερικὴ ἐξέγερση, αὐτοκαλουμένη ἐπανάσταση νὰ μᾶς δώσῃ ζωὴ ; Ποῖος ἐπὶ πρῶτον γιὰ τὴν ἀνύψωση τοῦ εἶναι καὶ γιὰ τὴν ψυχικὴν του ἐλευθερίαν καὶ δὲν ζήτησε μὲ σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ μας τὴν ἐπανάσταση, γιατί μόνη ἢ ἐσωτερικὴ μας ζωὴ τὴν ἔχει ; Καὶ πῶς ἄλλοῦ θὰ εὐρίσκαμεν τὴν ζωὴν, παρὰ μέσα μας, εἰς πρὸς τοῦτο εἴμαστε ἀληθινὰ προωρισμένοι ;

✱

Ὁ Βρισμιτζάκης ὡς ἄτομον πλέον καθὼς εἶναι, δὲν θὰ ἦτο δυνατό νὰ κριθῆ κατὰ τὸν γνωστὸ παλαιοντολογικὸ τρόπο. Ἀνεξαρτήτως τοῦ πῶς γράφει ἐκεῖνο πῶς σκέπτεται, γι' αὐτὸν δὲν θὰ ἤμποροῦσα νὰ μιλήσω φιλοσοφικῶς. Γιατί δὲν ἔχω ἐμπρὸς μου ἕνα λόγιον. Ἔχω ἕνα ἄντρα, πῶς εἶναι ἐκεῖνο πῶς ἠθέλησε, εἶναι ἐκεῖνο πῶς γράφει καὶ δὲν σκέπτεται παρὰ ἐκεῖνο πῶς εἶναι ἢ μᾶλλον πῶς τείνει νὰ εἶναι πράγματι. Τὸ ἐνδιαφέρον μου διευθύνεται πρὸς αὐτὸν ὡς πλάστην τοῦ ἑαυτοῦ του, ὡς τάση, ὡς ὕπαρξη μὲ ἀνώτερη συνείδηση, πρὸς αὐτὸν ὡς τύπον, πολὺ λεπτὸν καὶ ποιητικόν, ὥστε ὅταν μᾶς ὁμιλεῖ γιὰ τὴν αὐτοκαταστροφὴν, δὲν μᾶς δελεάζει μὲ τὰ μάγια καμμιᾶς δημιουργίας, δὲν ὑπνωτίζει, ὅπως ἤμπορεῖ νὰ περιμένουν πολλοὶ ἀλλὰ καὶ ἂν λυπεῖ κάποιον μὲ τὸ δράμα του, δὲν δίνει σὲ κανένα τὴν ἐντύπωση τῆς πτώσης καὶ ἢ ψυχῆ του ἐκείνη πῶς ἐγνώρισε ἀρκετοὺς ὀδυνηροὺς ρυθμοὺς καὶ πατρὸς συμφωνίας, δὲν θρηνεῖ ἐμπρὸς σὲ καμμιὰ πτώση ναοῦ, καὶ δὲν σωριάζεται σὲ καμμιὰ συντριβήν. Διότι ἢ αὐτοκαταστροφὴ του ὡς ἀτόμου, εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἄνοδος, εἶναι ἰσχυροποίηση, ἀδρὴ πιστοποίηση τῆς αἰώνιας ὑπαρξῆς, ἢ ὅποια θὰ μεταβιβάσθῃ, θέλω νὰ τὸ ἐλαττώσω κάπου — κάποτε ἀνυψωμένη, ἀγνόητη.

Ἦμπορεῖ ἀργότερα ὁ ἴδιος νὰ μᾶς δώσῃ ἔργα τελειότερα, πλατύτερα, τραγικότερα. Καὶ τότε ἤμπορεῖ νὰ φθάσωμε νὰ θεωρήσωμε τὰ σημερινὰ του «βιβλία» ὡς ἀσήμαντα, ὡς περασμένα. Δὲν σημαίνει. Γνωρίζω, διότι τὸ βλέπω ὡς εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ὅτι τὸ περὶ τελευταῖο του ἔργο, ἐκεῖνο ἀκριβῶς θὰ μᾶς θυμίσῃ μὲ ἐκτίμησιν τὸ πρῶτο, τὰ πρῶτα, διότι μέσα σ' αὐτὰ ἐπρωτοφάνη ἢ Ἀνάγκη, μέσα σ' αὐτὰ μᾶς ἔδωκε τὴν δροσερὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ πλασθῆ σὲ καλλίτερον, περὶ ἐλευθερον, περὶ γενναῖον, ὑψηλότερον ἀπὸ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον. Ὅτι θὰ ζήσῃ κάποτε περισσότερο ἀνεξάρτητον τὸν ἑαυτὸ του.

Ἐνα πολὺ ἐπίκαιρο — πάντα ἐπίκαιρο — καὶ πολὺ σοβαρὸ ζήτημα ἀνέλαβε νὰ ἐξετάσῃ σ' αὐτὴ τὴ μελέτη του ὁ κ. Τριανταφυλλίδης : σὲ ποῖα γλῶσσα ἐγράφησαν τὰ Εὐαγγέλια. Φθάνει νὰ ἔχη γνωρίσει κανεῖς λιγάκι τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσα, γιὰ νὰ καταλάβῃ ἀμέσως, ὅτι ἢ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων δὲν ἀνήκει σὲ ὁρισμένο γλωσσικὸ εἶδος, γιατί βγαίνει πολλὰς φορὰς ἔξω ἀπὸ τὰ παραδεγμένα γλωσσικά, συντακτικὰ καὶ τυπικὰ γραμματικὰ ὄρια τῶν «ἀρχαίων ἰδιωμάτων.» Κάθε λίγο καὶ λιγάκι σκουπάζεις σὲ ξένες λέξεις, σὲ βαρβαρισμοὺς καὶ σολοικισμοὺς. Καὶ θυμοῦμαι, πῶς ὅταν ἤμουνα στὸ Γυμνάσιον, ὁ σχολαστικὸς καθηγητὴς μου σάν νὰ αἰσθάνονταν μιὰ ἰδιαίτη ἡδονὴ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ κάθε φορὰ πῶς δὲν εἶναι σωστὸ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου δεῖνα χωρίον, πῶς εἶνε «ἀνάτικον» καὶ πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶνε εἶσαι, — καὶ τὸ διώρθωνε.

Ὁ Ἄττικισμὸς λοιπὸν δὲν ἔχει πολλὰς φιλίες μὲ τὴ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ δὲ μποροῦσε νὰ καταταχθῆ αὐτὴ ἢ γλῶσσα σὲ κανένα γλωσσικὸ ὁρισμένον καλοῦπι, ἐμορφώθησαν καὶ στὴν παλαιὰ καὶ στὴ νεώτερη ἐποχὴ μεταξὺ τῶν θεολόγων καὶ τῶν φιλολόγων διάφορες θεωρίαι γιὰ νὰ ἐξηγήσουν αὐτὴ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ ποικιλίαν τοῦ ἔθνους τῆς ἀγιογραφ. γλώσσας. Ἀπὸ τῆς θεωρίας αὐτῆς ξεχωρίσανε ἢ ἔβραϊστικὴ καὶ ἢ ὁμογενετικὴ θεωρία. Κατὰ τὴν πρώτην, ἢ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων ἦταν ἢ ἑλληνιστικὴ διάλεκτος πῶς ὁμιλοῦσαν οἱ Ἑβραῖοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀνακατεμένη μὲ στοιχεῖα ἀρχαίας ἑβραϊκῆς καὶ ἀραμαϊκῆς. Κατὰ τὴ δεύτερη, ἦταν ἐξωγενετικὴ ὅπως διόλου γλῶσσα θεόπνευστη χριστιανοελληνικὴ, πῶς μεταχειρίσθηκε τὸ ἅγιον Πνεῦμα γιὰ τὴ διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἀπὸ τὸν καιρὸν ὁμῶς πῶς βγήκανε οἱ πάπυροι τῆς Αἰγύπτου, ξεδιαλύθη καὶ γιὰ πάντα τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας τῶν Ἁγίων Γραφῶν, καὶ πρὸ πάντων τῶν Εὐαγγελίων. Ὅλες τῆς προηγουμέναις θεωρίαις τῆς ἐξέριξεν ὁ Deismann μὲ τῆς εἰδικῆς του μελέτης, μὲ τῆς ὁποίας ὑπεστήριξεν ὅτι ἢ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων ἦταν ἀπλοῦστατα ἢ «Κοινὴ» τοῦ καιροῦ ἐκείνου, μὲ ἄλλα λόγια ἢ γλῶσσα πῶς μιλοῦσαν ὁ ἅπλος λαός. Ἐφθάσε νὰ εἴσῃ τῆς ιδέας του ὁ Deismann μὲ τὰ πρῶτά του φιλολογικὰ ἔργα (Bibelstudien 1895, Neue Bibelstudien 1897, Die sprachliche Erforschung der griechischen Bibel 1898, Hellenistisches Griechisch κ. τ. λ.) γιὰ νὰ στρέψουν τὴν προσοχὴν τους εἰς τὸ σπουδαῖο αὐτὸ ζήτημα καὶ θεολόγοι καὶ φιλόλογοι, ἐσηματίσθη δὲ μιὰ τεραστίαν φιλολογία γιὰ τὴν «Κοινὴν».

Τὸ συμπέρασμα, πῶς ὡς τώρα ἐβγήκεν ἀπὸ τῆς ζωῆς αὐτῆς φιλολογικῆς κινήσεως, εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς πῶς τόσο φροτεινὰ διατυπώνει ὁ κ. Τριανταφυλλίδης στὸ τέλος τῆς μελέτης του, ὅτι δηλ. ἢ γλῶσσα τῆς Ἁγίας Γραφῆς δὲν εἶνε κλασικὴ, οὔτε φανερόντι καμμιὰ τάση στὸν ἀρχαϊσμό, ἀλλ' εἶναι ἢ κοινὴ τοῦ καιροῦ ἐκείνου, πῶς ὅσο ταπεινὴ καὶ ἀπείρητη καὶ ἂν ἦταν — θὰ ἔλεγα ἐγὼ : ἀκριβῶς γι' αὐτὸ —, «δὲν ἐμπόδισε νὰ ἐκφρασθοῦν μέσα στὰ Εὐαγγέλια θεῖαι ἀλήθειαι, πῶς αἰώνια μᾶς συγχινούν».

Ὅταν ἢ ἐπιστήμη, ἢ ἀληθινή, μιᾶ, κάθε μορφολογία πρῆπει νὰ βουβαίνεται. Ὅσον εἶνε ἀλήθεια τετραγωνικὴ τὸ ὅτι ἢ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων ἦταν ἢ λαϊκὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἄλλο τόσο εἶνε ὁλοφάνερο πῶς,

για νά διαδοθῶν ἡ αἰώνιος καὶ ζωντανὴ ἀλήθεια τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἔπρεπε νά πάρουν ὡς ὄργανο τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ. Καὶ γιὰ νά ἐξακολουθοῦν νά διαδίδωνται ἡ ἀλήθειαι τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρέπει ὅσοι τὶς μιλοῦν καὶ τὶς γράφουν, νά μεταχειρίζονται τὴ σύγχρονη ζωντανὴ γλώσσα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι φῶς καὶ ζωὴ· τί φῶς ὁμως καὶ τί ζωὴ θά βγῆ ἀπὸ τὴ σημερινὴ θρησκευτικὴ ἀρχαιολογικὴ, προφορικὴ καὶ γραπτὴ, φρασεολογία, ποῦ γάνεται ἄδικα μέσα στὰ ἀναίσθητα αὐτιά καὶ τὴν ἀσυγκίνητη καρδίαν τοῦ λαοῦ ποῦ διαψεύσεται ἀκούσῃ γιὰ νά καταλάβῃ καὶ νά αἰσθανθῆ γιὰ νά συγκινήθῃ;

Σ' αὐτὴ τὴ μελαγχολικὴ ἀπορία καταντῶ γιὰ κάθε ἀμερόληπτο ἀναγνώστη ἢ μελέτη ἢ ὥραιας διατριβῆς τοῦ κ. Τριανταφυλλίδη, ποῦ με συντομία καὶ πυκνότητα, ἀλλὰ καὶ με περισσὴ σαφήνεια, κατόρθωσε νά ἐξαντλήσῃ τὸ μεγάλο καὶ ἀπέραντο ζήτημα τῆς γλώσσας τῶν Εὐαγγελίων.

ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΜΕΤΑΞΑΚΗ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΙΤΙΟΥ:— ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ ΚΑΙ Η ΡΩΣΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝ ΑΝΑΤΟΛΗ. ΑΘΗΝΑΙ, 1913.

Ἀπὸ ἓνα Μητροπολίτη, καὶ μάλιστα ποῦ γράφει γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, θά περίμενεν ὁ καθένας κανένα καλογεγραμμένον βιβλίον ποῦ θά μᾶς ἔλεγε γιὰ τὰ μοναστήρια μετὰ τὶς ἐκκλησιαστικὰς, γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἀσκητάδων, γιὰ τὶς προσευχὰς, γιὰ τὶς ἰδεολογίας, γιὰ τὶς θρησκευτικὰς καὶ τὶς μυστικιστικὰς ἐλπίδας, γιὰ τὶς ἰδέας, ὡραίου σὲ τίπο καὶ σὲ χαρτί. Ὅχι δὲ μόνο καμμιὰ σέξις δὲν ἔχει μ' αὐτὰ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μεταξάκη, ἀλλὰ καὶ εἰμποροῦμε νά ποῦμε, πῶς πρώτη φορὰ ἀπὸ πέννα κληρικοῦ βγαίνει ἓνα σύγγραμμα καθ' ὅσον διπλωματικόν, τόσο διπλωματικόν, ποῦ θά τὸ ζοῦλευαν καὶ οἱ πειθὸ γέροι καὶ πεπειραμένοι διπλωμάται τοῦ κόσμου.

Εἶνε πασίγνωστο, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἢ Ρωσσίαν, μετὰ τὴν ἐξῆς ἐκεῖ κάμποσους καλοήθους Ρώσους, εὐρήσκειν ἀφορμὴ νά κινήσῃ μὴ πρότασι σὴν Πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου νά αὐτονομηθῇ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ νά τεθῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὀρθοδόξων Κρατῶν, μέσα στὰ ὁποῖα, αὐτὴ, σὰν πειθὸ μεγάλη, θά εἶχε βέβαια τὴν προεδρείαν, γιὰ νά κινήσῃ μετὰ τὸν ὄγκον τῆς ὁμοθυμίας. Εἶναι ἐπισημάνωσις γνωστὸ πόσο ταραχθῆκεν οἱ ἄγιοφρονες καὶ μ' αὐτοὺς ὀλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος μετὰ τὴν ῥωσικὴν πρότασιν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀμελέτητος σὸ ζήτημα αὐτό, εὐρέθηκε σὲ δύσκολη θέσι, ἐχρηαζόντων δ' ἓνας ἀνθρώπων ποῦ νά μποροῦσε νά δώσῃ μὴ λογικὴ καὶ διπλωματικὴ κατεύθυνσιν σὲ ζήτημα τόσο πολύπλοκον καὶ πολυσύνθετον, γιὰτὶ σὸ μεταξύ, ἐκτός ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ποῦ ἔχει τώρα τὸσους αἰῶνες ὑπὸ τὴν πνευματικὴν του κυριαρχίαν τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐφάνηκε πῶς ἦταν ἔτοιμον ν' ἀναμνησθῆ καὶ ἄλλα Κράτη, μὴ ὀρθόδοξα, ποῦ ἔχουν ὁμως ἐκεῖ μοναχοὺς ὑπηκόους, ὅπως εἶναι ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Τουρκία. Ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς εὐρέθηκε σὸ πρόσσωπον τοῦ Μητροπολίτου Κιτίου. Ὁ Κιτίου ἐτρεξεν ἀμέσως σὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ ἀπὸ ἐμελέτησε τὸ ζήτημα ἐπὶ τόπον, μετὰ τὶς γνώσεις ποῦ εἶχε τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ῥωσικῆς πολιτικῆς σὴν Ἑλληνικὴ Ἀνατολή, κατόρθωσε νά

τοῦ δώσῃ τέτοια κατεύθυνσιν, ὥστε νά μὴ μπορέσῃ ἡ Ρωσσία νά προχωρήσῃ περισσότερο, χωρὶς ἀσφαλῶς νά ἀποτύχῃ καὶ νά γείνη γελοία. Χωρὶς ὁμως νά περιορισθῇ σὴν πρακτικὴν δρᾶσιν, ἐπεχείρησε νά διαπραγματευθῇ τὸ ζήτημα καὶ ἐπιστημονικῶς σὸ βιβλίον ποῦ ἔχω ὑπ' ὄφιν. Σὲ δεκαπέντε κεφάλαια ἀναλύει τὴ ρωσικὴν πρότασιν γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐξονυχίζει τὶς ἀφορμὰς καὶ τὰ ἐλατήρια τῆς, ξεδιαλύνει τὸ πνεῦμά τῆς, καὶ μετὰ μίαν ἱστορικὴν ἀναδρομὴν σὴν ἐξέλιξιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς ῥωσικῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, φθάνει σὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ Ρωσσία, ὄχι μόνον κανένα δίκιον δὲν ἔχει νά διατυπώσῃ τέτοιαις παράλογαις καὶ ἀντιαντικαὶς ἀξιώσεσι γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὄχι μόνον ἀδικεῖ χυδαιότατα τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ, χωρὶς νά τὸ καταλαβαίῃ, βλάπτει αὐτὴ ἢ ἴδια τὸν ἑαυτὸ τῆς. Τὰ ἐπιχειρήματα ποῦ φέρνει ὁ συγγραφεὺς εἶναι διατυπωμένα μετὰ τέτοια διαύγεια, τόσο δυνατὰ καὶ σπαρταριστὰ εὐφραίνονται, ποῦ ὁ ἀναγνώστης καταλαβαίνει, ὅτι ἴσπερ' ἀπ' αὐτὸ τὸ βιβλίον εἶναι ζήτημα ἂν ἡ Ρωσσία θά ξαναπολεμήσῃ νά θίξῃ τὸ ζήτημα. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς γλώσσας, τὸ βιβλίον εἶνε γραμμένον μετὰ πολλὴν χάριν καὶ τέχνην, ποῦ τὸ κάνουν ἓνα ἀπὸ τὰ ὡραιότερα βιβλία τῆς ἐκκλησιαστικῆς λογοτεχνίας. Ὁ συγγραφεὺς καὶ τέλειαν κατέχει τὸ θέμα του, καὶ δυνατὰ καὶ εὐμορφα τὸ διαπραγματεύεται. Δὲν εἶναι βιβλίον προορισμένον μόνον γιὰ καλοήθους, εἴτε γιὰ θεολόγους, εἴτε γιὰ ἐπιστήμονας. Εἶνε ἔργο ποῦ τὸ διαβάσει ὁ καθένας ποῦ ξέρει γράμματα, τὸ καταλαβαίνει καὶ τὸ αἰσθάνεται. Σ' αὐτὸ μέσα ὁ καθένας βλέπει πῶς δὲν ἀρκεῖ μόνον νά ἔχῃ κανένας δίκιον, ἀλλὰ πῶς πρέπει καὶ νά ξέρῃ νά τὸ διατυπώσῃ. Καὶ σ' αὐτὸ διατυπώνεται τὸ δίκιον μας τὸ ἱστορικόν, τὸ δίκιον μας τὸ ἐθνικόν, τὸ δίκιον τὸ ἀνθρώπινον, καὶ διατυπώνεται μετὰ ἀπαράμιλλην διπλωματικὴν εὐστροφίαν, μετὰ ἐπιχειρήματα ἀκαταμάχητα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τάχτη, ποῦ σπάνια τὸ εὐρίσκει κανένας κάτω ἀπὸ μαῦρον ῥάσον, καὶ συχνότερα σὲ χερσὶ μετὰ ἄσπρα γάντια.

Καὶ εἶνε ἴσπερ' ἀπ' αὐτὰ ἀνάγκη νά λεχθῇ, ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ πρέπει ἀπὸ ὅλους νά διαβασθῇ καὶ νά μελετηθῇ, γιὰ νά αἰσθανθῇ ὁ καθένας εὐγενικὴν ὑπεριφάνειαν καὶ σὸ ὅτι ἔχομε μεγάλους ἐχθρούς, καὶ σὸ ὅτι ἀπέναντι στὸν ὄγκον τῶν παραβγαίνει παραλόγως τὴν δυνάμιν τῶν ἄδικων ἔσας ἐπιδέξιους μαχητῆς ἀπὸ τὴν φύλαγγα τοῦ κλήρου μας;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ:— ΤΑ ΕΝ ΚΑΙΡΩ, ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙ-
ΑΡΧΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ 1913.

Τὸν προορισμένον χρόνον ὁ κ. Καλλιμάχος, ἀπὸ τοῦς κληρικοῦς τῶν Πατριαρχείων μας, ἐταξείδευσε σὴν Πάριον, καὶ ὅσον διάστημα ἔκανε σὸ ἱστορικὸν αὐτὸ νησιὸν τὸ ἐχρησιμοποίησε ἀξέπεινα σὴν ἀναδίφασιν τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ὅποιος αἰσθάνεται ἔρωτα γιὰ τὴν ἐπιστήμην, μόνον ἐκεῖνος εἰμπορεῖ νά καταλάβῃ τὴν ἡδονὴν ποῦ κυριεῖται ἓνα λόγον σὰν πάθος, ὅταν γίνονται μέσα στὰ σκοτισμένα χειρόγραφα, ποῦ κλείουσι μέσα τοῦς ἓνα μακρινὸν πολιτικὸν καὶ ἄγνωστον σελίδες, ποῦ διαφωτίζουσι περαιομένης ἱστορίας καὶ ὀδηγοῦν σὲ ὄρισμένον προσανατολισμὸν σὲ ζήτηματα πολλὰς φορὰς πολὺ ζωτικὰ καὶ πολὺ φωτιστικὰ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Καὶ ὁ κ. Καλλιμάχος κυριευσμένος ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιλομάθειας, ἐσκάλαζε τὰ παλαιὰ χειρόγραφα, τὰ κατὰ τάξιν, τὰ ἀρίθμησε,

καὶ τὸν καρπὸ τῆς ἐργασίας του αὐτῆς μᾶς τὸν παρουσιάζει τώρα στὸν « Ἐκκλησιαστικὸ Φάρο », περιοδικὸ τοῦ Πατριαρχείου μας.

Καὶ ἡ πραγματεία του αὐτῆ ἐξεδόθηκε πρῶτα στὸν « Ἐκκλησιαστικὸ Φάρο » καὶ ὕστερα, κατ' ἀνατύπωσι, σὲ ἰδιαίτερο τεύχος. Ὡς τώρα ἦταν γνωστὸν, — ἀπὸ σχετικὰς μελέτες τοῦ Παράνικα, τοῦ Γεδεών καὶ τοῦ Ν. Χαβιαρά —, ὅτι τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ σχολεῖο ἐδῶ στήν Ἀλεξάνδρεια ἰδρύθηκε ὅταν ἐπατριάρχευεν ὁ Κυπριανός. Τώρα μὲ τὴν ἔρευνα τοῦ κ. Καλλιμάχου αὐτῆ ἡ γνώμη ἀποδείχεται σφαλερή.

Ἀπὸ κἀτι ἔγγραφα, ἄγνωστα ὡς τώρα, τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Πάτμου, ὁ συγγραφεὺς ἀνεκάλυψεν, ὅτι ἑλληνικὸ σχολεῖο ἰδρύθηκε πρῶτη φορά στὸ Παλαιὸ Κάϊρο, στὸ Μοναστήρι τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐπὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ἰωαννικίου (1645-1656). Μετὰ τὴ γνωστὴ ἐλεεινὴ οἰκονομικὴ κατάστασι τοῦ Πατριαρχείου μας, στὸ μεταξὺ τὸ σχολεῖο αὐτὸ καταργήθηκε, ξαναλειτούργησε δὲ ὅταν ἐπατριάρχευεν ὁ Κοσμᾶς Γ', στὰ 1743.

Πόσο εὐχάριστο εἶναι νὰ βλέπη κανεὶς τοὺς λογίους κληρικούς μας νὰ ἐργάζονται στὸν κύκλο τους ἀπὸ ἔρωτα στὴν ἐπιστήμη, δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ τὸ σημειώσουμε ἡμεῖς ἐδῶ. Ἀκόμα ὅμως εὐχαριστοτέρα μᾶς παρουσιάζεται ἡ ἐργασία τους, ὅταν ἀποβλέπη στὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῆς τοπικῆς μας Ἐκκλησίας, πὺ ἔχει δυστυχῶς τὴν περὶ σκοτεινὴ καὶ τὴν περὶ ἀνεξερσύντη ἱστορία ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ χαίρετιζομε τὴν πραγματεία αὐτῆ τοῦ κ. Καλλιμάχου μὲ ἰδιαίτερη χαρά.

Κ. Ρ. — Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ. ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΙ, 1914. ΕΚΔΟΣΙ Β.

Ὅχι γιὰ νὰ τὸ κρίνω, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐνημερότητα τῆ φιλολογικῆ κἀνω ἐδῶ λόγῳ σὲ λίγες γραμμὲς γιὰ τὸ περιβόητο αὐτὸ δράμα, πὺ παρουσιάσθηκε μὲν μὲ μόνον τὰ ἀρχικὰ αὐτὰ γράμματα, πὺ ἐγείνεν ὅμως γνωστὸ ὅτι εἶναι ἔργο τοῦ Ρώσου Μεγάλου Λουκᾶ Κοσταντίνου Κοσταντινοβίτη, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους λυρικούς ποιητὰς στὴ Ρωσία. Ὁ Μέγας Δοῦξ δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ σ' ἡμᾶς ἐδῶ γιατί δυὸ χρόνια τώρα τακτικὰ ἔρχεται καὶ ξεχειμωνιάζει στὸ Χελουάν καὶ στὴν Ἄνω Αἴγυπτο. Καὶ τὰ ἀρχικὰ αὐτὰ γράμματα φανεροῦν αὐτὸ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπίθετο τοῦ Ρώσου μεγιστάνου Κοσταντίνου Ρωμανόφ. Πρὶν νὰ μοῦ ἔρθῃ τὸ πρωτότυπο (Πετροῦπολι 1914, ἔκδοσι δευτέρα, εικοστὴ χιλιάδα, σελίδες 184), εἶχα διαβάσει μὲ σφιγτοκαμωμένη — ὅσο μπορούσε τὰ γέινῃ — ἀνάλυσιν τοῦ δράματος στὸ ἑβδομαδιαῖο περιοδικὸ « Πάνταινος » (τόμ. ΣΓ', 1911, ἀριθ. 7 σελ. 101-111) γραμμὴν ἀπὸ τὸν Διευθυντὴ του κ. Γ. Παπαμιχαήλ, ὁ ὁποῖος παρουσίασε καὶ μερικὰ κομμάτια τοῦ ποιήματος σὲ ἔμμετρο μετάφρασι — ἐννοεῖται στὴν καθαρεύουσα. Πουθενᾶ ἄλλοῦ στὰ δικὰ μας τὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ δὲν εἶδα νὰ γέινῃ λόγος γι' αὐτὸ τὸ δράμα πὺ ἔκανε — καὶ κάνει ἀκόμα — τόσον κρότο στὴ ρωσικὴ κριτικὴ λογοτεχνία. Τὸ δράμα διηρημένο σὲ τέσσερες πράξεις καὶ πέντε « εἰκόνας » παραστάθηκε πρῶτη φορά στὶς 11 τοῦ Γενάρη στὸ αὐτοκρατορικὸ θέατρο τοῦ Ἐρμητάζ, στὴν Πετροῦπολι, σὲ κύκλο στενὸ ἀπὸ αὐτοκρατορικὰ καὶ αὐλικὰ πρόσωπα ἰδιαίτερο χαρκακτηριστικὸ τῆς παράστασης ἦταν, ὅτι σ' αὐτὴν ἔλαβε μέρος ὁ ἴδιος ὁ ὑψηλότετος συγγραφεὺς του μὲ τοὺς γιουὺς του. Ὁ Μ. Δοῦξ ἠποδόθηκε τὸν Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ἀριμαθείας. Περιστὸ νὰ ποῦμε γιὰ τὴν πολυτέλεια καὶ τὸν

πλοῦτο τοῦ σκηνοῦ διακόσμου καὶ τῶν κοστούμιων. Ὑστερ' ἀπ' τὴν παράστασι αὐτὴ γραφτήκανε ἀτελείωτες κριτικὲς: τὸ γενικὸ πνεῦμά τους ἦταν πολὺ εὐνοϊκὸ γιὰ τὸν συγγραφεὴ. Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ διακρίνανε μέσα στὸ δράμα κἀτι πικρὸς ὑπαινιγμούς γιὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ καθεστὸς τῆς Ρωσίας, καὶ μερικοὶ ἄλλοι φανατικοὶ εὐρῆξαν ἀνάρμοστο νὰ παριστάνεται στὴ δημόσια σκηνή, κοντὰ στὴν καθαρῶς φιλολογικὴ κριτικὴ γραφτήκανε καὶ στενοκέφαλα θρησκευτικὰ ἄρθρα. Ἀπ' αὐτὰ ἐμπνεύσθηκε καὶ τὸ συντηρητικὸ πολιτικὸ κόμμα τῆς Δούμας, μὲ μὲρα δὲ μὲ ἐπιτροπὴ του παρουσιάσθηκε στὸ Μητροπολίτῃ τῆς Πετροῦπόλεως καὶ τοῦτε καθαρά καὶ ξιάστερα, πὺς ἂν ἐπιτρέψη τὴν παράστασι του σὲ δημόσιο θέατρο, θὰ κἀμῃ καὶ θὰ δεῖξη. Ἔτσι ὡς τώρα δὲν παραστάθηκε. Λίγες μέρες πρὶν, ἐδιάβασα σὲ μὲ ἐφημερίδα τῆς Κοσταντινουπόλεως, πὺς, ὅταν ὁ Μ. Δοῦξ περνοῦσε τελευταία ἀπ' ἐκεῖ, ἔδωκε τὴν ἄδεια σὲ κἀποιο δικὸ μας στὴν Πόλῃ ρωσσομαθῆ νὰ τὸ μεταφράσῃ στὴν ἑλληνικὴ γιὰ νὰ παρασταθῆ στὸ Βασιλικὸ Θέατρο τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὴν προστασία τῆς ἀδελφῆς του Βασιλίσσης Ὀλγας. Ἄν αὐτὸ εἶνε ἀλήθεια, εἶμαι περίεργος νὰ δῶ τί θὰ κἀμῃ ἡ Σύνοδος τῶν Ἀθηνῶν θὰ μιμηθῆ τὴ ρωσικὴ Ἐκκλησία, γιὰ θὰ τὸ ἐπιτρέψη;

Τὴ γνώμη μου: ἂν πρέπει ἢ ὄχι, ἀπὸ ὀρθόδοξο ἐκκλησιαστικὴ ἔποισ, νὰ παρασταθῆ ἕνα τέτοιο θρησκευτικὸ δράμα, ὅπως παρουσιάζεται γραμμένος σὲ καλοῦσι τραγικο-μυστηριακὸ ὁ « Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων », θὰ τὴν διατυπώσω ἄμα μαθητευθῆ πὺς πραγματικὰ ἐτοιμάζονται νὰ τὸ παραστήσουν στὴν Ἀθήνα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΓΩΓΟΣ ΑΓΙΑΣΣΟΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ:— ΘΕΑΤΡΟΝ. (ΦΩΤΕΙΝΗ ΣΑΝΤΡΗ-ΣΤΕΛΛΑ ΒΙΟΛΑΝΤΗ

- ΡΑΧΛΑ - ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ - ΨΥΧΟΣΣΑΒΑΤΟ - ΧΕΡΟΥΒΕΙΜ - ΠΟΛΥΓΑΜΙΑ - ΜΟΝΑΚΡΙΒΗ).

Γιὰ τὴν ἐποχὴν του, ἐποχὴν ἀρκετὰ ἐπιτεταμένη καὶ πὺ ἀκόμα δὲν ἐτελείωσε, ὁ Ξενοπούλος θ' ἀποτελέσει χωρὶς ἄλλο μὲ ἀπὸ τὶς ἐντονότερες λογοτεχνικὰς φαινογονμίες. Καὶ ὡς διηγηματογράφος — πολλοὶ μιλίστα τὸν θεωροῦν ὡς τὸν καλύτερο ἀπὸ ὄλους τοὺς ἴσαμε σήμερα — ἔδωκεν ἔργα πὺ, ἂν καὶ ὁ ἴδιος θέλει νὰ τὰ ὀνομάζει ἠθογραφίαις, ὑψώνονται ἐν τοῦτοις εἰς τὸ γυναικότερον ἐνεῖνο ἐπίπεδο τῆς τέχνης ὅπου συγκεντρώνονται ἄρθρα τὰ τεχνικὰ στοιχεῖα πὺ κἀμουν τὸ διήγημα, ἀνώτερον λογοτεχνικὸν εἶδος: καὶ μὲς ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τὴν « Ἀναθρακτῆ », τὸν « Ἐσταυρωμένον Ἐρωτα » τὶς « Πετριὲς στὸν Ἥλιο », γιὰ ν' ἀναφέρωμεν μερικὰ μόνον ἀπὸ τὰ διηγήματά του, ἔργα ἀριότητος τέτοιας πὺ τοὺς δίδει τὴν πνοὴν μὲς διαρκεστέρως ζωῆς καὶ πὺ θὰ μὲνον γιὰ καιρὸν ὡς ἡ περὶ ἐκλεκτὴ παραγωγή τῆς ἐποχῆς μας. Ὡς κριτικὸς ὁ Ξενοπούλος, ὅπου δὲν παρεσύρθη ἀπὸ συμφεροντολογικὸς ὑπολογισμούς, ἔδωκεν σελίδες ἀναλυτικῆς σκέψως δυνατῆς καὶ βαθεῖς. Ἔτσι ἐπέδρασε σπουδαιότατα στὴν πνευματικὴ ἐξέλιξι τῶν συγχρόνων του. Εἰς τὶς εἰλικρινέστερες του στιγμὲς ὑπῆρξεν περισσότερο ἀπὸ ὄλους ἐπαναστάτης, καὶ ὄχι μόνον στὴ γλώσσα ἀλλὰ καὶ στὶς ἰδέες: ἐλίναςσε καὶ ἠπεσθίριξε καὶ ἠπέβαλλεν, αὐτὸς μόνος σφεδόν, παρ' ὄλες τὶς ἀντιδράσεις, μὲ τὸ ἀναμφισβήτητον κύρος του ποιητῆς καθὼς τὸν Γρηγόρη καὶ τὸν ἀξέχαστον Καμπύσην. Ἄλλ' ὡς θεατρι-

κός συγγραφέας άνοιξε δρόμον, κ' άδεν περιαντολογεί διόλου όταν μ'εξ τού λέγει και ό ίδιος:

Έκτός που άνώφεσεν τού θέατρον ίσα με την ζωήν, την εποχήν που ώργιάζαν τ'α κλασικοκραφή δράματα του Βερναρόδ'ακη και της σχολής του, τ'α υπερ-πατριωτικά έργα, και τ'α έθνικοκρανή κομειδύλλια, παρασύρονται εις τούς ειδικό-λους «συγγινήσεις» τού κοινόν και εις ακόμη ευκολωτέρους θριάμβους τούς συγγραφείς, ετόλμησε πρώτος πάλιν αυτός να παρουσιάσει εις τού ελληνικό κοινόν τούς κορυφαίους της δραματικής τέχνης της Εύρώπης. Έτσι ομίλησεν πρό' έτων πολλών, όταν για πρώτη φορά έδίδοντο οι «Βρυκόλακες» του Ίψεν για τού έργο του νορβηγού συγγραφέως, και έτσι πρό' ολίγου μόλις καιροού, τίς βραδιές που εθριάμβωναν τ'α «Παναθήναια» ετόλμησεν ό ίδιος πάλιν να μιλήσει από την σκηνήν του Πανελληνίου, πριν από την παράστασιν της «Λεσποινίδος Τζούλιας» για τού έργο του Στρίμπεργκ για τού όποιον έν τούτοις ή κριτική των Αθηνών έγραψε μόνο και μόνον για να εκφράσει με την μεγαλύτερη περιφρόνηση την άηδία της και την αγανάκτησή της! Μέσα λοιπόν σε

ΣΗΜΕΙΩΣΗ. Με την πρόθεσιν να γράφομεν αναλυτικώτερα για την όλη θεατρική παραγωγή του Ξενοπούλου, που εξηγήσαμε μαζί με τ' άλλα έργα του και τόν «Ψυχοπατέρα» του όποιον όμως δεν ήμπορεσε να εβη κανένα αντίτυπο. Έτσι τού σημειώμα μες περιούριεται πολύ. Νομίζομεν όμως πως θάχει τόν τόπο του έδω μέρος από ένα γράμμα του όπου όμιλεί για τού πρωτόλειό του αυτό με τρόπο που τόν δικαιολογούμε ολότελα.

... «Ο Ψυχοπατέρας» εγράφη τόν Ιούνιον του 1895 κ' επαραστάθη τόν Αύγουστο του ίδιου χρόνου από τόν μεγάλον μας Λεκατό εν εις τού «Αθήναιον». Είναι τού πρώτου μου θεατρικόν έργον ύστερ' από μια μικρή δοκιμή, («Καλλιτέχνης» διάλογος) που είχα γράψη τόν προηοούμενον χρόνον κ' εδημοσίευσαν κατόπιν εις τού περιοδικόν «Εστία». Δοκιμή βέβαια και ό «Ψυχοπατέρας» δεν θά είχε τή θέση του σε μια συλλογή από έργα νεώτερα του μεσοτέτερα και σχετικώς τελειώτερα, αν δεν είχε και την τιμή να είνε ό πρωτότοκος όχι μόνον τόν αδελφών του, αλλά και πολλών άκόμα έργων, που εσημείωσαν κάποιαν άναγέννησιν και στή θεατρική μας φιλολογία.

Τήν εποχή που εγράφη τόν «Ψυχοπατέρα» δεν είχε φανή ακόμη κανένας από τούς νεοεραριστικούς μας δραματικούς. Ούτε οδηγού είχα ούτε παράδοσι, κ' έπρεπε ν' ανοίξω ένα δρόμο μονόχος μου, μέσα στή μούχλια, στή ρουτίνα και στήν προσοχηά που έδεσαν τού ελληνικό θέατρο. Από έδω ή ψυχρή μίμησις της κλασικής τραγωδίας ή κομωδίας, από εκεί οι ελαφρότητες τόν «κομειδύλλιον». Και ούτε ένα έργο που να θυμίζη ότι υπήρχε τελωοπίαντων και γήρω μας κάποια ζωή, καλή να μελετ'εται, αξία ν' άντιγράφεται, ικανή να έμπεύσθ. «Ο Ψυχοπατέρας» ήταν τού πρώτου κομμάτι που άνέβαινε στή σκηνή, παρμένο από τή σύγχρονη ζωή. Ένα δραματάκι αθηναϊκό, με προσπαίθεια ρεαλιστικής ήθογραφίας και ψυχογραφίας αληθινής, αδύνατο βέβαια να άγχορο σάν πρωτόλειο. Αλλά και στήν ουσία του πρωτότεπο και στήν κατασκευή του, μολονότι νέος και άπειρος τότε, δεν ήξερα και πολλά πράγματα από θεατρική τέχνη.

Σήμερα ίσως θά φαινόταν κοινό, παλιόν, συνειθισμένο. Έδω και δεκαοκτώ όμως χρόνια εφάνηκε σάν επαναστατικό. Άρσσε κάποις στον κόσμον και χειροροτήθηκε, (παίζθηκε μάλιστα τρεις βραδιές στή σειρά, που στήν εποχή εκείνη ήταν κάτι τί.) Οι λόγοι όμως και οι κριτικοί τόν εφημεριδων, άνι-δεδει όπως πάντα, τού κατηγορήσαν ως... ί ψ ψ ν ι κ ό ! ! Αποδείξεις, ότι δεν

τέτοιο περιβάλλον σχεδόν σάν επαναστατικά κηρύγματα πρέπει να θεωρηθούν οι όμιλίες του Ξενοπούλου. Αλλά εκτός από την εργασία του αυτή την κριτική έχει και τόν όγκο της δημιουργικής του εργασίας ή όποια άμεσώτερα και πεύό άποτελεσματικά επέδρασε στους συγχρόνους του. «Ο Ψυχοπατέρας» καθώς μ'εξ λέγει και ό ίδιος επαραστάθη τού 1895 αλλά και άργώτερα όταν έδόθη ό «Τρίτος» και τού «Μυστικό της Κοντέσας Βαλέραιννας» με τού όποιον θυμούμαστε επροζάλεσε σφοδρή πολεμική (έν τούτοις φαίνεται σάν να μην λογαριάζει πεύά τ'α έργα του) δεν είχαν φανεί οι νέοι δραματογράφοι ό Ξενοπούλος άγωνίζοτανε για καιρό μόνος. Και δεν ήτο μόνο τού κοινόν άγχιώτερα τόν έπολεμούσεν ή κριτική. Σπάνιες ήταν οι επαινετικές κρίσεις. Αλλά ενίκησεν και επεβλήθη. Και αν νεώτεροι όπως τόν Σπύρο Μελί με τού «Κόκκινον Ποικάμισο» και τόν Παντελή Χόρν με τούς «Πετροζάρηδες» τόν υπερέβαλλαν εις την δύναμη της τέχνης, έν τούτοις ό Ξενοπούλος θά είνε πάντα ό διδάσκαλος. Πριν απ' αυτόν οι θεατρικοί συγγραφείς έπρεσαν ν' άγγίζουν την σύγχρονη ζωή επάνω σε ώρισμένες φόρες εκοβαν και εδραματοποιού-

ήταν γ' αυτούς συνειθισμένο γιατί την εποχή εκείνη, ό,τι δεν ήταν συνειθισμένο στού θέατρο ό,τι δεν έμοιαζε με τ' άλλα, τού έλεγαν ίφενικό, και τού περιφρονοσαν (τί εποχή!) όσο τόν Ίψεν. Αλλά κάθε άλλο παρά επηρεασμένο από τού βωρεινό θέατρο είνε ό «Ψυχοπατέρας». Έγώ ό ίδιος μπορεί να μην τού κρίνω καλά, μου φαίνεται όμως πως στήν τεχνοτροπία μοιάζει περισσότερο με κάποια σύγχρονα γαλλικά έργα. Έξαρμα με τόν «Κύριον Μπρινιόλ» τού Καπύς. Αν τόν ήξευραν και αυτόν οι κριτικοί, όσον τουλάχιστον τόν Ίψεν, θά έλεγαν ίσως πως τού έργο μου είνε μια άτυχη μίμησις του. «Ο «Κύριος Μπρινιόλ» όμως φάνηκε στή Γαλλία μετά δυό χρόνια και στήν Ελλάδα μετά δέκα.....

«Όπως κ' αν είνε ή αληθινή ιστορία του Νεοελληνικού θεάτρον θά μιλήση μια μέρα για τόν «Ψυχοπατέρα» και θά πη, ότι τού νεανικό αυτό πρωτόλειο, τού χωρίς άλλην αξία, εδειξε μολοντοπότο ένα καλό δρόμο και είχε μια καλήν επίδρασι στήν κατοπινή του θεατρική παραγωγή.

Από τόν Γιάννη Καμπόση, που ήταν διός μου φίλος και τού διάβαζε τ'α έργα μου από τού πρωτόγραφο, ως τού Σπύρο Μελί, που μολονότι διός μου εχθρός, μου είπε μια μέρα μπροστά σε πολλούς: «με τ'α έργα σου, τού ελληνικό θέατρο έχει τώρα μια πα ρ α δ ο σ ι ν» ένας νέος μπορεί να πατήση και να πάη μπροστά, — ό,τι αξιόλογο φάνηκε, ήταν έπειτα από τόν «Ψυχοπατέρα». Η «Φαύστα» ήταν τού κλείσιμο μι'εξ εποχής. «Ο Ψυχοπατέρας» ήταν τού άνοιγμα μι'εξ άλλης. Στο θέατρο, δεν έχω πιό μεγάλο καύχημα απ' αυτό.

(ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ)

(*) Πρέπει να σημειωθεί έδω ότι ό Χόρν εδός έπειτα από τούς «Πετροζάρηδες» στήν «Μελάχρα» εδειξε σημεία καταπτώσεως που τακόλουθ'α του έργου, και έχει ένα σφοδρό, τ'α κάμνει ανάξια κάθε προσοχής. Πριν από τούς «Πετροζάρηδες» είχε δόση με τού «Ανεχτίμητο» και τόν «Ξενο» ωραιώτατες δοκιμές. — «Ο Μάρκος Ανγέρης που εδοσε τού «Μπροστά στους ανθρώπους», τού όποιον ή κυρία Πετρούλα Ψηλορείτη βρ'ίσκει ως τού τελειώτερο δραματικό έργο έπαψε να γράφει, και μόνο ό Σπύρος Μελίς, δυνατή δραματική ιδιοφυία, ξετυλίγεται αρμονικά προς την τελειότητα. Τού «Λατρο και Μαύρο», τού τελευταίου του έργου τόν δείχνει ξεχωριστόν άνάμεσα σε όλους.

σαν ώρισμένα θέματα· ή συνταγή πρόχειρη και ή επιτυχία εξηραλισμένη. Ακόμα οι διάφοροι διαγωνισμοί συντελοῦσαν και αυτοί εις την αποστρέβλωσιν της δραματικής τέχνης, επιβάλλοντες και αυτοί στερεότερες συνταγές σ' εκείνους που θά ήθελαν να διεκδικήσουν την δάφνην και τὸ «χιλιόδραμον γέρας». Και μέσα σὲ μιὰ τέτοιαν εποχή θρημμένη με τέτοια έργα, ἐτόλμησε νά βγει ὁ Ξενοπούλος δίνοντας ὅλος διόλου ἄλλη μορφή και στη φόρμα και στην οὐσία, συγχρονίζοντας ἔτσι πρὸς τὴν ζωὴν ἕνα σπουδαιότατον εἶδος τέχνης.

Ὁ Ξενοπούλος με τὸ θεατρὸ του δὲν μ' ἔς γεννῆ συγκλονιστικά τὰ συναισθήματα, δὲν σκοπεῖ τίς ψυχικὰς τρικυμίες, ἀλλὰ δὲν ἔχει και τέτοιες ἀξιώσεις. Ήξεύρει ὅμως, και ἤμπορεῖ, νά δόσῃ τίς λεπτὲς συγνήσεις, νά προκαλέσει ἥρμα τὰ συναισθήματα τῆς λύπης και τῆς χαρῆς και νά προσφέρει εὐγενικά τὴν αἰσθητικὴν ἀπόλαυσιν. Ἐχει συνείδησιν τῆς τέχνης του. —Και ὅτι ἤμπορεῖ νά δόσῃ, τὸ δίδει ἀριστοτεχνικά. Εἶνε κύριος τῆς τέχνης του. Κάποτε εἶναι ἀλήθεια πὸς δείχνεται κάποιος ἰσοχρητικὸς ἀλλὰ και τότες ἤξεύρει και κατορθώνει νά ξεφυγεῖται και τίς ἰσοχρησεις του αὐτὲς ἔτσι πὸν νά χάνονται πλέον μέσα εις τὴν ὡραιότητα τοῦ ὅλου. Τὸ ἐπεισόδιό του πάντα ζωηρὸ και ἐνδιαφέρον—κομμάτια ζωῆς ἀπὸ τὴν ἀστική τάξιν τὴν ὁποίαν τόσο καλὰ ζωντανεῖ στὰ ἔργα του. Ὁ διάλογός του, γραμμένος με τὴν μεγαλύτερη τεχνικὴν φροντίδα, ἔχει τὸν ἀέρα και τὴν ζωηρότητα τῆς ζωντανῆς ὁμιλίας. Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ξενοπούλου ξεχωρίζει κανεὶς τὴν «Μονάκριβη» ὅπου συγκεντρώνονται ἔντονα ὅλα τὰ προτερήματα τῆς τέχνης του, ἔτσι πὸν νά μ' ἔς δίνει μ' αὐτὴ τὸ ὡραιότερο θεατρικὸ κομφοτέχημα. Τὰ πρόσωπα ὅλα ζωντανά, καὶ αὐτὴ τὴν Τερζέζα πὸν ἴσως ἀκόμα σὲ μ' ἔς νά μὴν ἔχει ἐξελιχθεῖ ἴσα μ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. ἕνας τέτοιος χαρακτήρας κοριτσιού, τὴν αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι ἔτσι μόνο θά ἤμποροῦσε νά ἦτο. Ἡ «Μονάκριβη» εἶνε ἀπὸ τὰ λεπτὰ ἐκείνα ψυχολογικά ἔργα εις τὰ ὁποῖα ἡ λεπτότης τοῦ δίνει ὄχι μόνον τὴν ὡραιότητα ἀλλὰ και τὴν δύναμιν τῆς τέχνης. Με τὸ δραματικὸ ἐπεισόδιό τῆς «Ρεχίλ», θά ἤμποροῦσε νά μ' ἔς ἔδινεν ὁ Ξενοπούλος ἕνα πειὸ δυνατὸ ἔργο· παρασυρμένος ὅμως ἀπὸ τὸ αἰσθητικὸν μέρος παρεμέλησε τὰ δραματικὰ στοιχεῖα και μ' ἔς ἔδωσε μονάχα ἕνα ὡραιογραφικὸν ἔργο. —Στὴ «Στέλλα Βιολάντη» και στὴ «Φωτεινὴ Σάντρα» ἐδραματοποίησε τὰ γνωστά του διήγηματα. Ἄν και ὁ ἴδιος μ' ἔς λέγει ὅτι ἐπέτιξε περισσότερο στὴ «Στέλλα Βιολάντη» τὸ δρῆμα, ὡς τόσο ἡμεῖς δὲν βρισκόμε σ' αὐτὸ τίς λεπτότητες πὸν ἔχει τὸ διήγημα. Ἀντίθετα στὴ «Φωτεινὴ Σάντρα», τὸ δρῆμα χάνει τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν πὸν χαλαρώνει τὸ διήγημα, ἐδὼ ἡ δραματοποίησιν ἀποδίδει τὴν τραγικότητα τοῦ ἐπεισοδίου πειὸ ἔντονα, ἐνδὼ ἡ πειὸ παρατακτικὴ ἰσχύς τοῦ «Ἐσταρωμένου ἔρωτα» χάνει πὸν πρὸς τὸ δρῆμα ὅπου ἴσως και νά μὴν ἦτο μπερὸ νά μ' ἔς δόσῃ ὁ συγγραφεὺς σ' ὅλη τὴν τραγικὴν φρίκην τὸ ἀργὸ και τὸ βουβὸ μαρτύριό τῆς Στέλλας. Ὅμως και στὰ δύο αὐτὰ ἔργα και περισσότερο ἀκόμα στὸ «Ψυχροσάββατο», ἀληθινὴν τραγωδίαν γιὰ τὴν ὁποία θά ἔπρεπεν ἐκτενέστερος λόγος, νοιώθει κανεὶς τὴν τέχνην στὸ ξεχωριστὸ ἐπίπεδο ὅπου ξέρει και τὴν ἀνεβάζει φροντισμένα ὁ Ξενοπούλος. Ἀπὸ τίς κομφοδίεσ του, τὸ «Χερουβείμ» τὴν «Πολυγαμία» και τὸν «Πειρασμὸ» οἱ δύο τελευταῖες ἔχουν ἀρκετὰς ἰσοχρησεις στὰ γούστα τοῦ κοινού, τὸ ὁποῖον ἐν τοῦτοις

σαυρίζεται μέσα σ' αὐτὲς και προσπαθεῖ νά ξεφύγει τὸ ἐνδιαφέρον με τὰ ζητητὰ ἐπεισοδία ἐνδὼ στὸ «Χερουβείμ» παρ' ὅλην τὴν ζωηρότητα τοῦ ἐπεισοδίου φαίνεται και ἡ φροντίδα τῆς τέχνης μεγαλύτερη.

Γενικά τὸ ἔργο τοῦ Ξενοπούλου και διότι ἀνοῖξε καινούργιον δρόμον στὴν θεατρικὴν τέχνην και γιὰ τὴν φροντίδα τῆς τέχνης του και γιὰ τὴν εὐγένεια τῆς προστάσεως του εἶναι ἀξιο καθε προσοχῆς και κάθε ἐκτιμήσεως.

Και ἐκεῖνο πὸν εἶπε ὁ Σπύρος Μελῆς ὅτι : ὁ Ξενοπούλος με τὰ ἔργα του ἐδημιούργησε μιὰ παράδοσιν εἶνε ὄχι μόνον ἀλήθεια ἀναμφισβήτητη ἀλλὰ και μιὰ τιμητικὴν κρῖσιν, ἀκόμη τιμητικώτερη γιὰτί προσέρχεται ἀπὸ τὸν δυνατώτερον ἀπ' ὅλους τοὺς δραματικούς μας συγγραφεῖς. Ὅπουδήποτε δὲ και ἂν στραφεῖ αἴθριον τὸ νεοελληνικὸν θεατρὸν ὁ Ξενοπούλος θά λογαριάζεται πάντα ὡς ὁ κυριώτερος συντελεστής μ' ἔς ἐξελίξεως, αὐτῆς πὸν θά φέρει ἴσως ὄχι και ἀργά πρὸς τὴν πλήρη θεατρικὴν ἀναγέννησιν.

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ:—ΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ.

Ἐνα εἶδος «νουβέλλα»—πολὺ μέτριο. Τὸ ἔφος πολὺ κοινὸ. Ἐν γένει ἕνα πρῆγμα γραμμένον πολὺ εὐκόλου—χωρὶς ἡ εὐκολία ἐδὼ νά ἐννοεῖ χάρη, γούστο, ταλέντο.

Δίνει ἀφορμὴν γιὰ μιὰ παρατήρησιν. Ἡ ὁμῆ πραγματικότης εἶναι ἄλλο πρῆγμα, και ἄλλο τὸ φυσικὸν και πραγματικὸν στὴν τέχνην. Τὰ γεγονότα τῆς πραγματικῆς ζωῆς—ὅταν μάλιστα τυχαίνει νά μὴν ἔχουν τίποτε τὸ ξεχωριστὸν και στὴ ζωὴν μέσα—ὅταν μπαίνουν σὲ ἔργα τέχνης πρέπει νά χρησιμοποιούνηται σύμφωνα με τοὺς σκοποὺς και τίς ἀπαιτήσεις τῆς τέχνης. Ὅχι ν' ἀντιγράφονται ἢ νά παρατάσσονται ὅπως εἶναι. Ἡ τέχνην πρέπει νά πλουτίζει—ὄχι ν' ἀντιγράφει τὴν ζωὴν.

Ν. ΠΟΡΙΩΤΗ:—Ἡ ΡΟΔΟΠΗ.

Ποιητικὸν δρῆμα βγαλμένον ἀπὸ λαϊκὴν μπαλάνταν. Γραμμένον με προσοχήν, ὑπομονήν, λεπτολογία. Ἡ γλῶσσα πεζὴ—λείπει ἡ ποίησιν. Ὁ στίχος του—ἐντεταυλλάβος χωρὶς κίνησιν καὶ ἐλεύθερη χάρη. Ἐν γένει τὸ ποιητικὸν δραματικὸν στεγνὸν—γραμμένον περισσότερο με κριτικὴν γνώσιν και πειρα τῆς σκηνης, παρὰ με ταλέντο και ἐμπνευσιν. Ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νά χρωματίσει τὰ πρόσωπα και νά δημοσοργήσει χαρακτήρες, και ὡς ἕνα σημεῖο τὸ κατορθώνει.

Ἀξίζει ἀκόμη, ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἔποψιν, νά παρατηρήσει κανεὶς γιὰ τὴν «Ροδοπή» ὅτι δὲν ἔχει μέσα σύμβολα—οὔτε βρίσκειται μέσα στὴν ψεύτικη ἀτμοσφαῖρα πὸν περιβάλλει ἐν γένει στίχους και πεζὰ τῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἐτσι, και ἂν τὸ δραματικὸν δὲν εἶναι δυνατό—ἀναπνεῖ τουλάχιστο καθαρὸν ἀέρα.

Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης μᾶς φαίνεται πὸς εἶναι, ἡ λεπτόλογη προσπάθεια τοῦ συγγραφέα, ὥστε νά παρουσιάσει τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν ὅσο τὸ δυνατό—και ἀπὸ κάθε ἔποψιν πὸν καλὴ. Κι' αὐτὸ θαρροῦμε πὸς δὲν εἶναι σήμερον πρῆγμα μικρὸν—και πὸν νάξίζει νά περάσει ἐντελῶς ἀπαρατήρητο.

Τὸ πρόσωπο τοῦ συγγραφέα κάνει τὸ βιβλίο—γαλλικά γραμμένο—νά ἔχει ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς. Εἶναι μιὰ συλλογή ἀπὸ στίχους μὲ πρόλογο πεζό. Οἱ στίχοι ἀφιερωμένοι στὴν πρώτη του γυναῖκα—à la Chère Grande—καὶ στὴ δεύτερη. Στὸν πρόλογο ἐξηγεῖ καὶ δικαιολογεῖ ἡ θ ἰ κ ὤ ς τὴν πράξη του. Οἱ στίχοι εἶναι ἐν γένει πολὺ μέτριοι. Οἱ στίχοι μὲ τὸν πρόλογο εἶναι «le crime du poète».

Ζήτημα ποῦ ἀνήκει τόσο στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ συγγραφέα θὰ προτιμοῦσε κανεὶς νὰ μὴν τάγγιζει. Μὰ ὁ ἴδιος μιλεῖ. Ὁ πρόλογος τοῦ βιβλίου εἶναι σὰν ἀπολογία ..

Ἐμᾶς μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδίως γιατί ἀνοίγει σὰν ἓνα παράθυρο, νὰ ἰδοῦμε στὴν ψυχὴ τοῦ συγγραφέα. Ἐνας τόνος ἀνελευθερίας—μιὰ πόζα ἥρωισμοῦ καὶ μιὰ αὐταρέσκεια...Κάνουν κακό.

Κρίνει τὴν πράξη του ἀπὸ ἔποψη ἠθικὴ—τὴ βρίσκει ὡς τὴ μόνη ἠθικὴ λύση στὴν περίπτωση αὐτὴ τῆς ζωῆς του· αἰσθάνεται πὺς εἶχε τὸν ἥρωισμό νάκολουθήσει αὐτὴ—τὴ μόνη ἠθικὴ λύση.—Εἶναι γι' αὐτὸ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του.

Ἐμεῖς στὴν πράξη αὐτὴ—ὅπως παριστάνεται μέσα στὸ βιβλίο,—καὶ στὸ βιβλίο δὲν βρίσκουμε καμιὰ ὁμορφιά, ἀξία, ἢ μεγαλεῖο. Μπροστὰ στὴν πράξη καὶ στὸ βιβλίο δὲν αἰσθανόμαστε κανένα θαυμασμό ἢ συμπάθεια.

Καὶ σκεπτόμαστε μόνο: Δὲν εἶχε κἀν ὁ συγγραφέας τὴ δύναμη νὰ σιωπήσει; Ἡ σιωπὴ δὲν θὰ εἶταν ἓνα κίνημα ποῦ θὰ εἶχε πολὺ περισσότερὴ εὐγένεια;

Σ. ΛΑΙΜΠΕΡΤΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΕΝΑΣ ΠΡΟΧΕΙΡΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Μὲ τὸ τεῦχος αὐτὸ συμπληρώνεται καὶ ὁ δεύτερος τόμος τῶν «Γραμμάτων». Δὲν πρόκειται νὰ περιαντολογήσουμε, οὔτε νὰ ἐξάγουμε τὴν ἀποτελεσματικότητά των προσπαθειῶν μας, ἰδίως σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἴδωλη λογοτεχνικὴ ἐκδήλωση.

Παραμερίζοντας ὅμως κάθε μετριοφροσύνη, μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ τονίσουμε καὶ τὴν ἀξία τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας ποῦ παρουσιάστηκε στὶς σελίδες τῶν «Γραμμάτων», καὶ πρὸ πάντων τὴν ἐξαιρετικὴ σημασία μερικῶν τάσεων τοῦ περιοδικοῦ, ποῦ ἀποβλέπουν, μὲ γενικευμένες συζητήσεις, νὰ ἐξυψώσουν τὴ φιλολογικὴ συνείδηση:

Παρ' ὅλην τὴν λογοτεχνικὴν ἐπίδοσιν, ἀρκετῶν τώρα ἐτῶν, πολλὰς προλήψεις βαραίνουν τὴν Τέχνη καὶ τὴν ἐπιηρεάζουν μὲ τρόπο ἐξευτελιστικό, ὑποδουλώνοντας τὴν ἐκδήλωσιν τῆς σὲ ὕποχρεωτικὸν σκοποῦς, ξένου πρὸς τὴν πραγματικὴ ἀποστολὴ τῆς. Ἡ στάσις μας ἐμπρὸς σὲ τέτοιες ροπὰς ἐκωνομίστηκε τόσο ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ πρόγραμμα τοῦ Περιοδικοῦ, ὅσο καὶ ἀπὸ

τις ἐνδόμυχες τάσεις ὅλων μας: Ἐν ἡ Τέχνη ὑψίσταται γιὰ νὰ ὑπηρετᾷ τὴν παραδεγμένη ἠθικὴν, τὴν Κοινωνιολογίαν, τὴν Επιστήμην, τὴν Γλώσσαν ἢ καὶ αὐτὴς ἀκόμα τις φυλετικὰς ἀνάγκας, τότε ἀλήθεια τέχνη δὲν ὑπάρχει ἢ καὶ ἂν ὑπάρχει περὶ αὐτῆς. Πρόβλημα κάθε ρομῆος ἀποδέχεται τὴν ἀπόλυτη ἀνεξαρτησία τῆς Ἐπιστήμης καὶ θεωρεῖ κοινοτοπία τὸ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἀναζήτησις δὲν ἔχει ὑποχρεώσεις πρὸς κανένα ἢ πρὸς τίποτε. Γιὰ τὴν δημιουργικὴ λογοτεχνία ὅμως, καὶ γιὰ τὴν τέχνη γενικὰ ἀναμασποῦνται ἀκόμα ἐτοιμὲς μεσαιωνικὰς γνώμες, ποῦ σ' ἐμπετικὸ μίγμα ἀνακατεῖται τὰ νοήματα Ποίησης, ἠθικῆς, Λυρισμοῦ, Πατριδα, Φιλολογίας, Θρησκείας, Τέχνης καὶ Βενιαμίν—Σοσιαλισμοῦ. Τὰ «Γράμματα» ἔχουν τάξει ἀψηφὰ τὸ πρόγραμμά τους, ἐκεῖ ὅπου ἡ Τέχνη ἀπλώνεται ἀγνή γαλήνια καὶ κυριαρχικὴ χωρὶς νὰ τὴν φτάνουν τὰ συμφεροντολογικὰ χέρια.

Ἡ πεποίθησις καὶ ἡ ἐμμονὴ στὸ πρόγραμμα αὐτὸ, μᾶς ἔφεραν ἀντίθετους σὲ ἔργα καὶ σὲ πρόσωπα. Μᾶς ἔφεραν ἀντίθετους πρὸς παραδεγμένας ἀξίας, πρὸς λογοτεχνικὰς σιὰσεις, καθιερωμένους περισσότερο ἀπὸ τις ὀκνὲς ὑποκλίσεις τῆς συνήθειας, παρὰ ἀπὸ τὸν εὐγενικὸ συγκλονισμό τῆς καλλιτεχνικῆς συγκίνησις. Δὲν φρυγομαχήσαμε. Δὲν φοβηθήκαμε νὰ γίνουμε βέβηλοι καὶ νὰ γευτοῦμε τοὺς πικροὺς καρπούς τῶν φιλολογικῶν ἀσβειῶν μας. Ἡ ἔρρεσις νὰ σεβαστοῦμε τὴ φιλολογικὴ μας συνείδησις ἢ νὰ προσφέρουμε λιβανωτὸ σὲ μερικὰ ἔργα εἰδολοποημένα ἀπὸ τὸν συμβατικὸ θαυμασμό—ποῦ ἀτυχῶς ἐγκαινιάζουν περίοδο βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

Τὸ περιοδικὸ δὲν τὸ θελήσαμε ἐνονυχισμένη Ἀνθολογία, ἀλλὰ ἐμφυχωμένον ὄργανισμὸν μὲ τάσεις, ὁρμὰς, προτιμήσεις καὶ ἔχθρες. Ἐπει ἐξασφαλίσουμε τὴν ἀποδοκιμασίαν πολλῶν, ἂν μὴ τῶν πολλῶν. Σὲ φιλολογικὰ σιὰδου «hon ton» καὶ «tacs» (σὲ γαλλικὰς φράσεις) θὰ πεῖ νὰ μὴν ἔχεις γνώμη, ἢ ἂν ἔχεις νὰ μὴ τὴν ἐκφράξεις ποτέ, ἢ καὶ ἂν τὴν ἐκφράξεις νὰ τὴν μεταφράξεις καὶ νὰ τὴν ψυθυρᾷς μόνο, αἰδήμονα χέρια ἐκάλυψαν σ' ἀπρόθυμα μάτια τὴν θέα τῶν «ἀσβῶν».

Παρηγορούμαστε μὲ τὴν ἀτόφασιν ποῦ πείραμε μιὰ καὶ καλὴ νὰ μὴν ἐπιδώσομε εἶσημα «καλῆς διαγωγῆς» καὶ νὰ μὴν ἐπιζητήσομε τὸν ζολοκευτικὸν τίτλον «τῶν φιλοτιμῶν νέων». Ἐχομε ν' ἀγωνιστοῦμε τὸν καλὸν ἀγῶνα τοῦ ἐξαγνισμοῦ, ποῦ προετοιμάζει τὴν ἐπιβολὴν τῆς φιλολογικῆς εὐλευθερίας, τῆς λογοτεχνικῆς ἀνιάρκειας—καὶ ὅχι τῶν ἀναγνωρισμένων ὑπογραφῶν μονάχα,—τὴν ἐπιβολὴν τῆς τέχνης μόνο γιὰ τις συγκινήσεις ποῦ γεννᾷ σὲς προετοιμασμένες συνειδήσεις, καὶ ὅχι γιὰ τὴν πρόσκαρην συνοικιακὴν δόξαν ποῦ φιλοδοξεῖ στοὺς πλατωνικοὺς ἑμιστάς τῆς.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ ΔΙΚΗ ΜΑΣ

Δὲν ὑπάρχει βιοθέτοισις ἀνάγκη σοφίας γιὰ νὰ ἐκφράσομε ὅλην μᾶς τὴν πίκραν, στὴν ἐξαιρετικὴν αὐτὴν περίστασιν, ποῦ μὲς ἐπλήγωσαν σ' ὅ,τι περὶ φυσικὸ καὶ ἀγαπημένον ἔχομε στὴν ὑπαρξήν μας:—στὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψης καὶ στὴν τάσιν τῆς ἀναζήτησις τῆς περὶ ἡμετέρας καὶ ἀγνῆς πραγματικότητος.

Πεῖδὸ χυδαῖο καὶ ἀργεῖο χυτῆμα, ὀλοῖσα στῆς καρδίαις μας τὸ φράχτη—γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν ἀρχαῖον τραγικόν—δὲν ἠμποροῦσαν οἱ σημερινοὶ χαμοθεοὶ τῆς Ἑλλάδος νὰ δώσουν σὲς ἀθῶες χαρὰς μας ἀπὸ τὴν δικὴν κατὰ τῶν

«Ἀθέων καὶ τῶν Ἀναρχικῶν τοῦ Βόλου»—τῆ Δίκῃ μας. Γιατί εἶναι δίκη γιὰ μᾶς ὅλους, δίκη γιὰ ἀλάσκη τὴν αἰσθανόμενη καὶ παλαιόσα τάξη τῆς φυλῆς, ἢ ἀνήκουστη γιὰ τὰ χρόνια μας κατηγορία κατὰ τοῦ Δελμούζου καὶ τῶν ἄλλων καλῶν μας φίλων.

Καὶ βέβαια δὲν ἐδικάσθη στὸ Ἐφετεῖο Ναυπλίου ὁ Δελμούζος, ὁ Σαράτσος, ὁ Ζάχος καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐδικάσθη ἡ περὶ σημαντικὴ σὲ ἀξία τάξη τοῦ τόπου γιὰ τὴν τάση ποῦ ἐκδηλώνει σ' ἐρευνα καὶ ἐξακριβίωση τῶν βιολογικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μας.

Ἡ ἀντίθετη τάξη τῶν πιστῶν τῆς παληοπαράγκας τῶν κρατούντων θεσμῶν καὶ τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης, μὴ ἔχοντας στὴ διάθεσή της ἄλλα μέσα γιὰ νὰ μᾶς πείσῃ σ' ἐκεῖνα ποῦ, μὴ ἀκούοντας καὶ μὴ βλέποντας, πιστεύει, μᾶς ἔστειλε καὶ τὴ φορὰ τούτη στὸ Δικαστήριον—στὴν ἐπαλξὴ τῆς Δικαιοσύνης της, στὴν ἐπαλξὴ τὴν περὶ πολύχρωμην καὶ ἀλλόκοτην ποῦ κρατεῖ ἀκόμη, στηριγμένην στὴν πρόληψη, στὴ στενοκεφαλιά καὶ τὴ ρητορεία!

Γιατί μόνο ἀπὸ τίς ἐπάλξεις τέτοιων χαμοθεῶν ἤμποροῦσαν νὰ περάσουν ὅλοι ἐκεῖνοι ποῦ πέρασαν ἀπὸ τὰ μάτια μας γιὰ νὰ προσβάλλουν, ὄχι τὸν ἀγῶνα μας, μὰ τὴν αἰσθητικὴν μας μὲ τὸν κυνισμό τους. Καὶ δὲν ἀφήξαν οἱ Καθυστερημένοι σάπιο εἶδος ἀνθρώπου, καταδικασμένο νευρικό σύστημα, ποῦ νὰ μὴ τὸ σπρώξουν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ τυφλοῦ κόσμου, ἕως ἐκεῖ ποῦ μᾶς ἐκάρφωσαν, γιὰ νὰ κάμουν τὰ μάτια μας νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὸ θέαμά τους. Δὲν ἀφήξαν ψυχὴ δουλική, μέτωπο στενὸ καὶ βαρὺ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ποτέ δὲν ἐπέρασε καμμιὰ δροσερὴ ἀνοή πεπρωμένου, χέρι ζῶου καὶ στόμα κατηραμένον συνηθειῶν, ποῦ νὰ μὴ τὰ ἐσύναξαν ἐμπρός μας—ἐκεῖ ποῦ μᾶς εἶχαν καρφώσει οἱ γύφτοι—γιὰ νὰ μᾶς κηρύξουν ὄχι ἐκεῖνο ποῦ εἴμαστε, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ δὲν εἴμαστε. Ὅχι ἐκεῖνο ποῦ φωτεινὰ καὶ ξάστερα, μέσα στὸν περὶ καρπερὸν κάμπο ξετυλίγεται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν μας πλοῦτο, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ ἡ φαντασία βλέπει θολὰ στὸ ἄκουσμα τῶν πρώτων ὠρῶν τῆς πάλης ποῦ ἀγγέλλεται σήμερον.

Ἀλήθεια! τί Βαλπούργια Νύχτα ἢ ἀγωνία τους στὴ Δίκῃ μας.

Καλὰ-καλὰ δὲν ἔχουν οὔτε τὴ δύναμη νὰ μᾶς ποῦν μὲ ἀξιοπρέπεια καὶ θυμὸν ὅτι ἐκεῖνο ποῦ πράττομεν δὲν εἶναι σωστὸ καὶ γερὸ. Ἔτσι καθὼς σέρονται καὶ βῆχοντας προφέρουν κομμένα καὶ βιαστικά τὰ θανάσιμα λόγια τους, εἶναι σὰ νὰ μᾶς ζητοῦν νὰ δεχτοῦμε πῶς τὸ μόνο κακὸ ποῦ κάνουμε εἶναι κυρίως τὸ ὅτι δὲν ἀκολουθοῦμε τὴν ἰδεολογίαν τους, ὅτι δὲν γινόμεστε ὅμοιοι μαζὶ τους, ὅτι τὸ κακὸ δὲν εἶναι γιατί εἴμαστε τέτοιοι ποῦ εἴμαστε μεις, ἀλλὰ γιατί δὲν εἴμαστε τέτοιοι ποῦ εἶναι ἐκεῖνοι! Γιατί δὲν πειθόμεθα εἰς τὰ ρήματά τους καὶ στοὺς νόμους των. Naί, στὸ βάθος τῆς ἢ κατηγορίας τους ἔχει τόση ἀδυναμία. Καὶ ἡ ἀδυναμία τους εἶναι αὐτή, ποῦ μᾶς κάνει νὰ ἀηδιάζομε βαθύτερα, νὰ τοὺς μισοῦμε περὶ ἀνδρεία, γιατί ὀφείλει κανεὶς νὰ μισῇ τὴν ἀδυναμίαν ποῦ μᾶς ἀπειλεῖ μὲ τὰ σκληρὰ τῆς πράξεως μὲ τὴν μεταφυσικὴν ὀρασιότητα τῶν πληγῶν της..

Νομίζομε πῶς ἔχομε ἀκόμα τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μας νὰ μᾶς χυποῦν καὶ νὰ μᾶς δύνουν τὴν ἐντύπωση τῆς ἀνδρείας καὶ τὴν ἐμπνευση τῆς ὁρμῆς. Ὅμως αὐτοὶ σὰν ἀρρωστοὶ ζητοῦν ἀπέναντί μας νὰ ὑποχωρήσουμε καὶ νὰ τραβηχτοῦμε, ποῦ; ἀφοῦ παντοῦ θὰ εἴμαστε ἐμεις οἱ ἴδιοι, ἔτοιμοι γιὰ ἄσπρη δράση, ἔτοιμοι γιὰ νέες δημιουργίες.

Τοὺς δίνουμε τὴν ἐπιστήμη στὴν περὶ ἀληθινὴ τῆς ὑπόστασις, στὴν Ἐρευνα· τοὺς δίνουμε τὴν ποιησὴν μας στὸν ἡρωισμό τῆς καὶ στὴν καλωσύνη της· τοὺς δίνουμε τὸ χρῶμά μας στὴν περὶ ἀνομιαντικὴν ἀνθροπότην τῆ σκέψης μας σὲ τόση καινούρια ὀλοπράσινη βλάστηση· τὴ φιλοσοφίαν μας σὲ δύναμη καὶ ὑγείαν τὴν ἀγάπην μας γιὰ τὸ παιδί, τὸ εὐγενικὸ τοῦτο καθρέφτισμα τῆς ἀνθρωπίνης διαδοχῆς· τοὺς δίνουμε τὸ περὶ ἀκριβὸν καὶ δύσκολον, τὸ θάρρος μας, ἀρετὴν ποῦ δὲν τὴν ἐγνώρισαν ποτέ τους· τίς περὶ ἐλκυστικὰς ἐλπίδες γιὰ τὸ γένος τους, γιὰ τὸ ἴδιον τους τὸ αἷμα—καὶ αὐτοὶ, ἴσκιον ὄνειρων, δὲν χρησιμοποιοῦν αὐτὸν τὸν πολύτιμον λίγον καιρὸν τοῦ βίου, παρὰ νὰ μᾶς ἐκδικηθοῦν ἐν ὀνόματι τῆς ἀδυναμίας ποῦ ἔχουν : νὰ μὴ μᾶς παρακολουθοῦν.

Ἄλλ' ἀδιάφορον. Ποιὸς ζωντανὸς θὰ ἐπρόδιδε τὴ θέλησὴν τοῦ ἐμπρός στὴν ἐκδίκησιν; Ὅ,τι μένει καὶ ἀξίζει εἶναι τὸ ξεχώρισμά μας. Εἴμαστε ἄλλοι. Δὲν εἴμαστε οἱ ἴδιοι μ' ἐκεῖνους. Καὶ ἡ πάλη, ἔστω χωρὶς βίαν ἀκόμη, ἐσημειώθη μὲ τόσα σημεῖα. Ἔως τώρα τὴν εἶχαν προαγγεῖλει ἀόριστα διάφορες φωνές, σὲ διάφορους καιρούς. Ἡ δίκη μας στὸ Ἐφετεῖο Ναυπλίου χαρακτηρίζεται βαθεῖα τὸ χῶρισμα τῶν τάξεων ποῦ παλαιὸν καὶ δίνει, πρέπει νὰ δώσῃ, τὸν περὶ ἀσφαλὴ τόνον στὸν ἀγῶνα ποῦ ἐκηρύχθη.

Τὸ Σχολεῖον τοῦ Δελμούζου, ὅπου ὁ φωτισμένος παιδαγωγὸς ἠθέλησε καὶ ἄρχισε νὰ πιστοποιῇ στὴν πράξιν τῆς ζωῆς, ἐκεῖνα, ποῦ ὁ θλιβερός Δεσπότης τοῦ Βόλου καὶ ὁ φαιδρότατος μάγιστρος τῆς «Ἀρτεμισίας» ὁ γερωφλόδαρος Ἀμπελᾶς, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἐγωπαθεῖς τῆς εἰταιρίας των θελοῦν νὰ τὰ κάμωρον νεκρὰ ἐκπαιδευτικά τους μουσεία, τὸ Σχολεῖον αὐτὸ τοῦ Δελμούζου πρέπει νὰ γίνῃ ὁ πρώτος πύργος τοῦ πνευματικοῦ πολέμου τοῦ ἐρευνῶντος γιὰ τὴν ἀλήθειαν ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ὅσοι ἔχουν σκοπὸν τοῦ βίου των νὰ νηστεύουν, νὰ ἀκολουθοῦν λιτανεῖες νὰ κρεμοῦν εἰκονίσματα καὶ νὰ ἐμπαίζον τὴν φύσιν—ἐμπρός, ἄς τρέξουν γύρω στὸ Δεσπότη τοῦ Βόλου. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι ζητοῦν καὶ θέλουν νὰ γνωρίσουν ἑαυτοὺς διὰ νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ προανθρώπου, ποῦ ὑπάρχει μέσα μας, ἄς χωρισθοῦν καὶ σκληροὶ, συλλογισμένοι, προμελετημένοι, ζωηροὶ καὶ βαθεῖς ἄς ἐτοιμάσουν ἑαυτοὺς γιὰ τὴ μάχην ὡς χορευταί, ὅπως εἶπεν ὁ φιλόσοφος. Καὶ ἂν πεθάνουν, ἀλλὰ θὰ πεθάνουν μέσα εἰς τὴν νίκην τοῦ ἑαυτοῦ των ἐναντίον παντός ὅ,τι δὲν ἦταν ἰδική τους θέληση. Θὰ πεθάνουν καταστρέφοντας ὅ,τι ἄξιον καταστροφῆς.

Καὶ τότε, ποῦ μᾶς εἶχαν καρφώσει στὸ μαῦρον σκαμνί, καὶ πάντοτε, ἄς μὴ τοὺς δώσωμεν τὴν ἐντύπωση τοῦ προσωπικοῦ ὑπολογισμοῦ καὶ τῆς κούρασις, ἂ, ὄχι! Αὐτὸ θὰ ἦταν ὡς νὰ ἐνισχύσαμε τοὺς σαρκασμοὺς των. Ἄς μὴ δεῖξωμεν ὅτι τάχα εἴμαστε μεις περὶ ἀληθινοὶ ἀπ' αὐτοὺς στὸ σύστημα τους καὶ στὴν ἰδεολογίαν τους.

Κι' ἂν ὑποφέρωμεν παράνομα, ὅμως ἄς διατηρήσουμε ἀκέραιη τὴν ὑπερηφάνειάν μας καὶ τὴν ὁρμὴν μας. Δὲν εἶναι αὐτοὶ ποῦ θὰ δώσουν σ' ἐμῶν τὸ θάνατον. Ὁ λόγος τοῦ Προμηθέα. Ἄς ἔλθουν. Ἀλλὰ «δὲν θὰ μᾶς λυγίσῃ τίποτε» γιατί εἴμαστε μεις ποῦ φέρομεν τὴν ὑψηλὴν, ἀναπόφευκτὴν ἐντολήν τῆς Ἀνάγκης.

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Είναι θαρροῦμε ἡ πρώτη φορά πού παρουσιάζει ἑλληνικό περιοδικό συγκεντρωμένη τόσο ἀφθονη σὲ ποσὸ ἀλλὰ καὶ τόσο ἐκλεκτὴ σὲ ποιὸν ποιητικὴ παραγωγή. Καὶ μᾶς δίνει μέσα στὶς σελίδες τοῦ σημερινοῦ τεύχους ὁ Βάρναλης καὶ ὁ Σικελιανός—διδάσκαλοι ἀναγνωρισμένοι πλέον—τὸν ἐκθαμβωτικὸ πλοῦτο τῆς μεστῆς τῶν τέχνης σὲ ἀφθονίαν τέτοια πού μάταια θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ζητήσῃ καὶ σὲ ὀλόκληρους τόμους· καὶ ἀκόμα οἱ αἰσθαντικοὶ στίχοι τῆς Μυρτιώτισσας, τὰ λεπτοδουλεμένα σοννέτα τοῦ Ψηλορείτη, ἡ ἐξαυλωμένη ποίηση τοῦ Πορφυρογέννητου, τὰ εἰδύλλια τοῦ Χαντζάρα, ἡ ἑλαφρὴ καὶ εὐγενικὰ μελαγχολία τοῦ Οὐράνη, οἱ ἀρμονικὲς στροφές τοῦ Μάγνη, τὰ σοννέτα τοῦ Νικοκάβουρα, μᾶς δίνουν μαζὺ μὲ ὅλη τὴν ἄλλη ποίηση τοῦ φυλλάδιου αὐτοῦ τὴν ὡραία ἐντύπωση ποιητικῆς τέχνης ἀληθινῆς πλημμυρισμένης ἀπὸ τὸ εὐκρινὲς αἶσθημα σὲ τεχνικὴν ἐκτέλεση ἄρτια καὶ σὲ ἰσοροπίαν τῶν ποιητικῶν στοιχείων.

ΤΑ «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» ΣΤΟ ΔΕΛΜΟΥΖΟ

Κατὰ τὴ διάρκειά τῆς δίκης τοῦ Ναυπλίου τὰ «Γράμματα» ἀπὸ ἓνα πνεῦμα ἀλλιλεγγύης ἐστειλαν στὸ Δελμοῦζο καὶ στοὺς ἄλλους συγκατηγορούμενους του τὸ ἀκόλουθο τηλεγράφημα :

«Οἱ συμπάθειές μας σὰς παρακολουθοῦν στὴ Μεσαιωνικὴ αὐτὴ δίκη. Ἐλπίζουμε στὸ θρίαμβο τοῦ ἐλεύθερου πνεύματος».

Ὡς καὶ τὸ ἀκόλουθο γράμμα :

«Τὰ «Γράμματα» μ' ἀγανάκτηση παρακολουθοῦνε τὸ προγονόπληχτο καὶ ὀπισθοδρομικὸ πνεῦμα πού μὲ τὴν ἀσυνειδησία τῆς ἀμάθειας τολμᾷ τέτοιες πνευματικῆς, ψυχικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀσκήμιες. Ἀσκήμια εἶναι λίγο. Αἰσχος εἶναι ἡ λέξις πού τεριάζει σ' αὐτὴ τὴ περίστασι. Ὅλα ὅμως αὐτὰ εἶναι ὀφέλιμα γιατί μᾶς δείχνουν πόσο δύσκολος εἶναι ὁ δρόμος τῆς καποίας ἀληθινῆς ἀναγέννησης τῆς φυλῆς, καὶ ἔτσι μᾶς ἐνδυναμώνουν περισσότερο ἀπὸν ἀγῶνα μας πού μὲ συμπάθεια καὶ ἐχτίμησι τὰ «Γράμματα» σὰς βλέπουν ριγμένο.»

Σ' αὐτὰ ὁ κ. Δελμοῦζος μᾶς ἀπάντησε μὲ τὸ ἐξῆς γράμμα :

ΦΙΛΟΙ ΚΥΡΙΟΙ,

Τὸ τηλεγράφημα καὶ τὸ γράμμα Σας μὲ συγκίνησαν βαθύτατα. Στὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ μεσαιωνισμοῦ βλέποντας γύρω μου τόσοσους ἐκλεκτοὺς εὐλόγησα τὴν ὥρα πού ἔφερε τέτοιο διωγμὸ. Μὲ τὴν πεποίθησι πὸς τὰ στοιχεῖα ἐνὸς πραγματικοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ—πού γι' αὐτὸν τόσο ἀποτελεσματικὰ δουλεύουν τὰ «Γράμματα»—δὲ θ' ἀργήσουν νὰ ριζοβολήσουν καὶ νὰ ξεπετάξουν σιὸ φῶς κλαδιὰ ὀλοπράσινα.

Σὶς σφίγγω τὸ χέρι μ' ἐκτίμησι καὶ ἀγάπῃ.

ΑΘΗΝΑ, 15/5/914

ΑΛΕΚΟΣ ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ

ΤΟ ΕΝΤΕΥΚΤΗΡΙΟ ΜΑΣ

Μιά Κυριακὴ τοῦ περασμένου Δεκεμβρίου τὰ «Γράμματα» καλοῦσαν ὅλους σχεδὸν τοὺς διανοητικοὺς ἀνθρώπους τῆς πόλης μας στὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐντευκτηρίου τῶν.

Μὲ προθυμία πού μᾶς ἐσυγκίνησεν εἶδαμε νὰ συγκεντρωθοῦν σὲ μιὰν ὥ-

ραία συγκέντρωση ὁ διηγηματογράφος κ. Γκίκας, ὁ μεταφραστὴς τοῦ Ἄϊνε κ. Παῦλος Γνευτός, ἡ ζωγράφος Κα Φλωρῆ Καραβία, ὁ κ. Νίκος Καραβίας, ὁ κ. Γρηγόριος Παπαμιχαήλ τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου» ὁ ποιητὴς Καβάφης, ὁ γιατρὸς Παῦλος Πετριδης, ὁ κ. Στάθης Καραβίας, ἀρκετοὶ Νεοζωιστῆς καὶ ἄλλοι πολλοὶ φίλοι. Ἀκόμα ἀπὸ τὸ Κάιρο ἐκατέβηκαν ἐπίτηδες γιὰ τὴ φιλολογικὴν αὐτὴ βραδεία ὁ κ. Γ. Σκληρός καὶ ὁ κ. Θ. Νικολούδης. — Ἀπὸ μέρους τῶν «Γραμμάτων» ὁμίλησεν ὁ Δ. Ζαχαριάδης· εὐχαρίστησε τοὺς καλεσμένους γιὰ τὴν προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ἦλθαν στὴν πρόσκλησή μας καὶ εἶπε μερικὰ γιὰ τὴ σημασία καὶ τὴ χρησιμότητα τῶν συζητήσεων. Ἐπειτα ὁ κ. Νικολούδης μῆς ἐδιάβασε μερικὲς σελίδες ἀπὸ τὶς «Δειλινὲς Κουβέντες» του καὶ ἄλλοι ἀπάγγειλαν διάφορα ποιήματα. Ἐτσι ἄρχισαν οἱ φιλολογικῆς μας συγκεντρώσεις.

Εἰς τὸ ἐντευκτήριό μας εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ κάμει δυὸ ἀναλυτικότερες ὁμιλίαι γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Μάρξ ὁ κ. Γ. Σκληρός. Τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν τὴν εἶχε διατυπώσει καὶ πρὶν ὁ κ. Σκληρός σ' ἓνα του γράμμα πού ἐδημοσιεύσαμε στὸ προηγούμενο φυλλάδιο καὶ τὸ ὁποῖο ἐπροκάλεσε τόσοσες συζητήσεις. Μελετημένος βαθειὰ καὶ ἐμποτισμένος τελειῶς ἀπὸ τὴν ἰδεολογία τοῦ Μάρξ ἐμίλησε μὲ τὸ φανατισμὸ ἴσως τοῦ ἀποστόλου ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ γοητευτικὴ χάρις λογοτέχνη.

Ἐνα ἄλλο βράδυ μᾶς ὁμίλησε ὁ γνωστὸς διηγηματογράφος καὶ φίλος μας κ. Ἰω. Γκίκας γιὰ «Τὸ Μέλλον τῆς Φιλολογίας μας». Ἡ διάλεξι ἂν καὶ πολὺ μακρὰ ἀκούστηκε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ ἐπροκάλεσε ζωηρότατη συζήτηση. Ὁ κ. Γκίκας μᾶς ἀνέπτυξε πὸς πρέπει ν' ἀγαπηθεῖ ἡ ἐθνικὴ ζωὴ σὲ ὅλες τῆς τὶς ἐκφάνσεις γιὰ νὰ ἤμπορέσει ἡ φιλολογία ν' ἀποδόσει εὐκρινὰ ἔργα.

Ὁ κ. Ν. Μαζαράκης συνεχίζοντας τὶς διαλέξεις πού μᾶς ἔκανε πέρυσι γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο στὴν κοινωνιολογία, μίλησε στὸ ἐντευκτήριο μὲ θέμα «τὸ ζήτημα τοῦ πληθυσμοῦ στὴν πολιτικὴ ὀικονομία». Σύντομα, περιεκτικὰ, μὲ βαθειὰ γνώση καὶ μὲ πολλὴ πρωτοτυπία μῆς ἀνέπτυξε πόσο στενὰ εἶναι δεμένο τὸ ζήτημα τοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὶς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς συνθήκες, τὴ διαφορὰ τῆς διαλογῆς στῶς διάφορους πολιτισμοὺς καὶ στῶς διάφορες τάξεις ἐνὸς λαοῦ, χωρὶς νὰ παραλείψει νὰ προσθέσει τὴν ἀδυναμία τοῦ νομοθέτη ἢ τῆς ἠθικῆς στὴ ρύθμιση τοῦ πληθυσμοῦ πού ὅπως ὅλα τὰ φυσικὰ φαινόμενα ρυθμίζεται μόνος του μέσα στὴν ἀμοιβαιότητα τῆς σχέσης πού βρῖσκεται μὲ τοὺς ἄλλους οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς παράγοντες.

Ἄλλο βράδυ ἀπαγγέλθηκαν ἀπὸ διάφορους μεταφράσεις ξένων ποιημάτων πού δημοσιεύονται στὸ φυλλάδιο αὐτὸ καὶ διαλεκτὰ ποιήματα δικῶν μας ποιητῶν, ἀνάμεσα σ' ἄλλα καὶ τὸ ἀσύγκριτο σοννέτο τοῦ μοναδικοῦ μας Παπαντωνίου τὸ «Συμπόσιον».

Μιά πλατεία συζήτησι γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ὅπου ἔλαβαν μέρος πολλοὶ ἔγινε ἀφορμὴ πολλῶν συγκεντρώσεων. Τὸ πολύμορφο ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἐξετίσθηκε ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, ἐπροκάλεσε σφοδρὲς συζητήσεις εὐνοϊκῆς καὶ αὐστηρῆς.

Ὁ Κ. Βάρναλης, ὁ ποιητὴς πού στὸ φυλλάδιο αὐτὸ σκορπᾷ ἀπλόχερα ἓνα σπάνιο πλοῦτο ποιητικὸ μᾶς ἔδωκεν ἓνα βράδυ στὴν ἀπαγγελία ὅλων σχεδὸν τῶν Τραγουδιῶν του, τὶς περὶ εὐγενικῆς συγκινήσεις τῆς Τέχνης. Τὰ λίγα λόγια πού ἐσυντρόφεψαν τὶς ἀπαγγελίες ἦταν ἓνας ἕνμος μᾶλλον καὶ μιὰ θερμὴ ἐκδήλωσι θαυμασμοῦ πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Νεαροῦ Διδασκάλου.

Στό άναμεταξύ περασιακή από τήν πόλη μας ή Κα Μαρίκα Κοτοπούλη είχε τήν καλωσύνη έπειτα από μιá πρόσκλησή μας, νά τιμήσει μιάν άπογευματινή μας όπου παρενρέθησαν άκόμα ό κ. Καβάφης και ή Κα Άγγελική Παναγιωτάτου και άλλοι. Στην παράκληση των «Γράμματα» άπάγγειλε με τήν συγκλονιστικήν της τέχνη μερικέσ ποιητικέσ προτιμήσεις της.

Ό κ. Στ. Πάργας μās έδιάβασε σέ άλλη συγκέντρωση από τό χειρόγραφο τή μελέτη του Ίδα «Ελληνικός Πολιτισμός» που βγήκε και σέ ιδιαίτερο βιβλίο. Για τό βιβλίο αυτό, για τό όποιον θα γίνει πολύς λόγος και στις κρίσεις που θα δημοσιευθούν επάνω στις άπαντήσεις που μās έστάλθηκαν για τήν «Έρευνα περί των κατευθύνσεων της Φυλής», έγραψαν πολλά και οι έλληνικέσ έφημερίδες.

Ό φίλος μας Πήλιος Ζάγγας μās έδιάβασε μερικά πολεμικά στίχοα από ένα του βιβλίο που θα βγει σέ λίγο. Τέσσερα άπ' αυτά δημοσιεύονται σέ τοούτο τό φυλλάδιο.

Τελευταία μās όμίλησε ό κ. Δ. Ζαχαριάδης για τό έργο του Άγγελου Σικελιανού άπ' άφορμή των «Άλαφροϊσκιωτο». Τήν όμιλία αυτή που δημοσιεύεται και σέ το φυλλάδιον άκολούθησε άπαγγελία πολλών ύπεροχων τραγουδιών του Σικελιανού.

M

ΞΕΝΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Τά «Γράμματα» έχουν τήν τιμή νά δημοσιεύουν άνέκδοτη έργασία δύο ξένων λογοτεχνών, της Vernon Lee, γνωστής σέ όσους παρακολουθούν τήν Άγγλική φιλολογία και για τήν όποία γράφουμε παρακάτω και του Henri Thunle από τους νέους Γάλλους ποιητές, ταχτικά συνεργάτη του «Mercure de France» και της «Nouvelle Revue Française». Τόν κ. Thunle είχαμε τήν ευτυχία νά γνωρίσουμε τό περασμένο καλοκαίρι και του ζήτησαμε συνεργασία του για τό περιοδικό μας τήν όποία μ' έδωσε πολύ πρόθυμα. Για τόν Thunle, τόν ποιητή του «Πήλινου Λύχνου», άσχολήθηκα με πολλήν ένθουσιασμό ή γαλλική κριτική. Άφείρεσε από τό δεκαπεντασύλλαβο τήν ρητορία και στή πεκνότητα των νοημάτων του του έδωσε τή ρυθμική ποιαιλία που τόσο δύσκολα μπορεί νά τό επιτύχει κανείς.

VERNON LEE (MISS PAGET)

Μιά ξεχωριστή φαισιονομία της σύγχρονης άγγλικής λογοτεχνίας και μιá μεγάλη αισθητική. Αυτή είναι ή Vernon Lee που δημοσιεύει σ' αυτό τό φυλλάδιον «Οιδίπους επί Κολωνό» ένα άνέκδοτο στίχοα της που με εύγενοικά προθυμία δέχτηκε νά στείλει για συνεργασία της στα «Γράμματα».

Μιά έκλεκτική παρατηρητικότητα, μιá βαθειά αντίληψη, μιá άβίαστη σκέψη και μιá δυνατή ψυχολογία διακρίνει τό πολέμορφο φιλολογικό της έργο(!) Η ειλικρινής αγάπη της για τό ώραίο, για τό δικό της βέβαια ώραίο

(!) The Enchanted Woods.— The Spirit of Rome.— The sentimental Traveller.— Vital Lies.— Hortus Vital.— Hauntings.— Limbo and other Essays.— Ariadne on Mantua (Μεταφράστηκε και δημοσιεύτηκε στα «Γράμματα» τόμος Α').— Vanitas.— Genius Loci.— Pope jacinthe.— Laurus nobilis.— Renaissance studies and fancies.— The Countess of Albany.— Beauty and Ugliness.— The Beautiful.— The Tower of the mirrors.—

πουνε διαφορετικό από τό ώραίο στήν φύση ή τήν ώραιότητα της φύσης, φαναιρόνεται ιδίως στα αισθητικά της στίχοα, αν μπορεί κανείς νά ονομάσει έτσι, τις αισθητικέσ έντυπώσεις που μαζεύει με τή δύναμη ενός τεχνίτη και με τήν εκλεκτικότητα της αισθητικής της ιδιοσυγκρασίας ταξειδευόντας κάθε γωνιά της Ευρώπης. Σταματι πότε σέ μιá πόλη πότε σέ άλλη, πότε σ' ένα χαμένο χωριουδάκι, σ' ένα ξεχασμένο καθεδρικό ναό, σ' ένα ιστορικό ή χωρίς ιστορία τοπειο, σ' ένα δέντρο, σέ μιá βρύση, ή στα μουσεια, και τις πινακοθήκες. Κ' έτσι μαζί με τή τέχνη της, μέσα από τή τέχνη της βγαίνει μιá άλλη της εκδήλωση, οι αισθητικέσ της μελέτες, οι μελέτες της για τό «ώραίο». Έδώ άκολουθεί μιá μέθοδο καθαρά δικιά της, θάλεγα όχι άσχετη με τή φυλετική της ιδιοσυγκρασία. Τήν εμπειρική, εφαρμόζοντας άπλούστατα, τή ψυχολογία στις αισθητικέσ της έντυπώσεις. «Η μέθοδός μου λέει ή ίδια, έγκειται στο νά ρωτώ τόν εαυτό μου τί γίνεται μέσα μου. Μ' αυτό τό τρόπο, όταν κι άλλοι κάνουν τό ίδιο πρΐμμα και άπαντήσουν σ' αυτό τό ρότημα, ή ένότης θα βρεθεί στις υποθέσεις και στις επαναλήψεις των υποθέσεων που βγήκαν ανόρθητα από τις άτομικέσ αυτές μελέτες, από τό σύνολο των μικρών δραμάτων που γίνονται μέσα μας, και που άποτελοϋν αυτή τήν άφηρημένη ιδέα, που τόσο συχνά βιάστηκαν νά προσδιορίσουν, μά που τόσο λίγο άνάλυσαν: τό αισθητικό φαινόμενο.»(!)

Φαντάζεται πώς ή αισθητική μπορεί νά φθάσει νά γίνει αντικειμενική, αλλά τότε και τότε μοναχά όταν συγκεντρωθούν όλες αυτές οι άτομικέσ έντυπώσεις, όλα αυτά τά μικρά έσωτερικά μας δράματα. Έτσι νεωτερικιστικά αλλά και εμπειρικά, σά σωστή άγγλοσάξον, δέ χάνεται μέσα σέ μεταφυσικέσ θεωρίες για νά λύσει τό αίώνιο πρόβλημα του ώραίου, ούτε σέ σοφιστικέσ έπιστημοφάνειες για νά βρει αν ή αισθητική μπορεί ή όχι νά ακολουθήσει τήν έπιστημονικήν μέθοδο. Έχει τήν ιδέα πώς αυτό μπορεί νά γίνει, πώς μπορεί μιá μέρα ή αισθητική νά φθάσει στο στάδιο της αντικειμενικότητας. Δέν είναι όμως αυτό που μπορεί νά τή κάνει νά χάνει τήν ώρα της σέ σοφιστείες. Εργάζεται. Λύξάνει όπως λέει ή ίδια τό αισθητικό της «dossier», κ' έχει τή πεποίθηση πώς, αν βρεθούν κι άλλοι νά κάνουν τό ίδιο τότε εύκολα θα κατορθώσει ή αισθητική νά απαλλάχτει ριζικά από τις μεταφυσικέσ θεωρίες των όποίων χωρίς κανένα ύφελος άκολουθούσε ως τώρα τις περιπέτειες.

Τά δύο της έργα «Beauty and Ugliness» και «The Beautiful» χωρίς διαταγμό μπορεί με νά πούμε πώς σημειώνουνε ένα ζωπιο στάδιο στο σύγχρονο άγώνα που διεξάγει ή αισθητική για νά ξεφύγει από τή κηδεμονία της μεταφυσικής και της ήθικης. Άνοίγουν ένα καινούργιο δρόμο στήν αισθητική. Αυτό βέβαια δέ μπορεί νά εύχαριστήσει τους έπιστημονόπληκτους που τόν θέλουν ίσιο, εύκολοδιάβατο, αριθμημένο και με στατιστικέσ, ούτε εκπινους που δέ θέλουν κανένα, γιατί νομίζουν πώς ή μόνη μέθοδος στήν αισθητική είναι ή έλλιψη μεθόδου. Άλλά εδώ βέβαια δέ πρόκειται νά συζητήσουμε αισθητική. Είναι όμως έξω από κάθε συζήτηση πώς ή ψυχολογική μέθοδος της Lee, αντιπροσωπεύει μιá ειλικρινή στάση και μιá νεωτερικιστική εκδήλωση, κι' αυτό μοναχά είναι άρκετό για νά υποστηρίξουμε πώς αξίζει νά μελετηθεί

N. MAZAPAKHES

(!) Vernon Lee, Essais d'esthétique : l'individu devant l'œuvre d'art, Revue Philosophique, 1905, σελ. 467.

ΟΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

Μαζὺ στὰ τόσα ἄλλα κακὰ ποῦ μαστίζουν τὴν Ἀθήνα, «τὴ Πόλι-φῶς» τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ προστεθῆ ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα ἓνα νέο κακό: ἡ διαλεξομανία, ἡ ὁποία ἐφθασε αὐτὴ τὴ χειμερινὴ ἀθηναϊκὴ περίοδο σ' ἓνα ἀνοικονόμητο ὕψος φαιδρᾶς σοβαρότητος. Μὲ τὰ κρῖα τοῦ χειμῶνα σὰν νὰ ἔπιασε ὅλον τὸν κόσμον μιὰ ἐπιδημία γλωσσικῆς καταρροῆς. Δὲν ἔμεινε σὺλλογος ποῦ νὰ μὴν παρεχώρησε τὴν αἴθουσα σὲ τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τὴν ἀθηναϊκὴ προσωπικότητα. Κύριοι, μὲ μονόκλ, φαλάκρα ἢ καὶ δίχως, κυρίαί, συγγραφεῖς καὶ λόγιοι, ὅλοι ἐβάλλθησαν νὰ «διασκεδάσουν τὰ σκότῃ τῆς ἑλληνικῆς διανοίας» καὶ νὰ πλουτίσουν τὸ ἑλληνικὸ μυαλό. Αὐτὴ ἦτο ἡ πρόφασις, τὸ δ ἦ θ ε ν. Κατὰ βάθος ὅμως οἱ περισσότερες ἀπὸ τὲς διαλέξεις αὐτὲς εἶχαν ὡς σκοπὸ εἴτε κάποια κοσμικὴ κίνησι, εἴτε μιὰ ταπεινὴ κολακεία ὑψηλῶν προσώπων εἴτε ἀκόμη περὶ συχνότερα μιὰν σοφὴ καὶ ἀγία πενταρολογία. Συχνὰ ὅμως τὰ εἶχαν ὅλα μαζὺ καθὼς καὶ ἓνα ἀηδὴ καὶ ἀφόρητο ρητορικὸ ναρκισσισμὸ.

Ἐξαίρεσι στὴ φαιδρὰ αὐτὴ πνευματικὴ κίνησι ἔκαμε ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλός» τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὴ ἢ εὐσυνειδητὴ προσπάθεια νὰ ξεσκλαβώσῃ τὸ ἑλληνικὸ μυαλό ἀπὸ τὸν σκουλισμασμένο νεοελληνικὸ ραγιαδισμό.

Τὰς διαλέξεις αὐτὰς πρέπει ν' ἀναφέρῃ κανεὶς ὄχι μόνον διότι π ο ι ο τ ι κ ὼ ς ξεχωρίζουν τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν συνήθη ἀχρσοειδῆ ρητορικὴ παραγωγή, ἀλλὰ διότι ἡ τρίτη ἀπ' αὐτὰς (στὶς δύο πρώτες ἐμίλησε ὁ κ. Παλαμᾶς γιὰ τὸν Βαλαωρίτη) ἔδωσε ἀφορμὴ σ' ἓνα χαρακτηριστικὸ ἐπεισόδιό το ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ μείνῃ χωρὶς διαμαρτυρία.

Ὁ Ὀμιλὸς γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ φιλοξενήσῃ ὅλο τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον ποῦ ἐπιθυμοῦσε ν' ἀκούσῃ τὴν διάλεξιν τοῦ κ. Δελμούζου, «Τρία χρόνια δάσκαλος» ἐμίσθωσε ὡς περὶ εὐρύχωρον τὴν αἴθουσα τοῦ «Συλλόγου τῶν Ἐμποροῦπαλλήλων». Αὐτὸ ἐφθασε γιὰ νὰ κινήσῃ τὸν φθόνον καὶ τὲς κακόβουλες ἐνέργειες ἐκείνων ποῦ θέλησαν νὰ θάψουν τὸ ἔθνος κάτω ἀπὸ τὸν μιστριωτισμὸ καὶ ποῦ ἐφεύρησαν τὴν ἀστειότητα τῆς ἐπιβολῆς μιᾶς γλώσσας νομοθετικῆς.

Τάποτελέσματα ἦταν πῶς ὁ κόσμος ποῦ πῆγε ν' ἀκούσῃ τὸν κ. Δελμούζου ἐβρίσκε τὴν πόρτα τοῦ Συλλόγου τῶν Ἐμποροῦπαλλήλων κλειστὴ καὶ μιὰ σημείωσι πῶς ὁ Σὺλλογος ἀκύρωσε τὴ μίσθωσι.

Νὰ μιὰ φάρσα ἢ ὁποία θὰ ἦτο σαχλὴ ἂν δὲν ἦτο κακοήθης. Διότι περὶ κακοηθείας πρόκειται ἀφοῦ ἡ ἀκύρωσι τῆς μίσθωσεως ἔγινε μιὰμιση μόνον ὄρα πρὶν τῆς διαλέξεως.

Ὅπωςδὴποτε τὸ μισροπεισόδιό αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς πνευματικῆς ἀνακτιῶσεως ἐνὸς τόπου ὅπου καὶ αὐτὴ ἢ ἐλευθερία τοῦ λόγου δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅπου δὲν ἠμπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς δύο λέξεις παρὰ βγάζοντας ἀπὸ τὸ στόμα του τὰ μακρόνια τῆς καθαρεύουσας.

Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἐχθρικὴ στάσι ἀπέναντι μερικῶν ἀνθρώπων τῶν ὁποίων τὸ μόνον ἔγκλημα εἶναι νὰ θέλουν νὰ δώσουν στὰ ἑλληγόπουλα μιὰ λογικὴ καὶ ἐθνικὴ ἐκπαίδευσιν ἓνα μένει: ὁ συνασπισμὸς. Ἀφίνοντας κατὰ μέρος ὅλες τὲς ἐσωτερικὰς διχόνοιες ὅλοι ὅσοι πιστεύουνε στὴ γλωσσικὴ ἀλήθεια τῆς δημοτικῆς, πρέπει νὰ συνενωθοῦν γιὰ νὰ κρημνίσουν τὸ λόγο,

σκοριασμένον, γλωσσικὸν μανδαρινισμό. Καὶ νὰ τὸν κρημνίσουν παρ' ὄλην τὴν ἀντίστασι,— μὲ τὸν ὄμο!

Γ. ΓΕΡΗΝΙΟΣ

γ. γ. Ἡ διάλεξι τοῦ κ. Δελμούζου ἐδόθη με πολλὴ ἐπιτυχία στὴν αἴθουσα τοῦ Ὀμίλου ἐμπρὸς σὲ ἀναγκαστικὰ εὐάριθμο ἀλλὰ ἐκλεκτὸ ἀκροατήριον.

Γ.

ΤΡΙΑ ΚΟΝΤΣΕΡΤΑ: ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ, ΣΠΑΛΑΝΤΙΝ, ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ-ΚΩΣΤΑ ΚΑΡΡΕΡΑ ΚΑΙ ΦΑΝ ΕΝΣΤ

Ὅσοι ἐδιάβασαν τὴν ἰσπανικὴ παθητικὴ κωμῳδία «ἡ Χαρὰ τοῦ περνα» καὶ εἶδαν τὴν ψυχολογημένη καὶ ἀριστοτεχνικὴ περιγραφὴ ποῦ κάνει ὁ ἰσπανὸς τεχνίτης ἐπάνω στὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ χωριὸ τῶν παληάτων τοῦ ὑπαίθρου, ποῦ γυρνῶν ἀπὸ πολιτεία σὲ πολιτεία, μέσα σ' ἓνα μακρὸ ἀμάξι, ἐκείνοι θὰ τὴν θυμοῦνται ἴσως μὲ περισσότερὴ ἀγάπη τόρα ποῦ ἔχουμε ἀκόμη σίγχορον τὴν ἐπίδραση τῆς γνωριμίας μας μὲ μιὰ μικρὴ σπάνια μουσικὴ κίνησι, ποῦ τόσον εὐπρόσδεκτα πέρασεν ἀπὸ τὴν φτωχίαν μας πόλιν τόρα τελευταία. Καὶ ἀξίζει, ἀλήθεια, περὶ πολὺ σήμερον, ἕστερ' ἀπὸ τὴ συγκίνηση τῆς Τέχνης ποῦ βιαστικὰ πέρασε ἀκροθίγοντας τὰ μαλλιά μας μὲ τὸ ἀνάλαφρον ἀγεράκι τῆς, νὰ θυμηθοῦμε μὲ ἀπειρὴ καλωσύνη τὸ πέρασμα τῆς, ὅτι ἦλθεν ἔως ἐδῶ καὶ μᾶς ἔσπυρε λίγο ἢ πολὺ περὶ ψηλὰ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ἀκίνητη, κουρασμένη μικροκουβέντα μας ἄλλοτε γιὰ τὰ περὶ καθυστερημένα καὶ ἄλλοτε γιὰ τὰ περὶ ἐξαντλημένα θέματα....

Τὸν πρῶτον τόνον ἔδωκε στὸ τέλος τοῦ χειμῶνα στὸν Κῆπον τῆς Ροζέτης ἢ Χορωδία τοῦ Βερολίνου μὲ τὸ μυστικιστικὸ, ἀλλὰ πλούσιο γερμανικὸ τραγοῦδι, ποῦ μὲ περισσότερὴ ἀκριβεία ἀλλὰ καὶ μὲ αἰσθημα πολὺ ἐξετέλεσαν οἱ ἑκατὸν πενήντα βερολινέζοι τοξειδιῶτες. Ἔτσι ἓνας μικρὸς λαὸς τραγοιδιστῶν ἐπάνω στὴ σκηνὴ μᾶς ἔκαμε ν' ἀκούσωμεν τὶς μελωδίαι τῶν γερμανῶν ρομαντικῶν συνθετῶν Σοῦμαν, Σοῦμπερτ, Ζέλνερ, τοῦ Μπράμς, τοῦ Βάγκερ.

Ἦμπορεῖ μὲ τὸν καιρὸ νὰ λησμονηθῇ καὶ ἴσως νὰ ἐλσημονηθῇ ὁ Γονδολιέρος τοῦ Σοῦμπερτ, ποῦ τραγοιδεῖ τὰ νερά τῆς ὠραίας Βενετίας, τὸ Τραγοῦδάκι τοῦ Σοῦμαν, ὁ Μυλωνᾶς τοῦ Ζέλνερ ἢ τὸ Ναυοῦρισμα τοῦ Μπράμς, ὅπου θαρρεῖς πῶς ὅλες οἱ καλὲς μητέρες στοργικὰ σκύβουν ἐπάνω στὰ βλέφαρα τῶν βρεφῶν καὶ παραστέκουν γαλήνια στὸν μακάριον ὕπνον τῶν ψυχῶν ποῦ ὄνειρεῦνται τὸ μέλλον... Ἀλλὰ καὶ ποῦ δὲ θὰ λησμονηθῇ ἀπὸ τοὺς αἰσθαντικὸς ἀνθρώπους, ὅσοι εὐρέθησαν στὸν Κῆπον τῆς Ροζέτης τὸ δεῖλι ἐκεῖνο, εἶναι μιὰ ἀλάκερη ζωὴ ποῦ κρυβόταν κάτω ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τῆς χορωδίας τοῦ Βερολίνου, ἡ ζωὴ λαοῦ, γιὰ τὸν ὁποῖον τὸ τραγοῦδι ἔχει μιὰ ἐξαιρετικὴ θέσι στὴν ὑπαρξὴ του, εἶναι μιὰ ἐκφραση ἀπὸ τὶς περὶ ζωικῆς τοῦ ρυθμοῦ του στὴν τέχνη καὶ στὸν ἀγῶνα του. Εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ποῦ πέρνοντάς τον ἔξω ἀπὸ τὰ σύγχορα, τὸν βλέπομε νὰ λατρεύῃ τὸ ὑπαίθρο καὶ τὸ δάσος μὲ τὴν ἀγάπην, ποῦ τοῦ δίνει τὰ μέσα νὰ πέρνῃ ἀπὸ τὰ μυστικὰ βάθη ἐκείνου τὴ λαμπρὴ ἁρμονία τοῦ ὠραίου κόσμου τῶν φωνῶν καὶ τῶν σχημάτων, κόσμον ποῦ γεννᾷ ἀνάλογα συναισθήματα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀργότερα ἀκούσαμε στὴ Σάλα Λιφόντι τὸν ἀμερικανὸν βιολονίσταν

Ἄλμπερ Σπάλντιν, τὸν αὐστηρὸ ἐκτελεστή τῶν ἀξέχαστων μελωδιῶν τοῦ Κρεϊσλερ. Μὲ ὅλη τὴν προκατάληψη ποῦ θὰ ἠμποροῦσε νὰ μᾶς γεννήσῃ ἐναντίον τοῦ ἐκλεκτοῦ βιρτουόζου τὸ λυσσασμένο ἐνδιαφέρον ποῦ ἔδειξαν γι' αὐτὸν Κυρίες καὶ Δεσποινίδες τῆς ἀνώτερης τάξης μας—Κυρίες καὶ Δεσποινίδες πολὺ κατάλληλες γιὰ τὶς βιτρίνες τοῦ Στείν καὶ τίποτε ἄλλο—ὅμως δὲ θὰ μπορούσαμε πάλε νὰ παραγνωρίσουμε τὴν ἀξία τῆς τέχνης του, ἀξία πραγματική, καί, ἀντίθετα πρὸς τὰ γούστα τοῦ ἀκροατηρίου του, σεμνή, ἀπλή, ἀνεπιτήδευτη.

Ὁ Σπάλντιν ἔδωκε τρία κοντσέρτα στὴν ἴδια Σάλα καὶ τὸ βιολί του καὶ στὰ τρία ἦταν δημιουργικὸ σὲ πολλὰ μέρη τοῦ προγράμματός του, ὅπως στὴ Μελωδία τοῦ Κίππου τοῦ Σιούμαν, στὸ Λιμπεσλάιντ τοῦ Κρεϊσλερ, στὸ Ρόντο εἰς Σόλ τοῦ Μότσαρτ. Μὰ ἡ ἐκτέλεση ποῦ ἄξιζε νὰ ἐκτιμηθῇ βαθύτερα ἢ βιρτουόζιτ τοῦ Σπάλντιν ἦταν ἡ περιφημὴ Σονάτα τοῦ Μπετόβεν, ἡ ἀφιερωμένη στὸν Κρόϋτσερ.

Καὶ θὰ διατηρήσουμε με εὐγνωμοσύνη ὅτι ἀκούσαμε μὲ τόση εὐγένεια καὶ δύναμη τὴ Σονάτα τοῦ Κρόϋτσερ, δύναμη καὶ εὐγένεια ποῦ ἐκνίευσαν περὶ τὸ Andante con variazioni, ἐκεῖ ποῦ ὁ μέγας Ἀπελπισμένος ἔχει σκορπίσει ἓνα πλῆθος μάγια, ποῦ προαγγέλλουν στὴν ψυχὴ μας κάποιαν ἀνάσταση.

Ἔστερ ἀπὸ τὸν Σπάλντιν, μᾶς ἦλθαν ἀπὸ τὸ Παρίσι τρεῖς νέοι ἀρτίστες, ὁ κ. Τριανταφύλλου, τεσσάρων στὴν Ὀπερά Κομίζ, ὁ κ. Κόστα-Καρρέρα, ἰσπανὸς βιολονίστας καὶ ὁ κ. Ἐνστ, ὀλλανδὸς πιανίστας. Καὶ οἱ τρεῖς ἐφάνηκαν στὴ Σάλα Λιφόντι στὶς 27 Ἀπριλίου, μὲ πρόγραμμα ὅχι τόσο ταριαστοὶ σὲ τέχνη καὶ ρυθμὸ. ἠμποροῦσε νὰ ἦταν αὐστηρὰ καλλιτεχνικὸ χωρὶς ὑποχωρήσεις σὲ περιστασιακὰ ποῦ δὲν ἔχουν ὑπόσταση στὴν περιοχὴ τῆς Τέχνης. Δὲν σημαίνει. Ὅ,τι ἦταν νὰ ξεχωρίσῃ, ἐξεχώρισε μὲ ὀρμὴ, μὲ βία σχεδόν. Ὁ ἰσπανὸς βιολονίστας Κόστα-Καρρέρα. Αὐτὸς ἦταν ὁ Κύριος τῆς βραδυᾶς. Γιατί αὐτὸς εἶναι καὶ στὴ ζωὴ του κύριος. Ὁ μεσημβρινὸς αὐτὸς καλλιτέχνης, ἔδωκε μὲ τὸ βιολί του τὸν αὐθόρμητο ἐνθουσιασμό, ἐκεῖνο ποῦ ἴσως ἔλειψεν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Σπάλντιν. Εἶναι φανερὸ πειὰ πῶς δὲν ἦταν ἡ τάδε σύνθεση ποῦ ἐξετέλεσεν ὁ Κόστα-Καρρέρα, ἡ ὁποία ξιπνοῦσε μέσα μας τὸν αἰσθηματικὸ κόσμον καὶ τὴν ἀπόλυτη διάθεσή μας γιὰ τὴν μουσικὴ τέχνη. Ἦταν ἡ ἴδια του ἡ ψυχὴ, ποῦ ἀπλώνει ὡς φλόγα μὲ τοὺς ἤχους γύρω μας καὶ μᾶς μετέδιδε τὴ φωτιὰ ποῦ καίει ἐκεῖνον. Μιὰ φλόγα λαμπρὴ, καθαρὴ, μὲ ἀχόρταστες γλώσσες, βιαστικὴ γιὰ νέα ἀπόβαθα....

Ὁ Κόστα-Καρρέρα ἔπαιξε Κρεϊσλερ, Μπάχ καὶ Σαίν-Σάν. Τὸ Λιμπεσλάιντ, ἡ παθητικὴ αὐτὴ ἱστορία ποῦ ὅταν ἔλθῃ στὸν ἄνθρωπον δὲ φεύγει πειὰ, ὅπως τὸ τραγούδι τοῦ Λουδοβίκου 13ου, ὅπως ἡ Ἀβανέζα, δὲν θὰ ἠμποροῦσαν ν' ἀφήσουν οὔτε στιγμὴ ἥσυχην τὴν ἐντίπωση ποῦ μᾶς εἶχεν ἀφήσει ὁ Σπάλντιν!

Ἄ! ναί, τὸ χέρι ποῦ διερμηνεύει τὴν ψυχὴ τοῦ ἰσπανοῦ καλλιτέχνη στὸ βιολί, εἶναι τὸ χέρι ποῦ μὲ πολλὴν εὐγένεια, ἂν δὲν μᾶς κάνει νὰ λησμονοῦμε τὸν ἀμερικανὸ βιρτουόζο, ὅμως εἶναι ἐκεῖνο ποῦ μᾶς προσέφερε τὰ εὐγενικότερα λουλούδια τῆς συγκίνησης—γαρδένιες καὶ ντάλιες ὑπερήφανες καὶ μυστικὲς ἐνὸς κήπου, τὸν ὁποῖον αἰώνια κρατεῖ ἀμάραντον μὲ τὴ δροσιὰ τῆς ἡ μεγάλης Τέχνης.

Ἡ κυριαρχία μολαταῦτα τοῦ Κόστα—Καρρέρα γιὰ τὴ βραδυὰ ἐκείνη, δὲν μᾶς κάνει ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ἐξαιρετικὴν ἀξία τοῦ κ. Τριανταφύλλου καὶ τοῦ κ. Ἐνστ. Ὁ κ. Τριανταφύλλου ἔχει ἀσφαλῆ σὲ κλίμακα, ξίστερη σὲ ἀπόδοση καὶ πλασματικὴ φωνὴ καὶ δίνει ἀληθινὴ συγκίνηση στὸ Adieu à la forêt τοῦ Μπρονῶ στὴ Mignonne Amie τοῦ Fijan ὅπως στὴν Ἡρωιδάδα τοῦ Μασνέ. Τραγουδεῖ μὲ αἰσθημα πολὺ λεπτὸ ἀλήθεια καὶ ἴσως ἀντίθετο κάπως πρὸς τὴν ἰδικὴ του θερμὴ ἰδιοσυγκρασία, αἰσθημα παριζιάνικης μορφῆς, ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν ἐμποδίζει ἀπὸ τὸ νὰ ἐρμηνεύει πολὺ καλὰ τὸ τραγούδι τὸ γαλλικόν.

Ὁ κ. Ἐνστ στὸ πιάνο εἶχε σπάνια ἐπιτυχία στὴ Μαζούρκα τοῦ Σοπέν, καὶ στὴ σύνθεση τοῦ Λίστ «ὁ Ἅγιος Φραγκίσκος βαίνοντας ἐπάνω στὰ κώματα.» Κατέχει τὴν τέχνη του καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ξένος πρὸς κάθε μόδα, πλούσιος εἰς αἰσθημα, ἐκτελεῖ μὲ ἀφοσίωση καὶ συνείδηση τεχνίτη.

Οἱ τρεῖς καλλιτέχνες ἔδωκαν καὶ δεῦτερον κοντσέρτο στὴν ἴδια Σάλα καὶ μὲ τὴν ἴδια πάντα ἐπιτυχία. Πρὸ πάντων μὲ ἀρμονικώτερον πρόγραμμα.

Στὴν ἀρχὴ τῆς σελίδας αὐτῆς ἀναφέρω τὴν ἰσπανικὴ κομωδία «ἡ Χαρὰ ποῦ περνᾷ». Πιὸ πολὺ τώρα, ποῦ μείναμεν πάλι στὸ σημερινὸ χωριὸ τοῦ παλαιοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἱ ἴδιοι χωρὶς τὴ χαρὰ ποῦ πέρασε, τώρα αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ τελειώσω μὲ τὴν ἴδια ἐντύπωση. Ἔτσι καὶ στὸ ἔργο ἐκεῖνο, μὲ τὸ πέρασμα τῶν ἀτσιγγάνων, ποῦ κούβουν μιά λύπη κάτω ἀπὸ τὴν φαιδρότητα ποῦ δείχνουν, δίνεται μιὰ κίνησις στὴ μικρὴ ἰσπανικὴ πολιτεία. Ἡ δροσιὰ στὴν κίνησις ἐκείνη εἶναι ἡ κομική, ἀγνή ἀρτίστα τοῦ μποιημοῦ θιάσου ποῦ τραγουδεῖ καὶ υποφέρει ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα καὶ τὴν χοντροκοπιὰ τῶν συντρόφων τῆς. Ἀντικρούεται μὲ ἓνα νέο παιδί. Δὲν προφτάνουν νὰ εἰκονίσουν τὴ ζωὴ τους, μόλις ἐκείνη ἱστορίζει σὲ δυὸ λόγια τὸ περρωμένο τῆς. Ἐκεῖνος δίνει μιὰ ὑπόθεσις. Καὶ πέφτουν στὴ μέση οἱ ἀναίσθητοι, ποῦ ξεσχιζοῦν τὶς καρδιὰς τῶν δύο παραξένων τύπων ποῦ εἶχαν συναντηθεῖ ποῖς ἔφερε ἔστερ ἀπὸ πόση ἀναζήτησις. Ἡ χαρὰ ἐπέρασε—ἐδιώχθη. Τὸ πλῆθος διώχνει μὲ τὶς πέτρες τοὺς ἀτσιγγάνους. Τὸ χωριὸ ξαναπέφτει στὴν πρωτινὴ του ἀταραξία, οἱ γέροι κουρδίζον τὰ ρολόγια τους, ἄλλοι ξαπλώνονται στὴν πλατεία. Τὸ νέο αἰσθηματικὸ παιδί στέκει σ' ἓνα δένδρι ἀπὸ κάτω καὶ ἀγανακτεῖ. Λίγα φύλλα πέφτουν.

Μιὰ ἀνάλογη, στὸ βάθος, ὑπόθεσις βρισκω κοντὰ μας τώρα ποῦ ἡ μουσικὴ πέρασε πειὰ ἀπὸ τὴ μικρὴ πολιτεία μας.

Ἀλλὰ γιατί τάχα δὲν θὰ μᾶς ἔμενε μιὰ ἰσχυρὴ ἐντασις πνεύματος, γιὰ τὴν ἀναζήτησις, μέσα στὴν ἴδια μας τὴ συνείδησις, τοῦ κόσμου τὸν ὁποῖον μᾶς ὑπεσχέθη τὸ πέρασμα τῆς Τέχνης;

Γιατί δὲν θὰ διατηρούσαμε τὴν ἐντύπωση, τὴν Ἀνάγκη ὅτι εἴμαστε ἐμεῖς, γιὰ τοὺς ὁποῖους ἐκείνη περνώντας ἀνοῖξε τὴν ψυχὴ τῆς κ' ἔσπειρε στὸ εἶναι μας τὴν ἀνήσυχην καὶ γόνιμην σπορὰ τῆς δημιουργίας;

A.

Σημ. ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ. Στὶς δυὸ παρακάτω σελίδες δημοσιεύουμε μὲ τὴ μουσικὴ του τὸ «Στὰ ρόδα στὰ χορτάρια» ποῦ τραγούδισεν ἡ Γερμανικὴ Χορωδία καὶ ποῖχε τὴν καλωσύνη νὰ μεταφράσει ἑλληνικὰ ὁ φίλος μας κ. Παῦλος Γρευτός.

ΣΤΑ ΠΑΝ ΣΤΑ ΧΟΡΤΑΡΙΑ

R. Schumann
Op. 65. No. 1.

Dolce

I^o *tr* *po*, II° *mf*, III° *pp*.

Tenor I. *Στά πό-δα σά χορ - τάρια*
 Tenor II. *Στά πό-δα σά χορ - τάρια*
 Bass I. *Στά πό-δα σά χορ - τάρια*
 Bass II. *Στά πό-δα σά χορ - τάρια*
 Bass III. *Στά πό-δα σά χορ - τάρια*

Απο-σείς μαρ-γα-ρι - τάρια Μά
τάρια - - - ρια Απο-σείς μαρ-γα-ρι -
Απο-σείς μαρ-γα-ρι τάρια Μά

© ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΤΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ 1913-14*

cresc. *dim.*
δ' ἡ-γος ἔν-δε δυνά-μεια *κ' ἔ-γι-νη-σαν δια-*
τά-ρα *cresc.* *Μά ὁ ἡ-γος ἔν-δε δυνά-μεια* *dim.*
δ' ἡ-γος ἔν-δε δυνά-μεια *κ' ἔ-γι-νη-σαν δια-*

dim.
τά-ρα κ' ἔ-γι-νη-σαν δια-μάρ-τια. Ἐτά
κ' ἔ-γι-νη-σαν δια-μάρ-τια κ' ἔ-γι-νη-σαν δια-
μάρ-τια κ' ἔ-γι-νη-σαν δια-μάρ-τια. Ἐτά

pp *pp*
πό-δα σά χορ - τάρια μάρ-τια *κ' ἔ-γι-νη-σαν δια-μάρ-τια*
πό-δα σά χορ - τάρια μάρ-τια *κ' ἔ-γι-νη-σαν δια-μάρ-τια*
κ' ἔ-γι-νη-σαν δια-μάρ-τια

Τη στιγμή αυτή πιάνω να σάς γράψω την κριτική που μου ζητήσατε για το «Πόλεμος εν Πολέμω» του Σαμάρα και βρίσκω πως τόσο λίγο μ' ενδιαφέρει που είναι αδύνατο να γράψω μια γραμμή. Είμαι λίγο νυκτετάντισσα στο γράφημά μου, όχι με την τρέχουσα σημασία του νυκτεταντισμού, που τον υποστρέφονται, μά με το νόημα πως μ' αρέσει ν' ασχολούμαι για ό,τι μ' ενδιαφέρει, μου προκαλεί δηλαδή ή τον ένθουσιασμό μου ή την αγανάκτηση. Η όπερέττα του κ. Σαμάρα είναι ένα καλογραμμένο έργο μουσικό, από άνθρωπο που ξέρει πως να μεταχειρίζεται τις φωνές, που γράφει πολύ ωραίες χορωδίες που έχει μια φυσικότητα στη μελωδία του που κάποτε είναι αληθινά γοητευτική, όπως το τραγούδι της Λευκής στην αρχή της τρίτης πράξης. Είναι άνθρωπος που ξέρει τη δουλειά του. Όμως απ' αυτό ως το σημείο να δημιουργήσει ένα σημαντικό καλλιτεχνικό έργο υπάρχει μεγάλη απόσταση. Όχι πως δε θα μπορούσε, μά ως τώρα δε μάς το έδωσε. Μπορεί κι' όλος γιατί δε βρίσκει τα θέματα που να τον εμπνεύσουν. Το τελευταίο λιμνικό του είναι το άκρον άωτον της άνοησίας και άσυναρτησίας.

Ός τόσο αν παιχθή στην Αίγυπτο ο «Πόλεμος εν πολέμω», σάς συνιστώ να τον ακούσετε πολλές φορές. Περνά κανείς μια πολύ πολύ ευχάριστη βραδυά προ πάντων όταν έχει υπ' όψιν του να προσέξω μονάκι στη μουσική.

Μά βλέπω πως η άρνηση μου να σάς γράψω κριτική κατάντησε ολόκληρο άρθρο. Αν σάς χρειάζεται μεταχειρισθείτε το έτσι.

ΑΥΤΑ ΘΕΡΟΥ

N. ΧΑΝΤΖΑΡΑΣ

Από ένα σημείωμα για τον φίλο ποιητή Χαντζάρα που δημοσίεψε κάποιος με τ' αρχικά Α. Α. στην εφημερίδα «Ανατολή» του Πειραιά πέρνουμε τα παρακάτω κομμάτια :

...Ο ποιητής μας διά τους αγρινάστους και ερασιτέχνες θά είχε πολλά τά κοινά με τους αρχαίους βουκολικούς και ειδυλλιακούς ποιητάς και με τον Άνδρεάν Σενιέ. Έν τούτοις δεν υπάρχει χειρότερα από αυτήν την πλάνην. Ο ποιητής της «Χλόης» και του «Μικρού ειδυλλίου» έχει ιδικούς του Θεούς. Μόνος εξεκίνησε, μόνος θά ακολουθήση τον δρόμον του και μόνος θά έγγιση τό ποθητόν τέρμα. Είναι ιδιόρρυθμος, πρωτότυπος και ανεπιρρέαστος. Όσφραίνεται όλα τά ποιητικά άνθη, καθρεπτίζεται εις όλα τά διαγνή ποιητικά νερά, γέεται τους γλυκείς καρπούς των γυρμένων από τό κάρπισμα ποιητικών δένδρων, εκτίθεται εις τάς ποιητικάς θινέλλας, αλλά ο αυλός του είναι πολύτιμον χάρισμα από μυστικόν δαίμονα προς αυτόν και μόνον και δεν τον αποχωρίζεται ποτέ και ποτέ κανείς δεν μπορεί να μάθη την μυστικήν τέχνην με την οποίαν ο αυλός αυτός σαρπτίζει τό θλιβερό καρτερικό και απόλο του τραγούδι.

...Θλιβερά είναι ή ποιησις του Χαντζάρα και όταν ακόμη έγγίζει τά πεύχαρομένα θέματα. Αλλά μήπως κάθε βαθεία εναντίσις της ζωής δεν προκαλεί την θλίψιν; Μήπως θλίψις και χαρά έν τη χαρακτηριστική των γραμμών δεν ταυτίζονται; Αποφεύγει όμως τάς ματαίαις υπερβολάς κραιγών. Υπομένει την θλίψιν του με αξιοπρέπειαν και ήρεμίαν.

Ο πόνος εξαΐλουται και έγγίζει τά όρια της ήδονής, διότι διά κάθε ευγενικήν ψυχήν κάτω από τάς μαστιγώσεις του υπάρχουν απότομα θέλητρα. Έτσι ο ποιητής που γνωρίζει τά μυστικά του πόνου των όντων και των πραγμάτων καθυδύεται από αυτά και τον δέχεται με γλυκό μειδίαμα.

...Τά θέματα που αρέσουν εις τον ποιητήν μου δεν είναι τά παράξενα, τά δυσκολοεύρετα, τά έξωτικά. Από θέματα που τόσες φορές έχουν τραγουδηθή, αυτός γνωρίζει με τά μυστικά της τέχνης του να παίρνει εκείνο που οι άλλοι δεν έχουν ως τώρα αντίκριση και να μ'ις παρουσιάξη άριστουργήματα. Έτσι γίνεται πρωτότυπος επάνω σε θέματα στηθησιμένα.

...Εις τά δύσκολα μυστήρια της μορφής έχει έμβανθει. Είναι μορφολογικός τέλειος. Ό,τι είπα διά την εκλογήν των ποιητικών του θεμάτων, τό ίδιο έχω να πω διά τάς μορφάς των ποιημάτων του. Εργάζεται τό ύλικόν τό ποιητικόν κατά τρόπον πρωτότυπον, αλλά όχι φανταχτά όχι χυτητά. Έκ πρώτης όψεως μπορεί να νομίσω κανείς ότι έχει να κάνει με ένα ποιητήν που ντύνει τά πλάσματα της ψυχής του καθώς και πολλοί άλλοι. Γρήγορα όμως ή κακή αυτή αντίληψις διαλύεται και ο κριτικός αναγνώστης βλέπει ότι και μορφολογικώς έχει μπροστά του μίαν άδροτάτην πρωτοτυπίαν και μίαν έντέλειαν.

Ελευθερός από κάθε επίδρασιν και μακράν από κάθε παραστράτισμα, που να τον παρασέρνη από τάς ποιητικάς συνθήεις του ο ποιητής των άριστοτεχνικών ειδυλλίων εργάζεται, όπως αυτός γνωρίζει και μ'ις παρουσιάζει τά έργα του...Τά ποιήματά του έχουν κάτι τό υγρόν και κάτι τό κυματιστόν και έναλασσύμενον. Αί λέξεις του δεν έχουν ξευρεθή με δυσκολίαν. Είνε κοινές και διαλεγμένες. Είναι όριστικές. Ό,τι χρειάζεται δεν θα μπορούσατε να πήτε, ότι μία λέξις έπρεπε να λείψη διά να αντικατασταθή με άλλην.

Ό,τι είπα δι' όλα τά στοιχεία της ποιήσεως του, ότι δηλαδή χαρακτηριστικόν αυτόν είναι τό αυθόρμητον και ή πρωτοτυπία, μη υποθέσετε, ότι έννοώ, ότι ο ποιητής μας έφευξε τίποτε νέους συνδυασμούς μέτρων και τά παρόμοια. Τίποτε από όλα αυτά. Εις τους συνηθισμένους ρυθμούς και τά συνηθισμένα μέτρα ο άριστοτέχνης της «μικρής χλόης» έδωσε νέαν έσωτερικότητα, που είναι τό κατ' έξοχήν σπουδαίον. Αυτό είχα και έχω την γνώμην, ότι ή άλλης δόναμις και σπουδαιότης του ρυθμού είναι ή έσωτερική υπόστασις την οποίαν λαμβάνει ανυλόγως της ιδιοσυγκρασίας του ποιητού....

Α. Α.

ΝΕΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΗΣ ΣΑΠΦΩΣ

Τελευταία άνευρέθησαν από τον Δρα Γκρανβίλλ μερικοί στίχοι ενός μεγάλου ποιήματος της Σαπφώς το οποίο συμπλήρωσε ο καθηγητής Ι. Μ. Έδμονδς του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπλεως. — Δημοσιεύομεν εδώ τό κείμενο και τη μετάφραση του ποιήματος αυτού σύμφωνα με την συμπλήρωση του Έδμονδς.

Οί μὲν ἰππῶν στρότον οἱ δὲ πτόδιον
οἱ δὲ νῶον φαῖσ' ἐπὶ γῆν μέλαιναν
ἔμμεναι κάλλιστον ἔγω δὲ κῆν' ὄπισθ' ἔραται.
πάργην δ' εὐμαρὲς σύνετον πόρησι
πά]ντι τ[οῦ]τ'· ἂ γὰρ πόλο περικότεια
κά]λλος ἀνθρώπων Ἐλένα τὸν ἀνδρα
ζοῖνεν ἄρ]ιστον
ὅς τὸ πᾶν] σέβας Τροία[ς ὀ]λοσο[σε],

κῶδέ παῖδος οὐδέ [φίλ]ων το[κ]ήιον
 μᾶλλον] ἐμνάσθη, ἀ[λλά] παραγαγ'
 αὐταν
 πῆλε φίλει]σαν
 ὄρος· εὐζ]αμpton γάρ [αἶε τὸ θῆλυ
 αἰ κέ] τις κούφος τ[ὸ πάρον ν]οήση'
 οὐ[δέ νυν, Ἄνακτορ]ί[α, τ]ὴ μέμνα
 δῆ] παρεοίσας,
 τᾶ]ς κε βολλοίμαν ἔρατόν τε βῆμα
 κ] ἀμάρυγμα λάμπρον ἴδην προσώπω
 ἢ τὰ Λυδῶν ἄρματα κἂν ὄπλοισι
 πεσδυμ]άχεντας·
 εἰ μὲν ἴδ]μεν οὐ δύνατον γένεσθαι
 λῶσ'· ἐ]ν ἀνθρώποις· πεδέχην δ'
 ἄρασθαι
 [τὸν πέδειχόν ἐστι βρότοισι λῶον]
 [ἢ λελάθεσθαι].

Γράμματα καὶ λέξεις μέσα στὲς ἀγκύλες εἶν' ὅσα ἐπρόσθεσε, συμπληρώνοντας τὸ καταστραμμένο ποίημα ὁ καθηγητὴς Ἐδμονδς. Τὸ ἴδιο, ὁ καθηγητὴς ἐ συμπλήρωσε τὴν τελευταία στροφὴ, ὑποθετικά.

Ἡ μετάφραση :

Τὸ ὀραϊότερο πράγμα εἰς τὸν κόσμον λέγουν μερικοὶ ὅτι εἶνε πλήθος βαβαλλάρηδων, ἄλλοι πλήθος πεζῶν, καὶ ἄλλοι πλήθος χαρμιῶν ὅμως ἐγὼ νομίζω ὅτι εἶνε ἐκεῖνος πὸν τὸν ἀγαπῶν.— Καὶ εἶνε εὐκόλο νὰ τὸ καταλάβει ὁ καθένας αὐτό.— Ἡ Ἑλένη πὸν ἀντίκρυσε τῶσων ἀνθρώπων ὀραϊότητα ἐδιάλεξεν ὡς καλλίτερο τὸν ἄντρα ἐκεῖνο πὸν ὑπῆρξεν ὁ καταστροφῆς τῆς τιμῆς τῆς Τροίας. Οὐδὲ τὸ παιδί τῆς ἐλογάριασε ἢ τοὺς ἀγαπημένους γονεῖς, ἀλλὰ παρεπλανήθηκε ἀπὸ τὸν ἔρωτα νὰ χαρίσει τὴν καρδιά τῆς πολὺ μακρῆς.— Διότι ἡ γυναῖκα εἶνε πάντοτε εὐμετάβλητη ὅταν ἀποβλέψει ἐπιπόλαια εἰς τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸ εὐχάριστον.— Ἐστὶ σήμερα καὶ σύ, Ἄνακτορῖα μου, δὲν φαίνεται ὅτι φροντίζεις γιὰ τὴν παρουσία ἐκείνης τῆς ὀποιᾶς ἐγὼ θὰ ἐπροτιμοῦσα τὰ γλυκὰ ἴχνη τῶν ποδιῶν καὶ τὴν ὄψη τοῦ λαμπροῦ τῆς προσώπου ἀπ' ὅλα τὰ ἄρματα καὶ τοὺς σιδερόφραχτους ὄπλιτες τῆς Λυδίας.

Γνωρίζω ὅτι εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ὁ ἀνθρώπος δὲν ἔμπορεῖ ν' ἀπολαύσει τὰ καλλίτερα, καὶ ὅμως, τὸ νὰ παρακαλεῖ κανεὶς νὰ ξανασημμετάχῃ σ' ὅτι ἄλλοτε ἔλαβε μέρος εἶνε καλλίτερα ἀπὸ τὸ νὰ λησμονεῖ....»

Ὁ πάπυρος στὸν ὁποῖον περιλαμβάνονται οἱ παραπάνω στίχοι φέρει ἐπιγραφὴν «Τὸ πρῶτο βιβλίον τῶν λυρικῶν τῆς Σαπφῆς 1332 στίχοι». Ἀπὸ ὅλον ὅμως αὐτὸ τὸ πλῆθος δώδεκα μόνον στροφῆς ἔμπορεσαν νὰ συμπληρωθῶν. Οἱ λοιποὶ στίχοι εἶνε ἐντελῶς καταστραμμένοι.

ΓΡΗΓΟΡ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ :—ΕΛΛΑΔΟΣ ΘΡΙΑΜΒΟΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ 1914

Σειρὰ ἀπὸ λυρικοφιλοσοφικὰ ἄρθρα τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δύο πολέμων ἀπὸ τὰ γεγονότα τῶν ὁποίων εἶνε ἐμπνευσμένα. Παρὰ τὴν δημοσιογραφικὴν τοὺς ἐπιχειρήματα τὰ περισσότερα εἶνε ἀληθινὰ λογοτεχνήματα καὶ γιὰ τὴν πυκνότητα τῶν νοημάτων καὶ γιὰ τὴν ἀσυνήθιστη κομψότητα τοῦ ἔφους. Ὁ κ. Παπαμιχαήλ, ἕνα φωτεινὸν πνεῦμα μὲ ἀνώτερην θεολογικὴν μόρφωση, δὲν εἶνε μόνον ἐπιστήμιον συγγραφεὺς ἀλλὰ καὶ ξεχωριστὸς τεχνίτης τοῦ λόγου.

Τὰ «Γράμματα» μὲ χαρὰ εἶδανε τὴ τιμὴ πὸν ἀξιώθησε τελευταία ὁ κ. Παπαμιχαήλ ἀπὸ τὴν Ἱ. Σύνοδο τῆς Πετρούπολης ἢ ὁποῖα τοῦ ἀπένευμε τὸν τίτλον τοῦ «Magister Theologiae» γιὰ τὸ σῆγμα τοῦ «Περὶ τοῦ Ἁγ.

Γρηγορίου Παλαμῆ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Θεσσαλονίκης». Ὁ τίτλος αὐτὸς πρῶτη φορὰ δινόμενος σ' Ἕλληνα ἐπιστήμιον εἶνε πολὺ τιμητικὸς γιὰ τὸν σοφὸ φίλον τῶν «Γραμμάτων».

ΟΜΗΡΟΣ ΜΠΕΚΕΣ:—ΡΙΜΕΣ ΚΑΙ ΡΥΘΜΟΙ, ΑΘΗΝΑ

Μιά συλλογὴ στίχων πὸν μέσα ἀπ' ὅλα τοὺς τὰ ἐλαττώματα ξεχωρίζει κανεὶς τὸ ἀληθινὸ ποιητικὸ αἶσθημα, ἐκδηλωμένο ἴσως συχνὰ σὲ ἄτεχνες στροφῆς, τρεμολάμπει ὡς τόσο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μὲ παλμὸν ἀδύνατο, ἀλλὰ πάντα μὲ κάποια ζωὴ πὸν τοῦ δίνει δικαίωμα γιὰ κάθε προσοχή. Ὁ κ. Μπεκὲς φαίνεται νέος καὶ γι' αὐτὸ βέβαια καὶ προσέχομε καὶ δίνομε σημασίαν στὴ τέχνη του, ἢ ὁποῖα μᾶς δίνει τὴν ὑπόσχεση πὸς μ' ἕνα κανονικὸ ξετύλιγμα θὰ ἔμπορεῖ νὰ μᾶς δώσει ὁ νέος ποιητὴς ἔργα καὶ μεστότερα σὲ αἶσθημα καὶ ἀριτώτερα σὲ ἐκτέλεση.

ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΤΟΜΟΣ III, ΑΘΗΝΑ

Ἐνας ὀγκώδης τόμος εἰς τὸν ὁποῖον τὸ μεγαλύτερον μέρος κατέχει μιὰ σπουδαιότατη μελέτη γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν μας τοῦ κ. Τριανταφυλλίδη γιὰ τὴν ὁποῖα σὲ ἐρχόμενο φυλλάδιον τῶν «Γραμμάτων» θὰ γράφει εἰδικὸς συνεργάτης μας. Καὶ τοῦ τόμου αὐτοῦ τὰ περιεχόμενα εἶνε ἐκλεκτὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸν εἰδικὸ σκοπὸ πὸν ἐπιδιώκει ὁ Ὀμιλος. Τὰ «Γράμματα» πὸν μὲ ἰδιαιτέρη συμπάθεια καὶ μὲ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον παρακολουθοῦν ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴν τοῦ τὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὀμιλο βλέπουν μὲ χαρὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὀραίων προσπαθειῶν του καὶ ἐκφράζουν τὴν μεγάλην τοὺς ἐκτίμησιν καὶ στοὺς ἰδρυτὰς του καὶ στοὺς συνεργάτας του.

ΠΑΠΥΡΟΙ—ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ, ΠΟΛΗ

Ἐπρεπε καὶ οἱ σκεπτόμενοι τῆς Πόλης ν' ἀποκοιτοῦσαν τὸ Περιοδικὸν τοῦ. Ἐπειτα ἀπὸ τὴ «Ζωή», οἱ «Πάπυροι» μποροῦν νὰ θεωρηθῶν ὡς μιὰ νέα σοβαρὴ προσπάθεια γιὰ τὴν δημιουργίαν λογοτεχνικῆς κινήσεως στὴν Πόλη πὸν ἐν τούτοις ὑπάρχουν καὶ ξεχωριστοὶ ἀνάμεσα σ' ὅλη τὴν Ρωμοσύνην ἄνθρωποι ὡς τὸ Φοιτιᾶδην τὸν γιατρό. Συνεργάτες τῶν «Παπύρων» εἶνε ὁ Κλήμης Πορφυρογέννητος ὁ λεπτότατος ποιητὴς πὸν γνωρίζουν καὶ οἱ ἀναγνώστες τῶν «Γραμμάτων», ὁ Ἄντ. Ἀκροθαλασσίτης—δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἰρήσζετο κανεὶς αἰσθητικώτερον ψευδώνυμον— ὁ Νίκος Σαντοριναῖος καὶ ἄλλοι. Οἱ μεταφράσεις τοῦ Σ. Μαυροθαλασσίτη φροντισμένες πολὺ καὶ πολὺ καλῆς ἐκλογῆς.

ΧΑΡΑΥΓΗ—ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ, ΑΘΗΝΑ

Ἀπὸ πόδο εὐρύτερης πνευματικῆς δράσεως μεταφέρθηκε στὴν Ἀθήναν τὸ γνωστὸ περιοδικὸν τῆς Μυτιλήνης. Ἡ ἐξέλιξις τῆς «Χαραυγῆς» πρὸς πραγματικὸν λογοτεχνικὸν περιοδικὸν ἐκδηλώνεται σὲ κάθε νέο φυλλάδιον ἀρκετὰ σταθερῆ παρὰ τὴν ἐπιείκειαν πὸν δειχνηται πρὸς φιλοδοξίαις καὶ πρὸς μερικὰ ὀνόματα φιλολογικὰ πὸν ἐν τοσοῦτῳ εἶνε ἀνάξια καὶ τῆς παραμικρῆς προσοχῆς.

ΝΕΑ ΖΩΗ—ΤΡΙΜΗΝΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Εἰς τὸ τελευταῖο φυλλάδιο τῆς «Νέας Ζωῆς», μῆς σταματῶ μιά σειρά συννέτων τῆς Πετρούλας Ψηλορείτη. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά πού ἡ κ. Ψηλορείτη γράφει στίχους, καὶ ἄλλοτε στὴν «Ἠγήσῳ» ἔδωσε δείγματα τῆς ποιητικῆς τῆς τέχνης. Τὰ τελευταῖα τῆς ὁμῶς ποιήματα σὲ ἀνεγάρδιαστη φόρμα συννέτου, παρ' ὅλην τὴν δεξιότητά τους ἔχουν ἀρκετὰ προτερήματα. Συναυτιώμενοι ἐδῶ τοὺς Μνηστήρες καὶ τὴν Ἑταίρα :

ΜΝΗΣΤΗΡΕΣ

Γλεντᾶμε στὶς ἀλλῆς κ' εἶμαστε χίλιοι
μνηστήρες κ' ἡ βουή μας ὅλο φτάνει
στὰ δώματά της πού βουβὰ τὰ κάνει
ὁ πόθος πού ἔχουν τὰ σφιχτὰ τῆς χεῖλι.
Ὅλημερίς ὄφαινε καὶ τὸ δεῖλι
ὅ,τι ἐπλεξε στὸν ἀργαλειῷ ξεκάνει.
Ἄχνογελοῦν στὴ δροσερὴ πλεχτάνη
οἱ μᾶδροι λογιμοὶ τῆς οἱ ἀνήλιοι.
Μὰ ὁ πόθος μας ἐμᾶς κισσοῦ στεφάνι
τὰ μέτωπά μας ζώνει καὶ σὰν ἴλιοι
ἀστράφομε κ' ὁ νοῦς μας δὲν τὸ βάνει
πὼς ὁ κισσὸς θεὸς νὰ γενεὶ ἀσφοδεῖλι.
Ὁ Ξένος ὅπου νᾶναι στὸ λιμάνι
ἀράζει' χαροπὰ ἀλυχτᾶν οἱ σκύλοι.

ΕΤΑΙΡΑ

Περνᾶ στὴν ἀγορὰ τὸ καραβάνι
τῆς συνοδείας τῆς εὐθυμῆς κ' οἱ δοῦλοι
πού τοὺς κρατᾶ σκυφτοὺς τὸ μεροδοῦλι,
ξεχνοῦν μὲ μιᾶς τὸ μόχτο' συντριβάνι
ὁ πόθος τοὺς φωντάνει' μύριους βάνει
ὁ νοῦς τοὺς λογιμοὺς κ' ὡς τὸ μεροδοῦλι
ἡ δίψα τους ἀνάβει. Τὸ πεδοῦλι
ν' ἀγγίζαν τοῦ ποδιοῦ τῆς ! Σὰ λιβάνι
λατρείας ἡ ψυχὴ τους !... Κι' αὐτὴ κάνει
σημιάδι νὰ τῆς φέρουν ὁμορφοῦλη
ἓνα σγουρὸ παιδί. Ἀναθιβάνει
παλῆς ἀγάτες καὶ γελᾷ. «Οἱ μοῦλοι
οἱ δικοὶ μου πὼς μεγαλώσαν οὔλοι !»
Κι' ἀπ' τὰ μαλλιά τῆς τοῦ πετῶ νὰ γιοῦλα.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ : ΜΕΤΦΡΑΣΙ SILVAIN

Ὁρισμένους ἀπ' ὅλα τὰ φιλολογικὰ ἔργα τὸ μεταφραστικὸ εἶναι τὸ πειὸ ἀγάριστο καὶ τὸ πειὸ ἐπίπονο. Ἀγάριστο ἐπειδὴ σχεδὸν πάντα οἱ κόποι τοῦ μεταφραστῆ δὲν ἀναγνωρίζονται, ἀφοῦ ἂν ἡ μετάφρασι βρεθῆ ἐπιτυχημένη ἀποδίδουν τὴν ὠραϊότητά της στὸ ἀρχικὸ κείμενο, εἰδμενὴ ὁ καὶ μὲνος ὁ μεταφραστῆς τὰ πέρνει ὅλα στὸ σβέροκο του. Ἐπίπονο ἐπειδὴ ἀποκλείει κάθε προσωπικὴ ἐμπνευσι, βάζοντας τῆς διανοητικῆς ιδιότητες τοῦ μεταφραστῆ σὲ προχαρηγμένο καλοῦπι σκέψης ἀδιάφορο καὶ ἂν δὲν συμφωνῆ ὅλος διόλου μὲ τὴν πνευματικὴ του ιδιοσυγκρασία, χόρια πού μὲ τὴν σκληρότερη ἐπιείκεια (τί ὀξύμωρον !) κρίνεται πάντα ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος αἰσθάνθηκε ἓνα ἔργο, ἐνθουσιάζθηκε ἀπ' τῆς ὁμορφῆς του καὶ θέλησε νὰ μεταδώσῃ καὶ σὲ ἄλλους τὴν συγκίνησι πού ἐννοίωσε.

Ἐπόμενο πὼς ὁποῖος καλοστοχαστῆ ὅλα αὐτὰ θὰ κρίνῃ ἀπὸ διάφο-

ριν ἔποσι ἐνὰ μεταφραστικὸ ἀπὸ ἓνα ἄλλο ποιητικὸ νὰ ποῦμε ἔργο, ἂν θέλω νὰ σταθῶ δίκαιος. Καὶ γι' αὐτὸ διαβάζοντας τὸ «Φιλοκτῆτη» τοῦ Silvain μπόρεσα νὰ νικήσω τὴν πρώτην ὄχι καὶ κολακευτικὴν ἐντύπωσιν πού μὲ ἔκαμεν ἡ μετάφρασι ὁποῖος ἐγνώρισε καὶ ἐκατάλαβε τὴν ὑπέροχην ὁμορφιά τοῦ ἀρχαίου κειμένου πού εἶναι ἡ πειὸ ζωντανεμένη ἐνοσάρκωσι τοῦ Πόνου, αὐτὸς πού ἐννοίωσε τὸν Πόνου τοῦ Φιλοκτῆτη, θαυμάζοντας τὸν Σοφοκλῆ, ἴσως φανῆ ἄδικος γιὰ ἐκεῖνον πού βάλθηκε σὲ μιὰ ξένη γλῶσσα νὰ φωνᾶξῃ αὐτὸν τὸν ἴδιο πόνο. Μεταφράσεις τέτοιων ἔργων πρέπει νὰ κρίνονται ἀπὸ διπλὴν ἄποψι σχετικὰ μὲ τὸ πρωτότυπο καὶ μοναχῆς τους. Σχετικὰ μὲ τὸ πρωτότυπο εἶναι πόρισμα, ἀξίωμα, κανὼν, πὼς πάντα ἡ μετάφρασι θὰ πέφτῃ πολὺ κάτω, τόσο πειὸ πολὺ ὅσο τὸ ἔργο στέκει σὲ ψηλότερα σκαλοπάτια σκέψης. Αὐτὴ ὁμῶς καθ' ἑαυτὴ ἡ μετάφρασι μπορεῖ νὰ ἔχῃ πολλῆς ἀρετῆς πού στὸ γάλλο πού δὲ ξέρει ἑλληνικὰ νὰ φανοῦν μεγάλα προτερήματα. Ἡ ἰκανότητα τοῦ μεταφραστῆ ἴσα ἴσα ἐγκραται σὲ νὰ μειώσῃ ὅσο μπορεῖ τὴν πρώτη ἐντύπωσι καὶ νὰ δεῖξῃ στὴν πολὺτροπὴ καινούργια μορφή τοῦ ἔργου τῆς περισσότερες ὁμορφῆς. Ἐτσι συνδυάζει, σμίγει μὲ τὸ ὄφελος τοῦ δευτέρου τῆς ἀδυναμῆς τοῦ πρώτου παραγόνο.

Τὸ τρίμετρον ἱαμβικὸν τοῦ Σοφοκλέους ἀπέδωκεν ὁ Silvain στοὺς συνειθισμένους δωδεκασύλλαβους Alexandrins. Ἴδιο μέτρο μὲ ρυθμὸ διάφορο, οἱ στίχοι τῆς μεταφράσεως ἂν ἴσως δὲν ἔχουν τὸ λεπτεπίλεπτο χένισμα, τῆς πλούσιος ὁμοιοκαταληξίης καὶ τὴν φθογγικὴν μουσικὴν τῶν κλασσικῶν καὶ μερικῶν μετακλασσικῶν τῆς Γαλλίας ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα καὶ πέρα, ἔχουν ὁμῶς τὸ μεγάλο, τὸ πολὺ μεγάλο προτέρημα, τὴν ἀπλότητα τῆς ἐκφράσεως καὶ ἔτσι δίχως νὰ πέφτουν σὲ πολὺ προζαϊκὸν ἐπίπεδο κρατοῦν μιαν ἤρεμην ἀρχαιοπρέπεια. Ἡ διαφορὰ εἶναι πὼς ἐδῶ φαίνεται ἕλαστερη ἡ προσπάθεια τοῦ μεταφραστῆ. Ἀκόμη εἶναι τόσο ρέοντες πού πολλῆς φορῆς τὸ ποιῆμα ὀλόκληρον δέχεται σ' ὅποιον τὸ ἀκούει, καλὰ διαβασμένο, σὰ μιὰ ρυθμικὴν πρόζα, μιὰ ἀβίαστη ἔκφρασι. Ἡ μεσαινὴ τομῆ τοῦ στίχου πού τὸν καταντοῦσε τόσο μονότονο, κατὰ μέγα μέρος δὲν ἐπιβάλλει τὴν σκληριά τῆς, ἐδῶ ὁμῶς ὁ Silvain δὲν κάνει ἄλλο παρὰ νὰ ἀκολουθῆ τῆ νέα σχολὴ πού, ἀφ' ἐνὸς συντηρητικὴ διατηρεῖ τὸν ἀρχαῖο στίχο, δίνοντάς του ὁμῶς ἀφ' ἑτέρου νέα μορφή χυτὴ καὶ πειὸ ἀπέριττη, ἀλλὰ ἐδῶ εἶναι πειὸ ζήτημα αὐτίων καὶ γούστου.

Ἡ φτώχεια τῆς γαλλικῆς γλώσσας σὲ ἐπιφωνήματα ἀδίκησε πολὺ ἀκόμα τὸν μεταφραστῆ, τὰ τόσο ἐκφραστικὰ μόρια πού ζωντανεύουν τὸν φυσικὸ πόνο τοῦ Φιλοκτῆτη στὴν πλούσιά μας γλῶσσα, ἀποδίδονται ὅλα μὲ ἓνα αἶε τὸ ὁποῖον μονάχα ἡ προσωπικὴ ἔκφρασι καὶ ὁ τόνος τῆς φωνῆς τοῦ ἠθοποιοῦ μποροῦν νὰ χρωματίσουν κατάλληλα. Στὴν ἀνάγνωσι ὁμῶς... τίποτε, μᾶλλον τὸ ἀντίθετον ἀποτελέσμα.

Τέλος, τὰ χορικά, ὁ πειὸ δύσκολος κόμπος εἶναι καὶ τὰ καλλίτερα ἐπιτυχημένα. Σὲ πολλὰ μέρη ὁ λυρισμὸς ἐστάθηκε σὲ ἓνα σχετικὸν ὕψος, ἀλλοῦ ἡ μετάφρασι εἶναι ἀρμονικωτάτη.

Τώρα ὅσο γιὰ τὰ ἐλαττώματα, αὐτὰ εἶναι μᾶλλον ἀρνητικὰ ἐπειδὴ ἡ μετάφρασι γιὰ ὅποιον διάβασε κ' αἰσθάνθηκε τὴν ἀρχαία τραγωδία, εἶναι τόσο νεκρὴ ὅσο μέσα του ζωντανεμένη στέκει ἡ μεγαλόπρεπη ὁμορφιά τοῦ ἔργου τοῦ ἀθηναίου κολοσσού. Ἐπορίσθηκα ὁμῶς μιὰ μεγάλη ἀλήθεια, ὅσο νεκρὸς κ' ἂν μοῦ εἶναι ὁ Φιλοκτῆτης τοῦ Silvain δὲν εἶναι μεγαλειότερη νέκρα ἀπὸ μερικῆς μεταφράσεως δικῶν μας τῶν ἀρχαίων μας κειμένων. Ἐμεῖς πού

καὶ γλωσσολογικῶς καὶ ἐθνολογικῶς εἵμαστε καταλληλότεροι σὲ μιὰ τέτοια μεταφραστικὴ ἐργασία δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποδώσουμε ἄρα γε, «ἀνθρωπινά» στὴν ζωντανή μας γλῶσσα τόσα ἀθάνατα ἔργα ποῦ στὸ σχολεῖο ὁ δασκαλισμὸς μᾶς τὰ κατάντησε μισητά; ἀμνηχανία ἐκλογῆς; Κάποιος μοῦ ἔλεγε τελευταίως πῶς τώρα κατάντησεν ἐπιδημία μερικοί νὰ διαβάσουν «μισὸ τόμο Le Dantec, 1/3 Bergson καὶ λίγο Νίτσε» καὶ νὰ γίνονται—τουλάχιστον ἔτσι νομίζουν—μεγαλοῖδέατες καὶ εὐπατρίδες τῆς σκέψης. Εὐτυχῶς ποῦ ἀλληλοκαταλαβαίνονται. Σημεῖα, βλέπετε, τῶν καιρῶν.

ΠΑΡΙΣΙ 20.1.1914

ΜΙΜΗΣ ΒΑΣΑΣ

ΠΟΛΩΝΕΖΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ἡ κ. Helena Janina Bokuska, ποῦ παρουσιάζουσε σήμερα τὰ «Γράμματα»,—γνωστὴ περισσότερο μὲ τὸ ψευδώνυμο Ha j o t a— γεννήθηκε στὴ Βαρσοβία, ὅπου ἐξακολοῦθε νὰ ζῆ καὶ νὰσιγγράφῃ. Ἄπ' τὴν ἀρχὴ ἐπεδόθηκε ἀποκλειστικὰ, στὸ διήγημα καὶ τὸ ρομάντο.

Δίχως νὰ βρίσκεται στὴν πρώτη γραμμὴ, τῶν μεγάλων: Jeromsky, Reymont, Siengewich, Prauss, ἔχει ὡστόσο δημοσιέψῃ πολλά ἔργα, μέσα στὰ ὁποῖα μὲ λιτότητα ὕφους, παρατηρικότητα γοργή, καὶ κάποια πικρὴ εἰρωνεία—χαρακτηριστικὸ τῆς Πολωνέζικης φυλῆς—μᾶς δείχνει πῶς κατέχει σὲ ζηλευτὸ βαθμὸ, τὴ γνώση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, καὶ πρὸ παντός, μιὰν ἰσορροπημένην ἀντίληψη, τῶν ἀνησυχιῶν καὶ προβλημάτων, πρὸ τυραννοῦν τὴ σύγχρονη ψυχὴ. Τὰ σπουδαιότερα τῆς ἔργα, εἶναι:

— «Ὁ Γ ι ὄ ς τ ο υ ς» καὶ «Κ' υ ν η γ ῶ ν τ α ς τ ο ν.»

N.

ΡΑΜΠΙΝΤΡΑΝΘ ΤΑΓΚΟΡ: ΣΙΤΡΑ

Ὁ Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ ἔβγαλε νέο βιβλίον τῆ «Σίτρα», δρᾶμα σὲ μιὰ πράξη. Δηγόμαστε μὲ δυὸ λόγια τὴν ὑπόθεσιν: Ἡ Σίτρα, κόρη βασιληᾶ, ποῦ τὴν ἔχουν ντιμένη ἀντιρῶν, βλέπει τὸν Ἀριούνα, ἐρημίτη, γιὸ καὶ αὐτὸν βασιληᾶ, καὶ τὸν ἐρωτεύεται. Τοῦ μιλεῖ γιὰ τὴν ἀγάπην της, καὶ ὅταν ἐκεῖνος, μὲ τὸ ἀσκητικὸν τοῦ πνεύματος τὴν διώχνει, ἡ Σίτρα παρακαλεῖ τοὺς θεοὺς: «Δότε μου τὴ δύναμιν τοῦ ἀνήμπορου καὶ τὰ ὄπλα τοῦ ξαρμάτωτου χειροῦ», λέει. Κ' οἱ θεοὶ τὴν ἀκοῦν. Ὁ Ἀριούνας τὴν ἀγαπᾷ ἀγαπᾷ ὁμοῦς τὸ σῶμά της. Κ' ἐκεῖνη θέλει μιὰ πειρὸ βαθεῖα ἀγάπην. Ὁμοῦς εἶναι ὁ πόθος τοῦ Ἀριούνα, πόθος ὁμοῦς ἀνεκπλήρωτος ἕως τὴν ὥραν ποῦ ἡ Σίτρα τοῦ φανερώσει πῶς εἶναι ἡ μακρυνὴ βασιλοπούλα ποῦ ἐκεῖνος ἄκουσε νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν ἐμορφίαν καὶ τὴ σοφίαν της. Ἡ ὄλη νικεῖται καὶ ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκεῖνη ἀρχίζει ἡ διπλὴ ἀγάπην, τοῦ κορμοῦ καὶ τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἔργον τοῦ Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ, ὡραῖον στὴ σύλληψιν, εἶνε δυνατὸν στὴν πλοκὴ καὶ ἡ ποιήσιν του τόσο εὐγενικὰ ποῦ δυναμώνει τοὺς διαλόγους, ποῦ ἄλλοιῶς θὰ γινόνταν κουραστικοὶ μὲ τὸ μᾶκρος τους. Ἐνας ἀπὸ μᾶς θὰ τὸ μεταφράσῃ στὸ περιοδικὸ μᾶς.

π. π.

ANATOLE FRANCE: Η ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

Περαιτέρω ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔργον τοῦ Anatole France ἢ «Ἀποστασία τῶν Ἀγγέλων» εἶνε ἓνα καλλιτέχνημα, ἓνα ἐξαισιό καλλιτέχνημα, ποῦ

τὸ θέμα του εἶνε ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴς γραφῆς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ πλεμμένο κατὰ τὴ συνήθειαν τοῦ Διδασκάλου, μὲ μιὰν ἀξιαγάπητη εἰρωνείαν.

Τάξιν καὶ ἐνότητᾳ δὲ βρίσκουμε στὴν ἀφήγησιν τῶν γήινων περιπετειῶν τῶν Ἀποστατῶν Ἀγγέλων: ἡ πολύτιμη σκέψιν τοῦ Anatole France πλανιέται ἀβρότητα, βάζοντας σ' ἓνα τέλειον ὕψος, σκληρῶς κρίσεις γιὰ τὰ ἦθη τῆς σύγχρονης ἐποχῆς καὶ πρὸ πάντων τῆς Γαλλίας τοῦ 1914.

*

Μὲ τὸ νὰ ἔχει μελετήσῃ τὰ βιβλία τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ θελήσῃ νὰ ἐμβαθύνῃ στὰ θεμέλια τῆς πίστεως, ὁ Ἄγγελος Abdiel (Ἀρκάδιος ἐπὶ τῆς γῆς) ἔμαθεν ὅτι ὁ Taldabaoth (ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Χριστιανῶν) δὲν εἶνε παρὰ «ἓνας ἀμαθὴς καὶ μάταιος δημιουργός». Ἐτσι ὑποδαύισε τὴν ἀνταρσία τῶν Ἀγγέλων καὶ γιὰ νὰ ξαναποχτήσει τοὺς οὐρανοὺς, κατέγεινε στὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπιστήμης. Ἐνωμένος μὲ τοὺς ἀποστάτας ἀγγέλους ὅπως αὐτὸς κατὰ τοῦ δημιουργοῦ Taldabaoth τοὺς πῆρε μὲ τὸ μέρος του.

Ἡ κατάκτησιν τῶν οὐρανῶν ἀποφασίστηκε ἐκ συμφώνου, καὶ ἀμέσως μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἠλεκτροφόρων μηχανῶν ποῦ ἐφτιασεν ὁ τραπεζίτης Ἄγγελος Sophar-Max Everdingen μὲ τὰ χρήματα ποῦ προκατάβαλλε, ἡ νίκη φαινοῦνταν βέβαιη.

Οἱ ἀποστάτες ἄγγελοι ποῦ συνάντησαν τὸν μέγα ἀρχάγγελο Ἐωσφόρο στὴν ὄχθιν τοῦ Γάγγη μέσα «σ' ἓν ἄγριον κῆπο γεμάτο εὐωδιασμένα τσαμπιά σταφυλιῶν καὶ γελαστοὺς πιθήκους», προσεφέρθησαν νὰ τὸν ὀδηγήσουν στὴν νίκην.

«Ὁ ἥλιος ἄρχισε νὰ βυθίζεται στὰ ξηθοκόκκινα νερά τοῦ ἱεροῦ ποταμοῦ», ὅταν ὁ Ἐωσφόρος προσκάλεσεν τοὺς φίλους του νὰ κοιμηθοῦν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τοὺς ἀπαντήσῃ τὴν ἐπομένην.

Εἶδε ἓνα ὄνειρον: ὅτι ὁ νικηφόρος στρατός του ἐξεθρόνισεν τὸν Taldabaoth, ὁ ὁποῖος ἐδραπέτευσεν πρὸς τὴ γῆν Ὁ Σατανᾶς νικητῆς ἔγεινε Θεός:

«Καταδικάζοντας τὴν εὐφροσύνην καὶ μισῶντας τὴν περιέργειαν, ἀρνιῶντας στὸν ἑαυτὸν του νὰ μὴ μάθει πιά τίποτε, φοβούμενος πῶς κατέχοντας μιὰν καινούργιαν ἐπιστήμην θάβλεπε ὅτι δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὴς καταλάβῃ ὅλες ἐξ ἐφόδου... εὐχαριστιῶνταν στὸ μυστήριον καὶ ἐπειδὴ νόμιζε ὅτι θάχανε ἀπὸ τὴν ἀξίαν του ἂν τὸν ἐννοῦσαν, προσποιούνταν τὸν σαφεῖ ἀπὸ μιὰ ἐλαφρὴν θεολογίαν εἶταν γεμάτο τὸ κεφάλι του».

Ὁ Taldabaoth ἔγεινε Σατανᾶς στὴ γῆ, ἀγαποῦσε τοὺς ἀνθρώπους καὶ φρόντιζε νὰ τοὺς διδάσκει.

Ἀφοῦ ξύπνησε περὶεχόμενος μὲ κρῆνον ἰδρῶν ὁ Σατανᾶς παράπεισε τοὺς ἀποστάτας Ἀγγέλους ἀπὸ τὴν κατάκτησιν τῶν οὐρανῶν λέγοντάς τους τὸ ὄνειρον του. Τελείωσε τὸν ἐξορκισμόν του μὲ τὰ ἐξῆς λόγια, χαραγμένα μὲ μιὰ φρόνιμην σοφίαν:

«...Καταστρέψαμε τὸν Taldabaoth ἂν καταστρέψαμε πρῶν σὲ μᾶς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν δειλίαν.»

*

Ἡ «Ἀνταρσία τῶν Ἀγγέλων», τελευταῖον βιβλίον τοῦ Anatole France, ἔακολουθεῖ τὴν παράδοσιν τῶν προηγουμένων του, σπρώχνοντας τὴν Ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Τυραννίας τῆς Θρησκείας, προκαλώντας τὴν τόλμην τῆς σκέψης, προσκαλώντας τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζητοῦν τὴν εὐτυχίαν τους ἐπὶ τῆς γῆς καὶ νὰ περιορίζουν τὴς φιλοδοξίας τους.

X.

Είπε σπάνιο να εκτιμηθούν σε ίση μοίρα από τις ερχόμενες γενεές όλοι οι τίτλοι ενός συγγραφέα που ανακατέφτηκε σε πολλά είδη. Οι Γερμανοί κριτικοί συμφώνησαν πως ο Paul Heyse θα ζήσει περισσότερο ως διηγηματογράφος.

Το πρώτο του διήγημα δημοσιεύτηκε στα 1853 όταν ο Heyse ήταν 23 χρονών. Από αυτή την ηλικία μεταφέρει τον αναγνώστη στην Ιταλία. Αγαπούσε πολύ αυτή τη χώρα σε βαθμό που να αγαπά τα στίγματά της όπως ένας έραστής αγαπάει την έρωμένη του. Από την εποχή του Heine ή Γερμανία δεν είχε βγάλει άλλο πνεύμα τόσο λατινικό. Όμως ο λατινισμός του δεν έφτανε σε σημείο να δανείζεται από τους Ιταλούς διηγηματογράφους του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης τον τρόπο της σκέψης και του ύφους του· έμεινε πάντα ένας άγνός Τεύτων.

Όλα σχεδόν τα πρόσωπά του ζούν σε φανταστικό κόσμο, αλλά ο κόσμος αυτός είναι τόσοσ γοητευτικός που δεν μπορεί κανείς να ανάκαλψει τη ψεύτικη ύποστασή τους παρά με τη σκέψη. Αυτό φαίνεται περισσότερο στα πρώτα του έργα, τα τελευταία είναι κατώτερα.

Οι περισσότεροι ποιητάι έζησαν δυστυχισμένοι. Ο Heyse ξέφυγε από τον σκληρόν αυτόν κανόνα. Η φιλοσοφία του είχε γήινος, με πηγάει να είναι μυστικιστής δεν είχε διόλου υλιστής. Η προτίμησή του είχε ελπίδα για τις ενάρετες και ίσως ψυχές, αλλά δεν παρασύρει σε κανένα προσηλυτισμό. Είναι κλασικός. Ενδιαφέρεται πολύ περισσότερο για τον άνθρωπο παρά για τον εξωτερικό κόσμο.

Λατρεύει την άτομική συνείδηση, είναι αυστηρός στους παντρεμένους που ξεχνούν τα καθήκοντά τους, διατάζει να καταδικάσει τον ελεύθερον έρωτα. Αποδίδει άλλοτε στον έρωτα λατρεία μυστικιστή κι αν αυτή η προσπάθεια να παριστάνει ποιητικό το πάθος του φέρει θερμούς θαυμασιές, του δώκεν όμως και σπουδαίους έχτρούς.

Κατηγορήθηκεν ο Heyse πως δεν εξύμνησε τα μεγάλα ήρωικά αισθήματα. Και τούτο γιατί δεν κράτησε για τον ήρωισμό του έρωτα όλον τον ιδεαλιστικό ένθουσιασμό του. Γιατί δεν είχε σκοπό να αντιπαραβάλει την πραγματικότητα αλλά να εφεύρει μάλλον το ιδεώδες.

Οι ήρωίδες του είναι σε μεγάλο βαθμό απαρέγκλιτα ενάρετες. Τι μονοτονία σε τέτοια μεταρσίωση!

Αξιοπαρατήρητη είναι η κλίση αυτού του συγγραφέα — στον οποίο το δικό μας δημοκρατικό πνεύμα, ήταν ξένο — για τις ήρωίδες λαϊκής καταγωγής· η φύση είναι υγεία. Όσο περισσότερο είναι κοντά στη φύση μια γυναίκα τόσο άρεσει στον Paul Heyse. Κι επειδή παραδεχόταν πως πραγματικά η Ιταλίδα είναι σύμφωνη με τον αγαπημένο του τύπο, όλες οι ήρωίδες του είναι Ιταλίδες ή Προβηγκιανές, ή τουλάχιστο Γερμανίδες με μεσημβρινό κόσμο.

Τό ύφος του Heyse είναι σύμφωνο με την αισθητική και τη φιλοσοφία του, χωρίς τραχύτητα. Όλα τα πρόσωπα μιλούν την ίδια τορνευμένη γλώσσα πουνε περισσότερο ευχάριστη παρά δυνατή, χωρίς άστυα κρύα και ειρωνίες. Η φροντίδα για την καλλιτέπεια παρέφουσε τον Heyse σε γελοίες περιφράσεις. Μπορούμε να πούμε πως συντέλεσε με τις ιδεαλιστικές του ιεροτελεστείες στα έργα του νατουραλισμού.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Είς όσους θα μās προμηθέψουν τα δύο τελευταία τεύχη του πρώτου τόμου των «Γραμμάτων», θα τους σταλεί δωρεάν ολόκληρος ο τρίτος τόμος, και είς όσους θα μās στείλουν μόνον το ένα τεύχος από τα δύο, θα τους δοθεί ο μωός τρίτος τόμος.

Ο πρώτος κι ο δεύτερος τόμος των «Γραμμάτων» συμπληρωμένοι πουλιούνται ό καθένας χωριστά φρ. 50.

Ανταπόκριται των «Γραμμάτων» με πλήρη ελευθερία, για την Ελλάδα είψ μόνον οι κ. κ. Γεώργιος Κασμάτης και Σόλων Αναγνωστόπουλος. Ακόμα και η δεσπομς Δεσπομς Παπα έχει την ευγενικά καλοσύνη και έλαβε την ίδια φροντίδα.

Η «ΕΡΕΥΝΑ» ΜΑΣ

Στην «Ερευνα» της τής τής τώρα απάτησαν οι παρακάτω δικοί μας: Αριότος Αλιφάνος, — Πέτρος Βλαστός, — Παύλος Γιαννιλιός, — Ν. Γιαννιός, — Παύλος Τζέβλος, — Αδ. Ν. Λαμπανιόπουλος, — Ίδας, — Γρ. Ξενόπουλος, — Γ. Παπάνδρου, — Γρ. Παπαμιχαήλ, — Δ. Πετροκόκκινος, — Γρ. Γ. Σαρρής, — Αγγελος Σικελιανός, — Τ. Σκλήρος, — Χρήστος Χρηστουλάκης και Ψυχάκης

και οι ακόλουθοι ξένοι:

Charles Appuhn (συγγραφέα και βιβλίος για τον Spinoza), — Karl Bilde (καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Marburg), — Felix Le Dantec (ό γνωστός Γάλλος βιολόγος), — Jean Grave, (συγγραφέας του βιβλίου «Εργατικής και μηχανής» και άλλων), — Henri Lichtenberger (συγγραφέας του βιβλίου για τον Nietzsche), — Hans Lietzmann (καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Γιένας.)

Απάντησεις θα περιμένουμε ακόμα ως το τέλος του Αύγουστου. Η «Ερευνα» σε ιδιότυπο βιβλίον, θα κυκλοφορήσει κατά το τέλος του 1914.

Κλείνοντας με το τεύχος αυτό και το δεύτερο τόμο των «Γραμμάτων» ευχαριστούμε και πάλι όλους εκείνους που δώλησαν ευνοϊκά κρίνοντας τις προσπάθειες μας· ιδιαίτερα ευχαριστούμε τις εφημερίδες «Ακρόπολη», «Νέα Ελλάδα», «Νέα Ημέρα», «Εστία», «Πατρίδα», «Εσπερινή» και «Καιρούς» των Αθηνών. — «Μικρά εφημερίδα», «Ίδη» και «Παλλυγενεσία» της Κρήτης. — «Ελευθερία» και «Αλήθεια» της Κύπρου. Πολύ μās έσυγκίνησαν το ενδιαφέρον που έδειξε για τα «Γράμματα» όλες οι εφημερίδες της Αιγύπτου «Ταχυδρόμος Ομόνοια», «Εφημερίς», «Τηλέγραφος», «Χρονικά», «Πάντανος», «Κάρον», «Αίγυπτος» «Νέος Σύνδεσμος» που και επανάληψη ασχολήθηκαν και εκτενέστατα με το έργο μας.

Στους άλλους, ο εκείνους που εύρηκαν ευκαιρία να συκοφαντήσουν και να χυδαιολογήσουν και να προβάλλουν εκμεταλλευτά όπως πάντα τί απάντηση θα ήμπορούσε να δώσει κανείς; Τους διαβεβαιώνουμε ως τόσο πως τα

«Γράμματα» δυναμομένα με την εκτίμηση των επιλέκτων του Ἑλληνισμού θὰ προχωροῦν πάντα ἐμπρός εἰς τὸ πείσμα κάθε Μιστριώτη κάθε Ἀμπελά και κάθε παρομοίου των.

ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ

Στὸ προηγούμενο φυλλάδιο ἔμειναν μερικὰ λάθη :

Στὸ σονέττο τοῦ Τάκη Μπαρλα. «Σπ. Πασαγιάννης», ὁ 12ος στίχος νὰ διορθωθεῖ ὡς ἑξῆς :

Μὰ ὁ κισσοφόρος Ἄναξ Σοῦ ἀπολύει

— Στὴν κριτικὴ τοῦ Ἄρστου Καμπάνη γιὰ τὸν Ἄγγελο Σικελιανό, ὁς τόπος διαμονῆς νὰ γίνῃ Λεβαδεία ἀντὶ Λευκάδα.

ΤΑ „ΧΡΟΝΙΚΑ„

Με χαρὰ εἶδαμε στὴν ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα τῆς πόλης μας τὰ «Χρονικά» νὰ δημοσιεύεται και ἀρκετὴ φιλολογικὴ ὄλη. Τακτικὰ βλέπουμε διηγήματα τοῦ Δημ. Βουτυρά, πεζογραφήματα τοῦ Κώστα Οὐράνη και Δ. Κόκκινου και διάφορες καλλιτεχνικὲς και λογοτεχνικὲς ἐπιφυλλίδες.

Σ. ΑΛΙΜΠΕΡΤΗΣ

Ἀπὸ τὸ φυλλάδιο τοῦτο ἀρχίζουμε νὰ δημοσιεύουμε κριτικὲς καινούργιων βιβλίων ἀπὸ τὸν κ. Ἀλιμπέρτη ὁ ὁποῖος μᾶς ἐτοιμάζει ἀκόμα και ἐνδιαφέρουσες μελέτες γιὰ τὸν Παλαμᾶ, τὸν Μαβύλη, τὸν Ψυχάρη, τὴν Ἴονια Σχολὴ κ. ἄ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΘΑΣ

Ἐπέθανε στὸ Παρίσι ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας, ὁ πρῶτος ποῦ ἐμελέτησε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν ἄλωση. Ὅσα ἔγραψε, καθαρῶς ἱστορικὰ ἢ μελέτες τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, θ' ἀποτελέσουν γιὰ πολὺν καιρὸν τὴν πηγὴν γιὰ τὴ γνώση τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους και γιὰ τοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ὀντότητάς του και τῆς γλώσσας του μέσα στὴ δουλείαν. Εἰδικὸς συνεργάτης μας θὰ γράφῃ στὸ ἄλλο φυλλάδιο γιὰ τὸ Σάθα.

Ἡ **ΣΕΛΜΑ ΛΑΓΚΕΡΛΩΦ** ποῦ πῆρε τὸ βραβεῖο Νόμπελ τοῦ 1912 γιὰ τὴ φιλολογοῖαν, ἐκλέχθηκε μέλος τῆς Σουηδικῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ **ΕΝΤΕΥΚΤΗΡΙΟ ΜΑΣ** βρίσκεται στὸ Ξενοδοχεῖο τῆς Ἀγγλίας στὸ Ἀρόμο τοῦ Ταχυδρομείου.

ΣΗΜ. - Ἀγγέλεται ἢ κρίνεται ἓνα βιβλίον ὅταν ἢ Σύνταξη λοβαίνει δὺ ὀ αντιτύπα.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ πουλοῦνται στὴν **ΑΔΕΞΑΝΤΡΕΙΑ** στὰ βιβλιοπωλεῖα: **SCHULER, Rue Cherif Pacha, ΔΑΡΔΑ, Rue Mosquée Attarine** και **ΝΤΑΦΩΤΗ** στὸν ἴδιο δρόμο.

Στὴν **ΑΘΗΝΑ** στὸ βιβλιοπωλεῖο «Ἐστίας», Ἐλευθερουδάκη & Μπαρτ και Βασιλείου και Κονκλάρα.

Στὴν **ΚΕΡΚΥΡΑ** στὸ παλαιὸ Πρακτορεῖο Ἐφημερίδων τοῦ κ. Ἰωαννίδη.

ΠΕΤΡΙΕΣ

Ο κ. ΣΚΙΠΗΣ ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Με ἀληθινὴ λύπη εἶδαμε τὶς ἀγγελίες τοῦ νέου θεατρικοῦ ἔργου τοῦ κ. Σ. Σκίπη τὰ «Ξεφαντώματα» ἐπιθεώρηση με τραγουδάκια. Ἐπὶ τέλους ὁ Σκίπης ἔχει γράφῃ τὴν «Μεγάλῃ Αὔρα», τὰ «Κάλβεια Μέτρα», και παρὰ κάθε διαφωνία μας πρὸς μερικὲς τὸν ιδέες και παρὰ κάθε ἐπιφύλαξη πρὸς μερικὰ ποιητικὰ του ἔργα, εἶνε γιὰ μᾶς ἓνας ἀπὸ τοὺς ὀλίγους μας ποιητὰς.

Και ἂν κάποτε και ἂν και σήμερα ἀκόμα με πειράγματα φιλικὰ μᾶλλον θελήσαμε νὰ σατυρίσομε μερικὲς ποιητικὲς του ἀδυναμίες, μερικὰ ποιητικὰ του ξεγλυστρίματα, ὁμως παρ' ὅλα αὐτὰ μᾶς εἶνε ἐξαιρετικὰ συμπαθὲς και μάλιστα τὶς στιγμὲς, ποῦ, ἔχοντας μπροστὰ μᾶς τὰ βιβλία του, νοιώθομε τὴν συγκίνηση ποῦ τόσοσ ὠραία τόσες φορές προσέφερεν σὲ λαμπρὲς στροφὲς ἀσυνείδητης δυνάμης. Και ὅπως χωρὶς κανένα δισταγμὸ λέμε πὸς μερικὰ ἀπὸ τὰ τετράστιχα στ' Ἀπολλώνεια του εἶνε ἄρτια ποιητικὰ ἔργα, ἔτσι με τὴν ἴδια εὐλακρία τὸν διαβεβαίονομε πὸς εἶδαμε με λύπη ἀληθινὴ αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη πρὸς τὴν ἐπιθεώρηση αὐτὴ του τὴν κατὰπτωση. Νὰ καταντῆσει ἓνας ποιητὴς σάν τὸν Σκίπη νὰ γράφῃ ἐπιθεώρηση με τραγουδάκια, και νὰ τὴν δίδει μάλιστα γιὰ νὰ παιχθεῖ στὸ Ἀθήναιο, σ' ἓνα συνοικιακὸ θέατρο τῶν Ἀθηνῶν τῆς μάλιστα τάξεως... ἄ δὲν θὰ ἠθέλαμε ποτε νὰ τὸ περνούσαμε αὐτό. Ἐπὶ τέλους ἓνας ποιητὴς ἔχει και κάποιες ὑποχρεώσεις. Και θυμούμαστε τὴν ἐποχὴ ποῦ ὁ κ. Σκίπης ἔγραφε τὶς κριτικὲς του στὸν «Ἀκρίτα» του. Ἀλήθεια τί ἐποχὴ τότε !!

ΜΙΑ ΕΥΚΟΛΑ ΕΝΝΟΟΥΜΕΝΗ ΠΡΟΘΕΣΗ

Ὁμολογοῦμεν ἀνεπάρκειαν μαντικῆς δυνάμης γιὰ νὰ λύσομε τὸ γρίφο ποῦ προτείνει ἢ **ΝΕΑ ΖΩΗ** προσιμαζόντας τὴ δημοσίευση ἐνὸς ἀποσπάσματος ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ ποιητῆ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ.

Τί πάει νὰ πει πὸς «με μιά εὐκόλα ἐννοούμενῃ πρόθεσῃ» ἐζήτησε τὴ συνεργασία τοῦ ποιητῆ τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς». Τί λογὴς καινούριος τύπος φιλολογικῆς δράσης εἶναι αὐτὴ «ἢ συνεργασία με πρόθεσῃ».

Ἀκόμα ἢ **ΝΕΑ ΖΩΗ** μᾶς πληροφορεῖ πὸς «ἀπαντῶντας» σὲ μερικοὺς δικούσ της στοχασμοὺς ἔγραψε τὸ γράμμα ὁ κ. Κωστῆς Παλαμᾶς, και πὸς με τὴν ἄδεια του δημοσιεύεται ἢ περικολπῆ. Οἱ «μερικοὶ στοχασμοὶ» μᾶς λείπουν ἐπίσης.

Ἀπὸ τὸ δημοσιεύομενο γράμμα ἀναδημοσιεύομε μιά παράγραφο, ἰδιαίτερα γραμμὴν, φαίνεται, με τὸν ἀπαρραίτητο νόμο.

«Ἄλλὰ ὅταν κανεὶς πατᾶ ἐπάνω σ' ἓνα ἔργο, ἂς εἶναι και δικό μου «ἀπρόσεχα, ἀξεταχτα, ἀστοιχεῖωτα και πρό παντός με τὴν ἔλληνῃ ἐκείνη «τοῦ ἀραραίτητου τὸν ο ν, ποῦ μᾶς δείχνει πὸς ἔχουμε μπροστὰ μας ἓνα «ἄνθρωπο ἐπὶ τέλους... τότε βέβαια αἰστάνομαι και σάν ἀγανάχτηση, γυρί-«ζω πρὸς τὸν ἐαυτό μου, βλέπω πὸς εἶμαι και, πὸς εἶμαι πολὺ, πὸς στέ-«χομαι πὸς ψηλά.»

Γιὰ ποιόν, γιὰ ποιούς, γιὰ τί πράγμα τὰ πικρόχολα αὐτὰ λόγια; Μυστήριον τὸ πᾶν.

Ἀνακεφαλαιώνομε :

Μᾶς λείπει ἢ «εὐκόλα ἐννοούμενῃ πρόθεσῃ, μᾶς λείπουν «οἱ μερικοὶ

δικοί μας στοχασμοί», μᾶς λείπουν τὰ ὀνόματα «ἐκείνων ποῦ πατοῦν κ.λ.π.»
Πῶς νὰ λυθεῖ τέτοιο πρόβλημα ποῦ μόνο ἀγνώστους ἔχει.

Καὶ συμπεραίνουμε μὲ λύπη :

Ἡ ΝΕΑ ΖΩΗ καὶ ὁ κ. ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ μοιάζουν σὰν δύο ἀνθρώπους ποῦ στάθηκαν νὰ κακολογήσουν κάποιον ποῦ περνᾷ, καὶ μὲ πολλὴν προσοχὴ καὶ βλέμματα προφυλακτικὰ λένε ὁ ἓνας στὸ αὐτὸ τοῦ ἄλλου τό...καὶ τό...καὶ τό...

Ἐννοεῖται πῶς σκιαζόμαστε γιατί ἔχουμε τὴ μύγα.

ΠΕΤΡΟΣ ΠΕΤΡΑΧΗΛΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Μερικοὶ χρονογράφοι τῶν Ἀθηναϊκῶν ἡμερησίων ἐσυγκινήθηκαν μὲ τὴ φανταστικὴ ἴδρυση Ἀκαδημίας. Πρόκειται γιὰ τὸ τσεφλίκι τους βλέπετε. Ἡ στάση μάλιστα τοῦ χρονογραφίσκου τῆς Ἀθηναϊκῆς «Ἐφημερίδος» εἶνε χαρακτηριστικὴ. Ὁ ἄνθρωπος ἐμπρὸς εἰς τὸν καθρέφτη του, ὅπως οἱ συνάδελφοί του, ἐσκέφτηκε : Ἀκαδημία ; Ἀκαδημαϊκός ; Ἐγώ ! Ὁ δ ρ ὀ μ ο ς... ἀ ν θ ι σ μ ἔ ν ο ς γιὰ μένα. (Υπόκληση).

Ἐσκέφθηκε ἀκόμη : εὐκαιρία νὰ γυγίσουμε καὶ λίγο ἐναντίον ὅσων ἀμφισβητοῦν τὴν πρασινάδα τῆς Δάφνης μου. Καὶ ἐγαύτισε ἵλακην δαρμίου σκύλλου. Ἀλλὰ ὅπως λέγει τὸ Ἀραβικὸ λόγιον...τὸ καραβάνι περνᾷ.

Εἶνε βέβαιο πὼς στὴ μελλούμενη Ἀκαδημία τῶν χρονογράφων, ἀνιμφισβητήτως θὰ καθέξει πρωτεύουσαν θέσιν ὁ Στεφανηφόρος χρονογράφος τῆς «Ἐφημερίδος» πρὲς νὰ προσπαθεῖ νὰ λησμονηθοῦν τὰ σιχουρικὰ του ἅπαντα — τὸ κοινὸν ἄλλως τε τὸν βοηθεῖ σιωπηρὰ καὶ πρόθυμα.

ΠΕΤΡΟΣ ΠΕΤΡΩΦΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΛΑΒΑΜΕ :

Α. Δελμούζου : Μετάφραση «Τὰ Κοράλλια», 1913, Βιβλιοθήκη Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου λ. 20.

Γιάννη Βλαχογιάννη : «Μεγάλα χρόνια» 1913, Βιβλιοθ. Ἐκπαιδ. Ὁμίλ. λ. 75

Π. Σ. Δέλλα : «Γιὰ τὴν πατρίδα» 1913 Βιβλιοθήκη Ἐκπαιδ. Ὁμίλου λ. 50.

Γ. Ξενοπούλου : «Θέατρον» 2 τόμοι 1913 φρ. 8.

Ἄρ. Ἐφταλιώτη : «Παλιοὶ Σκοποὶ», Ἀθήνα 1909 δρ. 2.

Δημ. Π. Ταγκόπουλος : «Οἱ Ἀπόγονοί», Ἀθήνα 1914 δρ. 2.

Ἀγγελικῆς Παναγιωτοῦ : «Τὰ Μαθήματα τοῦ Σαββάτου» Ἀλεξάνδρεια 1914 φρ. 4.

Ο. Μπεζέ : «Ρίμες καὶ Ρυθμοὶ» Ἀθήνα 914 φρ. 1.50.

Ν. Πορωτῆ : «Ροδόπη», τραγωδία Ἀθήνα 1913 δρ. 5.

Ἀθηναῖς Ρουσακὴ Ρερμανοῦ : «Στοχασμοί», Ἀλεξάνδρεια φρ. 5.

Γρ. Παπαμιχαήλ : «Ἑλλάδος Θρίαμβος», Ἀλεξάνδρεια 1914 φρ. 1.50.

» » «Σοσιαλιστικῶν Εἰδῶλων Κατάλοισις 1914

Μιχαήλ Γ. Πετρίδη : «Λογία» Ἀθήνα 1914.

Μανὼλη Τριανταφυλλίδη : «Ἡ Ὁρθογραφία μας» Ἀθήνα 1913 δρ. 2.

Piétro Enrico Fredas : «Sotto il cielo orientale» Ἐνετία 1913 Σ. 2

Τυμφορητοῦ : «Τραγοῦδια τῆς Ἀγάτης» Ἀθήνα 1905 φρ. 2.

» » «Ἀρρωστοὶ Ψυχῆς» Ἀθήνα 1914 φρ. 1.20.

» » «Ἐμμετρα καὶ Πεζὰ» Κοῦλη 1910 Γρ. 15

» » «Υμνος» Ἀθήνα 1913.

Δ. Καλλιμάχου : «Τὰ ἐν Καίρω Ἑλλην. Τζολεῖα τῶν Πατριάρχων Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Τουρκοκρατίας» Ἀλεξάνδρεια 1913.

Ν. Ε. Πολίτου : «Ἐπιλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ» Ἀθήνα 914 δρ. 4.

Γιώργου Φιλίππα : «Ψαλτήρι τῆς Νέας Διαθήκης» Κωνσταντιῆ 1909 φρ. 1.

» » «Ἐένες ἀρμονίες στὴ δική μου Λύρα» Πόλη 913 Γρ. 10.

Θανάση Κατραπάνη : «Λουλούδια τῆς Θράκης» Ἀθήνα 1901 γρ. 5.

» » «Τὰ τραγοῦδια τοῦ Στρατιώτη 1914

Nicolas Beauduin : La Divine Folie, 3 fr. 50

» » Les Deux Règnes, 2 fr. 50

» » La Revue Nocturne, 1 fr.

» » Les Cités du Verbe 2 fr. 50

» » Les Princesses de mon Songe id. 2 fr.

» » Les Sœurs du Silence 2 fr.

Λάμπρου Αστέρη : «Ἀπὸ τοὺς Γόρους τῶν Ρυθμῶν», Ἀθήνα 1906.

LA VIE DE LETTRES

Direction et Administration.—20 rue de Chartres.Paris-Neully

Dès l'apparition de ses premiers volumes, «La Vie des Lettres» s'est placée incontestablement à la tête des principales revues littéraires de langue française.

Elle s'adresse tout particulièrement à l'élite intellectuelle, amie des belles lettres.

Elle est, par excellence, l'organe de la haute littérature, et ses sommaires résumant tout l'effort des oeuvres maîtresses de ce temps.

Les esthétiques des arts modernes et les manifestations les plus récentes des lettres contemporaines y sont traitées avec la plus grande compétence.

Les littératures étrangères (Européennes, Américaines et sud américaines) y sont étudiées par les meilleurs techniciens de ces pays. De plus, dans sa rubrique intitulée : Revue internationale des Lettres et des Arts sont signalés et discutés au besoin les articles les plus significatifs parus dans les périodiques classés ou d'avant garde de l'ancien et du nouveau monde.

«La Vie des Lettres» est la revue française la plus vivante et la plus moderne qui soit.

À ses sommaires des pages de d'Annunzio, Paul Adam, Maurice Barrès, Louis Bertrand, Nicolas Beauduin, Paul Claudel, André Gide, Francis Jammes, Jules Lemaitre, Frédéric Mistral, Comtesse de Noailles, Henri de Régnier, Auguste Rodin, Romain-Rolland, J.H. Rosny aîné, Viélé-Griffin, Emile Verhaeren, etc: et des traductions des grands écrivains anglais, allemands, Russes, etc.

«La Vie des Lettres» paraît tous les trois mois par volumes de deux cents pages, grand format, beau papier.

Le prix de l'abonnement est de 12 frs. l'an.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

“TENTATIVES D'ART”

Palais Zizinia—Place de Consuls-Alexandrie

ΕΧΟΥΝ ΕΚΘΘΕΣΕΙ :

Ζ. Χατζό : «Ἡ Κλειστὴ Θύρα», μὲ εἰσαγωγὴ Γεωργίου Υ-Βρισμιτζάκη φρ. 2.

» » «Χαρά καὶ Ἡδονισμὸς εἰς τὴν ἐπανάστασιν». Brochure.

Γεώργου Βρισμιτζάκη : « Ἡ διαθήκη ἐνός Φιλοσόφου ». Μέρος 1ου. Ἐν-
θουσιασμός φρ. 2.

» « Ἀτομική ἐπανάστασις ». φρ. 2

Σε λίγο ἢ « Tentatives d'Art » μετὰ τὰ « Γράμματα » θὰ ἐκδόσονται μὴ
μετάφραση σειρᾶς δυνατῶν διηγημάτων τῆς Mlle Jeanne Marquès.

Προσεχῶς Ἄ. Ἀποστολοπούλου : Ἡ Πόλις.

ARGUS de la PRESSE

Fondé en 1879

Le plus ancien bureau de coupures de journaux

« Pour être sûr de ne pas laisser échapper un journal que l'aurait nommé, il était abonné à l'Argus de la Presse, qui lit, découpe et traduit tous les journaux du monde, et en fournit des extraits sur n'importe quel sujet. »
Hector Malot (ZYTE, p. 70 et 323)

L'Argus fournit les coupures extraites de plus de 14.000 publications journalières et Revues de France et de l'Étranger, sur une personnalité ou un sujet, ainsi que les projets de travaux, avis d'adjudication, etc., etc. ; simples échos ou articles techniques, à raison de 0.30 par article, à tarifs réduits pour grandes quantités ou à forfait.

Demander détails et autres conditions.

L'Argus de la Presse se charge de toutes les recherches rétrospectives et documentaires qu'on voudra bien lui confier

L'Argus lit 14.000 journaux par jour.

Συν. Écrire 37, Rue Bergère, Faubourg Montmartre, PARIS. Adresse
clégraphique : Achambure-Paris. Téléph. 102-62.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΕΞΗ

A. Metchnikoff. - Μετ. Χ. Γεωργιάδου.

ΜΕΛΕΤΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

Ὁ διάσημος ἐν Γαλλίᾳ βιολόγος θέτει διὰ τοῦ ἔργου τούτου ἀτόμους νέας ἠθικὰς, μὴ δεχόμενος ὡς ἠθικὴν βᾶσιν τὴν ἰδέαν τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς, προβάλλων δὲ ὡς τοιαύτην τὴν ἐπιδίωξιν τῆς μακροβιότητος. Παραλληλῶς δὲ ὡς κοινωνικὸν παράγοντα περιόδου καὶ ὡς μέσον ἠθικοποιήσεως ὑποδεικνύει ἀντὶ τῆς φιλανθρωπίας τὴν συναίσθησιν ἀμοιβαίας ὠφελιμότητος. Δρ. 4.

N. Guyau. - Μετ. Ν. Κουντουριώτου.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ ΗΘΙΚΗΣ

Βιβλίον πολὺκροτον Ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Γκαγιώ, ἀνεξάρτητος ἀπὸ παντὸς θρησκευτικοῦ δόγματος καὶ ἠθικῆς κυρώσεως, τοιαύτην ἐπροξέ-

νησεν ἐντύπωσιν ἐν Γαλλίᾳ, ὥστε ἔγινεν ἀντιζείμενον ἰδιαίτερας συζητήσεως, εἰς τὴν Γαλλικὴν Φιλοσοφικὴν Ἑταιρίαν. Οἱ γνωρίζοντες τὰς φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Νίτσε θὰ ἐκπλαγοῦν βλέποντες πῶς δύο ὑπέροχοι διάνοιαι, ἀπὸ τῆς αὐτῆς βάσεως ὁρμηθεῖσαι, κατέληξαν εἰς συμπεράσματα ἐντελῶς ἀντίθετα, ἤτοι εἰς ἓνα ἐντελῶς διαφορευτὸν ὑπεράνθρωπον. Δρ. 5.

A. Spinoza. - Μετ. Ν. Κουντουριώτου.

ΗΘΙΚΗ

Τὸ κεφαλαίωδες ἔργον τοῦ μεγάλου πανθειστοῦ φιλοσόφου. Ἐν αὐτῷ δι' ἐπιστημονικῆς καὶ κατ' ἐξοχὴν κριτικῆς μεθόδου ἀνάγεται ὁ συγγραφεὺς εἰς γενικωτάτας καὶ καθωρισμένας ἀντιλήψεις περὶ θεοῦ, περὶ ἀρχῆς καὶ φύσεως τῆς ψυχῆς, περὶ συναισθημάτων καὶ παθῶν, περὶ κοινωνίας, κοινωνικῆς ἐξαρτήσεως τοῦ ἀνθρώπου κλπ. Αἱ ὑψηλαὶ καὶ ὑπέροχοι θεωρίαι τοῦ ἀποτελοῦσι κυριωτάτην βᾶσιν τῆς νέας φιλοσοφίας. Δρ. 5.

Boubabeille. - Μετ. Ι. Ζερβού.

Ο ΣΥΜΜΑΧΟ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἱστορία στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ τοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὑπὸ τοῦ γάλλου ἀντισυνταγματάρχου καὶ συγγραφέως ἀναγράφουσα σαφῶς καὶ καθωρισμένως πάσας τὰς ἐπιχειρήσεις ἀπὸ Κιλκίς μέχρι Τσουμαγιάς καὶ ἀπὸ Μαρεγκάλνιτς καὶ Ἐγίου Παλάγκας μέχρι Βράνιαν καὶ Πιρότ. Δρ. 3.

Διον. Κοκκίνου

ΓΡΙΜΠΙΟΒΟ - ΜΗΖΑΝΙ - ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Ζωντανὴ ἀφήγησις τοῦ ἐν Ἡερίῳ πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων, περιγράφουσα κυρίως τὴν γιγαντομαχίαν τοῦ Μπιζανίου καὶ τὴν ἄλυσιν τῶν Ἰωαννίνων. Θωρακισμὸς ἢ περιγραφή τῆς ζωῆς τοῦ στρατοπέδου. Δρ. 3.

Πλ. Ροδοκανάκη

ΤΟ ΒΥΣΣΙΝΙ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟ

Ὁραία παθητικὴ ἱστορία ἔρωτος, μετ' ἡρωισμὸν καὶ ψυχολογίαν ἰδιότυπον. Μετ' αὐτοῦ συνεξεδόθησαν δύο σειραὶ ἀνεκδότων διηγημάτων τοῦ κ. Ροδοκανάκη ὑπὸ τοῦς τίτλους « Παιδιάτικες Ἀγάπες » καὶ « Ἱστορίαι ». Δρ. 2.

Διον. Κοκκίνου

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Ἡ θηριωδία τῶν Βουλγάρων καὶ ἰδίᾳ ἡ διαπραχθεῖσα ἐπ' αὐτῶν δήμεσις καὶ πυρπόλησις τῆς ἑλληνικῆς πόλεως τῶν Σερρών ἱστοροῦνται ἐναργῶς, πιστῶς καὶ ἐν λεπτομερείᾳ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο. Δρ. 2.

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΣΑΒΑΤΟ

Ίδιοχτήτης, Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ—Γραφεῖα, δρόμος Οικονόμου ἀρ. 4, Ἀθήνα

Συνδρομὴ χρονιάτικη: Γιά τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτη δρ. 10. Γιά τὸ ἔξωτερικὸ φρ. χρ. 12,50. Γιά τίς ἐπαρχίες δέχεται καὶ τρίμηνες συνδρομές (3 δρ. τὴν τρίμηνιά). Κανένας δὲ γράφεται συνδρομητὴς ἂν δὲ προπληρώσει τὴν συνδρομὴν του.

ΝΕΑ ΖΩΗ

Ὅργανο τοῦ Ὁμωνύμου Φιλολογικοῦ Συλλόγου

Χρονιάτικη Συνδρομὴ:

Γιά τὸ Ἐσωτερικὸ Γρ. Δ. 60

Γιά τὸ Ἐξωτερικὸ Φρ. χρ. 20

Τιμὴ τοῦ Φυλλαδίου Γρ. Δ. 8.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, Sesostris 10

LA VOCE

Rivista d'idealismo militante, diretta da Giuseppe Prezzolini, esce il 13 et il 28 d'ogni mese, edita dalla «Libreria della VOCE» Via Cavour, 48.

Firenze

ogni anno cinque lire

ΧΑΡΑΥΓΗ

Εἰκονογραφημένον Περιοδικόν

Δεκαπενθήμερον, EN ΑΘΗΝΑΙΣ

ὁδὸς Βαλτετισίου 47

δρομὴ Ἑτησία:

Ἐν τῷ ἔξωτερικῷ φρ. χρ. 20.

ΠΑΠΥΡΟΙ

μηνιαῖο λογοτεχνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικὸ

Συνδρομὴ γιά τὸ ἔξωτερικὸ φρ. 8

Διεύθυνση: B.P. 73 Poste Italienne
Galata

ἈΡΓΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἰδρυθὲν γραφεῖον Ἀποκομμάτων (Couppures) περιοδικῶν, ἐφημερίδων κλπ.

Ἀναγινώσκει, ἀποκόπτει καὶ ἀποστέλλει ἀνθρῶν τὰ τεμάγια τῶν ἐφημερίδων, περιοδικῶν καὶ λοιπῶν ἐπιπέλων τ' ἀφορῶντα τοὺς συνδρομητὰς του ἐφ' οἰονδήποτε εἰδικῶν ἢ γενικῶν θέματος.

ΑΘΗΝΑΙ ὁδὸς Σταδίου 43.

Στὰ Ὁργανίδου.

Γίνεται κατὰς συνδρομητὰς εἰς τὸν Ἄργον τοῦ τύπου τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ καταβολῇ δρ. 1 ἐφ' ἅπαξ διὰ δικαίωμα ἐγγραφῆς καὶ τῆ πληρωμῇ 5 λεπτῶν κατ' ἀπόκομμά (Couppure).

ΝΕΑ ΖΩΗ

Ἑβδομαδιαῖον εἰκονογραφημένον φιλολογικὸν περιοδικόν

Συνδρομὴ Ἐξωτερικοῦ φρ. 12

Διεύθυνσις: ὁδὸς Εὐρωπαϊκὴ — Μέγαρον
Ἀλλιότη — ΣΜΥΡΝΗ

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Σοσιαλιστικὴ ἐφημερὶς

τὸ φύλλο λεπτὰ 5, γιά τὸ ἔξωτερικὸ 10

Διεύθυνση: «Organossis»

40 Rue Pirée. Athènes